

Molnár Erzsébet
A gazdálkodó szervezet vezetőjének
speciális büntetőjogi felelőssége

Forrás: <https://newsroom24x7.com/2015/03/25/prominent-south-delhi-businessman-arrested-by-eow-for-multi-crore-scam/white-collar-crime/>

Készült a Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Karának
Bűnügyi Tudományok Intézetében.

Intézetvezető:
Karsai Krisztina
egyetemi tanár

Molnár Erzsébet

*A gazdálkodó szervezet vezetőjének
speciális büntetőjogi felelőssége*

Iurisperitus Kiadó
Szeged, 2020

A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára

Sorozatszerkesztő:
Balogh Elemér
egyetemi tanár

© *Molnár Erzsébet, 2020*

Lektor:
Sántha Ferenc

Kézirat lezárva: 2020. július 27.

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

Műszaki szerkesztő:
Kovács Ildikó

Felelős kiadó:
Görög Márta dékán, a Pólay Elemér Alapítvány kuratóriumának elnöke
Készült az Innovariant Kft.-ben
Felelős vezető: Drágán György
ISSN 1786-352X
ISBN 978

TARTALOM

Előszó	11
Köszönetnyilvánítás	13
Rövidítések jegyzéke	14
I. Rész. Interdiszciplináris alapvetések	15
I.1. A bizonyítandó tudományos kérdések vizsgálati rendszerének felvázolása és a mű szerkezeti felépítése	17
I.2. A téma feldolgozásának módszertana	20
I.3. Kriminológiai alapvetések	21
I.4. Vezetői felelősségi alakzatok a XX. században	26
I.4.1. A vállalttulajdonos, az üzemtulajdonos, valamint a megbízó büntetőjogi felelőssége a XX. század első felében	26
I.4.2. Felügyeletre vagy ellenőrzésre köteles személy felelőssége a szocialista büntetőjogban	30
I.4.3. Részösszegzés	34
I.5. A felelősségi alakzat ratio legise – büntetőjogi felelősség a magánjogiasodás útján	35
II. rész. Nemzetközi kitekintés	38
II. 1. Nemzetközi instrumentumok	38
II.1.1. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme	38
II.1.2. A korrupció elleni küzdelemről szóló EU-s egyezmény	40
II.1.3. Corpus Iuris Europae	40
II.1.4. Magyarország megfelelése a nemzetközi jogi instrumentumoknak	42
II.2. A felelősségi forma megjelenése Németország büntetőjog-rendszerében	44
II.2.1. Általános megállapítások	44
II.2.2. Németország	44
II.3. A felelősségi alakzat elhelyezkedése a magyar büntetőjogi dogmatika rendszerében	46
II.3.1. Rendszerbeli hely – de lege lata	47
II.3.1.1. Quasi sui generis bűnsegédi alakzat	47
II.3.1.2. Bűnkapcsolati alakzatok	48
II.3.2. Rendszerbeli hely de lege ferenda – Vezetői felelősség mint sui generis bűnkapcsolat	50
II.3.2.1. Vezetői felelősségi alakzatok a Btk-ban	52
II.3.2.2. A vezetői felelősség mint bűnkapcsolati alakzat jellegadó fogalmi ismérvei	53
II.3.3. Részösszegzés	58
III.1. A büntetőjogi beavatkozás társadalomvédelmi alapjai	59
III.1.1. A jogi tárgy rendszerbeli helye és funkciója	59
III.1.2. A speciális vezetői felelősségi tényállások által védett jogi tárgyak	61
III.1.2.1. Az alapbűncselekmények által védett jogi tárgy	61

III.1.2.2. A gazdálkodó szervezetek szabályszerű működéséhez füződő érdek	63
III.1.3. A speciális felelősségi tényállás materiális jogellenességének vizsgálata az ultima ratio elvének tükrében.	64
III.1.3.1. Polgári jogi felelősségi forma összevetése a speciális vezetői felelősségi alakzattal	66
III.1.3.2. Adójogi felelősségi forma összevetése a speciális felelősségi alakzattal	67
III.1.3.3. Állásfoglalás az ultima ratio elv sérelme kérdésében	68
III.1.4. Kriminálpolitikai jogtárgyértelmezés: A speciális vezetői felelősségi tényállás mint beszámítási norma	70
III.1.5. Részösszegzés.	72
III.2. A speciális vezetői felelősségi deliktumok tettese	73
III.2.1. A gazdálkodó szervezet fogalma	74
III.2.2. Speciális tettesi kvalifikáció.	77
III.2.2.1. A gazdálkodó szervezet vezetője	77
III.2.2.2. Ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tag vagy dolgozó	78
III.2.2.3. Ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdál- kodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy.	83
III.2.3. Részösszegzés	85
III.3. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mint elköveté- si magatartás	85
III.3.1. Hipotézis.	85
III.3.2. A keretdiszpozíciós jelleg dogmatikai konzekvenciái	86
III.3.3. A vezető tisztségviselőt terhelő magánjogi kötelezettségek rendszere	88
III.3.3.1. Más jogági kötelezettség büntetőjogi felelősségkonst- ruáló hatásának törvényessége	91
III.3.3.2. A vezető tisztségviselőt terhelő más jogági kötelezett- ségek releváns csoportjai	95
III.3.3.3. Szervezeti relevancia mint felelősséget szűkítő ténye- ző (Betriebsbezogenheit).	97
III.3.3.4. Releváns magánjogi kötelezettségek esetkörei	100
III.3.4. Felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség – culpa in inspicendo . .	103
III.3.4.1. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség forrása	105
III.3.4.2. A mulasztás normatív alapja: A felügyeleti-ellenőrzé- si kötelezettség tartalma	106
III.3.4.2. Az alkalmasság mint az elkövetési magatartás in abstracto vizsgálandó feltétele	108
III.3.4.3. A mulasztás ontológiai kritériuma: cselekvési lehető- ség és képesség	109
III.3.4.4. Exkurzus – A kötelezettség delegálásának hatása a büntetőjogi felelősségre	109
III.3.5. Részösszegzés	110

III.4. Eredmény. Materiális vagy immateriális deliktum?	113
III.4.1. Hipotézis.	113
III.4.2. A deliktum mint immateriális bűncselekmény.	114
III.4.2.1. Az absztrakt veszély és a jogi tárgy kapcsolata	114
III.4.2.2. Absztrakt veszély mint Vorverlagerung.	115
III.4.3. A deliktum mint materiális veszélyeztető tényállás.	115
III.4.4. Részösszegzés	117
III.5. Objektív büntethetőségi feltétel vizsgálata.	117
III.5.1. Az objektív büntethetőségi feltétel dogmatikai karaktere	117
III.5.2. Az objektív büntethetőségi feltétel és a bűnösségen alapuló felelősség elve	119
III.5.2.1. Megengedett és meg nem engedett objektív büntethetőségi feltételek	119
III.5.2.2. A büntetést érdemlőség vizsgálata	121
III.5.3. A más által elkövetett bűncselekmény mint objektív büntethetőségi feltétel	123
III.5.3.1. Az alapbűncselekmény releváns bűncselekménytani jellemzői.	123
III.5.3.2. Állásfoglalás a bűnösségen alapuló felelősség elvének in concreto sérelme kérdésében	127
III.5.4. A felelősséget kiterjesztő feltétel létének kriminálpolitikai indokai	129
III.5.5. Részösszegzés	132
III.6. Az elkövetési magatartás és az objektív büntethetőségi feltételként megfogalmazott cselekmény közötti összefüggés	134
III.6.1. Hipotetikus okozati összefüggés.	136
III.6.2. Objektív beszámítás tana	138
III.6.2.1. Az objektív beszámítás tanának általános ismertetése	138
III.6.2.2. A tan alkalmazhatósága a speciális vezetői felelősségi alakzat esetében.	140
III.6.3. Risikoerhöhung-elmélet	142
III.6.3.1. A Risikoerhöhung-elmélet általános ismertetése	142
III.6.3.2. Az elmélet manifesztálódása a Btk-ban	144
III.6.4. Részösszegzés	146
III.7. Az objektív tényállási elemekkel szemben támasztott szubjektív viszonyulás követelményének vizsgálata	147
III.7.1. A bűnösséghez szükséges tudati oldal tartalmi meghatározásával kapcsolatos problémák	147
III.7.2. Szándékos alakzat	151
III.7.3. Gondatlan alakzat	151
III.7.3.1. Tudatos gondatlanság	153
III.7.3.2. Hanyagság	153
III.7.4. Exkurzus: Az objektív büntethetőségi feltételre kiterjedő tettesi szándék dogmatikai konzekvenciái.	156
IV.7.5. Részösszegzés.	156
IV. Rész. Exkurzus: Joggyakorlat-elemzés.	158

IV.1. Bevezetés	158
IV.2. Joggyakorlat-elemzés	159
IV.2.1. Felelősségi analógia a Jsztb. 2. § b) pontja alapján	159
IV.2.2. Felelősségi analógia a Jsztb. 2. § a) pontja alapján	162
IV.2.3. A speciális vezetői felelősség szempontjából releváns tényál- lási elemeket tartalmazó ügyek	163
IV.2.3.1. Hivatali vesztegetés.	164
IV.2.3.2. Költségvetési csalás	168
IV.3. Részösszegzés	169
V. 1. A vizsgálati eredmények értékelése	171
V. 1. 1. Dogmatika és kriminálpolitika	171
V. rész. Összegzés	171
V.1.2. Alapelvi érintettséggel rendelkező hipotézisek értékelése	173
V.1.2.3. Az arányosság elvének sérelme.	173
V. 1. 2. 2. A törvényesség elvének sérelme	174
V.1.2.1. A bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelme.	175
V.1.3. Javaslatok az alapelvsérelem kiküszöbölésére.	177
V.1.3.1. Az alapelvsérelem megszüntetése interpretáció útján	177
V.1.3.2. De lege ferenda javaslatok.	178
V.2. A tézisek összefoglalása	179
V.3. Záró gondolatok	180
Irodalomjegyzék	182

*„Minden büntetőtörvénykönyv egyik tükré kora szociál-etikai értékelésének.”**
(Irk Albert)

* IRK 1926, 63. p.

ELŐSZÓ

Jelen monográfia Molnár Erzsébet „A gazdálkodó szervezet vezetőjének speciális büntetőjogi felelőssége” című, 2018 májusában sikerrel megvédett PhD értekezésének kibővített és részben átdolgozott változata. A más személy által elkövetett bűncselekményhez kapcsolódó, járulékos felelősségi alakzatok egy része régóta ismert és jogilag szabályozott a büntetőjogban, gondoljunk csak a részesi alakzatokra vagy a bűnkapcsolatokra, más részük azonban újabb keletű, a XX. században megjelent jogintézmény, ilyen a jogi személyek vagy az előjárók (parancsnokok) sajátos felelőssége. Ez utóbbi körbe sorolható a gazdasági vezetők speciális büntetőjogi felelőssége is, amelynek *specialitása, atipikus jellege* abban áll, hogy a vezető a más személy – tipikusan a tag vagy dolgozó – által elkövetett (alap) bűncselekményben sem tettesként, sem részesként nem vesz részt, sőt a bűncselekményről nincs is tudomása, egyetlen „bűne” a szervezeten belül őt terhelő ellenőrzési-felügyeleti kötelezettségének elmulasztása.

A vázolt sajátosság a téma feldolgozását már önmagában indokolttá teszi, nem szabad azonban elfelejteni, hogy a magyar büntetőjogban *létező* jogintézményről van szó: a magyar jogalkotó 2001-ben – nem általános jelleggel, hanem csupán két bűncselekmény vonatkozásában – kodifikálta a gazdálkodó szervezet vezetőjének speciális büntetőjogi felelősségét, amelynek eredményeként a Btk. 293. § (4) és (5) bekezdései az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértését, a Btk. 397. §-a pedig a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztását kriminalizálják. A könyv két kutatási főkérdés megválaszolása mentén épül fel: igazolható-e egyrészt *dogmatikailag*, másrészt *kriminálpolitikailag* a speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben? A kérdések megválaszolása a hazai monográfiarodalmában egyedi módon egymásra épülő hipotézisek felállítására, majd ezek igazolása vagy cáfolata útján történik, az olvasó a szerzővel együttgondolkodva, olykor tépelődve, az érveket és az ellenérveket mérlegelve foglalhat állást az egyes megállapítások helytállóságáról.

A szerző komplex képet nyújt a magyar büntetőjog számára *új és rendszeridegen* jogintézményről, de nem csupán e sajátos felelősségi forma, illetve az említett bűncselekményi tényállások elemeinek átfogó elemzését végzi el, hanem megállapításai számos kapcsolódó részkérdés vonatkozásában – így a mulasztásos bűnsegély, ehhez kapcsolódóan a speciális jogi kötelezettség kérdései, avagy az okozati összefüggés, oksági kapcsolat kérdésköre – is új tudományos eredményeknek minősülnek. A gazdasági vezető speciális büntetőjogi felelőssége nem csupán a hazai büntetőjog dogmatikai rendszerébe illeszthető be nehezen, hanem a tradicionális büntetőjogi alapelvek – a bűnösségen alapuló felelősség elve, az arányosság elve és a törvényesség elve – sérelmét is felvetik. A szerző érdeme, hogy mindkét problémára megoldást kínál. E felelősségi forma *sui generis bűnkapcsolati alakzat*ként történő definiálásával a dogmatika rendszerében történő elhelyezés megoldásra került – a szerző ezzel kapcsolatos megállapításai immár a tankönyvirodalomban is olvashatók –, az alapelvsérelmek a javasolt jogalkotói beavatkozás útján pedig kiküszöbölhetők. Amennyiben a hazai judikatúrában ez idáig nem alkalmazott jogintézmény a jövőben a gyakorlatban is életre kel, abban jelentős szerepe lehet a szerző munkájának. A könyvet

azonban nem csupán a gyakorlat képviselői forgathatják haszonnal, hanem ajánlom e remek munkát az anyagi büntetőjog, illetve a büntetőjog-dogmatika iránt érdeklődő valamennyi szakembernek, kollégának és joghallgatónak.

Sántha Ferenc
egyetemi docens

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kötet, amelyet az olvasó a kezében tart, tudományos munkásságom első materializált mérföldköve, 2018. május 11-én megvédett doktori értekezésem szerkesztett és kiegészített változata. E helyen szeretném hálámat és köszönetemet kifejezni mindazoknak, akik az értekezés, valamint a monográfia elkészítése során támogattak.

Köszönettel tartozom mindenekelőtt családomnak, szüleimnek, testvéremnek és nagyszüleimnek, akik nemcsak jelen mű elkészítése során biztosítottak támogató háttérrel, hanem támogattak és ösztönöztek azon az úton, amely a jogtudomány irányába való elhivatottságomhoz vezetett.

Köszönettel tartozom az SZTE ÁJTK Bűnügyi Tudományok Intézete teljes szakmai közössége támogatásáért. Köszönöm *Karsai Krisztinának* a témavezetést és a támogatást. Köszönöm *Juhász Zsuzsannának*, *Szomora Zsoltnak* és *Gál Andornak* az egyes büntetőjog általános részi problémakörökkel kapcsolatos termékeny és ösztönző szakmai beszélgetéseket. Külön hálával tartozom *Nagy Ferenc* Professzor Úrnak a dolgozat elkészítése során nyújtott szilárd elméleti iránymutatásért. Sajnos e könyv megjelenését nem érthette meg, jelen munkával is szeretném kifejezni tiszteletemet és megköszönni azt, hogy e művet is jellemző dogmatikai szemléletmódot megtanulhattam tőle.

Szeretnék köszönetet mondani doktori értekezésem hivatalos bírálóinak, *Tóth Mihály* Professzor Úrnak (Pázmány Péter Katolikus Egyetem), valamint *Sántha Ferenc* egyetemi docensnek (Miskolci Egyetem), akik rendkívül alapos szakmai bírálatukkal hozzájárultak ahhoz, hogy értekezésem a maga tartalmi teljességében minél magasabb szakmai színvonalon elkészülhetett. Külön köszönöm *Sántha Ferencnek* jelen monográfia szakmai lektorálását. Köszönöm társkari kollégáimnak, *Jacsó Juditnak* (Miskolci Egyetem), *Gál Istvánnak* (Pécsi Tudományegyetem), *Madai Sándornak* (Debreceni Egyetem) a szakmai támogatást, a művemmel kapcsolatos észrevételeket, javaslatokat. Köszönöm *Arndt Sinn* kollégámnak (Universität Osnabrück) a releváns német szakirodalom feltárásában nyújtott szakmai segítségét.

Hálás vagyok *Juhász Zsuzsanna* kolléganőmnek, valamint *Homoki-Nagy Mária* Professzor Asszonynak azért, hogy jelen mű mielőbbi megjelentetésére ösztönöztek, a munkám során támogattak és motiváltak.

A Szerző

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AB	Alkotmánybíróság
AB hat.	Alkotmánybírósági határozat
Air.	Az adóigazgatási rendtartásról szóló 2017. évi CLI. törvény
Art.	Az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény
Áv.	Az árdrágító visszaélésekről szóló 1920: XV. törvénycikk
BGH	Bundesgerichtshof (Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság)
BHÖ	A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása
Btk.	A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
régi Btk.	A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
Btá.	1950. évi II. törvény a Büntető Törvénykönyv Általános Részéről
CJ	Corpus Iuris Europae
Csemegi-kódex	1878: V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről
Jszbt.	2001. évi IV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről
OWiG	Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (német szabálysértési törvény)
PIF-Egyezmény	Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló 1995-ös Egyezmény
PIF-Irányelv	Az Európai Parlament és a Tanács 2017/1371. (EU) Irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás elleni büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről (2017. július 5.)
Ptk.	A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
StGB	Deutsches Strafgesetzbuch (német büntető törvénykönyv)
régi Szabs. tv.	A szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény
öStGB	Österreichisches Strafgesetzbuch (osztrák büntető törvénykönyv)

Német folyóiratok rövidítése:

GA	Goltdammer's Archiv für Strafrecht
HRRS	Onlinezeitschrift für Höchstrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
NZWist	Neue Zeitschrift für Wirtschafts-, Steuer- und Unternehmensstrafrecht
ZIS	Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik
ZJS	Zeitschrift für das Juristische Studium
ZStW	Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft
wistra	Zeitschrift für Wirtschafts- und Steuerstrafrecht

I. RÉSZ INTERDISZCIPLINÁRIS ALAPVETÉSEK

Az individuális büntetőjogi felelősség elvének maradéktalan érvényesülése jogállami követelmény, alapvető tétel, miszerint mindenkit csak azért a cselekményért lehet felelősségre vonni, amelyet elkövetett.¹ A más által elkövetett bűncselekményhez kapcsolódó felelősségi formák azonban nem idegenek a tradicionális büntetőjogrendszerektől, a bűnrészesi magatartások ugyanis a járulékoság, a más által elkövetett bűncselekményben való tudatos, szándékos közreműködés okán büntetendők. Találhatók azonban a hatályos magyar büntetőjogrendszerben olyan, más cselekményéhez kapcsolódó felelősségi formák, amelyek dogmatikai jellegüket tekintve nehezen definiálhatók, a hazai uralkodó büntetőjogi dogmatika kereteit szétfeszítik, számos alapelvnek és axiomatikus dogmatikai tételnek való megfelelésük aggályosnak tűnik. Ilyen deliktumok a Btk. 293. § (4)-(5) bekezdéseiben szabályozott, az *aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése*, valamint a Btk. 397. §-ban deklarált *költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása*. A tényállások számos általános részi dogmatikai kérdést felvetnek, így például: a mulasztás büntetendőségének, valamint az annak normatív alapját képező speciális jogi kötelezettségek létének legitimitását, a mulasztás okozatosságának problematikáját, az objektív beszámítás tana alkalmazhatóságának kérdését, valamint objektív büntethetőségi feltételek létjogosultságának problémáját a büntetőjogban.² A dogmatikai problémákkal szoros összefüggésben több alapelv sérelmének lehetőségét is magában hordozzák e deliktumok, így például vizsgálat tárgyát képezheti az ultima ratio elvének, a nullum crimen sine lege elv különböző aspektusainak, az individuális felelősség elvének, valamint a bűnösségen alapuló felelősség elvének való megfelelés.

A mű célja a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó, ún. speciális vezetői felelősségi alakzatok dogmatikai elemzése és e deliktumok jelen uralkodó büntetőjogi dogmatikai, valamint büntetőjogi alapelvei követelményekkel való konformitásának vizsgálata. A tényállások dogmatikai elemzése egyben olyan kriminálpolitikai indokok vizsgálatával is együtt jár, amelyek a tényállások büntetőjogi rendszerben való elhelyezését indokolják.

A deliktumok kritikai vizsgálatának kriminológiai bázisát az az ontológiai alapon nyugvó megállapítás adja, miszerint a nagyvállalatok munkamegosztáson alapuló szervezeti modellje az individuális büntetőjogi felelősség jogi szabályozásának dogmatikai eszköztárával nehezen összeegyeztethető.³ Tipikusan a bűnösségen alapuló felelősség elve, az ultima ratio elve, valamint az individuális felelősség elve azok a tételek, amelyek maradéktalan érvényesülése nem garantált akkor, ha a szervezeti modell sémáját követve kívánunk büntetőjogi felelősséget érvényesíteni.⁴ Nem lehet kétséges, hogy meg nem engedett emberi magatartások kriminalizálása olyan jelentős individuális jogi tárgyak védelme érdekében, mint az élet, testi épség, egészség, vagy olyan fontos jogtárgyak sérelme elkerülésének

¹ NAGY 2014b, 83. p.; ORDEIG 2001, 651. p.

² Vö. ROGALL 1986, 574. p.

³ Lásd: I. 1. Fejezet

⁴ Vö. GROPP 2016, 145. p.

céljából, mint az ökológiai javak, vagy a környezet, legitim lehet akkor is, ha ezek a magatartások csak a sérelemokozás potenciális (nem ritkán távoli) lehetőségét rejtik magukban. Ahogyan WEBER megfogalmazza: Az „in dubio pro libertate” elvnek itt nincsen helye.⁵ Kérdéses viszont, hogy ugyanilyen alapon olyan jogi tárgyak, mint a vagyon, vagy hasonló gazdasági érdekek is védhetők-e.⁶ Habár a WEBER által feltett kérdés óta több, mint harminc év telt el, az érvényéből azóta sem vesztett. A világ nagymértékű globalizálódása, valamint a rohamos technikai fejlődés okán megfontolásra érdemes azonban, vajon tézise bővíthető-e más jogi tárgyakkal, tágítható-e a büntetőjogi felelősség a büntetőjogi dogmatika rendszerének tisztasága és következetessége megtartása mellett?

Jóllehet a mű második fele részletesen foglalkozik a speciális vezetői felelősségi alakzatok dogmatikai elemzésével, e helyen indokoltnak és elengedhetetlennek tartom a vizsgált tényállások ismertetését, dogmatikai konstrukciójának részletekbe nem hajló felvázolását annak érdekében, hogy mind a kriminológiai megállapítások, mind pedig a nemzetközi jogi háttér a magyar szabályozással szemben felmerülő aggályok tükrében legyen követhető.

A dolgozatban vizsgált bűncselekményi tényállások a következők:

Hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése

Btk. 293. § (4) A gazdálkodó szervezet vezetője, illetve ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy, ha a hivatali vesztegetést a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy a gazdálkodó szervezet érdekében követi el, és felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna.

(5) Vétség miatt büntetendő a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy, ha a (4) bekezdésben meghatározott bűncselekményt gondatlanságból követi el.

A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése

Btk. 397. § A gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója, ha a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítését elmulasztja, és ezáltal lehetővé teszi, hogy a költségvetési csalást a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében elkövesse.

A deliktumok büntetni rendelik a gazdálkodó szervezet vezetőjét, vagy a szervezet ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagját, dolgozóját, illetve a szervezet érdekében tevékenységet végző személyt abban az esetben, ha a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy aktív hivatali vesztegetést, avagy annak tagja vagy dolgozója költségvetési csalást követ el, és a vezető tisztségviselő felügyeleti-ellenőrzési

⁵ WEBER 1987, 27. p.

⁶ WEBER 1987, 27. p.

kötelezettségének teljesítése az alpbűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna, vagy éppen az elkövető mulasztása teszi lehetővé azt, hogy a bűncselekményt a tag vagy dolgozó elkövesse.⁷ A műben alpbűncselekménynek nevezem azokat a más által elkövetett bűncselekményeket, amelyek kapcsán a vezetői felelősség megállapítható.⁸ Így a hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás a dolgozatban az *alpbűncselekmény* gyűjtőfogalom alá tartozó deliktumok. Mindkét speciális felelősségi tényállás elkövetési magatartása a vezető tisztségviselőt terhelő felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségnek elmulasztása.⁹ A bűncselekmény speciális jellegét az adja, hogy a tényálláshoz az alpbűncselekmény objektív büntetethetőségi feltételként kapcsolódik,¹⁰ amely azt jelenti, hogy a vezető tisztségviselőnek nem kell – sőt, jelen tényállások vonatkozásában egyenesen nem is szabad – tudnia arról, hogy a szervezet tagja vagy dolgozója a hivatali vesztegetést vagy a költségvetési csalást elkövette, ugyanis abban az esetben, ha az elkövető tudata átfogja az alpbűncselekmény megvalósulását, valamint akarati-érzelmi oldalon a szándékossághoz szükséges kívánás vagy belenyugvás is fennáll, úgy nem ez a bűncselekmény valósul meg, hanem az elkövető az alpbűncselekményhez járuló, mulasztással realizált bűnsegély miatt tartozik felelősséggel.¹¹

I.1. A bizonyítandó tudományos kérdések vizsgálati rendszerének felvázolása és a mű szerkezeti felépítése

A monográfia öt fő szerkezeti egységből épül fel. A költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti és ellenőrzési kötelezettség megsértése deliktumok dogmatikai, kriminológiai, valamint kriminálpolitikai vizsgálatának közös és végső célja a következő két, szorosan összefüggő kutatási kérdés megválaszolása:

Igazolható-e *dogmatikailag* a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben?

Igazolható-e *kriminálpolitikailag* a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben?

A felállított kutatási kérdések megválaszolása in abstracto, megkerülhetetlenül foglal állást abban a kérdésben, vajon hogyan viszonyul egymáshoz a büntetőjog-dogmatika és a kriminálpolitika. Milyen keretek között tágíthatók a dogmatikai határok, modifikálhatók a kikristályosodott dogmatikai tételek a kriminálpolitikai célok érvényesítése érdekében? Meg kell-e hajlania a dogmatikának az aktuális kriminálpolitika előtt, avagy a dogmatika kikezdhetetlen védbástyaként áll az általános büntetőjogi elvek kereteit szétfeszítő, ám kriminálpolitikailag kívánatos jelenségek előtt? Az általam megfogalmazott kutatási főkérdések, valamint azzal kapcsolatban imént feltett kérdések tekintetében a mű végén

⁷ Lásd részletesen: III. 6. fejezet

⁸ Vö. BALÁS 1924, 72. p.; VIDA 2007, 281. p.

⁹ Lásd részletesen: III. 3. fejezet

¹⁰ Lásd részletesen: III. 6. fejezet

¹¹ Lásd részletesen: II. 3. fejezet

foglalok állást. Tekintettel arra, hogy e kutatási célkitűzések kizárólag a speciális vezetői felelősségi deliktumokhoz kapcsolódó összes determináns részletes elemzésével, majd a kapott válaszok egyenként és egymáshoz való viszonyában történő mérlegelésével valósíthatók meg, céloom olyan hipotézisek felállítása, amelyek a kutatási főkérdések mikénti megválaszolása tekintetében döntő jelentőségűek. A kutatási főkérdésekben történő állásfoglalásra tehát olyan kérdések megválaszolásával, hipotézisek igazolásával vagy cáfolatával törekszem, amelyekre adott tudományos válasz vagy pozitív, vagy negatív oldalon, közvetlenül hozzájárul a főkérdések mikénti megválaszolásához. A felállított hipotézisek, feltett kérdések tipikusan egymásra épülnek, nem csak a főkérdésekkel, hanem egymással is szoros összefüggésben állnak, így az egyik mikénti megválaszolása befolyásol(hat)ja a következő felállítását. A kapott válaszokat, kutatási részeredményeket a mű végén ún. tézis-mátrixban összegzem, amelynek célja, hogy a megválaszolt kérdések, az igazolt, valamint megcáfolt hipotézisek összevetésével mind pro, mind pedig kontra oldalon egy olyan letisztult, és dogmatikailag alátámasztott érvrendszer jöjjön létre, amellyel a felállított vizsgálati főkérdések tekintetében megalapozottan lehet állást foglalni. A mű szerkezeti felépítésének ismertetése mellett ezért már e helyen céloom logikai sorrendben felvázolni az egyes fejezetekhez tartozó, jelen munkának voltaképpen tartópilléreit képező legfontosabb részkérdéseket.

A monográfia *I. része* a speciális vezetői felelősségi alakzat létének ontológiai-kriminológiai megalapozásával, korabeli jogtörténeti megjelenésével, valamint a felelősségi forma magánjogi alapokon nyugvó ratio legis-ének feltárásával foglalkozik. Az elemzés célja az, hogy e büntetőjogi felelősségi kategória magyar jogrendszerben való életre hívását ontológiai, illetve kriminálpolitikai alapon megkísérelje indokolni. Cél továbbá, hogy a kriminológiai vizsgálat, valamint a magánjogi párhuzam ábrázolása már e helyen megadja a későbbi dogmatikai elemzés ontológiai alapját.

A téma-feldolgozás vizsgálati iránya a tágabbtól a szűkebb felé haladás. Ennek megfelelően az általános ontológiai elemzést követően a *II. részben* a speciális vezetői felelősségi alakzatot nemzetközi, illetve uniós kontextusba helyezem, és azt vizsgálom, hogy milyen nemzetközi kriminálpolitikai törekvések, valamint nemzetközi, illetve uniós normatív aktusok vezettek de facto e felelősségi forma magyar jogrendszerben való megjelenéséhez. A vizsgált deliktumok magyar jogrendszerbe történő beillesztését megalapozó materiák áttekintését követően kísérletet teszek a más által elkövetett bűncselekmény kapcsán fennálló speciális vezetői felelősségnek a magyar büntetőjog-dogmatika rendszerében való elhelyezésére. A felelősségi alakzat dogmatikai jellemzői alapvetően meghatározzák a rendszerben történő elhelyezés módszertanát, valamint ezek alapján a rendszerbeli hely megállapítása alapvetően determinálja a felelősségi alakzat dogmatikai karakterisztikáját. Azaz a deliktumok megállapított dogmatikai jellege, rendszerbeli helye hatással van az egyes tényállási elemekkel kapcsolatos dogmatikai kérdések mikénti megválaszolására.

A *III. rész* a költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti és ellenőrzési kötelezettség megsértése tényállások dogmatikai elemzésével foglalkozik. Ezt megelőzően foglalkozom azzal a kérdéssel, vajon mi az a társadalmi érdek, amelyet a vizsgált deliktumok védeni céloznak, melyek lehetnek a büntetőjogi beavatkozás társadalomvédelmi alapjai. Kérdésként merül fel, hogy definiálható-e egyáltalán olyan jogi tárgy, amely az inkriminált magatartás büntetendőségének legitím alapjául szolgál.

A jogi tárgy, a büntetendőség materiális alapja létének kérdésében való állásfoglalást követően a bűncselekmény megvalósításához szükséges tettesi ismérvek körét elemzem. A gazdálkodó szervezet fogalma, valamint a speciális tettesi kvalifikáció törvényi meg-

fogalmazása, illetve azok más jogági normák segítségével hívásával történő tartalmi értelmezése fokozottan irányítja a figyelmet a nullum crimen sine lege certa elvre, azaz a pontos törvényi meghatározottság alkotmányos követelményének sérelme kérdésére. A fejezet célja a potenciális tettesi kör meghatározására vonatkozó fogalmi elemzés mellett az alapelvsérelem kérdésében való állásfoglalás.

A mű a tényállás-elemzés során követi az általános törvényi tényállás elemeinek egymásra épülő dogmatikai rendszerét. A felügyeleti, valamint ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mint elkövetési magatartás elemzése során részletesen foglalkozom a mulasztás büntetendőségéhez szükséges normatív kritérium vizsgálatával, nevezetesen az általános, valamint speciális jogi kötelezettségek létének ontológiai és normatív alapjával. A deliktum keretdiszpozíciós kodifikációs megoldása más jogági normák értelmezésére és elemzésére kötelez, így az elkövetési magatartásként megfogalmazott kötelezettségmulasztás tekintetében a kötelezettségek tényleges tartalmának feltárására törekszem. Ily módon célom az anyagi jogi legalitás elvének esetleges sérelme kérdésében való állásfoglalás. Az elkövetési magatartás részletes elemzését követően állást foglalok abban a kérdésben, vajon a vizsgált deliktumok materiális, avagy immateriális bűncselekmények-e. Az eredmény és az okozati összefüggés elemzése közé ékelve foglalkozom a speciális vezetői felelősségi alakzathoz kapcsolódó, más által elkövetett alpbűncselekményekben testet öltő objektív büntethetőségi feltétellel. E feltétel objektív, így dogmatikai karaktere szerint annak megvalósulására az elkövető szubjektumának nem kell kiterjednie (így tehát objektív tényállási elemnek nem tekinthető), mégis a deliktum tárgyi oldalához tartozó, kauzalitást megkívánó ismérv, ezért vizsgálatát e helyen tartottam indokoltnak elvégezni. Elemzem, hogy melyek azok a kritériumok, amelyek az objektív büntethetőségi feltétel létét legitimimmé teszik a büntetőjogban, és választ adok arra a kérdésre, vajon a speciális vezetői felelősségi alakzathoz kapcsolódó objektív büntethetőségi feltétel magán hordozza-e ezeket az ismérveket. Az objektív tényállási elemek között tárgyalandó kauzalitás körében foglalkozom azzal a kérdéssel, vajon dogmatikailag miképpen definiálható a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése mint elkövetési magatartás és a más által elkövetett költségvetési csalás vagy aktív hivatali vesztegetés közötti kapcsolat. Alkalmazhatók a tradicionális okozatossági elméletek? Helye lehet az objektív beszámítás tanának?

A dolgozat III. részét a szubjektív tényállási elemek, azaz a speciális vezetői felelősségi deliktumok tettesének az objektív tényállási elemekre kiterjedő bűnösségével kapcsolatos dogmatikai problémák feltárásával zárom.

A mű IV. része exkurzus, amely a speciális vezetői felelősségi alakzat retrospektív joggyakorlat-analízisével foglalkozik. A fejezet célja állásfoglalás abban a kérdésben, vajon mi az oka annak, hogy sem a költségvetési csaláshoz, sem pedig az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felelősségi deliktumnak nincsen gyakorlati relevanciája.

Az V. részben a mű elején feltett kutatási kérdésekre adott válaszok, felállított hipotézisek igazolása vagy cáfolata alapján *tézis-mátrix* felállítására teszek kísérletet, és a kapott kutatási eredmények szintetizálása útján foglalok állást a fejezet elején megfogalmazott kutatási főkérdések tárgyában. Egyúttal megfogalmazom a dogmatika és a kriminálpolitika egymáshoz való viszonyával kapcsolatos álláspontomat in concreto, a vizsgált speciális felelősségi deliktumok tekintetében.

I.2. A téma feldolgozásának módszertana

A vezető tisztségviselő speciális felelősségét megállapító tényállások új dogmatikai karaktere implicite magában hordozza az interdiszciplináris kutatómódszertan alkalmazásának követelményét. Tekintettel arra, hogy a felelősségi forma mind tartalmilag, mind pedig rációját tekintve magánjogi alapokon nyugszik, az interdiszciplinaritás legelső, az egész művet átható lépcsőfoka a releváns polgári jogi felelősségi forma és a büntetőjogi felelősségi alakzat absztrakt összevetése. Figyelemmel továbbá arra, hogy keretdiszpozícióról van szó,¹² elengedhetetlen más jogági normák vizsgálata, így polgári jogi, munkajogi, közigazgatási jogi (adóügyi) normák elemzése.

Az interdiszciplináris vizsgálati módszer nem csak vertikálisan, hanem horizontálisan is jelen van a munkában, hiszen a dogmatikai elemzést szükségképpen kriminológiai, kriminálpolitikai szemlélet jellemzi. A mű fentebb részletezett célkitűzéseit alapul véve ugyanis elengedhetetlen mindazon okok, társadalmi problémák feltárása és értékelése, amelyek a kriminalizációhoz vezetnek. Erre tekintettel a kriminológiai kutatások részterületei közül különösképpen a krimináletiológia játszik fontos szerepet. Habár a dolgozat elsősorban dogmatikai érvrendszert használ, álláspontom szerint a kriminalizáció kontra dekriminalizáció kérdésében nem lehet állást foglalni anélkül, hogy a büntetőjogi fellépés vélt vagy valós okaira ne kísérelnénk meg rávilágítani, vagyis a kriminálpolitikai aspektus vizsgálatát is elengedhetetlennek tartom. A kriminalizációhoz vezető okok feltárásában, illetve értékelésében nyújt segítséget a jogintézmény jogtörténeti előzményeinek vizsgálata is. A kriminológiai, kriminálpolitikai háttér elemzése szükséges, ugyanis végső soron – in abstracto, majd pedig in concreto – a dogmatikai és kriminálpolitikai érvek csatája dönti el a kérdést, miszerint: *Van-e létjogosultsága és igazolható funkciója a speciális vezetői felelősséget deklaráló bűncselekményi tényállásoknak a magyar jogrendszerben?*

Az összehasonlító jogi módszertan alkalmazása mindenkor elengedhetetlen olyan kérdés tudományos igényű vizsgálata során, amely más jogrendszerekben is jelen van, ugyanis saját jogi szabályozásunkat és joggyakorlatunkat távolabbról szemlélve, azt más nemzetek normáival összevetve lehet igazán állást foglalni abban a kérdésben: vajon megfelelő-e a hazai szabályozás vagy nem, illetve utóbbi esetben pro futuro milyen szabályozási irány javasolható. A tényállások dogmatikai, valamint kriminálpolitikai vizsgálata során a vonatkozó magyar szakirodalom mellett mindenekelőtt a német jogtudományi álláspontokat hívom segítségül, tekintettel arra, hogy a német szabálysértési törvény (OWiG) 130. §-a az elemzés tárgyát képező magyar tényállásokkal közel azonos szövegezésű, dogmatikai kialakítású tényállást tartalmaz, amellyel kapcsolatos dogmatikai problémák részben a magyar bűncselekmények vonatkozásában is felmerülnek. Tekintettel arra, hogy a szabálysértési jog úgy, mint a büntetőjog, a bűnösségen alapuló felelősséget ismeri el, a német „testvértényállást” a vizsgált magyar deliktumokkal összehasonlításra alkalmasnak találom.

A tényállások dogmatikai vizsgálata kritikai szemléletű. A tényállási elemek részletes elemzésével céloim objektív képet mutatni e dogmatikai konstrukció hazai uralkodó büntetőjog-dogmatikai rendszerbe való illeszkedésének kérdéséről. A speciális vezetői felelősségi deliktumok elemzése mellett elengedhetetlen a felelősségi tényállásokhoz szorosan kapcsolódó mulasztásos bűnsegély részesi alakzat vizsgálata is, valamint ezek egymáshoz való viszonyának feltárása. Az elemzés a dolgozat tárgyát képező deliktumok

¹² Lásd részletesen: III. 3. 2. fejezet

vizsgálatához szükséges mértékben, kritikai-dogmatikai, valamint jogösszehasonlító módszer alkalmazásával történik.

A jogi személy büntetőjogi szankcionálhatóságának átfogó vizsgálata a dolgozat kutatási tárgykörén kívül esik, a monográfia nem a szervezeti, hanem az individuális felelősség megállapíthatóságának atipikus módjára koncentrálnak,¹³ az említett két, „speciális szervezeti felelősségi forma” közül így kifejezetten az utóbbira, a vezető tisztségviselő alkalmazottak magatartása kapcsán keletkező büntetőjogi felelősségének vizsgálatára kíván koncentrálni. A Jszbt. tartalmaz azonban olyan felelősségi alakzatot, amely egybecseng a vizsgált felelősségi formával,¹⁴ így – argumentum a simile – szükséges és kívánatos a vizsgált kiterjesztése a jogi személy büntetőjogi felelőssége releváns alakzatának vizsgálatára is.¹⁵ A jogi személy büntetőjogi felelősségre vonása kívánalmának jogpolitikai indokai emellett általánosságban is segítséget nyújtanak a vizsgált jogintézmény létének alapja és célja megfogalmazásához, hiszen azonos (hasonló) jogintézmények kodifikálásának tipikusan hasonló kriminálpolitikai indokai lehetnek.

A mű nélküli a klasszikus értelemben vett joggyakorlat-elemzést, ugyanis a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői deliktumok vonatkozásában nem áll rendelkezésre kutatható hazai joggyakorlat.¹⁶ Ezért retrospektív módszer alkalmazásával kívánom feltárni azokat a potenciális okokat, amelyek a vizsgált deliktumokra történő felelősségelapítás hiányát indokolhatják.

Tekintettel arra, hogy a hazai büntetőjogban e felelősségi forma szórványosan jelenik meg, önálló felelősségi alakzatként pedig nem áll a hazai jogtudomány kutatásainak középpontjában, szükséges mindenképp a felelősségi alakzat dogmatikai kereteinek meghatározása, rendszerbeli helyének kijelölése, fogalmi ismérveinek feltárása, valamint a felelősségi formához kapcsolódó fogalmak tisztázása.

1.3. Kriminológiai alapvetések

A szervezeti bűnözés¹⁷ egy kriminológiai fogalom, amely a legális, jogszerű keretek között létrejött, magánjogi értelemben vett szervezeten belül, annak érdekében, avagy annak javára

¹³ A jogi személy büntetőjogi szankcionálhatósága tekintetében számos nemzetközi szakirodalom áll rendelkezésre, valamint FANTOLY Zsanett és SÁNTHA Ferenc a jogintézmény hazai, összehasonlító jogi feldolgozását elvégezte. Lásd: FANTOLY 2008; SÁNTHA 2002a.

¹⁴ Jszbt. 2. § (1) bek. b) pont

¹⁵ SÁNTHA 2002a, 91. p.

¹⁶ A Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztálya által üzemeltetett Bűnügyi Statisztikai Rendszer tartalmaz statisztikai adatokat az önálló tényállásban szabályozott költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása deliktum vonatkozásában. A releváns ügyek kutatása, feltárása érdekében 2017 januárjában kutatási engedélyt kértem a bűncselekmény nyomozására illetékes NAV Dél-Alföldi Regionális Bűnügyi Igazgatóságától, a BSR szerint illetékességi körükben, 2011 és 2016 között rögzített ügyek vizsgálata érdekében. A kutatási engedélyt megkaptam, azonban a nyomozó hatóság érdemi információval nem tudott szolgálni, ugyanis tudomásuk szerint sem náluk, sem más régiókban nem indult ilyen eljárás ebben a bűncselekményben. Ezért dolgozatomban a klasszikus ügyfeltárára *de facto* kutatható ügyek elérésének hiányában nem került sor.

¹⁷ FANTOLY a jogi személyek büntetőjogi felelősségének kriminológiai vizsgálata során a jogi személyek bűnelkövetése terminológiával illetve azokat a jelenségeket, amikor a bűncselekmény elkövetése a jogi személy nevében, annak érdekében, illetve annak keretei között történik, és nem a jogi személy a bűncselekmény áldozata. FANTOLY 2008, 13. p. SÁNTHA az angolszász kriminológiai irodalomból ismert corporate crime fogalmat társaságok által elkövetett bűncselekményként veszi át (SÁNTHA 2002a, 9. p.). Jóllehet kriminológiai

szolgáló bűnelkövetést takarja.¹⁸ SÁNTHA kriminológiai definíciója alapján „*a jogi személy keretei között elkövetett bűncselekmények olyan – változatos típusú – bűncselekményeket jelentenek, amelyeket a jogi személy vezetői vagy alkalmazottai a szervezet keretei között követnek el, és amelyekből – általában – a szervezetnek vagyoni haszna származott*”.¹⁹ Azaz olyan entitásokról van szó, amelyek jogilag megengedett, ökonómiailag kívánatos²⁰ célból, törvényes keretek között jönnek létre,²¹ így tehát az eredendően illegálisan létrejött – per se büntetendő²² – bünszervezettel ellentétben,²³ e szervezetek büntetőjogilag alapvetően irrelevánsak.²⁴ Ezen entítások primer célja nem bűncselekmények elkövetése, mégis a zárt, hierarchikus szervezeti struktúra alkalmas környezetet biztosít a bűncselekmények elkövetésének leplezéséhez, azaz a szervezeten belüli kriminális tevékenység jelentős része látens marad. A komplikált szervezeti struktúra, a jellemzően munkamegosztáson alapuló munkavégzés nem csak magasfokú látenciához vezet, hanem – ahogyan azt EIDAM kifejti²⁵ – képes optimális környezetet teremteni az individuális büntetőjogi felelősség el-
kendőzéséhez,²⁶ azaz még ha bizonyított is, hogy bűncselekmény elkövetésére került sor a szervezeten belül (azaz maga a cselekmény a hatóság tudomására jut), gyakorta nehéz – vagy lehetetlen – annak megállapításra, hogy a felelősség mely természetes személyt terheli.²⁷ Mindezek által maga a szervezet is – mint büntetőjogilag releváns cselekmények elkövetésének színhelye – büntetőjogilag relevánssá válik.²⁸ Azaz nem a szervezetiség hordozza magában, hanem az indukálja, avagy specializálja a kriminális aktivitást.²⁹ A szervezetek kriminalitással összefüggő tevékenységeinek gyarapodása, valamint az e körben adódó felderítési nehézségek a szervezetekkel szembeni büntetőjogi fellépés szükségességére irányítják a figyelmet, az új jelenség új eszközök megjelenését is szükségképpen maga után vonja.³⁰ E fellépés egyrészt az utóbbi évtizedben európai szinten is heves jogalkotási és szakirodalmi aktivitást indukáló jogi személy büntetőjogi felelősségének (vagy a kollektív büntetőjogi felelősséget kizáró jogrendszerekben büntetőjogi szankcionálhatóságának)³¹ megjelenésében manifesztálódik, másrészt pedig a gazdálkodó szervezetek, jogi személyek

megközelítésről van szó, mégis indokolt tartózkodni a jogi személyek, vagy társaságok bűnözése, bűnelkövetése terminológiától, szem előtt tartva azt, hogy szervezetek nem követhetnek el bűncselekményeket. Éppen ezért e dolgozatban kriminológiai megközelítésben is a szervezeti bűnözés, vagy szervezeten belül elkövetett bűncselekmények terminológia használatát tartom helyesnek.

¹⁸ Vö. KORINEK 2010, 335. p.

¹⁹ SÁNTHA 2002a, 10. p.; Vö. SÁNTHA 2005b, 277. p.

²⁰ MANSDÖRFER 2011, 321. p.

²¹ WELSKOPP 2016, 2. p.

²² Vö. MANSDÖRFER 2011, 312. p.

²³ Vö. SÁNTHA 2002a, 10. p.

²⁴ EIDAM 2015, 8-9. p.

²⁵ EIDAM 2015, 17. p.

²⁶ Vö. LIGETI 2002, 285. p.

²⁷ Vö. FANTOLY 2008, 14. p.

²⁸ EIDAM 2015, 10. p.

²⁹ WELSKOPP 2016, 3. p.

³⁰ Vö. SÁNTHA 2002a, 16. p.

³¹ A bűnösségen alapuló felelősség talaján álló büntető-jogrendszerek tagadják azt, hogy a szervezetnek mint kollektívának megállapítható büntetőjogi felelőssége, ugyanis a felelősség megállapítása bűnösséget feltételez, amely felrható pszichés viszony, az pedig kizárólag természetes személy vonatkozásában állapítható meg, szervezet tekintetében aligha. Mivelhogy a büntetőjogi szankció alkalmazása – a nulla poena sine culpa elv alapján – tipikusan büntetőjogi felelősség megállapítását feltételezi, úgy a jogi személy tekintetében speciális, járulékos jellegű felelősség definiálása mégis elfogadható lehet. Ezt az elvet szem előtt tartva – hazai viszonylatban – a dolgozatban a jogi személy büntetőjogi szankcionálhatósága terminológiát tekintem helyesnek. A

vezető tisztségviselőivel, vagy egyéb vezető beosztású, a tagok, valamint az alkalmazottak felett jogi vagy tényleges ellenőrzési potenciállal rendelkező személyekkel szembeni fellépésben jelenik meg. Mindkét jogintézmény a büntetőjogi felelősség expanziójának³² példaként szolgál, olyan felelősségi formákat deklarálnak, amelyek aligha illeszkednek a magyar büntetőjogi dogmatika rendszerébe.³³ A jogi személy gazdasági ereje a szervezettel, valamint annak vezetőjével szembeni fellépés indoka és annak korlátozása a represszió célja. E szemlélet a büntetőjogi felelősségnek a vezetőre való telepítését – Kis megfogalmazása szerint – abban látja, hogy „a vállalatok hierarchizált, kollektív struktúrájában a felelősség telepítésének követelménye a hagyományos bűnkapcsolatok helyett a hatalom, az autoritás szerkezetéhez kell, hogy igazodjon”.³⁴

Mintegy „*kriminálpolitikai differentia specifica*” az a megállapítás, miszerint a represszív szankció akkor célravezető, ha annak alkalmazása a szervezet számára favorabilis³⁵ cselekmény elkövetése miatt történik. A szervezeten belüli bűnözéssel foglalkozó német kriminológiai, valamint criminal compliance³⁶ szakirodalom két csoportra osztja a szervezeten belüli bűnelkövetések körét attól függően, hogy szervezetet terhelő (*Belastungskriminalität*), vagy a szervezet javát szolgáló bűnelkövetésről (*Entlastungskriminalität*) van-e szó.³⁷ Entlastungskriminalität esetében tehát a szervezet javát szolgáló olyan, büntetőjogilag releváns magatartásokról van szó, amelyek a tipikusan a szervezetből kifelé irányulnak, a szervezet részére előnyserzést céloznak, a szervezeten kívül álló személyek, illetve más szervezetek ellen irányulnak, azoknak potenciálisan hátrányt okoznak. Belastungskriminalität ezzel szemben az, amikor a szervezet tagja vagy dolgozója a büntetőjogilag releváns cselekményt nem a szervezet érdekében, vagy annak javára követi el, hanem célja, avagy cselekményének következménye a szervezetnek történő hátrányokozás.³⁸ A két fogalom mentén történő csoportképzés relatív,³⁹ ugyanis az a bűncselekmény, amely egyik oldalról

szervezet büntetőjogi felelősségének, illetve szankcionálhatóságának kérdéséről lásd részletesen: SÁNTHA 2005a, 101. p.; Vö. FANTOLY 2008, 193. p.

³² Vö. KIS 2004, 333. p.; KULHANEK 2014, 674. p.; NAGY 2013, 127. p.

³³ SÁNTHA 2002a, 47. p.

³⁴ KIS 2005, 144. p.

³⁵ KIS–NAGY 2007, 64. p.

³⁶ A *compliance* általános jogi értelemben az érvényes és hatályos jognak megfelelően, azzal összhangban való cselekvést jelenti (BOCK 2009, 68. p.; ROTSCH 2015, 37. p.). A *criminal compliance* szervezeti-technikai értelemben gazdálkodó szervezetek, vállalkozások vonatkozásában releváns olyan, tipikusan preventív biztonsági intézkedések gyűjtőfogalma, amelyek célja a gazdálkodó szervezeten belül a büntetőjogilag releváns magatartások előfordulása kockázatának, rizikójának csökkentése, eliminálása (BOCK 2012, 63. p.) a szervezet tagjainak, dolgozóinak jogkövető magatartásra történő rábírás által. A jogkövető magatartásra, szabálykonformitásra történő rábírás eszköze normatív compliance-értelemben (ROTSCH 2015, 41. p.) a büntetőjogi szankciók, illetve egyéb represszív eszközök kilátásba helyezése is (ROTSCH 2015, 44. p.), így preventív célokat szolgáló criminal compliance eszközök a szervezet vezetőjének akcesszórius felelősségre vonására irányuló rendelkezések is. A preventív intézkedések ellenére bekövetkező bűncselekményekkel kapcsolatosan fenyegető büntetőjogi szankció elkerülése is compliance-eszközökkel realizálható cél a szervezeten belüli, büntetőjogi relevanciával rendelkező visszaélések belső felderítése és kezelése által. Lásd: JACSÓ 2019, 82-86. p.; MOLNÁR E. 2016a, 460. p.; MOLNÁR E. 2016b, 78-79. p.

³⁷ BOCK 2009, 68. p.; BOCK 2011, 23. p.; ROTSCH 2015, 44-45. p.

³⁸ ROTSCH 2012, 50. p.; ROTSCH 2015, 69. p.

³⁹ A német szakirodalom egy része az Entlastung-Belastung megközelítés helyett a „Verbandsdelikten”, azaz szervezeti bűncselekmények, valamint az „Exzeßtaten”, azaz szervezeten kívüli bűncselekmények fogalmi kategóriákat használják, amely tartalmilag megegyezik az ismertetett terminológiákkal, azonban már önmagában utal a szervezeti jellegre is. (ORDEIG 2001, 654. p.)

Belastung-bűncselekmény, az a másik oldalon mint Entlastung-deliktum jelenik meg.⁴⁰ Lényeges tehát, hogy e fogalmak a büntetőjogilag releváns folyamatok szervezeten belüli lejátszódását a szervezet oldaláról szemlélve definiálják, azaz objektíve megállapítható, hogy egy, a szervezeten belül elkövetett aktív hivatali vesztegetés egyaránt lehet olyan, amely a szervezet érdekeit szolgálja, és olyan, amely kizárólag úgy hasznosul a tettes oldalán, hogy a szervezetet, amelynek tagja, károsítja. A szervezet érdekeivel ellentétesen elkövetett cselekmény miatt a szervezettel szemben – ahogyan azt Kis megállapítja – legfeljebb közigazgatási szankció kiszabása lehet indokolt,⁴¹ azaz a szervezettel szembeni büntetőjogi fellépés kriminálpolitikailag aligha lehet célravezető, ugyanis ebben az esetben voltaképpen maga a szervezet az *áldozat*.⁴² Álláspontom szerint vitatható, hogy ez esetben indokolt lenne a szervezet terhére *egváltalan* joghátrány megállapítása. Más kell, hogy legyen azonban a megítélés a szervezet érdekében álló, annak javát szolgáló bűnelkövetés esetén, ahol is a szervezet – kriminológiai értelemben – mintegy „elkövetőnek” tekinthető,⁴³ a szervezet tagjainak cselekménye érdekegyezőség okán ugyanis voltaképpen a szervezet cselekményeiként jelennek meg.⁴⁴ Az ún. kockázati teória értelmében a felelősséget oda kell telepíteni, ahol a működésben, a profitban való érdekeltséget is találjuk.⁴⁵ A szervezettel, valamint a szervezet ténylegesen büntetőjogilag releváns cselekményt el nem követő vezetőjével szembeni büntetőjogi fellépés tehát kizárólag Entlastung-bűncselekmények esetén indokolható kriminálpolitikailag. A szervezeti felelősség⁴⁶ léte kívánalmának alapja SÁNTHA megfogalmazása szerint az, „*hogy a szervezet működése törvénysértő, így a felelősség alapja a szervezet társadalomra veszélyessége, mivel ennek megnyilvánulása, mintegy tünete a keretei között elkövetett bűncselekmény*”.⁴⁷ A szervezet működésének törvénysértő voltát pedig az teszi in abstracto megállapíthatóvá, hogy az lehetővé teszi, avagy eltűri a javára vagy érdekében realizált, büntetőjogi szempontból is releváns cselekmények megvalósulását. E cselekmények feletti szervezeti, illetve vezetői „szemhunyas” pedig kriminológiai szempontból törvénytelené teszi a szervezet működését. Bűnmegelőzési szempontból e differenciálás alapján megállapítható, hogy amíg a szervezet ellen irányuló bűncselekmények ellen fellépni közvetlen szervezeti érdek (így a például a szervezeti hajlandóság magas olyan antikorrupciós intézkedések megtételére, amelyek az ellene irányuló magatartások kiszűrését célozzák), addig a szervezet érdekében álló bűncselekmények esetén az érdekharmónia a javakból részesülő szervezet és a bűncselekmény elkövetője között áll fenn. Míg az első esetben a bűnmegelőzés, valamint a bünfelderítés az állam és a szervezet közös érdeke, addig az utóbbi esetben az állam és a szervezet között érdekkollízió áll fenn, ugyanis a szervezet érdeke a törvényes működés látszatának fenntartása, az érdekét szolgáló bűncselekmény látenciája.⁴⁸ Éppen ezen érdekkollízió miatt szükséges Entlastung-deliktumok esetén a fokozottabb állami fellépés mind a bűnmegelőzés, mind pedig a bünfelderítés terén.⁴⁹

⁴⁰ BOCK 2011, 23. p.

⁴¹ KIS-NAGY 2007, 40. p.

⁴² HELLMANN 2013, 333. p.

⁴³ BOCK 2011, 24. p.

⁴⁴ VÖ. ORDEIG 2001, 653. p.

⁴⁵ KIS-NAGY 2007, 40. p.; KIS 2005, 144. p.

⁴⁶ A jogi személy, valamint a vezető tisztségviselő más által elkövetett bűncselekmény kapcsán keletkező felelősségének kriminológiai gyűjtőfogalma.

⁴⁷ SÁNTHA 2002a, 87. p.

⁴⁸ BOCK 2011, 24. p.

⁴⁹ VÖ. HELLMANN 2013, 333. p.

A mind preventív, mind pedig represszív oldalon történő fokozott állami beavatkozás kívánalma mellett a vezetői felelősségi forma kialakulásához, szervezeti büntetőjog terén történő megjelenéséhez EIDAM által fentebb megfogalmazott azon ok vezetett, miszerint a munkamegosztáson alapuló szervezeti struktúra de facto a felelősség elaprózódásához, delegálásához és vándorlásához vezet, amely megnehezíti annak felderítését, hogy a felelősség ténylegesen kit terhel.⁵⁰ Azaz nem ritkán nehéz megállapítani, hogy a szervezetből kifelé irányuló bűncselekményt valójában ki követte el, pontosabban nehéz annak felderítése, hogy a szervezeten belül – a tettesen kívül – ki milyen szerepet játszott a bűncselekmény realizálásában. LUHMANN szavaival élve, „*a klasszikus felelősségelv a munkamegosztás sziklafalán zúzódik szét*”,⁵¹ ugyanis a jognak – így a büntetőjognak is – reagálni kell e jelenségre, hiszen a szervezetben folytatott kriminális tevékenység elburjánzásának biztosítása kedvező táptalajt a jogrendszer abban az esetben, ha e jelenség felett szemet hunyna. Mindemelllett a modern rizikótársadalom olyan, újonnan megjelenő kockázati tényezőket, életbeli szituációkat hoz előtérbe, amelyeknek az uralkodó dogmatikai tételek alapján történő megoldása problematikus, ugyanis nem ritkán inadekvát eredményre vezet, nem éri el a kívánt célt, így nem tükrözi a tényleges és szankcionálandó életbeli történéseket. Mivel az új vírus ellen a régi oltások nem feltétlenül bizonyulnak hatékonyak, az hatékonyság növelése, biztosítása céljából európai, majd ennek hatására hazai szinten is új, a tradicionális dogmatikai rendszerekbe nehezen illeszthető felelősségi forma került beépítésre, a jogi személy büntetőjogi szankcionálhatóságával együtt a szervezeti bűnözés jelensége visszaszorításának, a szervezetek jogkövetésének elősegítése kívánalmával.

Az a tendencia, miszerint a szervezet vezetőjének – meghatározott feltételek mellett – megállapítható a büntetőjogi felelőssége azon tény alapján, hogy egy másik individuum, nevezetesen a szervezet tagja, dolgozója bűncselekményt követett el, hazánkban elsősorban még a jogalkotás terén jelent meg, gyakorlati relevanciája szűk körben érhető tetten. A speciális vezetői felelősségi alakzatok kriminálpolitikai célja *a vezető tisztségviselő büntetlenségének elkerülése a vezetői felelősségnek kiterjesztésével a részesi alakzatok elé hozatala eszközével*.⁵²

Általános jogpolitikai posztulátum, hogy a jogalkotó szabadon dönti el, vajon egy meghatározott életbeli helyzet védelme érdekében új bűncselekményi tényállás létrehozásával kiterjeszti-e a jogtárgyvédelmet.⁵³ Ahogyan azt az Alkotmánybíróság a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló törvény egyes rendelkezései alkotmányellenességének vizsgálata kapcsán 37/B/2009. AB határozatában kifejtette: „*a bűncselekménynek a büntető törvényben történő nevesítése, adott magatartásnak sui generis cselekményként történő szabályozása minden esetben egy adott büntetőpolitika normatív megtestesítését jelenti.*” Formális értelemben egyetérthetünk az Alkotmánybíróság megállapításával, mielőtt azonban a jogalkotó a kriminalizáció mellett döntene, meg kell vizsgálnia, vajon a potenciális büntetendővé nyilvánítás oka más, büntetőjogon kívüli eszközökkel nem kezelhető-e.⁵⁴ Azaz új bűncselekmény létrehozása akkor ajánlatos csak – ahogyan GYÖRGYI Kálmán megfogalmazza, – ha az egy felelős kriminálpolitikai

⁵⁰ Vö. ROGALL 1986, 576. p.

⁵¹ Idézi: EIDAM 2015, 17. p.

⁵² BOCK 2015, 71. p.; SANDMANN 2001, 491. p.; GEISMAR 2012, 22. p.

⁵³ KULHANEK 2014, 675. p.

⁵⁴ GYÖRGYI 1987, 121. p.

döntés alapján nélkülözhetetlen. E kérdés megválaszolásához elengedhetetlen a speciális vezetői felelősségi alakzatok dogmatikai, valamint kriminálpolitikai szempontú elemzése.

I.4. Vezetői felelősségi alakzatok a XX. században

A kriminálpolitika mindenkor a társadalmi változásokra reagál, így annak dinamizmusa adott esetben változásra készíti a relatíve statikus büntetőjog-tudományt is. Azoktól az ontológiai, kriminológiai jelenségektől, amelyek a jogalkotót büntetőnorma létrehozására ösztönzik, nem lehet eltekinteni akkor, amikor valamely norma jogrendszerben történő megjelenésének kriminálpolitikai igazolhatósága a kérdés. Társadalmi-gazdasági krízishelyzetben a jogalkotó mindenkor előszeretettel nyúl a büntetőjog represszív eszköztárához, tipikusan azért, hogy annak generálpreventív hatását szem előtt tartva a társadalom tagjait, a büntetőnorma címzettjeit jogkövető magatartásra szorítsa úgy, hogy *ellenmotívumot* szolgáltat a jogellenes cselekmény elkövetésére ösztönző motívummal szemben⁵⁵ azzal a reménnyel, hogy „*a büntető rendelkezések szigora ki fogja irtani a bűnös visszaéléseket.*”⁵⁶

I.4.1. A vállalatulajdonos, az üzemtulajdonos, valamint a megbízó büntetőjogi felelőssége a XX. század első felében

A gazdasági életbe, a magánjogi jogviszonyokba történő fokozott állami beavatkozás az I. világháború alatt, valamint az azt követő években – a leromlott gazdasági viszonyok miatt⁵⁷ – került előtérbe és vált dinamikussá. A gazdasági folyamatokba történő állami beavatkozás kivételessége⁵⁸ bizonyos területeken a rendkívüli társadalmi-gazdasági helyzetre tekintettel⁵⁹ általánossá vált,⁶⁰ a gazdasági élet iparpolitikai, valamint pénzügyi okok miatt történő állami szabályozása elengedhetetlen volt.⁶¹ Az állam gazdaságirányítási, gazdaságbefolyásolási kompetenciája körében e magánjogi folyamatokba történő büntetőjogi beavatkozás is tetten érhető,⁶² ugyanis, ahogyan azt ANGYAL megfogalmazta: „*a visszaélések elérhetik azt a fokot, amelyen az érdekvédelem nem érheti be a közigazgatási intézkedésekkel, hanem a büntetőjog eszközeinek igénybevételére szorul.*”⁶³ Így pedig, szintén ANGYAL szavaival élve: „*Ami eddig még csak nem is súrolta a büntetőjog normarendszerét, a büntetést érdemlő cselekmények területére szökött.*”⁶⁴

A gazdasági élet különböző területein büntetőjogi beavatkozást deklaráló speciális törvények a Csemegi-kódex hatálya alatt jöttek létre, és olyan speciális szabályokat, felelősségi rendelkezéseket tartalmaztak, amelyek az általános szabályoktól eltértek, így – ANGYAL szerint – már ezért is kikívánkoztak a Btk. egészéből, és külön matériaként

⁵⁵ Vö. HELLER 1931, 68. p.

⁵⁶ N. I. 1920, 251. p.

⁵⁷ ANGYAL 1941, 64. p.

⁵⁸ Vö. VARGA 2017, 83. p.

⁵⁹ N. I. 1920, 250. p.

⁶⁰ ANGYAL 1941, 64. p.

⁶¹ ANGYAL 1941, 137. p.; VARGA 2017, 83. p.

⁶² HELLER 1931, 52. p.

⁶³ N. I. 1920, 252. p.; ANGYAL 1941, 61. p., 136. p.

⁶⁴ ANGYAL 1941, 65. p.

volt indokolt azokat fenntartani.⁶⁵ Ilyen, a Csemegi-kódex dogmatikai rendszerébe nem illeszkedő tényállás az *üzemtulajdonos vagy vállalattulajdonos, illetve a megbízó mulasztásának büntetendősége* is, amely a következő büntetőjogi felelősséget (is) deklaráló normákban jelent meg: az árdrágító visszaélésekről szóló 1920. évi XV. törvénycikk 4. §,⁶⁶ a szivarkahüvely- és szivarkapapír adóról szóló 1921. évi XIX. törvénycikk 23. §, a fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről szóló 1922. évi XXVI. törvénycikk 3. §,⁶⁷ valamint a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvénycikk 19.§. Tekintettel arra, hogy e normákban megfogalmazott járulékos vezetői, valamint megbízói felelősségi forma szövegezése minimális eltéréstől eltekintve azonos, valamint arra is, hogy e rendelkezések részletes dogmatikai elemzése e helyen nem célom, kizárólag a legkorábban keletkezett árdrágító visszaélésről szóló törvényben deklarált vezetői felelősségi alakzatot ismertetem:

„Ha a jelen törvényben meghatározott valamely vétséget vagy büntettet üzem vagy vállalat alkalmazottja vagy megbízott követte el és az üzem vagy vállalat tulajdonosát (üzletvezetőjét), illetőleg a megbízót a hivatásából folyó felügyeleti vagy ellenőrzési köteletségének teljesítésében akár szándékos, akár gondatlan mulasztás terheli, az üzem tulajdonosa (üzletvezetője), illetőleg a megbízó – amennyiben cselekménye súlyosabb büntetőrendelkezés alá nem esik – vétség miatt hat hónapig terjedhető fogházzal és húszezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel, ha pedig az alkalmazott vagy megbízott cselekménye büntetné minősül, két évig terjedhető fogházzal és százezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

A vezetői mulasztás büntetendőségének indoka, ahogyan azt a tisztességtelen versenyről szóló törvényjavaslat indokolása megfogalmazza az, hogy: *”a szóbanlevő büncselekményeket egyes esetekben nem az követi el, akinek érdekét közvetlenül szolgálják, hanem tőlük függő más egyének, akiknek ily visszaéléseit meg kell gátolni, s erre a célra munkaadóikat vagy megbízóikat büntetőjogi jogkövetkezmények kilátásba helyezésével és alkalmazásával is szorítani kell arra, hogy a nekik alárendelt személyek a szóbanlevő büncselekmények elkövetésétől tartózkodjanak.”*⁶⁸ Az indokolás szerint ugyanis az üzem vezetője e tényállások hiányában eredményesen védekezhetne a büntetőjogi felelősség alóli mentesülés érdekében azzal, hogy alkalmazottjának vagy megbízottjának cselekményéről nem tudott, hiszen e tudati elem nélkül bűnsegédi felelősség megállapítása kizárt.⁶⁹ Így a magatartás büntetlen maradna annak ellenére, hogy *„a felügyelet elmulasztásával a [vezető]*

⁶⁵ ANGYAL 1941, V. p.

⁶⁶ Az árdrágító visszaélésekhez kapcsolódó vezetői felelősségi alakzatot a fizetési eszközökkel, külföldi követelésekkel és vagyontárgyak kivitelével elkövetett visszaélések hatályosabb megtorlásáról szóló 1939. évi XIV törvénycikk módosította.

⁶⁷ A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről szóló törvény 3. §-a – eltérően a többi vezetői felelősséget megállapító normától – a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség megsértésének szankcionálása mellett egy voltaképpen sui generis bűnsegédi magatartást büntetni rendelő tényállást is tartalmaz: *Vétség miatt büntetendő a vállalat tulajdonosa, illetőleg a megbízó, „ha [az 1. §-ban meghatározott büntettet] vállalat alkalmazottja vagy megbízott a vállalat üzletkörében illetőleg a megbízás körében a vállalat tulajdonosának (vezetőjének) illetőleg a megbízónak tudtával követte el.”*

⁶⁸ N. I. 1923/I, 229. p.; BALÁS–KUNCS 1924, 140. p.

⁶⁹ Vö. BALÁS 1924, 72. p.; N. I. 1920, 259. p.

a cselekmény elkövetését előmozdította.”⁷⁰ E deliktumokkal, felelősségi formákkal tehát az üzem tulajdonosa köteles felügyelet gyakorlására szorítható.

A gazdasági-piaci élet szabályozására létrehozott törvénycikkek a büntetőjogilag releváns magatartások körét tágran határozzák meg, e bűncselekmények többsége a vállalat vezetője, valamint a megbízó büntetőjogi felelősségének megállapításához szükséges alpbűncselekményeknek is minősültek egyben.⁷¹ Az árdragító visszaéléssel kapcsolatos vezetői felelősség szempontjából releváns alpbűncselekmények körét az árdragító visszaélésekről szóló törvénycikk 1.§-a határozta meg.⁷² A jogalkotó hét, önálló törvényi tényállást fogalmazott meg: ártúllépés, áruzsora, munkabéruzsora, árdragító üzérkedés, áruelvonás, árucsempészet, valamint közszükségleti cikkek eladásának megtagadása.⁷³ A fizetési eszközökkel való visszaélésről szóló törvénycikk 1. §-a a következő öt alpbűncselekményt foglalta magában: üzérkedés, kijárlás, kivitel feltételeként vállalt kötelezettség teljesítésének fondorlatos megíúsítása, a forgalomban korlátozott külföldi fizetési eszközöknek fondorlatos szerzése, pengőrontás céljából valótlán hír koholása.⁷⁴ A tisztességtelen versenyről szóló törvénycikk szintén öt bűncselekményi tényállásban megfogalmazott magatartást rendelt büntetni, ám ezek közül vezetői felelősség kizárólag a szédelgő feldicséréshez (16. §), a bitorláshoz (17. §), valamint az utánzashoz (18. §) kapcsolódott.⁷⁵

A vezetői kriminalitás körét vitathatatlanul a szivarkahüvely- és szivarkapapír adóról szóló törvénycikk határozta meg a legtágabban, ugyanis a vezetői mulasztást nemcsak bűncselekmény, hanem e törvénycikkben megfogalmazott bármely szabályellenesség maga után vonhatta.

A tényállások a vezető, illetve a megbízó szándékos, valamint gondatlan mulasztását egyazon diszpozícióban, azonos büntetési tétellel fenyegetve rendelték szankcionálni,⁷⁶ azzal az indokolással, hogy „az elhatárolás adott esetben igen nehéz lehet, és a szándék hiányára alapított védekezés figyelembevétele az összejátszásnak enged tág teret.”⁷⁷

Hogy e vezetői felelősségi deliktumok mennyire váltották be gyakorlatban a hozzájuk fűzött jogalkotói reményeket, kérdéses. Megjegyzendő, hogy a tisztességtelen versenyről szóló törvénycikkben meghatározott bűncselekmények (így a vezetői felelősségi alakzat is) a norma 24. §-a alapján kizárólag magánindítványra voltak üldözendők.⁷⁸ Ennek oka nyilvánvalóan a gazdasági folyamatokba való állami beavatkozás korlátozása volt azáltal, hogy a büntetőjogi fellépést a sértett akaratától tette függővé. E rendelkezés azonban objektíve gyengítette a vezetői felelősségi tényállás alkalmazhatóságát is.⁷⁹

Az 1920 és 1940 között rendelkezésre álló Döntvénytárakban nem található olyan határozat, amely bármely alpbűncselekményhez kapcsolódó vezetői felelősségi deliktummal

⁷⁰ N. I. 1920, 259. p.; NAGY (1943), 79. p.

⁷¹ BALÁS 1924, 72. p.

⁷² Az egyes tényállások elemzéséhez lásd részletesen: ANGYAL 1941, 71-108. p.; A tényállásokhoz kapcsolódó joggyakorlat elemzéséhez lásd részletesen: NAGY 1943, 29-75. p.

⁷³ VARGA 2017, 84. p.

⁷⁴ Az egyes tényállások elemzéséhez lásd részletesen: ANGYAL 1941, 142-179. p.

⁷⁵ Az egyes tényállások elemzéséhez lásd részletesen: BALÁS–KUNCZ 1924, 32-56. p.

⁷⁶ A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről szóló törvény 3. §-ának harmadik fordulata kizárólag a szándékos vezetői, illetve megbízói mulasztást rendelte büntetni.

⁷⁷ BALÁS 1924, 72. p.

⁷⁸ BALÁS–KUNCZ 1924, 144. p.

⁷⁹ A magánindítvány előterjesztésével kapcsolatos megállapításokat lásd részletesen: BALÁS–KUNCZ 1924, 144-145. p.

foglalkozna. Az 1940-es évek elejéről⁸⁰ NAGY Béla közöl néhány olyan uzsorabíróági döntést,⁸¹ amely a vezető, illetve megbízó felelősségét valamely árdragító visszaéléshez kapcsolódó vezetői felelősségi deliktum alapján megállapította, e bűncselekmény alól a terheltet felmentette,⁸² avagy e rendelkezés alkalmazásának kérdése egyáltalán felmerült.⁸³ Azon esetek többségénél, ahol az Áv. 4. §-a alkalmazásának kérdése felmerült, a történeti tényállásból kiderül, hogy az üzem, avagy vállalat tulajdonosának tettesi vagy részesi felelőssége valamely, az Áv. 1. § szerinti alpbűncselekményben megállapítható.⁸⁴ E helyen a NAGY által közölt esetek közül egyetlen olyan történeti tényállás ismertetésére vállalkozom, amelyben az illetékes uzsorabíróság ténylegesen megállapította a vállalat vezetőjének büntetőjogi felelősségét az Áv. 4. §-a alapján:

„Tény az, hogy az üzlet X. N. tulajdona, s ebből következik, hogy az ő kötelességében állott a feleségének, valamint leányának az üzletben kifejtett ténykedését ellenőrizni, annál inkább, mert adat van reá, (...) hogy az üzleti ügyeket X. Y.-né a vádlottal való közös megbeszélés alapján intézte. X. N. vádlott e kötelességszerű ellenőrzést mulasztotta el akkor, amidőn feleségének, mint az ő megbízottjának üzleti ténykedését kellőképpen nem ellenőrizte. Minthogy vádlott e gondatlan ténykedésével közrehatott abban, hogy X. Y.-né, illetve leánya az ártúllépést elkövethették, ezért X. N. vádlottnak ez a cselekménye az 1920: XV. t.-c. 4. §-ában meghatározott bűncselekmény ismérveit foglalja magában.”⁸⁵

Az ismertetett történeti tényállásban az üzletvezető felelősségének a speciális vezetői felelősségi tényállás alapján történő megállapításához az vezetettet, hogy megbízottja az Áv. 1. § (1) bekezdés 1. pontja szerinti ártúllépés bűncselekményét követte el.⁸⁶ A tényállásból nem lehet alappal arra következtetni, hogy az ártúllépés bűncselekményének elkövetésében az üzletvezető *közreműködött volna*, ám az igazolást nyert, hogy a megbízott cselekményei tekintetében ellenőrzési kötelezettség terhelt. Az uzsorabíróság megállapítása szerint a vezető ellenőrzési kötelezettségének elmulasztása hozzájárult az ártúllépés elkövetéséhez, azaz: ha megbízottját ellenőrizte volna, az árdragító visszaélés vétségét nem követhette volna el, ezért felelősség terheli az Áv. 4. §-a alapján.

A vezetői felelősségi deliktumokat deklaráló valamennyi törvényt, illetve rendelkezést a II. világháborút követően hatályon kívül helyezték, a szocialista időszakban e felelősségi alakzat, részben más alpbűncselekményekhez járulva azonban újra megjelent.

⁸⁰ Az Áv. 11. §-a a törvénycikk ideiglenes hatályát állapította meg, azaz úgy rendelkezett, hogy a három év elteltével hatályát veszíti. Az 1923: XXXII. törvénycikk az árdragításról szóló törvénycikk hatályát meghosszabbította. (ANGYAL 1941, 62. p.)

⁸¹ Az Áv. 9. §-a értelmében a törvénycikk hatálya alá tartozó ügyek elbírálása uzsorabíróság hatáskörébe tartozik. (ANGYAL 1941, 128. p.)

⁸² B. II. 1011/1940. NAGY 1943, 81. p.

⁸³ NAGY (1943), 79-84. p.

⁸⁴ B. II. 3309/1940.; B. II. 3603/1940; B. II. 1828/1941. Lásd: NAGY (1943), 82-84. p.

⁸⁵ B. X. 1095/1942. NAGY 1943, 79-80. p.

⁸⁶ ANGYAL 1941, 71-78. p.

1.4.2. Felügyeletre vagy ellenőrzésre köteles személy felelőssége a szocialista büntetőjogban

Ahogy az I. világháború okozta viláégés utáni normatív környezetváltozást láthattunk, úgy nem véletlen, hogy a II. világháború utáni megváltozott társadalmi-gazdasági helyzet is új jogalkotási matériákat indukált. A gazdaságvédelem eszköztára jogi bástyákat is igényelt, a rendkívül szigorú paternalista szemlélet, az állami kontroll a normatív környezet erőteljes változását hozta magával. A társadalomra, illetve a gazdasági fellendülésre, stabilitásra nézve legjelentősebb támadásokkal szemben a büntetőjog eszköztárával is fellépett az állam. A szocialista érában különös védelmet élvező tervgazdaság, a honi pénzeszközök mindenek felett álló védelme, valamint az árak stabilitásának, a minél egyenlőbb piaci feltételek megteremtésének igénye olyan védendő érdekként, a szocialista állam gazdasági alapjai védelmének⁸⁷ jogi tárgyaként jelentek meg, amelyek oltalma érdekében a jogalkotó a büntetőjogi felelősség minél szélesebb körben történő kiterjesztése mellett döntött. Így az I. világháborút követő gazdasági stabilizálódás után a dekriminalizálás sorsára jutott vezetői felelősségi formák a leginkább oltalmazandó, illetve a leginkább vállalatspecifikus deliktumok vonatkozásában ismét megjelentek.

A büntetőjogi szempontból releváns normatív környezetet az egységes büntetőkódex hiánya jellemezte. Az általános részi rendelkezések forrása immáron nem a Csemegi-kódex, hanem az annak általános részét hatályon kívül helyező Btá. A jogalkotó a különös rész vonatkozásában a Csemegi-kódexet továbbra is hatályban tartotta, ám a jogalkalmazást rendkívül megnehezítette a tény, miszerint számos ágazati törvény, törvényerejű rendelet, sőt miniszteri rendelet is tartalmazott büntetőnormát. Az átláthatatlan jogi matéria egységesítése érdekében hozták létre 1952-ben a BHÖ-t.⁸⁸ A téma szempontjából releváns normatív környezet ilyen mélységben történő ismerete azért nagyon fontos, mert a vezetői felelősség szempontjából releváns deliktumokat kivétel nélkül ágazati jogszabály tartalmazta. Ezekre a törvényi tényállásokra a judikatúra azonban kevés kivételtől eltekintve tipikusan a BHÖ-ben elfoglalt törvényhely szerint hivatkozott annak ellenére, hogy a BHÖ nem jogforrás, az különböző jogforrásokban található jogi matériákat egységesítő munka. A vezetői felelősségi alakzatokat deklaráló normák a következők voltak: a tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 4. tvr. 16. §-a (BHÖ 251. §), a devizagazdálkodással kapcsolatos szabályokról szóló 1950. évi 30. tvr. 62. § (2) bekezdése, valamint a 8800/1946 (VII. 28.) M.E. rendelet 14-16. §. A devizagazdálkodással kapcsolatos törvény erejű rendeletről eltekintve a továbbiakban e felelősségi formák tekintetében a BHÖ-re fogok hivatkozni.

A 40-es évek végén, valamint 50-es évek elején létrejött jogi matériák által szabályozott vezetői felelősségi deliktumok közel azonos szövegezéssel kerültek megalkotásra, a tettesi kvalifikáció, valamint a büntetési tétel tekintetében láthatók eltérések. A releváns alapbűncselekmények három védendő érdek köré csoportosulnak: a tervgazdagság, a közellátási cikkek védelme, valamint az árdrágítás elleni védelem, továbbá a devizagazdálkodás védelme. A továbbiakban részletes dogmatikai elemzésüktől eltekintve ismertetem e deliktumokat.

⁸⁷ BARNÁ 1956, 463. p.

⁸⁸ Az 1952-ben összegyűjtött büntető anyagi jogi normák gyűjteményes kötetét 1957-ben, valamint 1958-ban is módosították, kiegészítették az időközben hatályba lépett büntetőnormákkal, valamint jelezték a dekriminalizált büntetőjogi tényállásokat. Tekintettel arra, hogy a vizsgált felelősségi forma a BHÖ valamennyi időállapotot rögzítő változatában egységes szövegváltozatban van jelen, nem utalok arra, hogy mely kiadást használtam fel az elemzésemhez.

A tervgazdaság fokozott büntetőjogi védelme céljából hozta létre a jogalkotó a tervgazdaságot sértő magatartásokhoz járuló ellenőrzési kötelezettség elmulasztása tényállást, amely a következőképpen hangzott:

„Ha a jelen fejezetben meghatározott bűncselekményt hatóság, hivatal, intézet, vállalat, üzem vagy egyéb intézmény alkalmazottja alkalmazása, illetőleg megbízott megbízatása körében követte el és a felügyelet vagy ellenőrzés gyakorlása körében akár szándékos, akár gondatlan mulasztás állapítható meg, a felügyeletre vagy ellenőrzésre köteles személy, illetőleg a megbízó a 237. és 238. pontokban meghatározott büntettek, úgyszintén a 245. pont (2) (4) bekezdése szerint minősülő büntettek esetében három évig, egyébként pedig egy évig terjedő börtönnel büntetendő.” (BHÖ 251. §)

A népgazdaság elleni bűncselekmények körébe tartozó tervgazdaságot, illetőleg tervet sértő deliktumok közül valamennyi a BHÖ 251. § alatt található bűncselekmény alpbűncselekményét képezhetette. E között a tíz, tervgazdaságot sértő magatartás között található olyan deliktumok, mint az aktív szabotázs (BHÖ 237. §),⁸⁹ a passzív szabotázs⁹⁰ (BHÖ 238. §), valamint a terv elleni egyéb szándékos, valamint a BHÖ 246. §-a alapján gondatlan⁹¹ bűncselekmények.⁹² A felelősségmegállapítás szempontjából releváns alpbűncselekmények széles köre jól szemlélteti a jogi tárgy fokozott védelme iránti állami igényt, azaz, hogy a tervgazdaság ellen irányuló bármilyen magatartás egyúttal a szocialista gazdasági rend felépítése, fenntartása elleni magatartásként minősült.⁹³ A tervgazdaságot sértő bűncselekmények társadalomra veszélyességéhez igazodva határozta meg a jogalkotó az azokhoz járuló vezetői felelősség büntetési tételét. Ahogyan látható, a népgazdaság védelme szempontjából legjelentősebb támadást jelentő aktív, valamint passzív szabotázs, illetve a tervgazdaságot sértő egyéb bűncselekmények minősített eseteinek alpbűncselekményi volta esetén a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztását akár szándékosan, akár gondatlanul realizáló tettes magatartása súlyosabban volt büntetendő, mint az egyéb terv elleni bűncselekmények alpbűncselekményi megvalósulása esetén.

Az árdragító visszaéléshez, valamint a közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekményhez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása tényállást a következőképpen fogalmazta meg a jogalkotó:

„Ha az árdragító visszaélést vagy a közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekményt üzem vagy vállalat alkalmazottja vagy megbízott alkalmaztatása, illetőleg megbízatása körében követte el és a felügyelet vagy ellenőrzés gyakorlásában akár szándékos, akár gondatlan mulasztás állapítható meg,

⁸⁹ TIMÁR 1950, 150. p.

⁹⁰ BARNA 1956, 467. p.; TIMÁR 1950, 151. p.

⁹¹ Megjegyzendő, hogy a tervgazdálkodás rendjét sértő, illetve a tervfegyelmet megsértő deliktumok közül a gondatlan alakzat büntetendősége nem mindegyik esetben értelmezhető, dogmatikailag helytelen. Így a BHÖ. 238. §-ban található passzív szabotázs egy célzatos bűncselekmény, valamennyi elkövetési magatartás szubjektív tényállásszerűségéhez a „kártévő célzattal” történő megvalósítás szükséges. A célzat jogalkotói deklarálása egyenes szándékot feltételez, így a gondatlan cselekvés tényállásszerűsége fogalmilag kizárt. (Vö. BARNA 1956, 469. p.; Ellentétesen: TIMÁR 1950, 153. p.)

⁹² BARNA 1956, 466. p.

⁹³ BARNA 1956, 463. p.

a felügyeletre vagy ellenőrzésre köteles személy, ilyen személy hiányában pedig a vállalat tulajdonosa vagy felelős vezetője, illetőleg a megbízó öt évig terjedő börtönnel büntetendő.” [BHÖ 276. § (2) bekezdés]

E deliktum alaphüncselekményeinek alapesetét a fentebb idézett miniszterelnöki rendelet jogforrásként történő megjelölése mellett a BHÖ 265. §-a (ádrágító visszaélés), valamint a BHÖ 269-271. §§ (közellátás érdekét veszélyeztető hüncselekmény) szabályozta. Az egyes speciális vezetői felelősségi alakzatok jogalkotói intenció szerinti társadalomra veszélyessége szempontjából összehasonlítású alapként szolgál e deliktumok büntetési tétele. Jól látszik, hogy az ádrágításhoz, valamint a közellátási érdekét veszélyeztető magatartásokhoz járuló vezetői kötelezettségzegés büntetési tétele egyaránt öt évig terjedő börtön, ily módon lehet arra következtetni, hogy a jogalkotó e jogi tárgy sérelmét jelentősebbnek ítélte, mint a tervgazdaság védelméhez fűződő érdekek sérelmét.

A harmadik jogtárgycsoport, amely vonatkozásában az ellenőrzési kötelezettség megsértése hüncselekmény megjelent a szocialista büntetőjogban, az a devizagazdálkodás védelme. A devizagazdálkodás szabályairól szóló törvényerejű rendelet a járulékos vezetői felelősségi alakzatot a következőképpen fogalmazta meg:

„Ha jelen rendelet szerint három évig terjedő börtönnél súlyosabban büntetendő cselekményt a vállalat alkalmazottja alkalmaztatása, illetőleg megbízott megbízatása körében követte el és a felügyelet vagy ellenőrzés gyakorlásában akár szándékos, akár gondatlan mulasztás állapítható meg, a felügyeletre vagy ellenőrzésre kötelezett személyt, illetőleg a megbízót büntett miatt két évig terjedő börtönnel kell büntetni.” [1950. évi 30. tvr. 62. § (2) bekezdés]

A jogalkotó a releváns alaphüncselekmények körét büntetési tétel alapján határozta meg. Így de jure a tvr. 57. §-ában meghatározott hüncselekmények, magatartások 58. § szerinti minősített esetei képezhették az ellenőrzési kötelezettség megsértése deliktum alaphüncselekményét. Az 57. § szerinti magatartások – úgy mint pl. arany, platina engedély nélküli külföldre vitele,⁹⁴ avagy devizahatóság megtévesztésével történő külföldi fizetőeszköz megszerzése⁹⁵ – jelentős értékre, avagy visszaesőként történő elkövetése képezhette a vezető felelősségre vonásának alapját.

A normatív rendelkezések ismertetését követően indokolt megvizsgálni, vajon mennyire alkalmazták e felelősségi formát a gyakorlatban, valamint milyen szintű tudományos érdeklődés övezte azt. MAJTÉNYI–RUTTKAI szerzőpáros 1959-es tanulmányában olvasható, hogy *sajnos* csak elvétve találkozni a judikatúrában a BHÖ 276. pont alkalmazásával.⁹⁶ Épp így, a többi alaphüncselekményhez járuló vezetői felelősségi alakzat is csak elvétve jelenik meg a joggyakorlatban, valamint a jogtudományban. A korabeli Döntvénytárban mindössze három olyan történeti tényállás található, ahol az ellenőrzés elmulasztásáért e felelősségi alakzat megállapítása egyáltalán felmerült, ám különböző okokra hivatkozva a Legfelsőbb Bíróság a felelősség fennállásának hiánya mellett foglalt állást. Így nem látta megállapíthatónak a BHÖ 276. § (2) bekezdésben szabályozott ádrágításhoz járuló felelősségi alakzatot akkor, amikor egy vendéglátóipari vállalat vezetőjének alkalmazottja

⁹⁴ 1950. évi 30. tvr. 57. § d) pont

⁹⁵ 1950. évi 30. tvr. 57. § f) pont

⁹⁶ MAJTÉNYI–RUTTKAI 1959, 10. p.

néhány esetben helytelenül kalkulált, így a vendégeknek többet kellett fizetniük a megállapított árnál. A Legfelsőbb Bíróság szerint az ár kalkuláció ellenőrzése, ezáltal az ártúllépés megelőzése valóban a vállalat vezetőjének feladata volt, ám az ellenőrzési kötelezettsége szűrőpróbaszerű ellenőrzésben merült ki. Azáltal pedig, hogy ellenőrzési kötelezettségét szűrőpróbaszerűen időről-időre elvégezte, elkövetési magatartás hiányában felelőssége nem állapítható meg.⁹⁷ Egy másik esetben a megyei népbolt vállalat központi raktárában hiányt okozó alkalmazott magatartása kapcsán az áruforgalmi osztály vezetője járulékos felelősségének megállapítása tárgyában helyezkedett a Legfelsőbb Bíróság arra a megállapításra, hogy a hiányokozás pusztá ténye nem jelentheti automatikusan az ellenőrzés elmulasztásának fennállását is, utóbbit tényekkel kell igazolni. E tényeknek az ellenőrzési kötelezettség pontos tartalmára, az ellenőrzés elvégzésének módjára kell vonatkoznia. Ezek hiányában, hiányos tény megállapítás okán a vállalat vezetője nem vonható felelősségre.⁹⁸ Végül egy másik ügyben az ellenőrzési kötelezettséghez szükséges cselekvési lehetőség hiánya miatt mentette fel a Legfelsőbb Bíróság a vádlottat az alkalmazottja által a társadalmi tulajdonban történő károkozás miatt arra hivatkozva, hogy a vezető a visszaélések realizálásának időpontjaiban kivétel nélkül betegszabadságon volt, így nem volt lehetősége ellenőrzési kötelezettsége teljesítésére.⁹⁹

A felelősségi alakzattal tudományos igényű elemzés szintjén egyetlen tanulmány, SCHULTHEISZ Emil írása foglalkozik. SCHULTHEISZ a meghatározott alpbűncselekményekhez járuló vezetői felelősséget a bűnösség új alakjaként,¹⁰⁰ a culpa indeterminata új megjelenéseként¹⁰¹ aposztrofálja. 1953-as tanulmányában e deliktumok tekintetében kifejezetten bűnösség-fókuszú vizsgálatot végez. A ma hatályos vezetői felelősségi deliktumok vizsgálata szempontjából is figyelemre méltó SCHULTHEISZ kritikai megjegyzése, miszerint *„nem lehet vitás, hogy a felügyelet, illetőleg az ellenőrzés elmulasztása magában véve épp oly kevésbé érdekli a büntetőjogot, mint amilyen kevésbé érdekli azt általában az egyébként „bűnsegélyt” képező magatartás olyankor, ha nincsen tettesi cselekmény.”*¹⁰² Mintegy konklúzióként az ellenőrzés elmulasztásának büntetendősége szempontjából akképpen foglal állást, hogy e magatartás büntetendőségét *„ugyanazon körülmény indokolta, mint amely a bűnsegély poenalizálásának motívumául szolgált, vagyis az, hogy a mulasztó előmozdította, megkönnyítette, elősegítette az idézett rendelkezésekben említett bűncselekmények valamelyikének elkövetését. A felelősségrevonás tulajdonképpeni alapja ezek szerint a mulasztónak az utóbbi bűncselekményekben való közreműködése.”*¹⁰³ SCHULTHEISZ a felelősségi alakzatok potenciális kollíziója kapcsán amellet foglal állást, hogy amennyiben az alpbűncselekmény elkövetője és az ellenőrzési kötelezettség elmulasztója között pszichés kapcsolat áll fenn, úgy nem a vizsgált felelősségi forma, hanem az alpbűncselekményhez járuló mulasztásos bűnsegély állapítandó meg.¹⁰⁴ Mindezek alapján álláspontja szerint *„a büntetőjogban kialakult elvek alapján azt a következtetést kellene levonnunk, hogy a megbeszélés tárgyává tett rendelkezésekkel a tárgyi felelősségnek egy*

⁹⁷ Legf. Bír. B. I. 1.142/1961. sz. törvényességi határozat. Büntetőjogi Döntvénytár 354-355. p. 894.

⁹⁸ Legf. Bír. B. I. 2073/1957. sz. törvényességi határozat. Büntetőjogi Döntvénytár 611-612. p. 1433.

⁹⁹ Legf. Bír. B. V. 806/1956. sz. törvényességi határozat. Büntetőjogi Döntvénytár 723-724. p. 1716.

¹⁰⁰ SCHULTHEISZ 1953, 141. p.

¹⁰¹ SCHULTHEISZ 1953, 143. p.

¹⁰² SCHULTHEISZ 1953, 142. p.

¹⁰³ SCHULTHEISZ 1953, 142. p.

¹⁰⁴ SCHULTHEISZ 1953, 142-143. p.

*különleges formája vonult be a büntetőjogba.*¹⁰⁵ A tárgyi felelősségi jelleget elveti azonban és a bűnösségi elvnek való megfelelésnek úgy tesz eleget, hogy az ellenőrzést elmulasztó személy részéről annak *absztrakt előrelátását* követeli meg, miszerint az ellenőrzés elmulasztása előmozdíthatja valamely alaphűncselekmény bekövetkezését.¹⁰⁶ Azaz definiál egy távoli pszichikai kapcsolatot az ellenőrzés elmulasztója és az alaphűncselekmény között. ÁDÁM György 1959-es tanulmányában már *expressis verbis* kimondja, hogy az ellenőrzés elmulasztásáért fennálló felelősség nem tévesztendő össze az objektív felelősséggel.¹⁰⁷ A BHÖ 251. §-ban található felelősségi alakzattal kapcsolatban leszögezi, hogy a felelősség csak akkor állapítható meg, ha az ellenőrzés elmulasztása szándékos vagy gondatlan volt. Hozzáteszi, hogy *„ha az ellenőrzéssel megbízott személy a szabotázsról nem tudott, tehát tévedésben volt [tévedés miatt] nem büntethető, még ha arról nem tudott, de a tőle elvárható gondosság mellett tudnia kellett volna (...) felelősségre vonható”*,¹⁰⁸ tekintettel arra, hogy a tévedését gondatlanság okozta, a bűncselekmény gondatlan alakzata pedig büntetendő. ÁDÁM megfogalmazása arra utal tehát, hogy valódi *sui generis* mulasztásos bűnsegélynek tekintette az ellenőrzés elmulasztása tényállásokat. Tekintettel ugyanis arra, hogy a bűnösségi vizsgálatot kiterjesztette a más által megvalósított alaphűncselekményre, úgy annak objektív büntethetőségi feltétel jellege nem áll fenn, ezáltal objektív felelősségről aligha lehet szó.

1.4.3. Részösszegzés

Az 1961-es egységes Btk. hatályba lépésével a vezetői felelősségi alakzatok voltaképpen nyom nélkül tűntek el a magyar jogrendszerből. 2002-ben nemzetközi jogi kötelezettségeknek eleget téve, e kötelezettségekre hivatkozással, azok mintegy szó szerinti átvételével kerültek be jogrendszerünkbe *újra* a más által elkövetett bűncselekményhez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzatok.¹⁰⁹ E deliktumok úgy lettek elültetve hatályos büntető-jogrendszerünkbe, mint egy új, egzotikus növény, amely tekintetében kérdéses, vajon képes-e gyökeret eresztetni a számára kijelölt új és idegen talajban, nem tudva arról, hogy e növény e talajban korábban többszöri próbálkozásra sem volt képes olyan mély és erős gyökeret eresztetni, amely máig kitartott volna, avagy olyan gyümölcsöket teremni, amely e növény kiirtása ellen hatott volna. Álláspontom szerint az 1920-as években, az I. világháborút követően, illetve az 1950-es években, a II. világháborút követően megjelenő járulékos vezetői felelősségi deliktumok, valamint a 2003 óta a magyar jogrendszerben jelenlévő speciális vezetői felelősségi bűncselekmények között a fejlődés nem tekinthető *organikusnak*. Álláspontomat szubjektív teleologikus értelmezésre alapozva úgy vélem, de facto a felelősségi forma *újratelepítése* során az e cím alatt vizsgált, ágazati jogforrásokban megjelenő felelősségi deliktumok nem szolgáltak szabályozási mintaként, a jogintézmények között nem áll fenn *szubjektív jogfolytonosság*.

LENGYEL által, az 1923-as tisztességtelen versenyről szóló törvény kapcsán feltett kérdés időtálló és aktuális a ma hatályos speciális vezetői felelősségi deliktumok tekintetében is:

¹⁰⁵ SCHULTHEISZ 1953, 143. p.

¹⁰⁶ SCHULTHEISZ 1953, 143. p.

¹⁰⁷ ÁDÁM 1959, 247. p.

¹⁰⁸ ÁDÁM 1959, 247. p.

¹⁰⁹ Lásd részletesen: II. 1. Fejezet

„vajjon kiválóképpen éppen az e törvény rendszerének betetőzéséül szereplő drákói büntetőjogi eszközök azok, amelyeknek segítségével a kártékony élelmesség kiküszöbölhető lesz a hazai gazdasági életből a hasznos életrevalóság sérelme nélkül?”¹¹⁰

A ratio, amelyet az 1920-as évekbeli törvénycikkek vezetői deliktuma tekintetében a jogalkotó megfogalmazott, olyan *kriminalizációs indok*, amely nem elsősorban a büntető-jogalkotás terén, hanem a magánjogi mögöttes felelősség rendszerében bír dogmatikai gyökerekkel.

1.5. A felelősségi alakzat ratio legise – büntetőjogi felelősség a magánjogiasodás útján

A vizsgált speciális vezetői felelősséget deklaráló tényállások, valamint a vezető tisztségviselőnek mint munkáltatónak a szervezettel munkaviszonyban álló személy által realizált jogsértése okán fennálló polgári jogi felelőssége egymáshoz való viszonyának vizsgálatát a büntetőjogi felelősség alapításának legitimitása tükrében az az előfeltevés adja, miszerint a releváns magánjogi és a vizsgált büntetőjogi felelősségi alakzat egymással rokonságban áll. Ugyanis mindkét felelősségi forma esetében olyan cselekményért, illetőleg cselekmény megvalósulása kapcsán kerül a vezető tisztségviselő/munkáltató felelősségre vonásra, amelyet de facto *nem ő realizált*.¹¹¹ A polgári jogi kockázati teóriával – amely elv például a veszélyes üzemi felelősség terén is megjelenik – vont analógia szerint „a szervezet alkalmazottja által a vállalkozás működése során elkövetett egyes bűncselekmények esetén igazságosabb a felelősséget párhuzamosan vagy kizárólagosan a felelős vezetőre telepíteni.”¹¹²

A mögöttes felelősség, a más személy által okozott kárért való helytállási kötelezettség nem idegen a polgári jogtól. A polgári jog ismeri a munkáltatónak az alkalmazott károkozásáért fennálló (objektív) felelősségét. A Ptk. 6:540. §-ában rendelkezik az alkalmazott és a jogi személy tagja károkozásáért fennálló felelősségről. Az (1) bekezdés kimondja, hogy „ha az alkalmazott a foglalkoztatására irányuló jogviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a munkáltató a felelős”. A polgári jogi felelősségi konstrukció objektív jellege abban áll, hogy amennyiben az alkalmazott polgári jogi felelőssége megállapítható, úgy a munkáltató helytállni köteles, quasi kimentést nem tűrő felelősséggel tartozik alkalmazottja károkozásáért. MARTON Géza 1942-es tanulmányában a másokért, így az alkalmazottakért való felelősség tárgyiasulását a magánjogi felelősségi rendszerben a következőképpen indokolja: „a vétkességi elv alapján nyugvó felelősségi rendszer nem tudja megfogni a nagyvállalatok felelősségét a velük szemben fokozottan fennálló bizonyítási szükséghelyzet miatt”, ezért „a culpa in eligendo in inspicendo alapján felépíthető felelősség (...) elégtelen a modern gazdasági rendszerben, hol a gazdasági vállalatok kifelé zárt egységként jelentkeznek sokszor igen bonyolult szerkezetükkel, melynek belső életébe idegen szem bele nem tekinthet, így feltétlenül szükséges, hogy az organizmus bármelyik részlettényezője által okozott kárért a főnök, a tulajdonos álljon helyet”.¹¹³ Hasonlóképpen ragadja meg EÖRSI Gyula az alkalmazottért való felelősség rációját: „ha valaki a vállalati kollektíva tagjaként jár el, eljárása a kollektíva, vagyis

¹¹⁰ LENGYEL 1923, 125. p.

¹¹¹ GEISMAR 2012, 15. p.

¹¹² KIS 2005, 144. p.

¹¹³ MARTON 1942, 806. p.

a vállalat eljárása”,¹¹⁴ a kollektíva tevékenységéért pedig külső, harmadik személlyel szemben ezért annak vezetője felelős. A német speciális vezetői felelősséget deklaráló rokontényállás létrehozásának ratio legisét a német szakirodalom voltaképpen egyezően határozza meg a másért való polgári jogi felelősségi forma létének tartalmi indokával: „a szervezeten belül az a jogilag sajátos helyzet áll fenn, hogy a szervezet vezetője, a szervezettel kapcsolatos kötelezettségek elsődleges címzettje sokszor egyáltalán nem cselekszik, mialatt a ténylegesen cselekvő személyt pedig sokszor nem terheli olyan kötelezettség, amiért felelősség terhesheti, ezért a felelősség hordozója és a ténylegesen cselekvő nem ritkán elválík egymástól”.¹¹⁵ Jóllehet e megközelítés a felelősségi forma ratióját a büntetőjogi felelősségre specializálva ragadja meg, az magában hordozza azt a megállapítást, amely a tágabb értelmezési játéktérrel bíró polgári jog szempontjából megengedett módon megfogalmazható: a szervezeten belüli cselekmények kifelé nem ritkán a szervezet cselekményének minősülnek. Legyen az bűncselekmény, vagy magánjogi deliktuális felelősséget megalapozó cselekmény, amennyiben az a szervezetből mint veszélyforrásból, a szervezet nevében, annak képviselőjében, annak javára, illetve érdekében történik, és – ha deliktuális felelősségről beszélünk – e cselekmény másnak kárt okoz, abban az esetben az a cselekmény természetes szemlélet szerint is a szervezetnek tudható be. A szervezetet megtestesítő természetes személy pedig tipikusan annak vezetője, vezető beosztást betöltő olyan tagja, aki irányítási, utasítási, felügyeleti jogkörrel rendelkezik, ily módon de jure ő van abban a helyzetben, hogy – polgári jogi szempontból – a harmadik személynek okozott kár miatt fennálló igényt kielégítse, valamint – büntetőjogi szempontból – olyan preventív intézkedéseket fogantatosítson, kötelezettségét úgy teljesítse, hogy a szervezeten belüli jogsértések elkerülhetők legyenek. Ahogyan azt BALÁS P. Elemér megfogalmazza: „Ahhoz tehát nem fér kétség, hogy a tulajdonost, aki vállalatáért végső eredményben felelős, az a törvényes kötelezettség terheli, hogy alkalmazottjának vagy megbízottjának az ő nevében vagy az ő javára a vállalat körében folytatott tisztességtelen magatartását megakadályozza.”¹¹⁶

A felelősségteljesítés tartalmi indoka tehát leegyszerűsítve az, hogy az alkalmazott tipikusan a munkáltató, a szervezet érdekében tevékenykedik. Mindkét jogági felelősségi forma szempontjából releváns tehát az a ratio legis, miszerint tekintettel arra, hogy munkáltatónak utasítási joga van, valamint felügyeleti, ellenőrzési jogkörrel rendelkezik, objektíve lehetősége van a károk megelőzésére.¹¹⁷ Függetlenül attól, hogy azonos ratio húzódik meg a felelősségi alakzatok léte mögött, a különböző jogágak eltérő cél-és eszközrendszerrel rendelkeznek, azaz, ha a norma megalkotására hasonló, egymással átfedésben álló okok is vezettek, azok célja a jogági jellegből adódóan szükségképpen eltérő, így az eltérő cél elérését szolgáló eszközrendszer is más. A polgári jogi, mögöttes deliktuális felelősségi forma célja elsősorban a reparáció, a megsérült vagyoni viszonyok helyreállítása, és pedig e cél realizálására alkalmas eszköz a kártérítési felelősségnek a munkáltatóra telepítése, hiszen a munkáltató, jogi személy nagyobb eséllyel rendelkezik olyan vagyonnal, amelyből a károsult vagyoni igényének kielégítése garantálható, mint a munkavállaló.¹¹⁸ Ezzel szemben a büntetőjognak főszabálya szerint nem célja a reparáció, ilyen funkcióval a spe-

¹¹⁴ EÖRSI 1966, 305. p.

¹¹⁵ SCHÜRMANN 2005, 85. p.

¹¹⁶ BALÁS 1924, 71. p.

¹¹⁷ FUGLINSZKY 2015, 428. p.

¹¹⁸ TÓTH 2010, 238. p.; Vö. EÖRSI 1966, 305. p. „A felelősség középpontjában a vállalat áll, mert ez egyfelől a védekezés leghatékonyabb szerve, másfelől a jövedelemelosztás is innen ágazik szétjel.”

ciális vezetői felelősségi forma nem is bír. Sokkal inkább érhető tetten a prevenció cél, a represszió útján való példastatuálás eszközével.

A polgári jogi felelősségi formának a büntetőjogival való absztrakt összevetése során megállapítható, hogy a bűncselekménnyel okozott „kárárt” a büntetőjogi felelősség az individuális felelősség elve alapján a tényleges „károkozót” (azaz a bűncselekmény elkövetőjét) terheli, amíg a polgári jogi mögöttes felelősségi alakzat okán a kártérítési igény magánjogi címzettje a munkáltató,¹¹⁹ aki e felelősség alól akkor sem mentesül, ha a bűncselekmény elkövetésének megelőzése, megakadályozása érdekében minden tőle elvárható intézkedést megtett.¹²⁰ Így a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség teljesítése a magánjogi kártérítési felelősség fennállását nem determináló kérdés, azaz közömbös, hogy a munkáltató a károkozás elháríthatta volna-e.¹²¹

Ahogy FUGLINSZKY is megfogalmazza: „*a munkáltató saját magatartására hivatkozva nem mentesülhet a felelősség alól, azaz a munkáltató felróhatósága nem felelősségi tétel*”. Ezért abban az esetben, ha a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségét teljesítette, valamint a munkavállaló kiválasztása és utasításokkal való ellátása terén is megfelelően járt el, akkor sem élhet kimentési lehetőséggel, azaz felelőssége tisztán a munkavállaló károkozó magatartása kapcsán áll fenn. A polgári jogi, alkalmazotttért való felelősség alapja tehát az, hogy „*a természetes személy károkozását a munkáltató vagy jogi személy károkozásának kell tekinteni, «betudni»*”.¹²² Azaz ez esetben kétségtelenül egy tisztán objektív, beszámítási normáról beszélünk. Amíg tehát a polgári jogi mögöttes felelősségi eset tisztán objektív felelősség, addig a büntetőjogi felelősségi forma a polgári jogiéhoz képest többlettényállási elemet fogalmaz meg, nevezetesen a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mint elkövetési magatartás megvalósulásának követelményét, valamint az erre vonatkozó vizsgálati kötelezettség okán a munkavállaló tevése, valamint a munkáltató mulasztása közötti okozati kapcsolat létének vizsgálatát. Az elkövetési magatartás, azaz a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása objektív tényállási elem hiányában a jogalkotó tisztán a polgári jogi mögöttes felelősségi formával megegyező felelősségi alakzatot, tiszta beszámítási normát hozott volna létre,¹²³ amely jogállami keretek között – az ultima ratio, szubszidiaritás elvére tekintettel is – megengedhetetlen.

A magánjogból kölcsönzött kockázati teória manifesztálódik tehát a vezető büntetőjogi felelősségét a tag, illetve munkavállaló büntetőjogilag releváns jogsértésének fennállása esetén való megállapításában.

¹¹⁹ Fontos megjegyezni, hogy a polgári jogi felelősségi konstrukció cizellálja a munkáltató helytállási kötelezettségének terjedelmét annak függvényében, hogy a munkavállaló a kárt szándékosan vagy gondatlanul okozta. Így amennyiben a károkozás szándékos, úgy helytállási kötelezettségük egyetemleges, a munkavállaló gondatlan károkozása esetén azonban harmadik személlyel szemben a munkavállalót teljes helytállási kötelezettség terheli. Mivel azonban a más jogági felelősségi konstrukciók absztrakt összevetése terén e kérdés nem determináló jelentőségű, annak részletes elemzésére nem térek ki.

¹²⁰ Vö. LÁBADY 2013, 952. p.

¹²¹ FUGLINSZKY 2015, 436. p.; HAVASI 2013, 474. p.

¹²² OROSZ 2014, 177. p.; FUGLINSZKY 2015, 428-429. p., 436. p.

¹²³ Vö. TÓTH 2010, 237. p.

II. RÉSZ NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

II. 1. Nemzetközi instrumentumok

E cím alatt kizárólag azokat a nemzetközi jogi, valamint uniós dokumentumokat ismertetem, amelyek a vállalkozás vezető tisztségviselőjének kriminalizálása tekintetében *expressis verbis* rendelkezést tartalmaznak, tagállami büntetendőségre köteleznek, avagy ilyen felelősség alapítását kötelező erővel nem bíró, deklaratív módon rögzítik. Ezért e fejezetben nem célozom sem az Unió pénzügyi érdekeit védő, sem pedig korrupciós bűncselekmények, magatartások büntetendőségét előíró valamennyi nemzetközi, illetve uniós jogi dokumentum felvázolása.

II.1.1. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme

Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmét szolgáló alapidokumentum a 2017. július 5-én, az Európai Parlament és az Európai Tanács által elfogadott 2017/1371. (EU) Irányelv, *az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről* (PIF-Irányelv). Az új normának a speciális vezetői felelősség szempontjából lefolytatott vizsgálatát megelőzően szükséges és indokolt azonban ismertetni a PIF-Irányelv elfogadása előtt, az Unió pénzügyi érdekeinek védelme szempontjából fennálló joghelyzetet, tekintettel különösen arra a – későbbiekben részletesen kifejtett – tényre, hogy a költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi deliktum magyar jogrendszerben való megjelenésére egy korábbi uniós dokumentum, a PIF-Egyezmény kötelezte a honi jogalkotót.

Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló Egyezmény¹²⁴ (PIF-Egyezmény)¹²⁵ 1995-ben került elfogadásra.¹²⁶ A PIF-Egyezmény 3. cikke *expressis verbis*, a következőképpen rendelkezett a vállalkozások vezetőinek büntetőjogi felelősségéről:

Minden tagállam kötelezettséget vállal a szükséges intézkedések megtételére annak érdekében, hogy az EK pénzügyi érdekeit sértő csalásokkal kapcsolatos bűncselekmények tekintetében a felügyeletet, ellenőrzést gyakorló, vagy döntési jogosultsággal rendelkező vezető tisztségviselőt büntetőjogilag felelősségre lehessen vonni a felügyelete alá tartozó és az Egyezményben meghatározott, csalásnak minősülő magatartásokat a vállalkozás érdekében megvalósító személy által történő elkövetés kapcsán.¹²⁷

¹²⁴ Convention on the Protection of the European Communities' Financial Interests, OJ C316 of 27.11. 1995. Az Európai Unió Hivatalos Lapja 19/8. kötet 58. p.

¹²⁵ A rövidítés az egyezmény céljának francia nyelven való megfogalmazásából ered: „Protection des Intérêts Financiers” Vö. SPRING 2009, 14. p.

¹²⁶ A PIF-Egyezmény a PIF-Irányelv 16. Cikke értelmében 2019. július 6-án veszítette hatályát.

¹²⁷ E magatartásokat az Egyezmény 1. Cikke tartalmazza.

A felelősségre vonáshoz szükséges szabályok létrehozásának mikéntjét a PIF-Egyezmény a tagállamokra bízta azzal, hogy azokat a nemzeti joggal összhangban kell megalkotni, így nem zárta ki az objektív, avagy fokozott felelősségi konstrukciók alkalmazását sem,¹²⁸ feltéve, hogy, ha az az adott jogrendszer szabályaival, elveivel összhangban állt.

Az Európai Bizottság által 2011-ben kiadott közlemény szerint az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme egy olyan uniós szakpolitika, amelynek körében a büntetőjogi jogharmonizáció *különösen* szükségesnek tűnik.¹²⁹ A közlemény megfogalmazza, hogy e szakpolitika terén korábbi, és mai napig hatályos, jelentős integrációs, harmonizációs dokumentum, azaz a PIF-Egyezmény nem bizonyult kellően hatékonynak, ugyanis az abban foglalt rendelkezéseket csupán öt tagállam hajtotta végre maradéktalanul.¹³⁰ A lefolytatott hatástanulmány is igazolta tehát, hogy a PIF-Egyezmény alapján elfogadott jelenlegi intézkedések eredménytelenek, így szigorúbb és integráltabb büntetőjogi fellépés indokolt e területen.¹³¹ Az EUMSZ 83. Cikke mellett az EUMSZ 325. cikkének (4) bekezdése teremtette meg a közvetlen, materiális jogalapot a PIF-Egyezményt felváltó PIF-Irányelv létrehozására¹³² azzal, hogy hatáskörrel ruházza fel az Uniót az EU pénzügyi érdekeit sértő valamennyi jogellenes tevékenység elleni elrettentő hatású intézkedés meghozatalára.

Általánosságban megállapítható, hogy a PIF-Irányelv a korábbi szabályozáshoz képest még erőteljesebben a kriminalizáció irányába hat.¹³³ Tetten érhető azonban a dolgozat témája szempontjából *jelentős* szabályozási *eltérés* is a PIF-Egyezményhez képest, nevezetesen a PIF-Irányelv immáron nem teszi kötelezővé a tagállamok számára a vállalkozás vezetőjének párhuzamos, speciális büntetőjogi felelősségének tagállami jogrendszerbe iktatását, e felelősségi alakzat teljes mértékben hiányzik az Irányelvből. A jogi személy felelősségének megállapítására vonatkozó rendelkezés második bekezdése azonban a jogi személy felelősségre vonásának követelményét írja elő arra az esetre, ha az Irányelvben meghatározott, vezető tisztségviselőnek minősülő személy által gyakorolt ellenőrzés vagy felügyelet hiánya lehetővé tette, hogy az adott jogi személy javára egy neki alárendelt személy valamely, az Irányelvben meghatározott bűncselekményt elkövesse.¹³⁴ Az Irányelv azonban – szemben az Egyezménnyel – kizárólag a jogi személynek rendeli beszámítani az alárendelt büntetőjogilag releváns magatartását, nem kötelezi a tagállamokat arra, hogy a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét megállapító felelősségi formát deklaráljanak.¹³⁵ Kérdésként merülhet fel, hogy e tagállami kötelezettséget megállapító norma Irányelvbe történő átvitelének hiánya jelenthet-e egyben egy dekriminalizációs kötelezettséget azon tagállamok felé, akik anno a PIF-Egyezmény szövegezésének megfelelő módon ültették át büntető-jogrendszerükbe e felelősségi formát? Ugyanis abban az esetben, ha a tagállami jog az uniós joggal nem összeegyeztethető, úgy az de iure (de legalábbis de facto)

¹²⁸ Vö. FARKAS 2001, 80. p.

¹²⁹ WEISSER 2014, 34. p.

¹³⁰ Közlemény 4.

¹³¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2017/1371 Irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás elleni büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről.

¹³² Vö. UDVARHELYI 2014, 173. p.; WEISSER 2014, 435. p.

¹³³ Vö. UDVARHELYI 2014, 173. p.

¹³⁴ PIF-Irányelv (14).

¹³⁵ Ezzel megszűnik az uniós szintű kötelezettség e felelősségi forma nemzeti jogrendszerbe iktatására, ugyanis az Irányelv 16. Cikke értelmében a PIF-Egyezményt, valamint az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyveket az Irányelv váltotta fel 2019. július 6-ával. Megállapítható azonban, hogy a PIF-Egyezmény alapján sem volt (lett volna) tagállami kötelezettség az egyezmény szövegének szó szerinti átvételével rendszeridegen felelősségi forma létrehozása.

dekriminalizációs kötelezettséget róhat az adott norma tekintetében a tagállamra. Éspedig ha megállapítást nyer, hogy a tárgyalt norma sérti például a bűnösségen alapuló felelősség elvét – amelyet például az Európai Kriminálpolitika Kiáltványa¹³⁶ is deklarál, és így uniós büntetőjogi alapelvnek tekintendő – úgy uniós jogi érintettség esetében az adott ügyben e tagállami norma nem lesz alkalmazható.

II.1.2. A korrupció elleni küzdelemről szóló EU-s egyezmény

Az Európai Közösségek tisztségviselőit és az Európai Unió tagállamainak tisztségviselőit érintő korrupció elleni küzdelemről szóló 1997-es Egyezmény (*Korrupciós Egyezmény*)¹³⁷ 6. cikke a PIF-Egyezmény 3. cikkével megegyező szövegezéssel tartalmazza a vállalkozások vezetői büntetőjogi felelősségének alapítási kötelezettségét, kifejezetten az aktív hivatali vesztegetés bűncselekményéhez kapcsolódóan.¹³⁸

Minden tagállam megteszi a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a vállalkozások vezetőit vagy egy vállalkozáson belül döntési jogosultsággal rendelkező vagy ellenőrzést gyakorló személyeket büntetőjogilag felelősségre lehessen vonni – a nemzeti jogban meghatározott elvekkel összhangban – a korrupciónak e személyek felügyelete alá tartozó, a vállalkozás érdekében eljáró személy által elkövetett, a 3. cikkben említett eseteiben. [*Korrupciós Egyezmény 6. Cikk*]

Fontos megjegyezni, hogy a PIF-Irányelv is szól az aktív, valamint a passzív vesztegetés büntetendőségéről, büntetendővé nyilvánításának kötelezettségéről,¹³⁹ ám az Irányelv a korrupciós bűncselekmények tekintetében sem deklarál a vállalkozás vezetőjének büntetőjogi felelősségét érintő kriminalizációs kötelezettséget, továbbá a Korrupciós Egyezmény felváltásáról, hatályon kívül helyezéséről nem rendelkezik, így az Irányelv elfogadása, majdani hatályba lépése a Korrupciós Egyezmény alkalmazandóságát nem érinti.

II.1.3. *Corpus Iuris Europae*

Az Európai Parlament kezdeményezésére, az Európai Bizottság keretei között Mireille DELMAS-MARTY vezetésével 1997-ben egy jogtudósokból álló munkacsoport készítette el az ún. *Corpus Jurist*,¹⁴⁰ amely egységes dokumentum az Európai Unió pénzügyi érdekei-

¹³⁶ Vö. KARSAI 2013b.

¹³⁷ Convention on the Fight against Corruption involving Officials of the European Communities or Officials of Member States of the European Union, OJ C 195, 25. 06. 1997. (*Továbbiakban: Korrupciós Egyezmény*)

¹³⁸ Megjegyzendő, hogy a PIF-Egyezménnyel szemben a Korrupciós Egyezmény egyáltalán nem foglalkozik a jogi személy büntetőjogi felelősségének kérdésével. (Vö. FARKAS 2001, 85. p.) A jogi személyek büntetőjogi felelősségének a korrupciós bűncselekménnyel kapcsolatban való megállapítására vonatkozó kötelezettséget tartalmaz azonban az Egyesült Nemzetek Szervezete Meridában, 2003. december 10-én kelt, Korrupció Elleni Egyezményének 26. Cikke. (*Az Egyezményt Magyarországon a 2005. évi CXXXIV. törvény hirdette ki.*)

¹³⁹ PIF-Irányelv 4. Cikk (2) bekezdés.

¹⁴⁰ *Corpus Juris* introducing penal provisions for the purpose of the protection of the financial interests of the European Union. By Mireille Delmas-Marty, professor at the University of Panhéon-Sorbonne, Paris. DG Financial Control XX/29/1997-EN. (*Továbbiakban: Corpus Juris*)

nek védelmével kapcsolatos anyagi jogi, valamint eljárásjogi rendelkezéseket egyaránt tartalmaz.¹⁴¹ A joganyag anyagi jogi szempontból szabályozta az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményeket, emellett tradicionális alapelvi, valamint általános részi szabályokat is megállapít. Jogharmonizációs jelleggel jött létre, tekintettel az egyes tagállami jogrendszerek eltérő dogmatikai hagyományaira.¹⁴² A Corpus Juris Europae voltaképpen sosem volt kötelező erejű uniós jogi matéria, az egy olyan modelltörvény funkcióval jött létre, amely iránymutatást nyújtott a tagállamok számára a vizsgált terület jogi szabályozása vonatkozásában. Habár a szakértői bizottság 1997-ben megalkotta a Corpus Jurist, annak rendelkezéseit heves kritikával illették, így azt a kritikai észrevételek fényében átdolgozták, az ily módon létrejött ún. firenzei (végleges) változat 2000-ben vált nyilvánossá.¹⁴³ A Corpus Juris releváns rendelkezésének vizsgálata során a főszabály szerint a firenzei változatot veszem alapul, ott azonban, ahol az eredeti szövegezés terén jelentős a változás, arra utalni fogok.

A Corpus Juris Europae a 12. Cikkében rendelkezik a vállalkozás vezetőjének büntetőjogi felelősségéről,¹⁴⁴ a következőképpen:

Amennyiben az 1-8 Cikkben meghatározott cselekmények valamelyikét¹⁴⁵ a vállalkozás javára olyan személy követi el, aki a vezető tisztségviselő, avagy egy másik, döntési- illetve ellenőrzési funkcióval felruházott személy utasítási jogának hatálya alatt áll, úgy büntetőjogilag felelős a vállalkozás vezetője, illetve minden olyan személy, akit a szervezetben döntési- vagy felügyeleti kötelezettség terhel, amennyiben tudatosan hagyta, hogy a beosztotta bűncselekményt kövessen el.¹⁴⁶ [Corpus Juris 12. Cikk (1) bekezdés]¹⁴⁷

A Corpus Juris – eltérően annak eredeti, 1997-es változatától – kiterjeszti a büntetőjogi felelősséget a gazdasági vállalkozás vezetője mellett a hivatali vezetőre, hivatalos személyekre is, a következőképpen:

Amennyiben az 1-8 Cikkben meghatározott cselekmények valamelyikét a vállalkozás javára olyan személy követi el, aki a vezető tisztségviselő, avagy

¹⁴¹ LÉVAI 1998, 66. p.; FARKAS 2001, 50. p.

¹⁴² Vö. FARKAS 2001, 51. p.

¹⁴³ FARKAS 2001, 52. p.

¹⁴⁴ „Strafrechtliche Verantwortlichkeit des Geschäftsherrn und von Personen, die innerhalb eines Unternehmens Entscheidungs- oder Kontrollbefugnisse ausüben: Entscheidungsträger und Amtsträger”

¹⁴⁵ A speciális vezetői felelősség fennállása szempontjából releváns alapbűncselekmények körét a Corpus Juris sokkal tágabban fogalmazta meg, mint az bármely másik, vezetői felelősséget deklaráló nemzetközi jogi materiában látható volt. Így alapbűncselekményként aposztrofálja az *Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő csalást, valamint az ehhez hasonló bűncselekményeket [Art. 1.]; a piac manipulálását [Art. 2.]; pénzesztét és orgazdaságot [Art. 3.]; bünszervezetben részvételt [Art. 4.]; az aktív, valamint a passzív vesztegetést [Art. 5.]; hivatali kötelezettség megszegését [Art. 6.]; hivatali visszaélést [Art. 7.]; valamint az üzleti titok megsértését [Art. 8.].*

¹⁴⁶ DELMAS-MARTY 2010, 43. p.

¹⁴⁷ A Corpus Juris módosítás előtti, eredeti szövege a következőképpen hangzott: „Amennyiben az 1-8. Cikkben meghatározott bűncselekmények valamelyikét a felelősségre vont személy üzleti vállalkozás javára követte el, az üzleti vállalkozás vezetője, továbbá az üzleti vállalkozáson belül döntési vagy ellenőrzési jogkörrel rendelkező bármely más személy ugyancsak büntetőjogi felelősséggel tartozik, amennyiben az elkövetésre utasítást adott, nem lépett fel az elkövetés megakadályozása érdekében, vagy elmulasztotta a szükséges ellenőrzést.” [Régi CJ 13. Cikk]

egy másik, döntési- illetve ellenőrzési funkcióval felruházott személy utasítási jogának hatálya alatt áll, úgy büntetőjogilag felelős a vállalkozás vezetője, illetve minden olyan személy, akit a szervezetben döntési- vagy felügyeleti kötelezettség terhel, amennyiben felügyeleti kötelezettségét elmulasztotta, és ez a cselekmény elkövetését megkönnyítette. [*Corpus Juris 12. Cikk (3) bekezdés*]

A modelltvény mind a vállalkozás, mind pedig a hivatali vezető vonatkozásában tartalmaz egy büntetőjogi felelősséget kizáró okot. Abban az esetben, ha a vezető, vagy felügyeletre feljogosított személy hatáskörét másra ruházta át, és a hatáskör-átruházás megfelel a *Corpus Juris*-ban megfogalmazott, egyébként szigorú feltételeknek, akkor az gyakorlatilag mint jogellenességet kizáró ok hatályosul, és a felelősség büncselekmény hiányában nem lesz megállapítható. A *Corpus Juris* a következő feltételek fennállása esetén látja jogszerűnek, felelősség-kizáró hatásúnak a hatáskör-delegációt:

A vállalkozás vezetőjének felelőssége fennállásának kérdésében senki sem védekezhet azzal, hogy a hatáskörét más személyre ruházta át, kivéve akkor, ha az átruházás részleges,¹⁴⁸ pontos és jól körülhatárolt volt, valamint szükséges volt a szervezet működéséhez, és a delegált személy ténylegesen abban a helyzetben volt, hogy a feladatát teljesíteni tudja. A hatáskör-átruházás nem zárja ki az ellenőrzésért, felügyeletért, valamint a munkavállaló kiválasztásáért fennálló általános büntetőjogi felelősséget, és nem érinti a vállalkozás vezetőjének azon tevékenységi területeit, amelyeket magának tart fenn, úgy, mint a szervezeten belüli munkafolyamatok általános meg- szervezése. [*Corpus Juris 12. Cikk (4) bekezdés*]

A 12. Cikk (4) bekezdésének második fordulata a felelősség kizárásának kizárásáról rendelkezik. Vannak ugyanis olyan hatáskörök, funkciók, feladatok, amelyek jogilag nem átruházhatók, illetve azok delegálása nem jár egyúttal a felelősségnek a delegáló részéről történő kizárásával, a büntetőjogi felelősség egyidejű delegálásával. Ebben az esetben – álláspontom szerint – a felelősség a delegáló és a delegált személy oldalán párhuzamosan állhat fenn.

II.1.4. Magyarország megfelelése a nemzetközi jogi instrumentumoknak

Hazánk a PIF-Egyezmény által előírt jogalkotási kötelezettségének a 2001. évi CXXI. törvénnyel¹⁴⁹ tett eleget¹⁵⁰ azzal, hogy beiktatta az 1978. évi IV. törvény 304. §-ba az *Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése* elnevezésű tényállást, amelynek (3) és (4) bekezdései tartalmazták a vezető tisztségviselőre vonatkozó speciális felelősségi alakzatot. Említésre érdemes, hogy – mint azt láthatjuk – a jogalkotó a tényállás beiktatásával és hatályba léptetésével nem várt az EU-hoz való csatlakozásig, azt megelőzően (habár a csatlakozás kapujában) már pónalizálta az abban foglalt cselekményeket. Ennek oka pedig

¹⁴⁸ Régi CJ szerint „tartalmilag behatárolt” [Art. 13. (2) bek.]

¹⁴⁹ A törvény módosító rendelkezései 2002. április 2. napján léptek hatályba.

¹⁵⁰ MADAI 2010, 97. p.; VIDA 2007, 280. p.

az, hogy ekkor már forgalomban volt uniós pénzeszköz (euró) Magyarországon, így a büntetőjogi védelem ezekre történő kiterjesztése már a csatlakozást megelőzően indokolt volt. E tényállás 2011. december 31-ig volt hatályban, amikortól a jogalkotó a 2011. évi LXXX. törvénnyel¹⁵¹ a XVII. Fejezet III. Címe alatt szabályozott pénzügyi bűncselekmények számos tényállását egyetlen bűncselekmény megnevezése alatt, a költségvetési csalás tényállási keretei között rendelte büntetni. Ezzel egyidejűleg a dolgot tárgyát képező speciális vezetői felelősségi alakzat pedig sui generis tényállási formát öltött, és *A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása* megnevezéssel a Btk. 310/A §-ában került szabályozásra. A 2012. évi C. törvény változatlan címmel, továbbra is sui generis tényállásként szabályozza a bűncselekményt a 397. §-ban, azonban a tartalmát tekintve lényeges változásokat iktatott be a jogalkotó, amelyekre a későbbiekben részletesen kitérek.

A vezetői felelősségi alakzat egy másik bűncselekményi tényálláshoz, az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódóan is helyet kapott a Btk-ban. Ez utóbbi tényállás beiktatására pedig a Korrupciós Egyezmény kötelezte hazánkat. A vezetői felelősségi alakzatot az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértésének bűncselekményénél szabályozott alakzattal azonos megfogalmazással szintén a 2001. évi CXXI. törvény iktatta be a Btk. 253. § (3) és (4) bekezdéseibe. A törvény – ide értve a hatályos Btk.-t is – ma is változatlan formában szabályozza a tényállást [Btk. 293. § (4)-(5) bek.], az lényeges módosításon – a cselekmény elkövetőjét fenyegető szankciót ide nem értve¹⁵² – nem ment keresztül.

Mind az aktív hivatali vesztegetéshez, mind pedig a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális felelősségi deliktum büntetési tétele három évig terjedő szabadságvesztés, míg az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó vétségi alakzat két évig terjedő szabadságvesztéssel szankcionálható. Ha áttekintjük a speciális vezetői felelősségi deliktumok szempontjából releváns alapbűncselekményeket, megállapítható, hogy a vezető tisztségviselő által realizálható deliktumok büntetési tétele megegyezik az alapbűncselekmények alapeseti büntetési tételével. Azaz, ha a gazdálkodó szervezet tagja a gazdálkodó szervezet érdekében hivatali vesztegetés, vagy a költségvetési csalás alapesetét realizálja, és a szervezet vezetője büntetőjogi felelőssége megállapításának feltételei fennállnak, mind az alapesetet realizáló tag, mind pedig a csak felügyeleti, vagy ellenőrzési kötelezettséget megsértő vezető három évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető.¹⁵³ A Corpus Juris tagállami jogrendszerekbe történő beilleszthetőségével kapcsolatos országjelentések, valamint a Corpus Juris életre hívó szakértői bizottság egyetértett abban, hogy *elfogadhatatlan* a vezetői mulasztást a potenciális alapbűncselekménnyel megegyező, avagy ahhoz közelítő szankcióval terhelni, ugyanis – a felügyeleti kötelezettség elmulasztójának javára – nem összemérhető az, ha valaki tettesként követ el pl. egy költségvetési csalást, vagy ha *csak* elmulasztja felügyeleti kötelezettségét teljesíteni.¹⁵⁴ Az ilyen rendelkezés felveti az arányosság elve sérelmének kérdését.

¹⁵¹ A törvény módosító rendelkezései 2012. január 1. napján léptek hatályba.

¹⁵² Míg beiktatásakor a bűncselekmény gondatlan alakzata a szabadságvesztés mellett a törvényi szöveg szintjén is büntetendő volt pénzbüntetéssel vagy közérdekű munkával, addig a 2009. évi LXXX törvény által eszközölt módosítás óta a tényállás kizárólag szabadságvesztéssel való fenyegetettséget tartalmaz.

¹⁵³ Vö. ANGYAL 1941, 209. p.

¹⁵⁴ DELMAS-MARTY–VERVAELE 2001, 257. p.; Vö. FARKAS 2001, 58. p.

II.2. A felelősségi forma megjelenése Németország büntetőjog-rendszerében

II.2.1. Általános megállapítások

A Corpus Juris elkészítése kapcsán lefolytatott jogösszehasonlítás arra világított rá, hogy elemi különbségek mutatkoznak az egyes jogrendszerekben a vállalkozás vezetője büntetőjogi felelősségének szabályozásában. Így vannak olyan országok, ahol törvényi szöveg szintjén deklarálják a felelősségi formát (pl. Franciaország, Hollandia), illetve vannak olyanok, ahol a probléma kezelése legfeljebb különböző, általános részi normára alapozott megoldást választanak (pl. Spanyolország).¹⁵⁵ A két véglet közötti megoldást követi Németország azzal, hogy szabályoz ugyan *expressis verbis* vezetői felelősséget, ám azt nem a büntetőjog, hanem a szabálysértési jog terepén teszi, emellett azonban, az általános részi, tettességre, illetve részességre vonatkozó rendelkezések alapján a vezető tisztségviselő párhuzamos büntetőjogi felelősségének – a közöttük lévő szubszidiárius viszony szem előtt tartásával – megállapítására is lehetőség van. A normatív szinten megjelenő speciális vezetői felelősség álláspontom szerint egy fejlődési folyamat, ugyanis – Kis megfogalmazásával élve „*az európai jogrendszerek irodalma konstataulta azt a gyakorlatot, amely szerint a szabályszegés ténye ipso facto megalapozza a nem elkerülhetetlen következményekért való felelősséget, a veszélyhelyzet, illetve a károk előrelátásának vagy előreláthatóságának objektív, illetve szubjektív elvárhatósága csak teoretikus kérdés, a gyakorlatban alkalmazhatatlan követelmény.*”¹⁵⁶

Vannak jogrendszerek, amelyekben kifejezett normatív szabályozás nem organikus, ontológiai tapasztalatokon nyugvó jogrendszeren belüli fejlődés eredménye, hanem a normaalkotás kizárólag a már fent említett, tagállamokat kötelező nemzetközi jogi normák megfelelő módon történő átültetésének követelményére vezethető vissza.¹⁵⁷

Egyes tagállamok szabályozása – a Corpus Juris megalkotása során tett országjelentések alapján – teljesen megfelel az Unió követelményeknek, mások részben tesznek azoknak eleget, megint mások pedig egyenesen tagadják a vizsgált jogintézmény Corpus Juris szerinti szabályozási mintájának dogmatikai megfelelőségét, tipikusan annak vikárius jellegére hivatkozva.¹⁵⁸

II.2.2. Németország

Tekintettel arra, hogy a dolgozatban a jogösszehasonlítást, a felelősségi alakzat dogmatikai elemzésének alapját a német szabályozás magyarhoz való hasonlósága okán a német szakirodalom képezi, úgy a német jogrendszer megoldását tartom indokoltnak részletesen ismertetni.

A német jogrendszer azon jogi struktúrák közé tartozik, amelyek voltaképpen középutas megoldást követnek a vállalkozás vezetőjének büntetőjogi szankcionálása tekintetében, azaz *expressis verbis* büntetőjogi felelősséget megállapító normát nem találunk, azonban az elkövetők tana lehetővé teszi a felelősség járulékos (*a vezető speciális jogi kötelezettsége*

¹⁵⁵ DELMAS-MARTY–VERVAELE 2001, 43. p.

¹⁵⁶ Kis 2005, 70. p.

¹⁵⁷ DELMAS-MARTY–VERVAELE 2001, 43. p.

¹⁵⁸ DELMAS-MARTY–VERVAELE 2001, 256. p.; Vö. LÉVAI 1998, 78. p.

alapján fennálló mulasztásos bűnségely), avagy mögöttes jellegű (a vezető szervezeturalom okán közvetett tettesi felelőssége)¹⁵⁹ megállapítását. A középutas megoldástól azonban mégis inkább az explicit büntetőjogi felelősség irányába mozdul el a jogrendszer, ugyanis a tágabb értelemben vett német büntetőjogi szabályozást áttekintve találunk a magyar megoldáshoz hasonló tényállást, azonban a németek a realizálódó cselekményt nem bűncselekménynek, hanem szabálysértésnek tekintik. A német szabálysértési törvény (OWiG)¹⁶⁰ 130. §-a a következő tényállást tartalmazza:

Aki gazdálkodó szervezet vagy vállalkozás vezetőjeként szándékosan vagy gondatlanul elmulasztja azoknak a felügyeleti intézkedéseknek a megtételét, amelyek szükségesek a gazdálkodó szervezetben vagy vállalkozásban a vezető tisztségviselő felügyeleti körébe tartozó olyan kötelezettségszegések megakadályozásához, melyek megsértése büntetéssel vagy pénzbírsággal fenyegetett, szabálysértést követ el, amennyiben ilyen kötelezettségszegés megvalósul és a szükséges felügyeleti intézkedés teljesítése ezek megszegését megakadályozhatta volna, vagy az elkövetést lényegesen megnehezíthette volna.¹⁶¹

A törvény 1975. január 1-je óta tartalmazza e tényállást,¹⁶² tehát láthatjuk, hogy az már jóval a vezetői felelősség alapítására kötelező közösségi instrumentumok megjelenése előtt a német jogrendszer részét képezte. Megállapítható az is, hogy a tényállás általános jelleggel rendeli szankcionálni a vezető mulasztását, nem ragad ki meghatározott alapcselekményeket (*Zuwiderhandlungen*).

A magyar szabályozáshoz hasonló kazuisztikus kodifikációs jelleg azonban a német büntetőjog-rendszertől sem volt korábban idegen. Számos kísérlet fedezhető fel a szabályozás történetében,¹⁶³ amikor – az általános szabálysértési tényállás létezése mellett is – meghatározott alapbűncselekmény megvalósulása esetén a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség megsértését büntetőjogi eszközökkel kívánták szankcionálni, azonban e

¹⁵⁹ A német jogtudomány egy része elismeri az ún. szervezeturalom okán fennálló közvetett tettesi felelősséget (*mittelbare Täterschaft kraft Organisationsherrschaft*). A közvetett tettesi felelősség elemzése meghaladja jelen dolgozat tartalmi kereteit, azonban annyit szükséges megjegyezni, hogy a közvetett tettség magyar szabályozásától eltérően, ahol is a jogalkotó *expressis verbis* megfogalmazza azokat a defektusokat, amelyeknek az eszköszemélynél realizálódni kell annak eszköszemélyi mivoltához, a német rendelkezés nem szűkíti le a potenciális eszköszemélyek körét. A hivatkozott rendelkezés szerint közvetett tettesként büntetendő az, aki a bűncselekmény elkövetéséhez mást eszközként használ fel. Ennek megfelelően az eszközként felhasználásra adódó lehetőség széleskörű. A Claus ROXIN által megfogalmazott szervezeturalom mint közvetett tettséget megalapozó körülmény alapján abban az esetben, ha a vezető az alkalmazottját a szervezet adta uralmi viszonyok kihasználásával (ám tényállásszerű kényszer nélkül) *használta fel* bűncselekmény elkövetésére, úgy ő közvetett tettesként büntetendő.

¹⁶⁰ Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (1968. május 24.-én lépett hatályba).

¹⁶¹ § 130 OWiG (1) Wer als Inhaber eines Betriebes oder Unternehmens vorsätzlich oder fahrlässig die Aufsichtsmaßnahmen unterlässt, die erforderlich sind, um in dem Betrieb oder Unternehmen Zuwiderhandlungen gegen Pflichten zu verhindern, die den Inhaber treffen und deren Verletzung mit Strafe oder Geldbuße bedroht ist, handelt ordnungswidrig, wenn eine solche Zuwiderhandlung begangen wird, die durch gehörige Aufsicht verhindert oder wesentlich erschwert worden wäre.

¹⁶² ROGALL 1986, 573. p.; GEISMAR 2012, 11. p.

¹⁶³ A magyar megvalósításhoz hasonló tényállás volt jelen a német büntetőjogi szabályozásban például a megtevesztő reklámozáshoz, kartelljog megsértéséhez, illetve meghatározott környezetvédelmi, iparjogi bűncselekmények elkövetéséhez kapcsolódva. Lásd részletesen: GÖHLER 1977, 612. p.; GEISMAR 2012, 17. p.

részszabályozási konstrukciókat idővel hatályon kívül helyezték.¹⁶⁴ A részletszabályozások megszüntetésének legfőbb indoka a jogrendszer egységességének a kazuisztikus szabályozással való megsértése volt, hiszen kérdésként merült fel, hogy a jogalkotó milyen rendezőelv alapján ragad ki gazdálkodó szervezet tevékenységi körébe eső meghatározott bűncselekményeket, és rendeli súlyosan büntetni azt az elkövetési magatartást, amely adott esetben más bűncselekmény elkövetéséhez kapcsolódóan is realizálódik.¹⁶⁵

A kazuisztika megszüntetésével a szankcionálás köre tágabb, viszont a szabálysértési tényállásként való szabályozás formálisan enyhébben ítéli meg a cselekményt, mintha azt a büntetőjog keretein belül rendelné szankcionálni. A német szakirodalom a vizsgált tényállások német, szabálysértési rokonát a „*dogmatikai torzszülött*”,¹⁶⁶ avagy „*hermafrodita képződmény*”¹⁶⁷ jelzőkkel illeti, metaforikusan utalva arra, hogy az számos rendszeridegen, dogmatikailag nehezen definiálható jellegzetességgel bír.

Jóllehet a szabálysértési felelősséget megalapozó speciális felelősségi tényállás nem szűkíti le az alapcselekmények körét meghatározott bűncselekményekre, a több évtizedes joggyakorlat alapján kirajzolódik egy tendencia a tekintetben, hogy melyek azok a tipikus alpbűncselekmények, amelyek kapcsán a vezető felelősségét a német joggyakorlat ténylegesen megállapítja. Ezek a bűncselekmények a következők: korrupció, csalás, versenyjogi bűncselekmények, környezetvédelmi bűncselekmények, kartelljogi bűncselekmények.¹⁶⁸ A joggyakorlatot elemző német szakirodalom szerint e bűncselekmények közül is a környezetvédelmi, valamint kartelljogi jogsértések teszik ki a de facto releváns alpbűncselekmények jelentős részét.¹⁶⁹

II.3. A felelősségi alakzat elhelyezkedése a magyar büntetőjogi dogmatika rendszerében

Egy jogintézmény rendszerbeli helyének meghatározása WIENER A. Imre megállapítása szerint a jogállamiság követelményéből eredeztethető elvárás, ugyanis a norma intézmény- és fogalomrendszerbe foglalása képes „*a büntetőjogot kiszámíthatóvá, ellentmondásmentessé, előreláthatóvá, azaz követhetővé tenni*”.¹⁷⁰ Adott jogintézmény vizsgálatának nulladik szintje tehát annak meghatározása, hogy hol helyezkedik el a (büntető)jog rendszerében. Ehhez meg kell vizsgálni azokat a fogalmi ismérveket, amelyek alkalmassá teszik arra, hogy más, az új jogintézményhez hasonló, ámde valamely létező dogmatikai kategóriába illeszkedő normával való összehasonlítását lehetővé tegyék, ezáltal – a simile alapon – lehetőség nyílik létező dogmatikai rendszerbe való besorolására. Ellenkező esetben a differentia specifikák számossága, vagy a kategóriát jellemző jelentős fogalmi ismérv(ek) hiánya éppen arra engedhet következtetni, hogy a vizsgált jogintézmény egyik fennálló dogmatikai rendszerbe sem sorolható be megnyugtatóan. Ez utóbbi esetben élhetünk a főszabály alóli kivételként való definiálás lehetőségével, és megállapítható az adott, rendszeren kívüli jogintézmény „*sui generis*” vagy „*quasi*” jellege, avagy az ismérvek feltárásával létrehozható olyan új

¹⁶⁴ KOHLMANN–OSTERMANN 1990, 123. p.; ROGALL 1986, 579-583. p.

¹⁶⁵ GÖHLER 1977, 617. p.

¹⁶⁶ ROGALL 1986, 574. p.; GEISMAR 2012, 11. p.

¹⁶⁷ SANDMANN 2001, 485. p.

¹⁶⁸ GEISMAR 2012, 89. p.

¹⁶⁹ MASCHKE 1997, 27-28. p.

¹⁷⁰ WIENER 2002, 57. p.

dogmatikai kategória, amely a büntetőjog elveire, szabályaira tekintettel illeszkedik a már létező fogalmi kategóriáinak zárt logikai rendszerébe.

II.3.1. Rendszerbeli hely – *de lege lata*

Az aktív hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése tényállások dogmatikai rendszerben való elhelyezéséhez elsősorban azok fő fogalmi elemeinek, jellegadó ismérveinek megfogalmazása szükséges. Első – és egyben legjellegzetesebb ismérv – az, hogy a bűncselekmény elkövetéséhez legalább két személy által realizált cselekmény szükséges, nevezetesen az alpbűncselekmény elkövetőjéé, valamint a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettséget elmulasztó individuumé, azaz *járáulékos jellegű* bűncselekményről van szó. Azáltal, hogy a norma jellegadó ismérveként *több elkövető „közreműködésének” szükségképpenisége* megállapítható, olyan dogmatikai kategóriák vizsgálata indokolt, ahol ez az ismérv szintén megtalálható. E dogmatikai kategóriák pedig a járáulékos jelleg, a más személy cselekményéhez kapcsolódó felelősség¹⁷¹ alapján elsősorban a *bűnsegély*, valamint a *bűnkapcsolatok* köre.

II.3.1.1. Quasi sui generis bűnsegédi alakzat

Ha a felelősségi formát bűnsegédi részesség elkövetői kategóriájának mintegy sui generis alakzataként kívánjuk felfogni,¹⁷² amellet az az érv szól, hogy a speciális felelősségi tényállás elkövetőjének magatartása nem keletkeztet önállóan büntetőjogi felelősséget. Az elkövető felelősségének megállapításához egy meghatározott bűncselekmény, egy más által elkövetett alapcselekmény szükséges.¹⁷³ E jellemvonásában a vizsgált felelősségi forma tökéletesen megegyezik a bűnsegéllyel, hiszen a járáulékos követelménye alapján kiindulópont, hogy szükséges tettesi alapcselekmény megvalósulása. Emellett kijelenthetjük azt is, hogy a bűnsegéd által megvalósított cselekmény sem kell, hogy önmagában – az alapcselekményhez való viszonyára tekintet nélkül – büntetőjogilag releváns legyen,¹⁷⁴ ugyanis az akár neutrális, azaz egy szociáletikai jogtalanságnak¹⁷⁵ nem tekinthető magatartást objektíve a cselekmény *bűnsegédi* jellege, szubjektíve pedig az elkövetőnek az alapcselekményhez való viszonya teszi fogalmilag bűnsegéllyé. A vizsgált felelősségi forma bűnsegédiként való definiálásával szemben álló elsődleges érv azonban éppen az iménti megállapítás szubjektív aspektusára vonatkozik, nevezetesen a vezető tisztségviselő speciális felelősségi alakzata a bűnsegélyhez képest *elhagyja a bűnösség vizsgálatának követelményét*, azaz nem vizsgálja a „bűnsegéd” alapcselekményhez való szubjektív viszonyulását. Így tekintettel arra, hogy a bűnsegéd tudatának át kell fognia a tettesi alapcselekmény tényállási elemeit,¹⁷⁶ akarati-érzelmi oldalon pedig az ahhoz való segítségnyújtást kívánnia kell, avagy abba bele kell nyugodnia, az legfeljebb *quasi sui generis* részesi alakzatnak, pontosabban *quasi sui generis* mulasztásos bűnsegélynek tekinthető. A quasi jelző deklarálja azonban, hogy a jogintézmény pusztán *a simile* alapon

¹⁷¹ SÁNTHA 2002a, 86. p.

¹⁷² Vö. MEZŐLAKI 2013, 604. p.; SINKU 2012, 434. p.

¹⁷³ LOSONCZY 1966, 234. p.; MÉSZÁROS 2007, 67-88. p.

¹⁷⁴ Vö. LOSONCZY 1966, 244. p.

¹⁷⁵ BECKEMPER 2018, 394. p.; MASCHKE 1997, 25. p.; ROGALL 1986, 575. p.; SCHÜRMANN 2005, 93. p.

¹⁷⁶ Vö. SÁNTHA 2005b, 282. p.

sorolható be ebbe a dogmatikai kategóriába, a rendszer fogalmi elemeinek kimerítően *nem felel meg*.¹⁷⁷ Habár e kategorizálás „quasi-elven” helyes lehet, álláspontom szerint dogmatikailag mégsem ez a legtisztább megoldás.

II.3.1.2. Bűnkapcsolati alakzatok

A hagyományos dogmatikai kategóriákat áttekintve érvelhetünk amellett is, hogy a járulékosagra tekintettel bűnkapcsolati alakzatról van szó. A bűnkapcsolati alakzatok sajátosága abban áll, hogy kizárólag egy más által elkövetett alapcselekményhez kapcsolódóan valósulhatnak meg,¹⁷⁸ azaz *alpbűncselekmény*¹⁷⁹ nélkül bűnkapcsolati alakzat definiálása fogalmilag kizárt.¹⁸⁰ A járulékoság kritériuma tehát – épp úgy, mint a részesi alakzatok vonatkozásában – a bűnkapcsolatoknak is közös fogalmi ismérve. Ebbe a halmazba tartozó jogintézmények rendkívül heterogének, gyakorlatilag a dogmatikai kategória részelemeinek jellegzetessége, hogy közülük egyik sem illeszthető be a tradicionális részesi kategóriák valamelyikébe.¹⁸¹ Az ismert bűnkapcsolati alakzatok definiálásának egyik közös dogmatikai indoka az, hogy a magyar büntetőjog nem ismeri az utólagos bűnsegélyt, ezért amennyiben a bűnsegédi jellegű magatartást realizáló elkövető cselekményét a tettesi alapcselekmény befejezetté válását követően fejt ki oly módon, hogy a tettesi alapcselekmény megvalósítása során a közös tudattartam még nem állt fenn, úgy a magatartás bűnsegélyként nem definiálható, az legfeljebb a jogalkotó által deklarált önálló, különös részi deliktumként megfogalmazott releváns bűnkapcsolati alakzat valamelyike alá szubszumálható. Szubjektív oldalon megállapítható továbbá, hogy a definiált bűnkapcsolati alakzatok *mindegyikére* jellemző, hogy az alpbűncselekményre kiterjedően is fennáll az elkövetők között egyfajta közös tudattartam, azaz a bűnkapcsolati bűncselekmény elkövetője tud arról, hogy az alpbűncselekmény elkövetésre került, és szubjektív oldalon abban – tipikusan utólagosan¹⁸²

¹⁷⁷ Nem a speciális vezetői felelősségi alakzat az egyetlen tényállási konstrukció a Btk-ban, amelyet a jogalkotó quasi sui generis részesi magatartásként definiál. Az öngyilkosságban közreműködés [Btk. 162.§] tényállása szintén quasi sui generisnek tekinthető deliktum. A quasi-jelleget ez esetben az adja, hogy a „bűnsegéd”, illetve a „felbujtó” magatartása olyan „tettesi” alapcselekményhez járul (nevezetesen az öngyilkossághoz), amely nem bűncselekmény. Azaz a részesi alakzatok dogmatikai teljességéhez a járulékoság követelménye megvalósulásának alapjául szolgáló tényállásszerű tettesi alapcselekmény hiányzik.

¹⁷⁸ NAGY 2014b, 72. p.; TÓTH 1997, 513. p.

¹⁷⁹ A Btk-ban egyetlen olyan bűnkapcsolati alakzatként definiálható bűncselekmény található, ahol a jogalkotó gyengíti a részesi alakzatokra vonatkozó járulékoság követelményét, nevezetesen a más által elkövetett cselekményhez kapcsolódó pénzmosás esetében (Btk. 399. §). E bűncselekmény megvalósulásának nem feltétele ugyanis, hogy a „tettesi” alapcselekmény bűncselekmény legyen, elegendő, ha az *büntetendő cselekmény*. Így gyakorlatilag a limitált járulékoság elve jelenik meg kodifikált jelleggel e bűnkapcsolati alakzat esetében, hiszen a „bűnkapcsolati részes” magatartás akkor is tényállásszerű lesz, ha az alapcselekmény tényállásszerű és jogellenes, ám az alapcselekmény tettese nem bűnös, így fogalmilag nem beszélhetünk bűncselekmény megvalósulásáról.

¹⁸⁰ Vö. SIMON 2013, 77. p.

¹⁸¹ NAGY 2014b, 72. p.

¹⁸² A bűnkapcsolati alakzatok közül a feljelentés elmulasztása realizálható oly módon is, hogy időben megelőzi az alapcselekmény elkövetését (NAGY 2014, 73. p.), valamint a bűnös közömbösség megállapításához elvart mulasztás pedig időben kizárólag az alpbűncselekményt megelőzően, de legfeljebb azzal egyidőben realizálható. (NAGY 2014, 74. p.) E két bűnkapcsolati alakzat elkövetési magatartása önmagában akkor tekinthető a tettesi alapcselekményhez járuló mulasztásos bűnsegélynek, ha a mulasztást realizáló elkövető rendelkezik olyan speciális jogi kötelezettséggel, amely alapján az alpbűncselekmény megakadályozására köteles, feltéve, hogy a tettes legalább kísérleti stádiumba juttatja a cselekményét. Amennyiben ez a speciális jogi kötelezettség fennáll, úgy – álláspontom szerint – a magatartásnak a részesi alakzat szerinti megállapítása a teljes

– *közreműködni kíván*. Mivel a vizsgált, speciális vezetői felelősségi forma egyik jellegzetessége – ahogyan láthattuk – éppen az, hogy az elkövetőnek az alapcselekményhez való szubjektív viszonyulása hiányzik, úgy a bűnkapcsolati alakzatok szubjektív viszonyulásával kapcsolatban tett ezen általános megállapítás e fejezetben felállított hipotézist cáfolja, így ezen a ponton arra az eredményre juthatunk, hogy a speciális vezetői felelősségi tényállás a tettesi alapcselekményhez való szubjektív viszonyulás hiánya okán nem illeszthető be a bűnkapcsolatok körébe.

A vizsgált felelősségi alakzat nemcsak a szubjektív kritériumoknak való meg nem felelés miatt lóg ki a definiált bűnkapcsolatok köréből, hanem a kategóriába tartozó bűncselekményeknek a járulékossgal kapcsolatos közös objektív ismérvének sem felel meg, ugyanis: minden egyes ismert bűnkapcsolati alakzat esetén két *bűncselekmény*, *büntetendő cselekmény* szükségképpen összekapcsolásáról van szó,¹⁸³ esetünkben a speciális vezetői felelősségi alakzat tettese által megvalósított cselekmény önmagában viszont *nem bűncselekmény*.¹⁸⁴ A feljelentés elmulasztása, valamint a bűnös közömbösség a mulasztásos elkövetési magatartásnak a vizsgált jogintézményhez való hasonlósága okán magyarázatot igényel, ugyanis a kötelezettségellenes nemtevésével realizálódó elkövetési magatartás gyakorlatilag megegyezik a speciális vezetői felelősségi alakzat elkövetési magatartásával. Amíg a különböző, különös részben meghatározott bűncselekményekhez kapcsolódó feljelentés elmulasztása, valamint a bűnös közömbösségre törvényi példaként említhető zendülés megakadályozásának elmulasztása (Btk. 443. §)¹⁸⁵ során realizált elkövetési magatartás ex lege bűncselekménynek minősül, azaz a magatartás a jogalkotó szándéka miatt nem *neutrális*, addig az aktív hivatali vesztegetéshez, valamint költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése a tényállásba explicite belefoglalt alapbűncselekmény megvalósulása nélkül nem bűncselekmény, legfeljebb más jogági jogsértés, ezért *önmagában* büntetőjogilag közömbös.¹⁸⁶

Megállapítható tehát, hogy a vizsgált jogintézmény annak sui generis jellegét szem előtt tartva sem feleltethető meg egyik elkövetői alakzatnak sem,¹⁸⁷ valamint az alapcselekményhez való szubjektív viszonyulás hiánya okán az ismert bűnkapcsolati alakzatok rendszerébe sem illeszkedik, így egyik olyan létező, definiált dogmatikai kategóriába sem illeszthető be, amelyre a járulékossgal jellemző.

járlékossgal okán megelőzi az önálló bűnkapcsolati bűncselekmény megállapíthatóságát. Ez utóbbi ugyanis úgy vélem kiségitő jellegű, a Btk. általános jogi kötelezettség deklarálásával tágitja ki a potenciális elkövetők körét. Ahol azonban az általános jogi kötelezettség és a speciális is fennáll, ott a speciális kötelezettség az általános érvényesülését megelőzi. Álláspontom szerint tehát kimondható, hogy a feljelentési kötelezettség elmulasztása azon alakzatának elkövetője, amely az alapbűncselekmény elkövetését időben megelőzi – egyéb feltételek megvalósulása mellett – a kötelezettség forrásának függvényében lesz (mulasztásos) bünségéd, vagy a bűnkapcsolati tényállás önálló tettese.

¹⁸³ Uo.

¹⁸⁴ Vö. VIDA 2007, 286. p.

¹⁸⁵ NAGY 2014b, 74. p.

¹⁸⁶ VIDA a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi deliktumokat bűnös közömbösségként értelmezi. (VIDA 2007, 285. p.)

¹⁸⁷ A társtettség és a közvetett tettség vizsgálatának kötelezettségét a maiore ad minus logikai alapon kizárja a részességre adott nemleges válasz.

II.3.2. Rendszerbeli hely de lege ferenda – Vezetői felelősség mint sui generis bűnkapcsolat

Láthatóvá vált, hogy a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét járulékos jelleggel megállapítani hivatott, *közreműködésre kiterjedő* szubjektív tényállási elemtől mentes felelősségi forma a magyar büntetőjogi dogmatika rendszerében új.¹⁸⁸ Egyik létező dogmatikai kategóriába tartozó felelősségi alakzat sui generis jogintézményeként sem definiálható, hiszen a más személy által elkövetett bűncselekményhez való szubjektív viszonyulás hiánya – mint az ismert járulékos dogmatikai kategóriák fogalmi eleme – ki fogja zárni a felelősségi formát a rendszerből. E megállapítást követően mégis a bűnkapcsolatokhoz visszatérve kívánom gondolatmenetemet folytatni, ugyanis az előző cím alatt felsorakoztatott érvek helyessége mellett olyan korrekciós, differenciálást, továbbgondolást lehetővé tevő kérdések feltevése szükséges, amelyek megválaszolásával kiderül, hogy vajon az ismert bűnkapcsolati alakzatok dogmatikai köre tágítható-e, és ha igen, milyen feltételek mellett. Az első és legfontosabb kérdés az, vajon a bűnkapcsolatnak mint heterogén tényállásokat összegyűjtő dogmatikai kategóriának mi a genus proximuma? Álláspontom szerint a bűnkapcsolat fő fogalmi eleme a *járlékosság*,¹⁸⁹ vagyis ez a fogalmi elem jelenti azt a *szükségképpeni minimumot*, amely egy tényállás, jogintézmény, felelősségi forma bűnkapcsolat kategória alá tartozását lehetővé teszi.¹⁹⁰ A járulékoság ugyanis álláspontom szerint a legtávolabbi (az alapbűncselekmény törvényi tényállásába való be nem lépés okán), ám legegységesebb kapcsolat két elkövető cselekménye között ahhoz, hogy azok egymáshoz való viszonyukra tekintettel definiálhatók legyenek büntetőjogi értelemben, hiszen ha ez a kapocs hiányzik, úgy a *büntetőjogilag* önmagában nem releváns cselekmény *büntetőjogilag* nem értékelhető. Azaz e fogalmi elem hiánya esetén gyakorlatilag a büntetőjogi definiálás követelménye *okafogyott*. In abstracto megállapítható tehát, hogy egy csoportképző dogmatikai fogalommal szemben támasztott minimumkövetelmény az, hogy jellegadó fogalmi ismérvvvel rendelkezzen, amely ismérv megléte a csoportba történő belépés minimális dogmatikai követelménye. A genus proximum meglétének elengedhetetlensége mellett egyetértek azonban LOSONCZYVAL, miszerint „*az alapfogalmak és származékaik a bennük kifejezett jogelemeknek csupán funkcionális fogalmi összefüggését határozzák meg, s ennek következtében mindig nyitva áll a lehetőség e fogalmak elemeinek újjáalkotására a szaktudományok újabb és újabb eredményeihez képest, a nélkül, hogy ezáltal a fogalmat, amely csupán az elemek funkcionális összefüggését, de nem egyúttal az elemek megmérévítését eredményezi, szét kellene rombolnunk.*”¹⁹¹ LOSONCZYNAK a funkcionális jogtudományi fogalmakkal, illetve azok modifikációjával kapcsolatos megállapítása álláspontom szerint különösen releváns a heterogén részelemeket magában foglaló bűnkapcsolat-fogalom vonatkozásában. A genus proximum követelményének megállapítását követően a következő kérdés az, vajon az elkövető alapcselekményhez való szubjektív viszonyulásának kritériuma is főfogalmi elem-e, azaz annak hiánya a fogalmi kategória alóli kizáró tényezőként jelenik-e meg. E kérdés megválaszolása előtt álláspontom szerint szükséges kimondani azt az axiómát, miszerint

¹⁸⁸ Vö. SÁNTHA 2009, 52. p.; SÁNTHA 2013, 28. p.

¹⁸⁹ Vö. SIMON 2013, 78. p.

¹⁹⁰ A járulékoság követelménye a más személy büntetendő cselekményéhez kapcsolódó pénzmosás definiálásával sem sérül, ugyanis a járulékoság a többi bűnkapcsolati alakzathoz hasonlóan követelmény, a járulékoság tartalmi definiálására vonatkozó teljes járulékoság elméletéről tér át a jogalkotó a (szigorúbb) bűnkapcsolati felelősséget megalapozó limitált járulékoság elvére.

¹⁹¹ LOSONCZY 1937, 76. p.

egy fogalmi elemet nem az a tény tesz genus proximummá, hogy az az adott kategóriába tartozó részelemek mindegyikére *jellemző*, hanem az az ismérv, hogy e tulajdonság nélkül *nem lehet része* a halmaznak, a tulajdonság mintegy a csoport immanens, elválaszthatatlan része, LOSONCZY István szóhasználatával élve: a jogintézmény „logikai corrolariuma”.¹⁹² Azaz egy ismérv, amely a csoport valamennyi tagját jellemzi, nem feltétlenül csoportképző feltétel is egyben. LOSONCZYNAK a részesség jogintézményének létjogosultsága vonatkozásában tett következő megállapítása álláspontom szerint a bűnkapcsolatok körére is helytálló, egyúttal alátámasztja a járulékosság főfogalmi elem voltát: „(...) a járulékosság minimális mértékének megállapítása nélkül a részességi alakzatokat képtelenség meghatározni.”¹⁹³ Így, ha a dogmatikai kategóriába tartozó elemek mindegyikénél, mintegy *véletlenszerűen* fennálló jellegzetességről van pusztán szó, az tipikus fogalmi elem ugyan, de – szemben a főfogalmi elemmel – túri a kivételt. Ebből következően a kérdés olyan módon tehető fel, hogy vajon beengedhető-e olyan felelősségi forma a bűnkapcsolati alakzatok körébe, ahol a járulékos jelleg adott, ám az alapbűncselekmény vonatkozásában az elkövető szubjektív viszonyulása hiányzik? Álláspontom szerint a heterogén bűncselekményi tényállásokat magában foglaló bűnkapcsolatok köréből indokolatlan kizárólag a szubjektív oldal hiányára alapozva valamely tényállást kizárni, annak bűnkapcsolat voltát tagadni, ugyanis e dogmatikai kategória létének célja éppen az, hogy egybegyűjtse azokat a magatartásokat, amelyek valamilyen szükségképpen fogalmi elem hiánya okán *nem tekinthetők részességnek*. Éppen ezért is elégséges kizárólag a járulékosság kritériumának megkövetelése a bűnkapcsolatok tekintetében. Így a hipotézis, amelynek igazolására jelen cím alatt törekszem, a következő:

A magyar büntetőjog dogmatikai rendszerében indokolt a vezetői felelősség önálló bűnkapcsolati alakzatként való definiálása.

Rendszeralkotó hipotézisemet mintegy nulladik érvelési szinten egy analógiával kívánom alátámasztani, amelynek tárgyát a feljelentési kötelezettség elmulasztása bűnkapcsolati alakzat azon formája képezi, amely – a helyes dogmatikai besorolás szerint – nem minősülhet sui generis bűnsegédi alakzatnak.¹⁹⁴ BARNA Péter már 1955-ös munkájában, a feljelentési kötelezettség elmulasztása rendszerbeli helyének vizsgálata során felteszi ugyanazt a kérdést, amely a dolgozat tárgyát képező felelősségi alakzat rendszerben történő elhelyezése szempontjából determináló jelentőségű, nevezetesen, hogy „a *feljelentés elmulasztása mint büntetőjogi fogalom a részesség körébe, vagy a bűnkapcsolat körébe tartozik-e*”.¹⁹⁵ BARNA helytállóan amellet érvel, hogy abban az esetben, ha a feljelentés elmulasztása az alapbűncselekményhez utólagosan járul, és az gondatlanul történik, akkor az bűnsegélynek kétségtelenül nem minősülhet, viszont ebben az esetben a feljelentés elmulasztásának a

¹⁹² LOSONCZY 1966, 232. p.

¹⁹³ LOSONCZY 1966, 233. p.; Vö. LOSONCZY 1966, 237. p.

¹⁹⁴ A feljelentési kötelezettség elmulasztásának bűnsegélyként definiálása esetén, ha a mulasztó magatartása az elkövető még be nem fejezett bűncselekményéhez járul, úgy a mulasztásos bűnsegélyhez szükséges speciális jogi kötelezettséget a Btk-ból származó, meghatározott bűncselekményekhez kapcsolódó általános feljelentési kötelezettség pótolja. Abban az esetben tehát, amikor a bűnsegélyszerű mulasztást realizáló elkövetőt egyéb-ként speciális jogi kötelezettség (is) terheli a más által elkövetett bűncselekmény feljelentése útján történő megakadályozására nézve, úgy az alapbűncselekményhez nyújtott bűnsegély megállapítása a dogmatikailag tiszta megoldás. (Vö. BARNA 1955, 759. p.)

¹⁹⁵ BARNA 1955, 758. p.

rendszerbeli helye a bűnkapcsolati alakzatok köre lesz.¹⁹⁶ Álláspontom szerint a *maiores ad minus* épp ily módon lehet érvelni amellett, hogy az alpbűncselekményhez járuló olyan magartás *sui generis* büntetendősége is bűnkapcsolati alakzatnak minősül,¹⁹⁷ amely a gondatlanság szintjén sem fogja át az alpbűncselekmény megvalósulását, azaz az alpbűncselekmény és a bűnkapcsolati jellegű magartás közötti szubjektív kapcsolat hiányzik.

II.3.2.1. Vezetői felelősségi alakzatok a Btk-ban

A felállított hipotézis alátámasztását szolgálja elsősorban az, ha az új dogmatikai kategóriának az aktív hivatali vesztegetéshez, valamint költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése bűncselekményeken kívül más elemét is definiálni tudjuk, ugyanis egyetlen (esetünkben két, közel azonos) tényállásra külön dogmatikai kategória létrehozása nehezen indokolható. Ezért az új dogmatikai kategória definiálásának követelménye mellett a magyar büntetőjogban szórványosan megjelenő, a vizsgált felelősségi formával egybehangzó tényállások, felelősségi formák feltárásával érvelek oly módon, hogy megkísérlem megfogalmazni az új dogmatikai alrendszer *genus proximumát*, valamint azt a más, hasonló dogmatikai kategóriáktól elválasztó *differentia specificákat*. Ennek érdekében elengedhetetlen a hipotézis szerinti rendszer részelemeit képező normák vizsgálata, ám ez pusztán annyiban célozom, amennyiben az új kategória megfogalmazásának követelményét alátámasztják vagy cáfolják.

A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelősségét megállapító két tényálláson kívül a háborús, valamint az emberiség elleni bűncselekmények körében találunk olyan deliktumokat, amelyek vezető beosztású személy büntetőjogi felelősségét deklarálják a vele függelmi viszonyban álló személy által elkövetett (alap) bűncselekménnyel összefüggésben. E tényállások a következők: *Az előjárónak vagy hivatali vezetőnek az emberiség vagy háborús bűncselekményekhez kapcsolódó felelőssége (Btk. 145. §; Btk. 159. §); valamint az előjárói intézkedés elmulasztása (Btk. 452. §).*

A háborús (*Btk. XIV. Fejezet*), valamint az emberiség elleni (*Btk. XIII. Fejezet*) bűncselekményekhez kapcsolódó előjárói felelősségi alakzatot deklaráló tényállásokat az új Btk. iktatta be a jogrendszerbe,¹⁹⁸ azok beillesztésére okot adó nemzetközi jogi norma a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Statútuma.¹⁹⁹ E tényállások speciális jellege abban áll, hogy a költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó vezetői felelősségi alakzatoktól eltérően nem egyetlen, magában a tényállásban meghatározott bűncselekményt neveznek meg kapcsolódó bűncselekményként, hanem az adott fejezetben található valamennyi tényállás alpbűncselekménye a Btk. 145. §-ban, valamint

¹⁹⁶ BARNA 1955, 761. p.

¹⁹⁷ HOLLÁN Miklós „*előzetes bűnkapcsolati alakzatnak*” nevezi a vezető tisztségviselő felügyeleti és ellenőrzési kötelezettségének elmulasztását. (HOLLÁN 2014, 82. p.)

¹⁹⁸ KARSTEN 2010, 61. p.; GELLÉR 2002, 306-307. p.

¹⁹⁹ Fontos megjegyezni, hogy az ICC Statútumát Magyarország a mai napig nem ratifikálta, a Statútum szövege magyar nyelven a mai napig nincsen hivatalosan kihirdetve. Az implementálás hiánya ellenére az előjárói felelősségi deliktumok jogrendszerbe illesztése tekintetében a miniszteri indokolás minden további nélkül a Statútumra hivatkozik (*Lásd: 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről. Részletes indokolás a Btk. 145. §-hoz*). A jugoszláv (7. Cikk), valamint a ruandai törvényszék statútuma közel azonos felelősségi formát deklarál az ICC Statútum által megfogalmazottal, azonban tekintettel arra, hogy a nemzetközi jogi felelősség részletes elemzése nem képezi a dolgozat tárgyát, e helyen a Btk-beli szövegezés teljes egyezősége okán kizárólag az ICC Statútum által deklarált vezetői felelősségre térek ki. (Vö. MOLNÁR 2012b, 30. p.; SÁNTHA 2009, 44. p.; TÖRÖ 2013a, 289. p.)

a Btk. 159. §-ban megfogalmazott felelősségi alakzatnak. Mivel mind a háborús, mind pedig az emberiség elleni bűncselekményekhez kapcsolódó előjárói felelősségi alakzat szövegezése azonos, és e helyen az alpbűncselekmények részletes vizsgálata nem célom, a továbbiakban a két tényállást egy felelősségi kategóriaként kezelem.²⁰⁰ Az előjárói felelősséget deklaráló tényállás két személyi kör felelősségét rendeli megállapítani a tényállási elemek megvalósulása esetén: a katonai parancsnokét, valamint a hivatali vezetőjét. A két kvalifikált tettesi kör büntetendőségéhez eltérő feltételeket állapít meg a törvény, amely eltérés tipikusan az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás vonatkozásában jelenik meg. Amíg a hivatali vezető akkor büntethető, ha az elkövetési magatartás (mulasztás) realizálása mellett tudta, hogy az alpbűncselekményt az alárendelt személy elkövette, vagy tudatosan figyelmen kívül hagyta az arra utaló jeleket, addig a katonai parancsnok felelőssége megállapításához elegendő annak bizonyítása is, hogy az alpbűncselekmény elkövetéséről *tudnia kellett volna*.

A speciális előjárói felelősséget deklaráló tényállásokon kívül található még egy olyan bűncselekmény a Btk-ban, amely hasonló fogalmi elemeket tartalmaz, mint amely bűncselekményeket érintően sui generis bűnkapcsolati alakzat definiálását indokoltnak tartom. E deliktum a Btk. 452. §-ában meghatározott tényállás, az *előjárói intézkedés elmulasztása*. E diszpozíciót – eltérően a fent vizsgált előjárói felelősségi alakzatoktól – a régi Btk. is tartalmazta.²⁰¹ E bűncselekmény alapján – kizárólag a téma kifejtése szempontjából releváns fordulatot vizsgálva – az büntetendő, *aki előjárói kötelezettségét megszegve, az alárendelt bűncselekményének megakadályozásához szükséges intézkedést elmulasztja*. Azzal, hogy a tényállás releváns fordulata kizárólag a „bűncselekmény” terminológiát használja, megállapítható, hogy e deliktum alpbűncselekménye lehet főszabály szerint bármely, a Btk. különös részében meghatározott bűncselekmény, kivéve, ha az háborús, vagy emberiség elleni (ahogyan e kitévelt maga a tényállás is tartalmazza), ugyanis ebben az esetben, a specialitás elve folytán a fentebb tárgyalt előjárói felelősségi alakzat alapján kell a cselekményt minősíteni. Az elkövetési magatartás e helyen is a bűncselekmény elkövetésének megakadályozásához *szükséges intézkedés elmulasztása*, azaz tiszta mulasztásos bűncselekményről van szó.

II.3.2.2. A vezetői felelősség mint bűnkapcsolati alakzat jellegadó fogalmi ismérvei

Az ismertetett emberiség elleni, illetve háborús bűncselekményi tényállások, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez, illetve költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi

²⁰⁰ Megjegyzendő, hogy a jelen dolgozatban vizsgált, a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője speciális felelősségi alakzatával hasonló fogalmi jegyeket viselő, előjárói felelősségre vonatkozó fordulat pusztán egy, a tényállásban meghatározott konstrukciók közül. Am tekintettel arra, hogy az új bűnkapcsolati alakzat megfogalmazása szempontjából kizárólag a vizsgált fordulat bír relevanciával, elemzés tárgyát – a szükséges mértékben – csak az képezi. A teljesség kedvéért szükséges azonban felvázolni, hogy a jogalkotó e tényállás keretei között, alternatív elkövetési magatartásáért rendeli büntetni az előjárót abban az esetben, ha az a bűncselekmény elkövetéséről való tudomásszerzést követően feljelentési kötelezettségét elmulasztotta. E rendelkezés szintén a bűnkapcsolati alakzatok körébe tartozik, a feljelentési kötelezettség elmulasztása dogmatikai kategória részemét képezi. (Vö. NERLICH 2007, 667. p.: Four forms of superior responsibility. Jelen vizsgálat vonatkozásában tehát a NERLICH által négy dogmatikai kategóriába sorolt előjárói felelősségi forma közül egy releváns, nevezetesen a „*lack-of-knowledge superior responsibility before the fact*”. (NERLICH 2007, 674-677. p.)

²⁰¹ Régi Btk. 361. §-a a hatályos szabályozással tartalmilag megegyező rendelkezést deklarál. (Vö. VÉGH 2010, 351-363. p.)

alakzatok azonos, vagy hasonló fogalmi elemeinek rendszerezésével megállapíthatók azok a csoportképző ismérvek, amelyek e felelősségi forma önálló bűnkapcsolati alakzatként való definiálásához járulnak hozzá, és egyben az új kategória létét legitimizálják. A tényállásokat áttekintve három közös ismérv vázolható fel: a speciális vezetői felelősséget deklaráló tényállás elkövetője, valamint az alpbűncselekmény elkövetője közötti alá-fölérendeltségi viszony (A); a bűncselekmény elkövetésének megakadályozásához szükséges intézkedés elmulasztása mint elkövetési magatartás (B); valamint a bűncselekmény tettesének az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulásának hiánya, vagy annak hiányos volta (C).²⁰² Az alpbűncselekmény léte a bűnkapcsolatok főfogalmi eleme okán az ebbe a kategóriába tartozás megállapításának nulladik lépcsőfoka. A vezetői felelősségi mátrix a legszigorúbbtól a legenyhébb felé haladva a speciális tettesi kvalifikáció mentén, az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás foka alapján, valamint a kapcsolódó bűncselekmények heterogenitása szerint csoportosíthatók.

(A) Alá-fölérendeltségi viszony

Az alá-fölérendeltségi viszonyt jellemző utasításos rendszer erősségét, kötöttségét tekintve a legerőteljesebben a katonai parancsnok és alárendeltje viszonylatában jelenik meg, majd ezt követi a hivatali előljáró és alárendeltjének kapcsolata, a hierarchikus, utasításon alapuló viszonyok legenyhébb köteleket képező eleme pedig a gazdálkodó szervezet vezető tisztviselőjének a szervezet tagjához vagy dolgozójához való viszonya.²⁰³ A sorrend megállapítását az az alapfeltevés képezi, miszerint, amíg a katonai parancsnok feltétlen utasítási joggal rendelkezik – így a közte, valamint alárendeltje között fennálló kapcsolat ténylegesen és vitathatatlanul hierarchikus – addig a gazdálkodó szervezetek felépítését is tipikusan hierarchia jellemzi ugyan, de utasításos rendszere nem oly mértékben feltétlen, mint az a katonai parancsnok vonatkozásában megállapítható. E fokozatbeli különbség nem eliminálja azonban azt az alapmegállapítást, miszerint mindhárom jogviszonyt hierarchikus felépítés jellemzi. Fontos megállapítani, hogy e hierarchikus viszony akár normában kerül lefektetésre (de jure jogviszony), akár egyáltalán nem kerül expressis verbis megállapításra, ha a vezető az alárendelt/beosztott felett tényleges irányítói/ellenőrzési/felügyeleti hatalmat gyakorol (de facto viszony), a felelősségi formát jellemző hierarchikus viszony fennállása a nemzetközi szakirodalom szerint megállapítható.²⁰⁴

(B) Elkövetési magatartás: a bűncselekmény elkövetésének megakadályozásához szükséges intézkedés elmulasztása

Az elkövetési magatartás minden tényállás szükségképpeni eleme.²⁰⁵ Annak hiányában, a vezetői felelősséget kizárólag az alpbűncselekmény megvalósulására alapozva a jogalkotó expressis verbis objektív felelősséget, vitathatatlanul pusztá beszámítási normát hozott

²⁰² A Nemzetközi Büntetőbíróság az ún. Vorgesetztenverantwortlichkeit, command/superior responsibility megállapításának feltételeit e három ismérv mentén munkálta ki. [Vö. KARSTEN 2010, 28. p.; 38-39. p.; Vö. Celebici-ügy; Delalic-ügy (Urteil des Verhandlungskammer. 1998. 11. 16. 349.)]

²⁰³ A Nemzetközi Büntetőbíróság a Celebici-ügyben foglalkozott azzal a kérdéssel, vajon civil vezetők, nevezetesen vállalkozások vezetőinek a felelőssége is megállapítható-e az ICC Statútumban deklarált felelősségi alakzat alapján. Az egyes vezetői felelősségi tényállások tettesi körének megállapítása szempontjából e kérdés megválaszolása determináló jelentőségű, azonban e kérdésre adható válasz helyessége a nemzetközi szakirodalomban a mai napig vitatható. (KARSTEN 2010, 41. p.)

²⁰⁴ KARSTEN 2010, 41. p.; NERLICH 2007, 670. p.; E megállapításhoz a kritikát lásd: III. 1. 2. 2. Fejezet.

²⁰⁵ Vö. HOLLÁN 2019b, 23. p.

volna létre, amely idegen a bűnösségen alapuló felelősség elvén nyugvó jogrendszerektől. A vezetői felelősségi forma gyűjtőfogalom alá tartozó valamennyi tényállás vonatkozásában akkor felel az elkövető, ha elmulasztotta megtenni a szükséges intézkedéseket (a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének felelősségét deklaráló alakzatokban kifejezetten a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségének teljesítését), amelyek a bűncselekmény alárendelt/tag/dolgozó általi elkövetését megakadályozhatták volna, vagy e mulasztás nyitotta meg az utat, a konkrét lehetőséget a bűncselekmény elkövetéséhez.

(C) Az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás hiányzik vagy hiányos

Az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás mind a bűnsegély, mind pedig a létező bűnkapcsolati alakzatok viszonylatában *differentia specifica*, ugyanis a járulékos jelleg mint főfogalmi elem mellett – mint láthattuk – tipikusan minden ma ismert bűnkapcsolati alakzatra jellemző az, hogy azok elkövetőjének van valamiféle szubjektív viszonyulása az alpbűncselekményhez. Fentebb ismertettem azonban álláspontomat, miszerint a bűnkapcsolatok egyetlen főfogalmi eleme a járulékoság, így a szubjektív viszonyulás hiánya vagy hibája nem mint e kategóriából kizáró tényező, hanem mint a többi bűnkapcsolati alakzattól elhatároló ismérv, azaz *differentia specifica* jelenik meg. Így abban az esetben, ha az alpbűncselekményhez viszonyuló elkövetői tudattartam teljes, azaz a más által elkövetett bűncselekményről tud, és ahhoz akarati-érzelmi oldalon is – tipikusan a szándékossághoz szükséges – kapcsolat fűzi, úgy a dolgozat tárgyát képező speciális vezetői felelősségi deliktumok megállapítására nem kerülhet sor, egyéb bűnkapcsolati alakzatok, avagy a mulasztásos bűnsegély részesi alakzat alapján kell a felelősséget megállapítani.

E fogalmi ismérv tekintetében – a hierarchikus viszonyrendszerrel ismertetettekhez hasonlóan – a szubjektív viszonyulás *hiányának intenzitása* mentén két olyan fokozat definiálható, amely még e kategóriába illeszthetővé teszi a vizsgált bűncselekményeket: az alpbűncselekmény vonatkozásában az elkövető felelőssége *objektív*, azaz a szubjektív viszonyulása teljes mértékben hiányzik. Avagy az elkövető felelőssége az alpbűncselekményhez fűződően *objektívizált*, azaz bizonyos mérvű szubjektív viszonyulás definiálható az alpbűncselekményhez kapcsolódóan,²⁰⁶ azonban az a magyar büntetőjogi dogmatika által ismert és elfogadott bűnösségi kategóriák körébe nem illeszthető be, mivel az elkövető akarati-érzelmi viszonyulása az alpbűncselekményt érintően hiányzik, így a szubjektív oldal hiányos, klauzikáló jellegű.

E felelősségi elem hiánya a vizsgált bűncselekmények közül háromnál, nevezetesen a költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése tényállásoknál [*Btk.* 397. §; *Btk.* 293. § (4)-(5) *bek.*], valamint az előjárói intézkedés elmulasztása deliktumnál (*Btk.* 452. §) észlelhető. Mindhárom bűncselekményre jellemző, hogy a jogalkotó oly módon iktatja ki a két magatartás közötti szubjektív elemet, hogy az alpbűncselekmény elkövetését objektív büntethetőségi feltételként definiálja, azaz a más által elkövetett bűncselekmény ténye a tényállások tárgyi oldalához tartozik, ám nem objektív tényállási elem, annak megvalósulásáról az elkövetőnek *nem is szabad tudnia*.

Eltér ezzel szemben a szubjektív viszonyulás mibenlétének megfogalmazása az előjáró speciális felelősségét szabályozó tényállások tekintetében, ugyanis e helyen a jogalkotó az elkövetőnek az alpbűncselekményhez való szubjektív kapcsolatának szükségességét

²⁰⁶ Vö. Karsten 2010, 43. p.

kizárólag a tudati oldal deklarálásával juttatja kifejezésre.²⁰⁷ Mivel a tényállás nem utal arra, hogy gondatlan alakzat is büntetendő, így kérdésként merül fel, vajon a „*tudta*” fordulat (Btk. 145. § és Btk. 159. §) létezhet-e ontológiailag akarati-érzelmi oldal nélkül. E kérdés elemzése túlterjeszkedik jelen mű tartalmi keretein, azonban részletes elemzés nélkül is szükséges a kérdéssel foglalkozni, hiszen az alapvetően a felelősségi alakzatnak a vizsgált dogmatikai kategóriába tartozását determináló előkérdés. Szükséges megállapítani, hogy az alapbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás ilyen formában kizárólag e helyen jelenik meg a Btk.-ban, a „*tudta vagy tudnia kellett volna*” fordulat nem ismert a hatályos bűnösségi tanban.²⁰⁸ Ezzel szemben a magánjogban ismeretes e megfogalmazás, tipikusan a jóhiszeműség-rosszhiszeműség fogalmi kettősének körében használatos. Amennyiben megkíséreljük e fordulatot integrálni az ismert bűnösségi kategóriák körébe, úgy meg kell állapítani, hogy a „*tudta*” fordulathoz mint tudati oldalhoz bármely, akár a szándékosság, akár a gondatlanság körében ismert tudattartami szint megfeleltethető, amíg a „*tudnia kellett volna*” fordulat vonatkozásában kizárólag a hanyag gondatlanságra jellemző tudati oldal – illetőleg annak hiánya – definiálható.²⁰⁹ Habár a törvényi tényállásban kizárólag ez a büntetőjog-dogmatikailag nehezen értelmezhető tudati oldal jelenik meg, álláspontom szerint ténylegesen nem elképzelhető az, hogy a „*tudta*” fordulat releváns legyen oly módon, hogy ahhoz legalább eventuais akarati-érzelmi oldal ne kapcsolódjon. A Btk. az általános részben ugyanis expressis verbis kifejezésre juttatja a bűnösséghez szükséges akarati-érzelmi oldal vizsgálatának követelményét, ontológiai értelemben pedig – FINKEY megfogalmazásával élve – „*akarati tevékenység nélkül szándék épp úgy nem létezik, mint tudat nélkül*”.²¹⁰ Kérdés tehát, hogy az általános részi rendelkezéssel állhat-e a bűnösségre való utalást kizárólag tudati oldalként megfogalmazó különös részi rendelkezés a specialitás viszonyában, vagy az akarati-érzelmi oldal vizsgálatának elhagyása sérti a nullum crimen elvet. Álláspontom szerint ugyan rendszeridegen, az expressis verbis különös részi megfogalmazás miatt nem sérül az anyagi jogi legalitás elve azzal, ha az akarati-érzelmi oldal vizsgálatát elhagyjuk, még akkor sem, ha egyébként a magyar büntetőjogi dogmatika szerint helyes az a megállapítás, hogy tudati oldal akarati-érzelmi oldal nélkül fogalmilag aligha létezhet. Az akarati-érzelmi oldal nélküli bűnösségi forma beillesztése a hazai dogmatikai rendszerbe önálló kutatás tárgyát is képezheti, e helyen azonban álláspontom szerint ahhoz, hogy az újonnan definiált bűnkapcsolati alakzatba való beilleszthetősége tekintetében állást foglaljunk, elegendő annak megállapítása, hogy az alapbűncselekményhez való szubjektív viszonyulás klauzikál.

Az alábbi táblázatban a vezetői felelősség bűnkapcsolati alakzatba tartozó tényállásokat rendszerezem a bűncselekmény elkövetője, valamint az alapcselekményre kiterjedő szub-

²⁰⁷ Vö. NERLICH 2007, 671. p. („... no intent is required...”)

²⁰⁸ Az emberiség elleni valamint a háborús bűncselekmények elkövetéséhez kapcsolódó parancsnoki felelősség változatlan szövegezéssel került átmenetileg az ICC Statútumból a Btk.-ba, a szubjektív elem rendszeridegen megfogalmazásának ez az oka. A Római Statútum 30. Cikke fogalmazza meg a Statútum által elismert bűnösségi kategóriákat: „knowledge and intent”. Tekintettel azonban arra, hogy a bűncselekmény a hatályos magyar Btk. részét képezi, azt meg kell kísérelni oly módon értelmezni, hogy az ismert magyar bűnösségi rendszerbe ellentmondásmentesen illeszkedjen.

²⁰⁹ E felosztás, illetve a hatályos bűnösségi kategóriák alá való integrálási kísérlet hasonlóságot mutat azzal, a Viski által, a közlekedési büntetőjog terén alkalmazhatónak vélt hármas felosztással, amely az egyes szándékokat jelentő *szándékosságot*, az esetleges szándékot és a tudatos gondatlanságot felölelő *tudatoságot*, valamint a tudati elemet nélkülöző hanyag gondatlanságot különböztetné meg egymástól. (NAGY 2014a, 249. p.)

²¹⁰ FINKEY 1899, 17. p.

jektív viszonyulás alapján, feltüntetve a releváns alaphüncselekmények körét is minden egyes speciális felelősséget deklaráló deliktumnál:

TETTES	ALAPCSELEKMÉNYRE KITERJEDŐ SZUBJEKTUM	
	HIÁNYZIK	HIÁNYOS
Katonai parancsnok	Btk. 452. § <i>Előljárási intézkedés elmulasztása</i>	Btk. 145. § a) pont; Btk. 159. § a) pont <i>Előljárási vagy hivatali vezető felelőssége</i>
	objektív (nem vár el tudati és akarati érzelmi oldalt sem)	objektívizált („tudta vagy tudnia kellett volna”)
Alaphüncselekmény	Bármely különös részi büncselekmény (kivéve emberiség elleni és háborús)	Emberiség elleni vagy háborús büncselekmények
Hivatali vezető (hivatalos személy vagy külföldi hivatalos személy)	Btk. 293. § (4)-(5) bek.; Btk. 397. §²¹¹ <i>Aktív hivatali vesztegetéshez, valamint költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása</i>	Btk. 145. § b) pont; Btk. 159. § b) pont <i>Előljárási vagy hivatali vezető felelőssége</i>
	objektív (nem vár el tudati és akarati érzelmi oldalt sem)	objektívizált („tudta”)
<i>Alaphüncselekmény</i>	<i>Aktív hivatali vesztegetés Költségvetési csalás</i>	<i>Emberiség elleni vagy háborús büncselekmények</i>
Gazdálkodó szervezet vezető tiszttségviselője	Btk. 293. § (4)-(5) bek.; Btk. 397. § <i>Aktív hivatali vesztegetéshez, valamint költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása</i>	-
	objektív (nem vár el tudati és akarati érzelmi oldalt sem)	-
<i>Alaphüncselekmény</i>	<i>Aktív hivatali vesztegetés Költségvetési csalás</i>	-

(Molnár Erzsébet, 2020)

²¹¹ Jóllehet a hivatali vezető, valamint a gazdálkodó szervezet vezető tiszttségviselője egymástól eltérő tettesi kört takar, mégsem elképzelhetetlen, hogy e két fogalom – a gazdálkodó szervezet gyűjtőfogalom alá tartozó széleskörű és heterogén tettesi kör okán – egymással átfedésbe kerül oly módon, hogy a Btk. szerinti hivatalos (vagy külföldi hivatalos) személy egyben a Pp. szerint meghatározott gazdálkodó szervezet vezető tiszttségviselője is. (Lásd részletesen: III. 1. 1. Fejezet)

II.3.3. Részösszegzés

A speciális vezetői felelősségi alakzatok közös jellemzője, mintegy rejtett *genus proximuma*, hogy – ahogyan azt Kis Norbert megfogalmazza – a „vezető bűncselekményének lényeges tárgyi elemét más szolgáltatja”,²¹² azaz a más által elkövetett bűncselekmény hiánya tárgytalanná teszi a felelősségi formát. E felelősségi alakzat új a hazai büntetőjog rendszerében, ezért fennáll a tudományos igény rendszerbeli helyének és dogmatikai jellemvonásainak meghatározására.

Az új dogmatikai kategória definiálása lényeges szakmai innováció, ugyanis annak, hogy egy jogintézményt milyen rendszerbe sorol a tudomány, képes-e azt egyáltalán dogmatikai rendszerbe illeszteni, a koherencia és fogalmi tisztaság, így a megfelelő jogalkalmazás lehetősége miatt is óriási jelentősége van. Ha egy jogintézményt úgy kívánunk létező dogmatikai kategóriába beilleszteni, hogy az nem felel meg minden fogalmi elemnek, és ennek okán a besorolás csak quasi-elven lehetséges, úgy álláspontom szerint éppen az jut kifejezésre, hogy az adott jogintézmény rendszeridegen, amelyet koherens büntetőjogrendszer nem tűr meg, illetve a dogmatikai tisztaságra való törekvés, a büntetőjogi alapelveknek való megfelelés okán úgy vélem, nem is szabad megtűrnie. Éppen ezért – amennyiben lehetséges – mindenekelőtt arra kell törekedni, hogy a rendszeridegen, avagy rendszeridegennek tűnő jogintézménynek a büntetőjog-dogmatika adta keretek között, logikai tisztaságot szem előtt tartva helyet találjon a tudomány.

A felelősségi forma vizsgálatát követően arra a következtetésre juthatunk, hogy az illeszkedik a bűnkapcsolati alakzatok főfogalmi körébe, álláspontom szerint indokolt egy új dogmatikai kategória fogalmi ismérveinek megfogalmazása.

Az új dogmatikai kategória főfogalmi eleme a járulékoság, más bűnkapcsolati alakzattól (valamint a bűnsegély részesi alakzattól) azt megkülönböztető, jellegadó *differentia specifica* pedig a más által elkövetett bűncselekményhez való szubjektív viszonyulás hiánya vagy hiányos volta. További csoportképző ismérv pedig az elkövető és az alpbűncselekmény elkövetője közötti alá-fölérendeltségi kapcsolat, valamint az elkövetési magatartás, azaz az alpbűncselekmény elkövetésének megakadályozásához szükséges intézkedés elmulasztása. Mindegyik vizsgált tényállás esetében az a felismerés adja a felelősségi alakzat *ratio legis*-ét, hogy a bűncselekmény elkövetőjeként definiált személyek mindegyike olyan vezetői pozícióval bír, amely lehetővé teszi a tényleges és/vagy jogi kontroll gyakorlását az alárendelt/beosztott személyek tevékenysége felett.²¹³ Így a csoportképző fogalmi elemként megfogalmazott alá-fölérendeltségi viszony egyben a jogintézmény *ratio legis*-e, így a hierarchikus viszony a jogintézmény magja.²¹⁴

Kizárólag annak megfogalmazásával, miszerint a jogintézmény elhelyezhető a hatályos büntetőjogi dogmatika rendszerében, a felelősségi formát megfogalmazó tényállások részletes elemzése nélkül nem adhatunk automatikusan választ arra a kérdésre is, vajon indokolt-e kriminálpolitikailag, valamint dogmatikailag e felelősségi alakzat léte a hatályos jogrendszerben, ám a dogmatikai rendszerbe való beilleszthetősége mint első lépcsőfok a jogintézmény létjogosultságát nem cáfolja.

²¹² Kis 2004, 334. p.

²¹³ Vö. Karsten 2010, 45. p.

²¹⁴ Karsten 2010, 70. p.

III. RÉSZ

A KÖLTSÉGVETÉSI CSALÁSHOZ, VALAMINT A HIVATALI VESZTEGETÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ SPECIÁLIS VEZETŐI FELELŐSSÉGI TÉNYÁLLÁSOK ELEMZÉSE

III.1. A büntetőjogi beavatkozás társadalomvédelmi alapjai

III.1.1. A jogi tárgy rendszerbeli helye és funkciója

Az uralkodó dualisztikus jogellenességi teóriából²¹⁵ kiindulva a materiális jogellenesség egyik funkciója a cselekmény formális jogellenességének igazolása.²¹⁶ Egy cselekménynek, emberi magatartásnak a büntetendősége akkor legitim, ha az tartalmilag büntetőjogi büntetendőséget érdemlő.²¹⁷ Így a materiális jogellenesség a büntetésre érdemességnek egy absztrakt alsó határa. HASSEMER a jogi tárgy ezen igazoló-funkcióját kriminálpolitikai funkciónak nevezi, azt mintegy *a jó kriminálpolitika mércéjének* tekinti.²¹⁸

A jogellenesség kriminálpolitikai aspektusa azt jelenti, hogy a jogalkotó számára a jogi tárgy tartalmát adó érdekek, értékek mint mércék alapján kell meghatározni azt, hogy milyen magatartást kell büntetőjogilag büntetendővé minősíteni,²¹⁹ így – mint láthattuk – ez kell, hogy megadja a materiális jogellenesség absztrakt alsó határát, azt a határt, amikor a jogi tárgy sérelme olyan jelentős, hogy az már büntetőjogi beavatkozást igényel.²²⁰ A társadalomra veszélyesség ugyanis – ahogyan TOKAJI Géza megfogalmazza – ontológiai jellegű, azt nem a jog hozza létre, arra a jog csak reagál, ezért az ontológiai jellegét a normatív értékelést követően sem veszíti el.²²¹ Az anyagi jogellenesség önálló – büntethetőséget korlátozó²²² – szerephez abban az esetben juthat mint jogellenességet kizáró körülmény, ha az adott konkrét történeti tényállás során megvalósuló, egyébként tényállásszerű cselekménynek a társadalomra veszélyessége ténylegesen ez alá az absztrakt, büntető-normaalkotást legitimizáló határ alá esik.²²³ A büntetőjog tehát, ANGYAL Pál szavaival élve: „*a más vidéken gyökérrel bíró normák által tiltott cselekmények közül csak válogat*”,²²⁴ azokat ragadja csak ki és rendeli büntetőjogi szankcióval (is) sújtani, amelyeket a társadalom védelme szempontjából indokoltnak, célravezetőnek tart.²²⁵ A jogellenesség materiális oldalát a jelen uralkodó szakirodalom tulajdonképpen a jogi tárgyak megsértésében, illetve veszélyeztetésében látja.²²⁶ E felismerés helyes, cizellálni szükséges azt azonban ahhoz,

²¹⁵ NAGY 2008; TOKAJI 1984, 50. p.; Ismerteti: POKOL 2008; SZOMORA 2009, 12. p.

²¹⁶ Vö. Claus ROXIN jogellenesség tanával, amely szerint a „materiális bűncselekmény fogalom feladata a jogalkotó számára annak körülírása, hogy mit minősíthet bűncselekménynek”. ROXIN, 1994. Idézi: POKOL 2008

²¹⁷ Vö. FINKEY 1909, 28-29. p.; NAGY 2008.

²¹⁸ HASSEMER 2003, 80. p.; GÖSSEL 1985, 101. p.

²¹⁹ Vö. POKOL 2008.

²²⁰ Vö. TOKAJI 1984, 127. p.; POKOL 2008

²²¹ TOKAJI 1984, 116. p.

²²² GÖSSEL 1985, 99. p.

²²³ Vö. NAGY 2008; GYÖRGYI 1987, 120. p.; TOKAJI 1984, 119. p. 1985, 99. p.

²²⁴ ANGYAL 1942, 10. p.

²²⁵ Vö. KARSAI 2011, 48. p.; KULHANEK 2014, 674. p.; VISKI 1986, 284. p.; GÖSSEL 1985, 100. p.

²²⁶ NAGY 2008.

hogy a materiális jogellenesség önálló jelentősége, valamint a jogi tárgy rendszerkritikus funkciója ténylegesen kidomborodjon, ugyanis a jogi tárgy olyan védendő érdekek köre, amelyek legtöbbjét a jogrendszer egésze védeni rendeli, éppen ezért azokat sértő vagy veszélyeztető, különböző intenzitású magatartások különböző jogágak rosszállását, más (akár több) jogági jogellenességet is maga után von. E megállapításból logikusan következik az az axiomatikus tény, miszerint abban az esetben, ha adott életbeli magatartás vonatkozásában nem húzható meg olyan absztrakt határ, amely fölé eső magatartások objektíve veszélyesek a társadalomra, avagy a jogalkotó az egyébként büntetőjogi büntetendőséget nem érdemlő, ám más jogági szankcionálást megalapozó magatartáshoz²²⁷ nem kapcsol olyan körülményt, amely azt generálisan az imént említett absztrakt határ fölé emeli, úgy a materiális (büntető)jogellenesség a formális jogellenesség létét nem igazolhatja, így az ilyen büntetőnorma nem lehet legitim. Ahogyan azt FINKEY 1909-es akadémiai székfoglalójában megfogalmazza: „(...) megtörténhetik, hogy az alaki és anyagi jogtalanság nem fedi egymást, a törvényhozás is tévedhet, megengedhet olyat, ami anyagilag jogtalan, és tilthat olyat, ami anyagilag jogszerű”.²²⁸ Az anyagi jogszerűség e tekintetben relatív csupán, a büntetőjog relevanciájában értendő, ugyanis a büntetőjog szubszidiárius jellege okán – ahogyan azt ANGYAL is megfogalmazza²²⁹ – nem jelenthető ki, hogy azok a magatartások, amelyeket a büntetőjog nem tilt, megengedettek, annyi bizonyos csupán, hogy büntetőjogilag nem tilalmazottak, más jogág viszont tipikusan negatív jogkövetkezményeket fűz az etikai rosszállás színezetével bíró magatartásokhoz. HEFENDEHL felteszi a kérdést, hogy vajon mi történik akkor, ha egy – formálisan büntetőjog-ellenes – magatartás körülírása során olyan stádiumba lép, amely szokásosan a magánszféra része, azaz neutrális, szociáladekvát. Ide sorolja azokat az eseteket is, amikor a magatartásforma csak színleg célozza elemi jogi tárgyak védelmét. Az, hogy mi neutrális, relatív fogalom, ugyanis ami büntetőjogi értelemben neutrális (kellene, hogy legyen), az magánjogi értelemben közel sem biztos, hogy az. Ilyen neutrális bűncselekménynek tekinti HEFENDEHL az olyan tényállásokat, ahol a büntetethez szükséges objektív feltételek homályosak. E tényállások egy része vagy olyan eredmény-bűncselekmény, ahol az objektív beszámítás a büntetendőség eszköze, vagy absztrakt veszélyeztető deliktum, ahol gyakorlatilag csak látszat jogtárgy-védelemről beszélhetünk.²³⁰ A magánjogi jogellenes magatartást a büntetőjogi szankcionálást érdemlőség absztrakt alsó határa fölé emelő tényállási többletelem tényleges megléte szükséges tehát ahhoz, hogy a büntetőjog-ellenesség legalábbis formálisan legitim legyen. A büntetőjog ugyanis fragmentális jellegű,²³¹ e jellegből adódóan pedig – ahogyan KARSAI megfogalmazza – a magánjogi jogellenesség még nem elegendő feltétel a büntetendővé nyilvánításhoz.²³²

Jogi tárgya minden bűncselekménynek szükségképpen van, hiszen szükséges egy olyan védendő absztrakt érdek mögöttes léte, amely a materiális (büntető)jogellenességet is igazolja,²³³ meg kell fogalmazni, hogy melyek azok az érdekek, érdekkörök, amelyek ellen intézett támadás veszélyes a társadalomra, amelyek *büntetőjogi* védelemre szorulhatnak.²³⁴

²²⁷ Vö. NAGY 2008.

²²⁸ FINKEY 1909, 25. p.

²²⁹ ANGYAL 1942, 9. p.

²³⁰ HEFENDEHL 2010, 91. p.

²³¹ KARSAI 2011, 67. p.

²³² KARSAI 2011, 48. p.

²³³ Vö. POKOL 2008.

²³⁴ SZOMORA 2009, 12. p.

Így büntetőjogi aspektusból vizsgálva, mind a jogi tárgy, mind pedig a materiális jogellenesség – ahogyan azt SZOMORA megfogalmazza – „a büntetendővé nyilvánítás indokolását, tartalmi legitimitását hivatott szolgálni.”²³⁵ BÉKÉS megfogalmazása szerint „a jogellenesség (...) a tényállásszerű magatartásról kialakult törvényhozói értéktétele, amely a tényállásba foglalást indokolja”.²³⁶

Jelen fejezetben a materiális jogellenességnek – a jogi tárgyon keresztül vizsgált – formális jogellenességet igazoló funkcióján át kívánom azt a hipotézist igazolni, miszerint:

A speciális vezetői felelősségi tényállások vonatkozásában hiányzik a büntetőjog-ellenesség materiális indokát szolgáltató védendő érdek.

Azaz álláspontom szerint a büntetendő magatartás nem minősül olyan *szociáletikai jogtalanságnak*,²³⁷ amely igazolná a tényállás formális jogellenességét. A továbbiakban az érvelésemet a jogi tárgynak HASSEMER által rendszerkritikusként, kriminálpolitikaiként definiált funkciójára alapozom.

III.1.2. A speciális vezetői felelősségi tényállások által védett jogi tárgyak

III.1.2.1. Az alaphüncselekmények által védett jogi tárgy

Ahhoz, hogy egy büncselekmény jogi tárgyát megállapíthassuk, az első kérdés, amelyre választ kell adnunk – a jogi tárgy rendszerimmanens funkciójából eredően – az, hogy az adott tényállás hol helyezkedik el a Btk.-ban, azt mely fejezetben helyezte el a jogalkotó. Elsődlegesen tehát a jogi tárgy generális rendszerező, jogdogmatikai funkciója²³⁸ nyújthat segítséget annak meghatározásában, azaz a tényállás rendszerbeli helyéből következtethetünk arra, hogy a jogalkotó mely érdekek védelme céljából látta szükségesnek a cselekmény büntetendőségét. Így tehát végső soron a jogi tárgyra a rendszerbeli hely alapján való következtetés a jogalkotó szándékának interpretálása. Az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felelősségi alakzatot a *Korrupciós büncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet)*, míg a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállást pedig a *Költségvetést károsító büncselekmények (Btk. XXXIX. Fejezet)* fejezetcímek alatt szabályozza a törvény. A vizsgált tényállások vonatkozásában éppen ezért az uralkodó hazai tankönyvi-, valamint kommentárirodalmi álláspont az, hogy azok jogi tárgya tulajdonképpen megegyezik az alaphüncselekmények – azaz az aktív hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás – által védett jogi tárgyakkal.²³⁹ Eszerint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállás védett jogi tárgya az államháztartás költségvetési bevételeinek biztosításához és a költségvetés védelméhez,²⁴⁰

²³⁵ SZOMORA 2009, 12. p.

²³⁶ BÉKÉS 1974, 31. p.

²³⁷ A jogtalanság terminus – anélkül, hogy elemzésére e helyen részletesen kitérnék – magát a jogellenes cselekményt jelenti azzal, hogy e fogalom, szemben a jogellenességgel, fokozható értéktétele, *szociáletikailag helytelenítő értéktétele* is magában foglal. (NAGY 2008; Vö. ROXIN tételével, miszerint a materiális jogellenesség megengedi a jogtalansági fokozatokra osztást. NAGY 2008; FINKEY 1909, 28. p.)

²³⁸ Vö. POKOL 2008.

²³⁹ Vö. SCHUBAUER 2013b, 307. p.

²⁴⁰ MOLNÁR G. 2012a, 696. p.

prudens működéséhez,²⁴¹ a közfeladatok finanszírozhatóságához fűződő érdek,²⁴² a vesztegetéshez kapcsolódó tényállás által védeni kívánt jogi tárgy²⁴³ pedig tágabb értelemben véve a közélet tisztaságához fűződő társadalmi érdek²⁴⁴ a hivatalos személyek szabályszerű, befolyástól mentes működésébe vetett bizalom megóvásához fűződő társadalmi érdek.²⁴⁵

A vizsgálat tárgyát képező bűncselekményekkel rokon német szabálysértési tényállás vonatkozásában – habár annak jogi tárgya alapvetően vitatott,²⁴⁶ – az uralkodó szakirodalmi álláspont végső soron szintén az alpbűncselekmények által védett jogi tárgyat tekinti jellegadónak,²⁴⁷ annak ellenére is, hogy a jogi tárgy rendszerező funkciójából e megállapításra nem lehet egyenesen következtetni, ugyanis az OWiG 130. § egy olyan, általános vezetői felelősséget deklaráló tényállás, amely nem határozza meg *expressis verbis* a kapcsolódó alpbűncselekményeket.

Amennyiben elfogadjuk azt, hogy a vizsgált tényállások által védett jogi tárgy megegyezik az alaptényállások jogi tárgyával, akkor ki kell jelentenünk azt is, hogy a felelősségi alakzat tipikus anyagi jogi *Vorverlagerung-jelenség*, azaz a *büntetendőség előbbre hozatala* azáltal, hogy a jogalkotó a jogi tárgyat csupán potenciálisan, absztraktnan veszélyeztető magatartások kriminalizálásával kívánja megerősíteni az alpbűncselekmények által védett jogi tárgyak védelmét.²⁴⁸ Azaz a tényállásban meghatározott elkövetési magatartás büntetőjogi szankcióval való fenyegetésével a jogalkotó tisztán preventív célokat követ,²⁴⁹ nevezetesen meg kívánja előzni a jogi tárgyat konkrétan veszélyeztető vagy sértő eredmény, káros következmény – esetünkben az alpbűncselekmény – bekövetkezését. Azaz gyakorlatilag egy büntetőjogi szankcióval fenyegetett kármegelőzési kötelezettséget deklarál.²⁵⁰

Álláspontom szerint aggályos annak kijelentése, hogy a vizsgált tényállások jogi tárgya az alpbűncselekmények által védett jogi tárgyakkal megegyezik. A tényállás célja vitathatatlanul az, hogy – preventív szempontból – az alpbűncselekmények megvalósulását megelőzze, ám felmerül a kérdés: vajon állhat-e a tényállás védendő érdeke pusztán az alpbűncselekmény által védendő jogi tárgyban úgy, hogy az alpbűncselekmény pusztán a büntetendőség objektív feltétele? Fontosnak tartom megfogalmazni, hogy a probléma nem önmagában az, hogy a speciális felelősségi tényállások ugyanazon jogi tárgyat hivatottak védeni, mint az alpbűncselekmények, ugyanis nyilvánvaló, hogy ugyanazon értékek védelme érdekében különböző magatartásokat szankcionáló büntetőnormák létrehozása legitim, sőt nem ritkán szükséges is. Aggályos álláspontom szerint azonban az, ha valamely tényállás jogtalansági tartalmát csupán egy *más által elkövetett bűncselekmény szolgáltatja*. Ugyanis ahogyan azt fentebb megfogalmaztam, más jogági normák által is védett maga-

²⁴¹ KARSAI 2013a, 838. p.

²⁴² GULA 2013, 613. p.

²⁴³ E helyen fontos megtenni azt a korrekciós megjegyzést, miszerint a tankönyvi-és kommentárirodalom az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó tényállás esetén egyetlen esetben sem tér ki külön a jogi tárgy vizsgálatának kérdésére, tekintettel arra, hogy a felelősségi forma jogtechnikailag a hivatali vesztegetés tényállásába került megfogalmazásra. Így az alpbűncselekmény jogi tárgyával való azonosítás az eltérő jogi tárgy megfogalmazásának hiányából értelmezhető.

²⁴⁴ GÁL I. 2014, 298. p.; GÁL I. 2016, 920. p.

²⁴⁵ MEZÓLAKI 2013, 603. p.; GÖRGÉNYI 2013, 374. p.; HOLLÁN 2014, 51. p.; SINKU 2012, 434. p.

²⁴⁶ HILGERS 2000, 20. p.; ALEXANDER 2005, 229. p.; SCHÜRMAN 2005, 92. p.

²⁴⁷ BOCK 2009, 71. p.; GÖHLER 1989, 1041. p.; HILGERS 2000, 21. p.; SCHÜRMAN 2005, 92-93. p.; Ellentétesen: GEISMAR 2012, 46. p.

²⁴⁸ Vö. MASCHKE 1997, 27. p.; GEISMAR 2012, 46. p.; Vö. SANDMANN 2001, 491. p.; SCHÜRMAN 2005, 93. p.

²⁴⁹ PIETREK 2012, 134. p.; Vö. HOLLÁN 2003.

²⁵⁰ SCHÜRMAN 2005, 92-93. p.; Lásd részletesen: II. 4. 1. 2. fejezet.

tartások büntetőjogi védelem körébe vonása csak a magánjogi normához képesti tényállási többletelem deklarálásával lehet tartalmilag legitim. Vítathatatlan, hogy a vizsgált speciális felelősségi alakzat tartalmaz tényállási többletelemet: a más által megvalósított alaphüncselekmény létének objektív követelményét.²⁵¹ Szükségesnek tartom azonban a tényállás materiális jogellenességi tartalma és jogi tárgyának vizsgálata szempontjából e helyen kimondani, hogy amennyiben a büntetőjog-ellenességi tartalmat kizárólag egy olyan, a törvényi tényálláson kívül eső kritérium hordozza, amely vonatkozásában az elkövetőnek nem kell, hogy szubjektív tudattartama fennálljon, azaz annak létezéséről, megvalósulásáról nem kell, sőt, nem is szabad tudnia, az a norma formálisan tartalmaz ugyan tényállási többletelemet, materiálisan viszont aligha. Mindennek megfelelően – álláspontom szerint – annak megállapításához, hogy a norma rendelkezik-e olyan jogtalansági tartalommal, amely a büntetőjogi eszközökkel történő beavatkozást indokoltá és megengedetté tesz, el kell tekinteni a más által megvalósított alaphüncselekménynek a vizsgálatától.

III.1.2.2. A gazdálkodó szervezetek szabályszerű működéséhez fűződő érdek

Az elődleges jogi tárgyakon túl – a tényállások azonosságából eredően is – egy másodlagos védendő jogtárgyi kört is meghatározhatunk, mégpedig a gazdálkodó szervezetek rendjének megtartásához, azok szabályszerű működéséhez fűződő érdeket.²⁵² A szervezet szabályszerű működéséhez fűződő általános érdek tartalmi legitimációját az adja, hogy a gazdálkodó szervezet személyek, és dolgok összessége, amelyek így összességükben mint veszélyforrás, mint kockázati tényező jelenhetnek meg²⁵³ a társadalom tagjai számára, így megfelelő belső szervezeti rend kialakítása és fenntartása nemcsak szervezeti, hanem társadalmi érdek is, ezért mint a társadalom tagjait védő érdek, jogi tárgyként definiálható.²⁵⁴

ROGALL megállapítása szerint a gazdálkodó szervezet belső rendjének fenntartása mint jogi tárgy, önmagában véve céltalannak, érdek nélkülinek tűnhet.²⁵⁵ GEISMAR osztja ROGALL álláspontját és megfogalmazza, hogy ez az érdek kizárólag más célok, konkrét érdekek mellett lehet materiális indoka a büntetőnorma létének.²⁵⁶ Ugyanis a szervezeti rend fenntartása nem lehet öncél, az kizárólag a szervezeten belül elkövetett hüncselekmények megakadályozásához fűződő érdekekkel összhangban értékelhető.²⁵⁷ E megállapítás pedig visszavezet az elsődleges jogi tárgyhoz, amely fényében voltaképpen konkretizálható a szervezet szabályszerű működéséhez fűződő érdek. E logikai kapcsolat ugyan tartalommal tölti meg a másodlagos jogi tárgyként definiált védendő érdeket, ám álláspontom szerint így is ugyanazon problémák merülnek fel, mint amelyeket az elsődleges jogi tárgy vizsgálata során láthattunk: az elsődleges jogi tárgy sérelme még mindig csak az objektív büntethetőségi feltételként megfogalmazott alaphüncselekményben áll. Fontos megjegyezni azonban, hogy a tényállás által védendő érdekkör kiterjesztése a gazdálkodó szervezet szabályszerű működéséhez fűződő érdekre az elsődleges jogi tárgyat is tágabb mátrixba helyezi egyúttal,

²⁵¹ Az objektív büntethetőségi feltétel részletes elemzését lásd: II. 6. fejezet.

²⁵² ROGALL 1986, 586. p.; Vö. SCHÜRMAN 2005, 93. p.; ALEXANDER 2005, 229. p.

²⁵³ ALEXANDER 2005, 229. p.; ROGALL 1986, 573. p., 587. p.; Vö. BOCK 2009, 71. p.

²⁵⁴ GEISMAR 2012, 45. p.; PIETREK 2012, 134. p.; HILGERS 2000, 21. p.

²⁵⁵ ROGALL 1986, 586-587. p.

²⁵⁶ MASCHKE 1997, 26. p.; GEISMAR 2012, 45. p.; Vö. HILGERS 2000, 21. p.

²⁵⁷ ALEXANDER 2005, 229. p.

nevezetesen rendszerbe helyezi azt, és mintegy formálisan indokolja az elsődleges jogi tárgy védelmének tényleges előrehozatalát.²⁵⁸

ROGALL a tényállás védelmi funkcióját tulajdonképpen megerősített jogtárgyvédlemben látja azzal, hogy a norma címzettjét általános kárelhárítási kötelezettség terheli a szervezeten belül, harmadik személy irányába (*drittbezogene Schadensverhinderungspflicht*).²⁵⁹ Álláspontom szerint tehát a másodlagos jogi tárgy nem is önálló védendő érdekként, hanem az elsődleges jogi tárgy védelmét erősítő indokként fogható fel.

(Molnár Erzsébet, 2020)

E megállapítással továbbra sem kapunk azonban megnyugtató választ arra a kérdésre, hogy a(z) (elsődleges) jogi tárgy előrehozott, ily módon kiterjesztett védelme a büntetőjogi szankcionálás által, indokolt, illetve megengedett-e.

Álláspontom szerint tehát – összegezve a jogi tárgy(ak) vonatkozásában tett megállapításokat – az nem kérdéses, hogy *van* olyan jogi tárgy, amelynek védelmét a vizsgált speciális vezetői felelősségi tényállások *célozzák*, ez pedig azonos az aktív hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás jogi tárgyával, a tényállás azokat kifejezetten szervezeti kontextusban (azaz szűkebb körben) hivatott védeni. A releváns jogi tárgy létének elismerése csak látszólag áll ellentmondásban azzal, a fentebb tett megállapítással, miszerint az elsődleges jogi tárgyak sérelme kizárólag az alapbűncselekmények megvalósulásában áll, ezt az álláspontomat továbbra is fenntartom. Ugyanis úgy vélem, nem a jogi védelem tárgyának léte vagy nem léte a vitatható, hanem a *büntetőjogi védelem* tárgyának definiálhatósága aggályos.

Így a következőkben annak a kérdésnek a megválaszolására törekszem, *vajon a jogi tárgy elleni támadás indokol-e büntetőjogi beavatkozást.*

III.1.3. A speciális felelősségi tényállás materiális jogellenességének vizsgálata az *ultima ratio* elvének tükrében

A gazdálkodó szervezetek szabályszerű működéséhez fűződő érdek másodlagosan védendő jogi tárgyként való megfogalmazásának az elsődleges jogi tárggyal való összekapcsolása is jogosan vetheti fel azt az előkérdést, amelynek megválaszolása a büntetőjogi beavatkozás

²⁵⁸ ROGALL 1986, 588. p.; SCHÜRMAN 2005, 92. p.

²⁵⁹ ROGALL 1986, 587. p.

indokoltsága tárgyában való állásfoglalást megelőzően szükséges: Vajon a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztását önmagában véve indokolt-e egy büntetést (büntetőjogi szankcionálást) érdemlő jogtalanságnak tekinteni?²⁶⁰ Hipotézisem szerint:

A speciális vezetői felelősségi tényállás sérti az ultima ratio elvét azáltal, hogy nem definiálható olyan jogtalansági tartalom, amely a magatartás büntetőjogi szankcionálását legitimmé teszi.

A hipotézis igazolásához álláspontom szerint a speciális vezetői felelősségi alakzatot absztrakt módon szükséges összevetni az azzal rokon magánjogi felelősségi formával, hiszen csak így állapítható meg, hogy a büntetőnorma rendelkezik-e *önálló* jogtalansági tartalommal. Az ultima ratio elve vizsgálatának relevanciáját esetünkben pedig éppen az adja, hogy a speciális felelősségi alakzat más jogágak által is szankcionált magatartásokat deklarálnak, így – ahogyan azt KARSAI részletesen elemzi – a fokozatos jogtárgysértés²⁶¹ egyfajta horizontális viszonyrendszerben vizsgálendő.²⁶² A jogtalansági tartalom vonatkozásában elsősorban szükséges megvizsgálni, hogy tartalmaz-e a speciális felelősségi norma olyan többletelemet, amely a jogi tárgy támadásának büntetőjogi szankcionálását legitimmé teszi, azaz megállapítható-e, hogy a büntetőnorma által megfogalmazott magatartás eltérő veszélyességi tartalmat hordoz magában, mint a rokon magánjogi normák.²⁶³ Ugyanis, ahogyan azt LOSONCZY megfogalmazza: „*az idegen jogterület parancsoló-normájából merített jogellenesség valójában csak az illető jogterület „szankcióinak” egyik alkalmazási előfeltételét képezi (...) az a tény, hogy a mulasztó közigazgatási vagy magánjogi kötelezettségének nem tesz eleget, csak az illető jogterület szabályaiban kilátásba helyezett megfelelő jogkövetkezmények megállapítására nyújt alapot (...)*”²⁶⁴ megfelelő tényállási többletelem hiányában büntetőjogi szankció alkalmazására aligha. TOKAJI szavaival élve: ha a cselekménytípus nem éri el a szükséges absztrakt társadalomra veszélyességi szintet, a magatartás csupán más jogág szerinti felelősséget vonhat maga után.²⁶⁵ Így tehát vizsgálendő: vajon van-e a büntetőjogi felelősséget deklaráló tényállásnak önálló, más jogágaktól független jogtalansági tartalma, és ha igen, az pontosan miben ölt testet?²⁶⁶ Absztrakt módon megfogalmazható, hogy a büntetőjogi felelősséget általában a más jogági felelősségtől az elkövetési magatartásra irányuló szubjektív tényállási elem határolja el,²⁶⁷ azaz tipikusan ez az a többlettényállási elem, amely a büntetőnorma létét az ultima ratio elv tükrében legitimmé teszi. Az vitathatatlan tény, hogy a szubjektív elem megléte a büntetőnormában elengedhetetlen, ennek hiányában sérülne a bűnösségen alapuló felelősség elve. A kérdés az, hogy a szükségesség nem vitatott kérdése mellett vajon az elégséges is?

Fontosnak tartom még az elemzés előtt újra leszögezni, hogy e helyen nem vitatom releváns jogi tárgy létét, csupán azt, hogy a büntetőjogi beavatkozás nem indokolható a jogi tárgyak védelmével. Jogi tárgyat ugyanis más jogági eszközökkel is lehet védeni, így

²⁶⁰ KOHLMANN-OSTERMANN 1990, 130. p.

²⁶¹ KARSAI 2011, 49. p.; KARSAI 2012, 259. p.

²⁶² KARSAI 2011, 47. p.; KARSAI 2012, 258. p.

²⁶³ Vö. KARSAI 2011, 47. p.; Vö. SCHÜRMAN 2005, 23. p.

²⁶⁴ LOSONCZY 1936, 9. p.; Vö. LOSONCZY 1937, 166-167. p.

²⁶⁵ TOKAJI 1984, 127. p.

²⁶⁶ Vö. KARSAI 2011, 66. p.

²⁶⁷ Vö. KARSAI 2011, 67. p.

azok nemcsak a büntetőjog terén bírnak relevanciával. Ez az oka annak, hogy az ultima ratio elve egyáltalán vizsgálendő. Ugyanis ahogyan azt KARSAI kiemeli, „az ultima ratio nem a jogtárgyak vagy a jogsértések körében ad összehasonlítást, hanem a jogsértésekre adott jogi válaszokat érintően. A „végső eszköz” érve tehát a jogi reakciók között differenciál”.²⁶⁸ Annak oka mégis, hogy az ultima ratio sérelmének kérdését e fejezetben belül, a bűncselekmény jogi tárgyával összefüggésben vizsgálom az, hogy valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának tartalmi indokát annak materiális jogellenessége adja, (a jogi tárgy fogalmát gyakorlatilag az közvetíti)²⁶⁹ amelyet álláspontom szerint a jogi tárgy elleni támadás intenzitása determinál. Így a jogsértésekre adott válasz a jogi tárgy elleni támadás vizsgálata okán egymástól nem elválasztható.

Álláspontom szerint a két jogági norma összehasonlítása a jogi tárgy fokozatos védelme, illetve az ultima ratio elv szempontjából akkor lehetséges, ha egy adott élethelyzet – büntetőjogi szempontból történeti tényállás – *mindkét jogági norma alá szubszumálható*.

A vizsgálatot kizárólag a speciális vezetői felelősségi alakzathoz kapcsolódó alapbűncselekmények vonatkozásában indokolt lefolytatni, és mindenekelőtt azt kell megállapítani, vajon azok elkövetése kapcsán megállapítható-e különböző jogági felelősségi formák metszetének léte. Ugyanis kizárólag olyan felelősségi forma lesz az ultima ratio elv tükrében összehasonlításra maradéktalanul alkalmas, amelyek azonos történeti tényállás esetén azonos törvényi tényállási elemeket kívánnak meg különböző jogági szankciók alkalmazásához.

III.1.3.1. Polgári jogi felelősségi forma összevetése a speciális vezetői felelősségi alakzattal

A speciális vezetői felelősségnek a polgári jogi mögöttes munkáltatói felelősséggel való összevetése azért indokolt az arányosság követelményének való megfelelés okán, mert – ahogyan azt korábban láthattuk – a felelősségi forma ratio legisét a magánjogi másért való felelősség általános konstrukciója szolgáltatja.²⁷⁰ A kérdés az, hogy fennáll-e a polgári jogi, valamint a büntetőjogi felelőssége a munkáltatónak abban az esetben, ha az alkalmazottja olyan jogellenes, károkozó magatartást fejt ki, amely illeszkedik az aktív hivatali vesztegetés, avagy a költségvetési csalás törvényi tényállásába. Mivel a munkáltató alkalmazottért fennálló felelősségének előfeltétele az alkalmazott felróható *károkozása*, így a speciális vezetői felelősségi tényállások, álláspontom szerint csak akkor alkalmasak in concerto összehasonlításra, amennyiben az alapbűncselekmény eredménye polgári jogi értelemben kárnak minősül. Ezért az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felelősségi alakzat már e helyen kiesik a vizsgálati körből, hiszen az immateriális bűncselekmény, az elkövetési magatartás kifejtésével – eredményre tekintet nélkül – befejezetté válik, azaz a „*felróható alkalmazotti károkozás*” nem felelősségi feltétel. Így e bűncselekmény kapcsán definiált speciális vezetői felelősség, valamint a munkáltató mögöttes polgári jogi felelősségének összemérése eredménytelen. A *felróhatóság*²⁷¹ mint a polgári jog, valamint büntetőjogi felelősségi forma alapcselekményhez kapcsolódó előfeltételének megléte in abstracto nem

²⁶⁸ KARSAI 2011, 48. p.; KARSAI 2015, 78. p.

²⁶⁹ GÖSSEL 1985, 99. p.; Vö. TOKAJI 1984, 52. p.

²⁷⁰ Lásd: I. 5. Fejezet

²⁷¹ A polgári jogi értelemben vett felróhatóság fogalmának összevetése a büntetőjogi „felróhatóság” tartalmával a jogrendszer egységessége elvének tükrében, meghaladja jelent dolgozat tartalmi kereteit. E helyen, a két felelősségi forma összevetése szempontjából elegendő annyit megállapítani, hogy a büntetőjogi bűnösség két alakzata (szándékosság és gondatlanság) illeszkednek a polgári jogi felróhatóság fogalmi körébe.

okoz különösebb problémát, ugyanis mind a költségvetési csalás, mind pedig a hivatali vesztegetés kizárólag szándékosan követhető el, emellett mind a kontraktuális, mind pedig az általános deliktuális polgári jogi felelősség megállapításának feltétele a jogellenes cselekményhez való szubjektív viszonyulás megléte. Körültekintőbb vizsgálatot igényel azonban az a kérdés, vajon a *kár* bekövetkezése mint polgári jogi felelősségi előfeltétel absztrakt módon definiálható-e az alalbűncselekmény körében. A költségvetési csalás materiális bűncselekmény, az eredménye *egy vagy több költségvetésnek okozott vagyoni hátrány*, ezért in abstracto helye van e deliktum vonatkozásában a felelősségi formák potenciális metszete vizsgálatának. Annak a kérdésnek az elemzése, vajon a polgári jogi *kár* mint deliktuális felelősségi feltétel fogalma, valamint a költségvetési csalás eredményként definiált *vagyoni hátrány* mennyiben feleltethetők meg egymásnak, illetve egymás relációjában miképpen definiálhatók, meghaladja e dolgozat tartalmi kereteit. Tekintettel azonban arra, hogy a felelősségi formák absztrakt összevetése szempontjából a kérdés mikénti megválaszolása determináló jelentőségű, a vizsgálatot azon hipotézis mentén folytatom, miszerint a büntetőjogi vagyoni hátrány fogalom, illetve a polgári jogi kár-fogalom átfedésben vannak egymással, ezért létezik olyan konstelláció, történeti tényállás, amikor azok egybeesnek.²⁷²

A vizsgálat első lépcsőfoka immáron in concreto annak megállapítása, vajon az absztrakt feltételek egyezősége meglétén túl ténylegesen lehetséges-e, hogy egy olyan magatartás, amely tényállásszerű költségvetési csalás, egyben de facto polgári jogi felelősséget is keletkeztessen, amely elengedhetetlen előfeltétele a munkáltató mögöttes felelőssége megállapításának. A költségvetési csalás törvényi tényállása expressis verbis meghatározza azt, hogy ki lehet a deliktum *sértettje*, azaz úgy rendelkezik, hogy az elkövetőnek a vagyoni hátrányt *egy vagy több költségvetésnek* kell okoznia. Tekintettel arra, hogy aligha képzelhető el, hogy költségvetési szerv polgári eljárás keretében érvényesít kártérítési igényt gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója által a gazdálkodó szervezet érdekében elkövetett, költségvetési szervnek okozott vagyoni hátrány megtérítése iránt, akár a cselekmény elkövetőjével, akár annak munkáltatójával szemben, úgy a polgári jogi kártérítési felelősség érvényesítése lehetőségének a költségvetési csalás tényállásával való in concreto összemérése *nem vezet eredményre*. Ezért a költségvetési csaláshoz kapcsolódó mögöttes munkáltatói, vezetői felelősségi alakzatoknak sem definiálható tényleges metszete.

III.1.3.2. Adójogi felelősségi forma összevetése a speciális felelősségi alakzattal

Adójogi jogsértés miatt az adózóval szemben érvényesíthető reparatív és represszív szankciókat az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény tartalmazza. A büntetőjogi felelősségi forma materiális tartalmával való összehasonlítás miatt, valamint a hátrányos jogkövetkezménnyel való fenyegetés hasonló jellegéből adódóan a represszív szankcióval való összehasonlítás indokolt. Nem célom azonban a gazdálkodó szervezetek vonatkozásában

²⁷² A költségvetési csalás tényállása vonatkozásában vagyoni hátrány a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny [Btk. 459. § (1) bekezdés 17. pont], illetve a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételkiesés, valamint a költségvetésből jogosulatlanul igénybe vett vagy céltól eltérően felhasznált pénzeszköz [Btk. 396. § (9) bekezdés b) pont]. A polgári jogi teljes kár fogalma alá tartozik a károsult vagyonában beállt értékcsökkenés (tényleges kár), az elmaradt vagyoni előny (elmaradt haszon), valamint a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek (indokolt költség) [Ptk. 6:522. § (2) bekezdés]. Az indokolt költség álláspontom szerint nem szubszumálható a vagyoni hátrány fogalma alá, egyebekben a fogalmak átfedésben vannak egymással.

felmerülő anyagi jogi normák, adójogi kérdések, adóhatósági eljárás ismertetése, céloom kizárólag annak a kérdésnek a megválaszolása, vajon a tényállásszerű költségvetési csalás elkövetése esetén releváns közigazgatási jogi eljárás lefolytatása esetén beszélhetünk-e olyan konstellációról, amikor is a gazdálkodó szervezet vezetőjét mögöttes felelőssége (mint igazgatási jogi felelősség) megállapításra kerül. Abban az esetben, ha az adóhatóság az adóalany adótörvényben előírt kötelezettségének megsértését állapítja meg, úgy adóellenőrzés lefolytatására jogosult,²⁷³ majd annak eredménye függvényében adóhatósági eljárást folytat le, amennyiben pedig bűncselekmény elkövetésére vonatkozó megalapozott gyanú fennáll, büntetőeljárás lefolytatását kezdeményezi.²⁷⁴ Amennyiben az adóalany gazdálkodó szervezet, és a költségvetésbe történő befizetési kötelezettségek ellátásáért, illetve a költségvetésből származó pénzeszközök felhasználásáért felelős szervezeti alkalmazott, avagy a szervezet vezető tisztségviselője²⁷⁵ kötelezettségének nem tesz eleget, és a kötelelőellenes magatartása kapcsán az ebből származó jogtalan előny a szervezet oldalán jelenik meg, úgy a közigazgatási eljárás megindítására tipikusan a céggel, az adóalannal szemben kerül sor. Az adókötelezettség nem teljesítése esetén az adóhatóság az Art.-ben meghatározott jogkövetkezményeket alkalmazhatja.²⁷⁶ Abban az esetben tehát, ha az adózási kötelezettségnek eleget nem tevő adóalany gazdálkodó szervezet, az adóhatóság a szervezettel szemben érvényesít igényt, a szervezetet kívülről képviselő individuum pedig tipikusan annak vezető tisztségviselője. Megállapítható, hogy az adóhatósági eljárás mögöttes felelősségi alakzatot nem ismer, ugyanis objektív alapon jár el azzal az adóalannal szemben, ahol a hiány, a kötelezettség megsértése megjelenik. Habár nem találkozunk az adóhatósági eljárásban a speciális vezetői felelősségi alakzathoz, sem a polgári jogi mögöttes felelősségi alakzathoz hasonló felelősségi formával, a felelősség-megállapítás objektív jellege a gazdálkodó szervezet szankcionálását vonja maga után, amely de facto represszió tipikusan a vezető tisztségviselő oldalán jelenik meg.

III.1.3.3. Állásfoglalás az ultima ratio elv sérelme kérdésében

A speciális vezetői felelősségi alakzatoknak a más jogági, releváns normákkal való összevetése arra az eredményre vezetett, hogy sem az aktív hivatali vesztegetést, sem pedig a költségvetési csalást realizáló életbeli cselekmények megvalósulása esetén nem találunk de facto olyan, más jogági normát, amely e cselekmények realizálódása esetén *expressis verbis* más személy, így a szervezet vezetője, illetve a munkáltató felelősségét megállapítani rendeli. A polgári jogi mögöttes munkáltatói felelősség a hivatali vesztegetés immateriális volta miatt, amíg a költségvetési csalás a potenciális sértetti, károsulti kör egyezőségének hiánya okán irreleváns. Ezért a magánjogi felelősségi alakzat tekintetében a vizsgálat negatív eredményre vezetett. Az adóigazgatási felelősségi forma büntetőjogival való absztrakt összevetése részben vezetett eredményre, ugyanis az alapbűncselekményt realizáló életbeli cselekmények jogi értékelést nyernek a jogrendszernek mind az igazgatási jogi, mind pedig a büntetőjogi alrendszerében. A költségvetési csalást megvalósító életbeli eseményekhez az igazgatási jogban azonban nem kapcsolódik *expressis verbis* vezetői felelősség, a közigaz-

²⁷³ Air. 86. §.

²⁷⁴ Air. 86. § 115. § (2) bekezdés.

²⁷⁵ Art. 59. § (1) bekezdés e) pont.

²⁷⁶ Az adóhatóság által alkalmazott jogkövetkezmények objektív alapon nyugvó, reparatív, valamint represszív szankciók, amelyek egymás mellett is alkalmazhatók. Ilyen pl. a késedelmi pótlék megfizetésére kötelezés, az adóbírátság (Art. Ötödik rész).

gatási jogi felelősség objektív jellege okán nem (elsősorban) az individuummal, hanem a nyereségből profitáló szervezettel, céggel szemben kerül sor a felelősség megállapítására, amely mintegy közvetett módon, a szervezeten keresztül – az ahhoz való vagyoni kötődés mértékének függvényében – van hatással a büntetőjogi vezetői felelősségi alakzat vizsgálata szempontjából fókuszba állított vezetőre. Összegezve megállapítható tehát, hogy a releváns alapbűncselekményeket megvalósító életbeli cselekményekhez kapcsolódóan a büntetőjogon kívül egyetlen más jogág sem deklarál a gazdálkodó szervezet vezetőjének járulékos felelősségét megállapítani hivatott normát.

E megállapítás fényében szükséges válasz adni a kérdésre: vajon sérti-e a speciális vezetői felelősségi deliktum az ultima ratio elvét? Álláspontom szerint a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője mulasztásának büntetőjogi felelősség körében történő értékelése elsősorban az *arányosság elvét*²⁷⁷ sérti, az ultima ratio elvének sérelme pedig az arányosság elvének sérelmén keresztül manifesztálódik. Tekintettel ugyanis arra, hogy a deliktumok által védett jogi tárgyak – legyen szó akár a két alapbűncselekmény által külön-külön védett jogi tárgyról, akár a szervezet szabályszerű működéséhez fűződő érdekről – olyan érdekek, amelyek esetében a jogi tárgy elleni támadás fokozható, szükségképpen fennáll a jogi tárgy más jogági védelmének *lehetősége* is.

Mint ahogyan KARSAI megállapítja, a büntetőjog fragmentális jellege alapján a „*büntetőjog alkalmazási köre meghatározott jogtárgyakra és meghatározott támadásokkal szemben korlátozódik*”.²⁷⁸ Az elkövetési magatartás, azaz a jogi tárgy ellen, a deliktum tettese által realizált támadás semmilyen, a kriminalizáció követelményét magában hordozó ontológiai jelenséget nem tartalmaz, ezért álláspontom szerint a büntetőjogi beavatkozás szükségességét sem objektíve az elkövetési magatartás, sem pedig szubjektív kritériumok nem indokolják. A magatartás csekély intenzitása és a büntethetőséget elérő materiális jogellenesség hiánya a büntetőjogi beavatkozást nem teszi szükségessé, így az szükségképpen nem is arányos.

KARSAI idézi ASHWORTH szavait, miszerint „*a büntetőjog preventív mechanizmus, de ezen kívül vannak más mechanizmusok is. (...) A jogban, a kriminalitás mellett legalább két fő módszer van: a magánjogi felelősség, (...) valamint a közigazgatási szabályozás.*”²⁷⁹ A büntetőjog preventív céljai érvényesítéséhez szükséges eszköztár szűk, és – mint ahogyan NAGY Ferenc megfogalmazza – „*e célokat semmiképp sem lehet korlátlanul követni*”. A prevenció korlátját pedig a bűnösségi elv, valamint az arányosság elve jelentik.²⁸⁰

Láthattuk, hogy a jogrendszer in abstracto rendelkezik olyan eszközökkel, amelyek a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztásának szankcionálására alkalmasak,²⁸¹ és pedig amennyiben valamely jogi tárgy védelmére a büntetőjogon kívüli más eszköz is alkalmas, úgy – az ultima ratio elve alapján – azt kell alkalmazni. Álláspontom szerint az arányosság elvének akkor felelne meg a felelősségi alakzat, ha az más, az objektív felelőséget ismerő, illetve elismerő jogági felelőséget testesítene meg, még abban az esetben is, ha a közigazgatási szankció adott esetben nagyobb joghátrányt jelent, mint a büntetőjogi szankcionálással való fenyegetés. Egyetértek ugyanis KADÁR álláspontjával, miszerint: „*valamely magatartásnak bűncselekménnyé nyilvánítása, illetőleg büntetőjogi szankció alá helyezése elsősorban nem az alkalmazható represszió súlyánál fogva jelent minőségi*

²⁷⁷ NAGY 2014a, 84-85. p.

²⁷⁸ KARSAI 2015, 78. p.

²⁷⁹ Idézi: KARSAI 2015, 76. p.

²⁸⁰ NAGY 2014a, 85. p.

²⁸¹ Vö. NAGY 2014a, 85. p.

különbséget minden más fajta állami kényszerintézkedéssel szemben, hanem amiatt, mert a kriminális büntetés a társadalmi rosszallásnak a legélesebb kifejeződése és etikailag oly mértékben színezett, hogy nem csak valamely relációban, hanem általánosságban deklarálja az érintett személy félróható fogyatékoságait, megvetésre méltó antiszocialitását.”²⁸²

Annak megállapítása, hogy a jogi tárgy büntetőjogi védelme nem indokolt, illetve a kriminalizáció jogtárgyvédelemmel nem indokolható, ahhoz a megállapításhoz vezet, hogy a deliktumok létének indokát *nem a jogtárgyvédelemben kell keresni*, hanem az egyéb kriminálpolitikai indokokkal magyarázható.

III.1.4. Kriminálpolitikai jogtárgyértelmezés: A speciális vezetői felelősségi tényállás mint beszámítási norma

A speciális vezetői felelősségi tényállások jogi tárgyának elemzése során azt láthattuk, hogy nehezen nevezhető meg és indokolható egyetlen jogi tárgy tényleges védelme, sokkal inkább több, alternatív, egymást kiegészítő jogi tárgy definiálását kísérli meg a tudomány annak érdekében, hogy dogmatikailag mégis legitimizálja a tényállást, végső soron felmerül azonban az a megállapítás is, miszerint a tényállás létre homályos állami bűnüldözési érdek vezetett.²⁸³

Álláspontom szerint nem elegendő annak pusztán dogmatikai, rendszerimmanens vizsgálata, vajon mi a tényállás által védeni kívánt érdek. E kérdéstől el kell választani azt a kriminálpolitikai célkitűzést, amiért a norma *ténylegesen* létrejött. Láthattuk, hogy a büntetőnorma létének kriminálpolitikai indokoltsága adja meg – optimális esetben – annak formális jogellenesség tételének materiális indokát, valamely védendő jogi tárgy megsértésén keresztül. Az előző részben láthattuk azonban azt is, hogy bármely említett védendő értékkel kívánjuk is materiálisan legitimizálni a *büntetőnorma* létét, egyik sem áll biztos talajon. GARDOCKI szerint be kell látni, hogy jelen társadalmunkban a társadalomra veszélyesség, valamint a jogtárgyvédelem már nem tekinthető a kriminalizáció egyetlen bázisának, indokának²⁸⁴ Ténymegállapítását elfogadom, azonban nem tekintem értékítéletnek. Alapul szolgál viszont ahhoz, hogy a jogtárgyvédelem mellett más, racionális,²⁸⁵ avagy racionálisnak tűnő jogalkotói indokot is bevonjunk a vizsgálat tárgykörébe.²⁸⁶

A jogtárgyvédelem, valamint egyéb kriminálpolitikai posztulátumok materiális-dogmatikai összefüggésének vizsgálatával a tényállásokat elemző hazai szakirodalom nem foglalkozik, a német jogirodalom viszont állást foglal a norma jogi tárgya, a jogellenesség materiális tartalma, valamint a tényállás kriminálpolitikai indokoltságának viszonya tekintetében. A recens német szakirodalom a jogi tárgy védelmi intenzitásának dogmatikai legitimizálása helyett tipikusan arra a kriminálpolitikai megállapításra helyezkedik, miszerint a tényállás pusztán beszámítási norma,²⁸⁷ amely azt jelenti, hogy a felelősségi konstrukció célja meghatározott feltételek mellett és jogpolitikai elvek mentén az elkövetett bűncselekmény beszámítása egy másik individuumnak. GEISMAR álláspontja szerint

²⁸² KÁDÁR 1961, 7. p.

²⁸³ HEFENDEHL 2010, 94. p.

²⁸⁴ GARDOCKI 2005, 1338. p.

²⁸⁵ GARDOCKI 2005, 1336. p.

²⁸⁶ Vö. NAGY 2013, 33-37. p.

²⁸⁷ ACHENBACH 2012c, 3. p., 36. p.; GEISMAR 2012, 13. p.; ROGALL 1986, 578. p.

a tényállás rendszeren kívüli beszámítási norma,²⁸⁸ amelynek létét a szervezeten belüli munkamegosztás, a decentralizáció által keletkező beszámítási problémák, a cselekvés és a felelősség szétválásának jelensége²⁸⁹ indokolja,²⁹⁰ e körülményt tartja tehát a norma léte ontológiai alapú jogpolitikai indokának. Ahogyan azt BAUER megfogalmazza, a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértését büntetni hivatott norma címkézési csalás (*Etikettenschwindel*), hiszen egy olyan cselekménynek a beszámításáról van szó (*más által elkövetett alpbüncselekmény*), amelyért az adott személyt nem terheli semmiféle felelősség, ám a büntetendőség előre hozatalával *névleg* a kötelezettségszegésért való szankcionálással valójában e más által elkövetett bűncselekmény miatt lesz felelős,²⁹¹ úgy azonban, hogy a felelősség *individuálisnak tűnik*. SCHÜRMAN is csatlakozik ahhoz a szakirodalmi állásponthoz, miszerint a tényállás – kriminálpolitikai aspektusból – inkább beszámítási célokat szolgál,²⁹² mintsem jogtárgy-védelmi funkciót lát el, így tulajdonképpen a tényállás egy kriminálpolitikailag nemkívánatos joghézag betöltésére jött létre,²⁹³ ugyanis a vizsgált jelenség büntetőjogi értékelésére a dogmatikailag rendelkezésre álló részesi tanok nem mindig bizonyulnak elegendőnek.²⁹⁴ GEISMAR, valamint MASCHKE álláspontja szerint el kell választani egymástól a tényállás által védett jogi tárgy, valamint a norma által előtérbe helyezett funkciót, ugyanis e kettő nem ugyanaz,²⁹⁵ ROGALL szerint a tényállás által betöltött funkció mint jogi tárgy nem vehető figyelembe.²⁹⁶ Amíg a jogi tárgy mégoly absztrakt védelme is, mint amelyet az alpbüncselekmények által védett jogi tárgyak esetén láttuk, szolgálhat a Vorverlagerung révén bizonyos preventív célokat, úgy csupán a beszámítási eszköz biztosítása – MASCHKE érvelése szerint – nem. Így mind MASCHKE, mind ROGALL álláspontja szerint a JESCHECK által képviselt funkcionális jogtárgy-értelmezés,²⁹⁷ amely a tényállás védelmi célját a jogi tárgy körébe látja definiálhatónak nem alkalmazható, helyette e kettő szétválasztását szorgalmazzák,²⁹⁸ elismerve ezzel azt, hogy de facto lehetséges olyan büntetőjogi norma, amelynek a célja nem jogtárgyvédelem. Úgy vélem, a speciális vezetői felelősségi deliktumok jogtárgyvédelmi intenzitásának alacsony szintjét materiálisan az említett kriminálpolitikai okok manifesztálásával kívánja pótolni a jogalkotó, így álláspontom szerint a funkcionális jogtárgy-értelmezésnek e bűncselekmények vonatkozásában helye van.

Álláspontom szerint a tényállásban megfogalmazott elkövetési magatartást alapos tartalmi elemzés tárgyává kell tenni ahhoz, hogy megállapíthassuk, vajon kizárólag a felelősségi forma *tényállássá válásának* okán deklarálta-e azt a jogalkotó, avagy az tartalmilag is megfelel az elkövetési magatartás mint objektív tényállási elemmel szemben támasztott jogállami követelményeknek. Úgy vélem ugyanis, hogy e kérdés mikénti megválaszolása döntő jelentőségű a tekintetben, vajon valóban egy tisztán beszámítási norma bűncselekményi tényállásként való címkézéséről van-e szó, avagy egy, az individuális felelősség

²⁸⁸ „außerordentliche Zurechnungsform“ GEISMAR 2012, 16. p.; *Ellentétesen*: HILGERS 2000, 20. p.

²⁸⁹ MASCHKE 1997, 12. p.; PIETREK 2012, 134. p.; ROGALL 1986, 576. p.

²⁹⁰ GEISMAR 2012, 15. p.; ROGALL 1986, 573. p.; MASCHKE 1997, 11. p.

²⁹¹ BAUER 1992, 47. p.; 49. p. *Idézi*: GEISMAR 2012, 16. p.; *Egvezően*: ACHENBACH 2012c, 36. p.

²⁹² Vö. MASCHKE 1997, 24. p.

²⁹³ ALEXANDER 2003, 227. p.; PIETREK 2012, 135. p.; ROGALL 1986, 578. p.; SCHÜRMAN 2005, 93. p.

²⁹⁴ MASCHKE 1997, 12. p.; GEISMAR 2012, 15. p.; ROGALL 1986, 576. p.

²⁹⁵ GEISMAR 2012, 44-45. p.; MASCHKE 1997, 24. p.; HILGERS 2000, 20. p.

²⁹⁶ ROGALL 1986, 585. p.

²⁹⁷ A funkcionális jogtárgy-értelmezés alapján a jogi tárgyat annak szociális jelentéstartalmában mint funkcióegységet kell érteni.

²⁹⁸ ALEXANDER 2003, 229. p.; MASCHKE 1997, 24. p.; ROGALL 1986, 573. p.; BOSCH 2002, 318. p.

elvének maradéktalanul megfelelő különös részi törvényi tényállásról. A tényállási többletelem létének formális megállapítása ugyanis erre a kérdésre materiális vizsgálat hiányában nem adhat megnyugtató választ.²⁹⁹

A speciális vezetői felelősségi deliktumok beszámítási normakénti értelmezése kérdésében helye van ROGALL azon megállapításának, miszerint ritka az, hogy egy Vorverlagerung-tényállás büntetési tétele megegyezik azon deliktum büntetési tételével, amelynek a büntetendőséget az előre hozta.³⁰⁰ A speciális vezetői felelősségi alakzatok esetében pedig éppen ezt látjuk. Az alapeseti alapbűncselekmény, valamint az ahhoz kapcsolódó Vorverlagerung-deliktumok büntetési tétele ugyanis megegyezik, azokat egységesen háromévi szabadságvesztéssel rendeli büntetni a jogalkotó. Ennek oka pedig a norma beszámítási jellegére vezethető vissza azzal, hogy az objektív büntethetőségi feltételként megjelenő alapbűncselekmény mint álcázott szankciónövelő körülmény jelenik meg.

III.1.5. Részösszegzés

Tekintettel a potenciális jogi tárgyak, valamint az ultima ratio elve sérelmének körében tett megállapításokra, véleményem szerint megállapítható, hogy egyik jogi tárgy tekintetében sem indokolt a büntetőjogi védelem, sőt, mi több az ultima ratio, valamint az arányosság elvének sérelme a védelem realizálásának egyenesen ellentmond. Ahogyan azt GROPP megfogalmazza: „Társadalmilag észrevehetetlen morálsértéseket nem szabad a büntetőjog eszközeivel szankcionálni.”³⁰¹ GROPP megállapítása egybecseng azzal a vizsgált tényállás német rokona vonatkozásában egységes szakirodalmi állásponttal, miszerint a deliktum által megfogalmazott elkövetési magatartás önmagában nem tekinthető olyan szociáletikai jogtalanságnak, amely azt büntetőjogi szankciót érdemlővé tenné. KÁDÁR által a gondatlan bűncselekmény elkövetőjével kapcsolatban feltett kérdés releváns e helyen is: „indokolt-e az erkölcsi megbélyegzést tartalmazó büntetésnek a kilátásba helyezése, illetőleg az alkalmazása” etikailag szintelen³⁰² magatartást realizáló személlyel szemben?³⁰³ Vajon az objektív kötelező magatartást az ahhoz való *bűnös viszonyulás* képes materiálisan is büntetőjog-ellenessé tenni?

Álláspontom szerint e bűncselekmények esetében a materiális jogellenesség a formális jogellenességet nem képes igazolni, ezért úgy vélem, helye van annak a német szakirodalmi álláspontnak, miszerint a deliktum sokkal inkább kriminálpolitikai célok kielégítésére szolgáló norma, mintsem a jogtárgyvédelemre ténylegesen alkalmas és ahhoz szükséges eszköz. Így a felelősség alapjának nem az *erkölcsileg halovány* felróható vezetői magatartás (azaz a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség elmulasztása), hanem valójában a realizálódó káros következmény (azaz a más által elkövetett alapbűncselekmény) tekinthető.³⁰⁴

Álláspontom szerint a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása nem tekinthető olyan, kriminális cselekménynek, amely büntetőjogi eszközökkel való szankcionálást igényelne. E kötelezettség megsértése tulajdonképpen nem szociáletikai jogtalanság,³⁰⁵

²⁹⁹ Az elkövetési magatartás elemzését lásd: III. 3. fejezet

³⁰⁰ ROGALL 1986, 592. p.

³⁰¹ GROPP 2015, 38. p.

³⁰² Vö. HOLLÁN 2019, 16. p.

³⁰³ KÁDÁR 1961, 7. p.

³⁰⁴ HORVÁTH 1967, 553. p.

³⁰⁵ MASCHKE 1997, 25. p.; ROGALL 1986, 586. p.; SCHÖNKE–SCHRÖDER 2006, 154. p.

pusztán különböző – tipikusan magánjogi forrásokból származó – előírások megsértése. Kétségtelen és vitathatatlan, hogy ha önmagában véve csak e cselekményt vizsgáljuk, a kötelezettség teljesítésének elmulasztásával sérül a fentebb említett másodlagos jogtárgy, ámde pusztán e jogi tárgy megsértése véleményem szerint nem alapozza meg a szűk értelemben vett büntetőjogi eszközökkel történő szankcionálást.³⁰⁶ Úgy vélem, kétségtelen, hogy de facto a büntetőjogi felelősség alapját e tényállások esetében a káros következmény, azaz az objektív büntethetőségi feltételként meghatározott *más által elkövetett bűncselekmény* megvalósulása képezi. De jure a büntetőjogi felelősséget a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség szándékos (vagy gondatlan) elmulasztása miatt állapítjuk meg, azonban a szankció jellegéből és mértékéből is láthatjuk, hogy a felelősség alapját tulajdonképpen maga a harmadik személy által megvalósított alapcselekmény képezi. Éspedig ha az elsődleges jogi tárgyat csak e cselekmény sérti, akkor a pusztán felügyeleti kötelezettség megsértése esetében a büntetőjogi reakció nem indokolt. A szabadságvesztéssel történő fenyegetés egy ilyen jellegű magatartás esetén aránytalan, a felelősségnek pedig implicit a más által elkövetett bűncselekményre történő alapítása szembehelyezkedik a nulla poena sine culpa elvével.³⁰⁷

III.2. A speciális vezetői felelősségi deliktumok tettese

A szegedi büntetőjogi iskola tényállás-elemzési sémájától eltérően a speciális vezetői felelősségi alakzatot megjelenítő bűncselekmények objektív tényállási elemeinek elemzését megelőzően kívánom vizsgálni az elkövetéshez szükséges speciális tettesi kvalifikációt. Ennek oka didaktikai, mivel olyan tényállásról lévén szó, amelynek elkövetési magatartása kötelezettség elmulasztásában áll, a kötelezettségnek az elkövetési magatartásnál vizsgált tartalmának elemzéséhez elengedhetetlen annak az előkérdésnek a vizsgálata, hogy ki lehet a kötelezettség címzettje. E kérdés pedig a tettességhez szükséges ismérvek körébe tartozik, így indokoltnak tartom az objektív tényállási elemek előtti elemzést. A vizsgált speciális vezetői felelősségi tényállások által meghatározott speciális tettesi kvalifikáció részben fedi egymást, illetve azonos fogalmi elemekkel operál, így együttes elemzésük indokolt, a két tényálláshoz tartozó tettesi kör részben eltér azonban egymástól, így a tettesi kvalifikációk absztrakt összevetése a releváns tényállási elemek felvázolásával már a fejezet elején szükséges.

A hivatali vesztegetéshez kapcsolódó vezetői felelősségi alakzat tettese:

„a gazdálkodó szervezet vezetője, illetve ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy”

A költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi alakzat tettese:

„a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója”

³⁰⁶ SCHÖNKE–SCHRÖDER 2006, 154. p.

³⁰⁷ E megállapítást nem gyengíti az a tény, miszerint a más által elkövetett bűncselekmény alapján történő büntetőjogi felelősség megállapítására máshol is található példa a büntető-jogrendszerünkben.

A hipotézis, amelynek igazolására jelen fejezetben törekszem, a következő:

Nem lehet pontosan definiálni a speciális tettesi kört, ezért nem érvényesül a nullum crimen sine lege certa elv.

III.2.1. A gazdálkodó szervezet fogalma

Ahhoz, hogy meghatározzuk a releváns törvényi tényállások tettesi körét, pontosan definiálni kell az elkövetői minőséggel kapcsolatos tényállásbeli fogalmakat. A tettességhez szükséges ismérvek megállapítása szempontjából a tényállások központi fogalma a *gazdálkodó szervezet*. A Btk. értelmező rendelkezése szerint gazdálkodó szervezet „*a polgári perrendtartás szerinti gazdálkodó szervezeten kívül az a szervezet is, amelynek gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira a polgári perrendtartás szerint a gazdálkodó szervezetre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni*”.³⁰⁸ Ez a rendelkezés nem tekinthető szoros értelemben vett értelmező rendelkezésnek, ugyanis a Btk. nem ad tartalmi választ arra, hogy milyen entitások tekintendők gazdálkodó szervezetnek. Utaló normának tekintendő csupán azzal,³⁰⁹ hogy explicit kifejezésre juttatja a háttérnormaként alkalmazandó törvényt, annak megállapításán azonban nem terjeszkedik túl. A fogalmi kereteket kitöltő háttérnorma a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény. A Btk. említett rendelkezése értelmében a Pp. 7. § (1) bekezdésének 6. pontja tölti meg tartalommal a gazdálkodó szervezet fogalmat:

A gazdasági társaság, az európai részvénytársaság, az egyesülés, az európai gazdasági egyesülés, az európai területi társulás, a szövetség, a lakásszövetkezet, az európai szövetség, a vízgazdálkodási társulat, az erdőbirtokossági társulat, a külföldi székhelyű vállalat magyarországi fióktelepe, az állami vállalat, az egyéb állami gazdálkodó szerv, az egyes jogi személyek vállalata, a közös vállalat, a végrehajtói iroda, a közjegyzői iroda, az ügyvédi iroda, a szabadalmi ügyvivői iroda, az önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, a magánnyugdíjpénztár, az egyéni cég, továbbá az egyéni vállalkozó, emellett gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataiban az állam, a helyi önkormányzat, a költségvetési szerv, jogszabály alapján a költségvetési szervek gazdálkodására vonatkozó szabályokat alkalmazó egyéb jogi személy, az egyesület, a köztestület, valamint az alapítvány.

A Pp. gazdálkodó szervezet fogalma egy formális gyűjtőfogalom, ahogyan WOPERA megfogalmazza, „*absztrakt megfogalmazás helyett tételes felsorolás alkalmazásával jeleníti meg a fogalom hatálya alá tartozó összetett személyi kört*”.³¹⁰ Pusztá jogtechnikai munkadefinícióról van tehát szó azáltal, hogy a jogalkotó számos, különböző materiális tartalommal bíró szervezetnek azonos eljárásjogi szerepet szán. Így e fogalomnak részemét képezik társasági jogi szempontból jogi személynek minősülő szervezetek, gazdálkodó

³⁰⁸ Btk. 459. § (1) bekezdés 8. pont

³⁰⁹ Vö. WOPERA 2019, 58. p.

³¹⁰ WOPERA 2019, 58. p.

szervezetek, sőt, meghatározott feltételek mellett állami szervezetek is. Megállapítható, hogy amíg a fogalmat tartalommal megtöltő háttérjogszabály formális értelemben a Pp., addig e funkciót materiális értelemben az adott szervezettel kapcsolatos jogi normákat tartalmazó anyagi jogi jogszabály, tipikusan a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény látja el, ugyanis kizárólag e gyűjtőfogalom részei jogi jellegének materiális meghatározását követően állapítható meg, hogy ki minősülhet a törvényi tényállásban meghatározott tettesnek.³¹¹ A Btk. gazdálkodó szervezetre vonatkozó értelmező rendelkezése a Pp. fogalmának alapulvételével megfogalmaz egy kiterjesztést, ugyanis gazdálkodó szervezetnek tekinti azokat a szervezeteket *is*, amelyek gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira a Pp. szerint a gazdálkodó szervezetekre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Azaz a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjeként állami szerv vezető tisztségviselője is a bűncselekmény elkövetője lehet abban az esetben, ha az adott állami szerv gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataival összefüggésben kerül sor a bűncselekmény elkövetésére, így tehát az eljárásjogi fogalom által leszűkített „gazdálkodási tevékenységgel való összefüggés” terminus realizálódása teszi relevánssá az állami szervet a vizsgált bűncselekmények vonatkozásában. A Btk-beli „*is*” szó látszólag kiterjeszti, tágabbá teszi a releváns bűncselekményi tényállások körében a gazdálkodó szervezet értelmezését, mint ahogyan azt a Pp. szerinti fogalom deklarálja, azonban ha a Btk-beli, valamint a Pp-beli értelmező rendelkezést összevetjük látható, hogy azok formálisan az „*is*” szó hiányában is megegyeznének egymással,³¹² tekintettel arra, hogy a Pp. munkadefiníció is tartalmazza a Btk. által kiemelt *kiterjesztést*. A Btk. formálisan látszólagos kiterjesztése mégis önálló, materiális jelentőséggel bír, ugyanis a nullum crimen sine lege elv stricta részkövetelménye értelmében a büntetőjogi fogalmak nem értelmezhetők az elkövető hátrányára kiterjesztően, így pedig a büntetőjogi normákat materiális tartalommal megtöltő más jogági fogalmakat is szűken kell értelmezni akkor, ha kifejezett büntetőjogi rendelkezés hiányában azok töltik meg tartalommal a büntetőnormát. A Pp. államra, állami szervekre vonatkozó kiterjesztő rendelkezése értelmezhető oly módon, hogy az ott meghatározott szervek – materiális értelemben – nem minősülnek gazdálkodó szervezetnek, ám meghatározott feltételek mellett a gazdálkodó szervezetekre vonatkozó szabályokat kell azokra is alkalmazni. Egy ilyen értelmezési lehetőség a büntetőjogi fogalom definiálása körében arra vezethető, hogy azok a szervezetek, amelyek meghatározott feltételek mellett a polgári eljárásban gazdálkodó szervezetnek minősülnek, a büntetőjogi fogalomértelmezés körében – az elkövető hátrányára történő kiterjesztő értelmezés tilalma okán – nem lehetne annak tekinteni. A jogalkotó a polgári eljárásjogi fogalom kiterjesztő rendelkezésének expressis verbis büntetőnormában való deklarálásával, átvételével eliminálja az annak hiányában adódó értelmezési problémát és kimondja, hogy a polgári eljárásjogi gyűjtőfogalomban megnevezett szervek az ott meghatározott feltétellel együtt a büntetőjogi fogalom vonatkozásában azonosan értelmezendők.

A kiterjesztő rendelkezés okán gazdálkodó szervezetnek minősül például a helyi önkormányzat is gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataiban. Amennyiben a gazdálkodó tevékenységgel összefüggő polgári jogi ügylet a helyi önkormányzati képviselő-testület tagjának hatáskörébe tartozik, majd annak megkötését a testület valamely tagjára delegálja, aki e tevékenysége körében aktív hivatali vesztegetést követ

³¹¹ A gazdálkodó szervezet fogalmát korábban egészen 2014. március 15-ig a Ptk. tartalmazta, azonban az új Polgári Törvénykönyv teljes mértékben szakít ezzel a fogalommal, az kizárólag Pp.-ben jelenik meg.

³¹² Vö. SZOMORA 2019, 1059. p.

el, úgy a képviselő-testületi tag, akit felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség terhel, az egyéb tényállási elemek megvalósulás esetén elköveti a Btk. 293. § (4) bekezdés szerinti aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztásának bűncselekményét. Így e kiterjesztő rendelkezés teremti meg azt a speciális tettesi kvalifikációt, amely lehetővé teszi, hogy a hivatalos személyek büntetőjogi felelőssége ne csak az alkalmazottjuk által elkövetett háborús, vagy emberiségelleni bűncselekmény kötelezőellenes meg nem akadályozása okán legyen megállapítható a Btk. 145. § b) pontja, valamint a 159. § b) pontja alapján, hanem költségvetési csalás, valamint aktív hivatali vesztegetés elkövetése esetén relevánssá válik ez e két bűncselekményhez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat.

Annak a problémának a feltárása, vajon a Btk. által használt gyűjtőfogalom minden eleme relevanciával bír-e a speciális vezetői felelősségi forma tekintetében, különösen szembevetve az egyéni vállalkozó gazdálkodó szervezet fogalom alá sorolása tekintetében. Kérdésként merül fel ugyanis, hogy az egyéni vállalkozó tekinthető-e olyan *szervezetnek*, amely a bűncselekmény megvalósulása szempontjából rendelkezik azokkal a szervezeti tulajdonságokkal, hogy a deliktum realizálódásához szükséges legalább két személy közül valamelyik vezetőnek, vagy ellenőrzésre-felügyeletre feljogosított tagnak, dolgozónak, avagy a szervezet (egyéni vállalkozó) érdekében eljáró személynek minősüljön. Az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről szóló 2009. évi CXV. törvény 16. §-a kimondja, hogy „*az egyéni vállalkozó köteles személyesen közreműködni a tevékenység folytatásában azzal, hogy közreműködőként alkalmazottat foglalkoztathat*”. Amennyiben tehát az egyéni vállalkozó tevékenysége elvégzéséhez az Mt. szabályai szerint munkavállalót foglalkoztat, úgy lehet érvelni amellett, hogy az egyéni vállalkozó mint gazdálkodó szervezet a speciális vezetői felelősségi tényállások szempontjából relevánssá válik,³¹³ és a munkavállaló tényállásszerű magatartásának realizálása esetén az egyéni vállalkozónak mint a szervezet vezetőjének büntetőjogi felelőssége vizsgálható. Annak ellenére tehát, hogy az egyéni vállalkozó a kriminológiai, valamint szervezetszociológiai értelemben vett szervezettség fogalmi kritériumainak nem felel meg, potenciálisan releváns lehet. A potenciális relevancia jogbiztonság elvével való összeegyeztethetőségének hasonló dilemmájával találkozunk az egyszemélyes részvénytársaságok, valamint egyszemélyes korlátolt felelősségű társaságok vizsgálata során is abban az esetben, ha a gazdasági társaságoknak de facto nincsen több tagjuk.

Olyan fogalom generális büntetőjogi alkalmazása, amely bizonyos fogalmi elemek tekintetében irreleváns, és a relevancia meghatározása széleskörű értelmezési tevékenységet igényel, felveti a jogbiztonság követelménye sérelmének kérdését, ugyanis a pontos, egyértelmű és átlátható normák léte jogállami követelmény. Vitathatatlan, hogy a Btk. által használt Pp. fogalom olyan sok szervezet ölel fel, amely a fogalmat áttekinthetetlenül teszi. Tekintettel azonban arra, hogy a fogalom gyűjtőfogalomnak tekintendő, álláspontom szerint az a nullum crimen elvet akkor sem sérti, ha több „gazdálkodó szervezet” vonatkozásában a bűncselekmény megvalósulása fogalmilag kizárt. Ugyanis valamely, szervezeti relevancia kérdését felvető bűncselekmény elkövetése esetén mindenkori jogalkalmazói feladat annak megállapítása, vajon az adott szervezet Pp. szerinti gazdálkodó szervezetnek minősül-e. Ha a jogalkalmazó megállapítja, hogy igen, úgy a de facto vizsgálat immáron leszűkül arra a gazdálkodó szervezetre, amelyet az alapul fekvő ügy tekintetében vizsgálni köteles, így a Pp. szerinti fogalom mint vizsgálati szűrő már e helyen elvégzi feladatát, és átadja azt az adott gazdálkodó szervezetre vonatkozó más jogági normáknak. Ha a jogalkalmazói

³¹³ Vö. VIDA 2007, 282. p.

interpretáció arra az eredményre vezet, hogy valamely gazdálkodó szervezet tekintetében de facto – ahogyan fentebb utaltam rá – nem értelmezhető a tettesi kvalifikáció, úgy a normaértelmezéssel történő kizárás a nullum crimen sine lege elv stricta részkövetelményének megfelel, ugyanis a tettes büntetőjogi felelősségét – a tettesi kvalifikáció hiánya okán – tárgytalanná teszi.

III.2.2. Speciális tettesi kvalifikáció

A speciális vezetői felelősséget deklaráló tényállások – ahogyan az voltaképpen a felelősségi alakzat immanens elemeként jelenik meg – sajátképi különös bűncselekmények, azaz speciális tettesi kvalifikáció hiányában bűncselekmény nem valósul meg, kvalifikáció hiányában az elkövetési magatartás eleve értelmezhetetlen. A deliktum tettese a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója, valamint az ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy.

MOLNÁR Gábor megállapítása szerint a bűncselekmény csak önálló tettesként követhető el, mert a kötelezettség mindenkit önállóan terhel.³¹⁴ Álláspontjával egyetértek, ugyanis mulasztásos bűncselekmények esetén éppen a kötelezettség individuális volta miatt generálisan tagadjuk a társtettestséget, valamint a társtettestség mint kiegészítő jellegű jogintézmény a (tisztán) mulasztással realizált bűncselekmény megvalósulásához nem ad hozzá semmit, ami megállapítása mellett érvként szólna.³¹⁵

III.2.2.1. A gazdálkodó szervezet vezetője

Mind a hivatali vesztegetéshez, mind pedig a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat egyik tettesi köre a *gazdálkodó szervezet vezetője*. Annak megállapításához, hogy de facto ki minősülhet vezetőnek, elsősorban az *egyes* gazdálkodó szervezetek vezető *tisztségviselőit* kell megneveznünk. Tekintettel a nagymerítésű munkafogalomra, ez a feladat nem egyszerű. A hazai témaspecifikus szakirodalom tipikusan nem fektet nagy hangsúlyt a speciális tettesi kvalifikáció tartalmi elemzésére, kizárólag annak lehetséges forrásait állapítják meg. Mint ahogyan SCHUBAUER is rögzíti: a tényállásban megfogalmazott tettesi kvalifikáció a gazdálkodó szervezet vezetője vonatkozásában tartalmilag tágabb kört ölel fel, mint a cégjogban ismert vezető tisztségviselő fogalom.³¹⁶ Éppen ezért fontos ügyelni arra is, hogy a vizsgált tényállások nem is a *vezető tisztségviselő* fogalommal operálnak, hanem a *vezető* terminust használják, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy nem a társasági jogi fogalommal megegyező személyi köréről van szó csupán.

³¹⁴ MOLNÁR G. 2012a, 696. p.; SCHUBAUER 2013, 308. p.

³¹⁵ NAGY 2014b, 53. p. Megjegyzem, hogy a kérdés részletes vizsgálata túlterjeszkedik ugyan a dolgozat tartalmi keretein, azonban nem értek maradéktalanul egyet a társtettestség generális tagadásával mulasztásos deliktumok esetén. Álláspontom szerint ugyanis abban az esetben, ha a tetteseket tartalmilag azonos kötelezettség terheli, azaz a mulasztás normatív alapja megegyezik, és kötelezettségük teljesítését szándékegységben követik el, úgy nem indokolt cselekvőségüket egymástól különválasztva kezelni, épp úgy, ahogyan az együttes tettestség dogmatikai alakzat esetében is egyöntetűen társtettestséget állapít meg a jogalkalmazása önálló tettes-bűnsegéd – önálló tettes-bűnsegéd konstelláció helyett. E tekintetben megfontolásra érdemesnek tartom a német dogmatikai álláspontot, miszerint mulasztásos társtettestség létezik.

³¹⁶ SCHUBAUER 2013, 308. p.

VIDA amellett, hogy exemplifikatív jelleggel felvázolja, hogy tettesi kvalifikáció szempontjából a gazdálkodó szervezet első számú vezetője, így pl. igazgatója, avagy ügyvezetője minősül a gazdálkodó szervezet vezetőjének, általánosságban azt a személyt tekinti vezetőnek, *aki a szervezet valamennyi tagja, illetve dolgozója vonatkozásában irányítási jogkört gyakorol*.³¹⁷ VIDA tartalmi meghatározása előremutató, a szervezéstudomány által használt irányítás-felügyelet-ellenőrzés fogalmi hármasság figyelembe vételével fogalmazza meg a vezető-fogalom általános, materiális tartalmát, amely álláspontom szerint dogmatikailag alkalmas arra, hogy megállapíthassuk: aki *nem* irányítási jogkörrel rendelkezik, az *nem* minősül vezetőnek. Fontosnak tartom hangsúlyozni azonban, hogy a vezetői mivolt meghatározását normatív alapon kell megtenni, hiszen kizárólag ez felel meg a nullum crimen elvnek. Így de jure vezetői státusz hiányában álláspontom szerint a de facto irányítási jogkör gyakorlása nem alapozhat meg tettesi kvalifikációt.³¹⁸

KLENANC a speciális tettesi kvalifikációt kifejezetten a gazdasági társaságok vonatkozásában vizsgálja. Bár az idézett Ptk.-beli rendelkezések által lefedett személyi körnél a *vezető* fogalom alatt sokkal tágabb potenciális elkövetői kört kell értenünk, indokoltnak tartom a potenciális speciális tettesi kör leszűkítését a gazdasági társaságok vizsgálatára, tekintettel arra, hogy hazai témaspecifikus joggyakorlat hiányában a jogi személlyel szemben indított büntetőeljárások vizsgálatából levont konzekvencia alapján a gazdasági társaságok állnak a szervezetekkel szembeni büntetőjogi fellépés középpontjában.³¹⁹ KLENANC álláspontja szerint gazdasági társaság vezetője alatt a Ptk. 3:21. § (1) bekezdésben, valamint a 3:112. § (1) bekezdésében meghatározott vezető tisztségviselőt kell érteni. Így e fogalom alá értendő az ügyvezető, az igazgatósági tag, az igazgatótanácsi tag, valamint a vezérigazgató.³²⁰

III.2.2.2. Ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tag vagy dolgozó

A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség büncselekményét elkövetheti az is, aki nem minősül vezető tisztségviselőnek, illetve vezetőnek, ám felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség terheli. VIDA tartalmi meghatározása szerint e fogalom alá azon tettesi kör tartozik, aki irányítási kompetencia hiánya miatt nem minősül vezetőnek, ám „*a gazdálkodó szervezet működésének egésze, illetve a szervezet körében működő személyek tevékenységének – rendszerint utólagos – gazdasági- és törvényességi ellenőrzésére jogosult*”.³²¹

(A) Felügyeletre-ellenőrzésre feljogosított tag

A gazdálkodó szervezet tagja – KLENANC interpretációja alapján – gazdasági társaság esetén a Ptk. 3:90. § szerinti társasági tag.³²² A tettesi kvalifikációhoz nem elégséges azonban

³¹⁷ VIDA 2007, 282. p.

³¹⁸ Lásd részletesen: III. 2. 2. Fejezet B) pont

³¹⁹ A jogi személlyel szemben büntetőjogi szankció alkalmazására irányuló büntetőeljárások elemzését követően megállapítható, hogy a gyakorlatban tipikusan gazdasági társaságok válnak a büntetőeljárás alanyává (*I2-H-BJ-2010-26. bh.; 1-H-BJ-2012-25. bh; FIT-H-BJ-2013-121. bh; 1-H-BJ-2014-116. bh; SZIT-H-BJ-2016-24. bh.*). A jogi személlyel szemben alkalmazható szankciók joggyakorlatának vizsgálati relevanciáját lásd: IV. Rész: Exkurzus – Joggyakorlat-elemzés

³²⁰ KLENANC 2015, 464. p.

³²¹ VIDA 2007, 282. p.

³²² KLENANC 2015, 463. p.

a gazdasági társasággal fennálló tagsági viszony, szükséges, hogy a tag felügyeleti, illetve ellenőrzési kompetenciával rendelkezzen. A tag ellenőrzésre, illetve felügyeletre történő feljogosítása akkor keletkezik a nullum crimen elvnek való megfelelés tükrében speciális tettesi kvalifikációt, ha a *feljogosítás* normatív aktussal történik.

(B) Felügyeletre-ellenőrzésre feljogosított dolgozó

Egyetértek KLENANC álláspontjával, miszerint a „*dolgozó*” fogalom definiálása, tartalommal való megtöltése aggályos,³²³ ugyanis más, munkaviszonnyal, munkavégzésre irányuló jogviszonyokkal foglalkozó jogág (munkajog, polgári jog) e terminológiával nem operál.³²⁴ Feltételezhető, hogy a jogalkotó célja az volt, hogy minél szélesebb, munkavégzésre irányuló jogviszonynak minősülő jogi aktussal a szervezetnél munkát végző személy mint potenciális elkövető a norma hatálya alá tartozzon. A kérdés, mint ahogyan azt KLENANC is felteszi: vajon e fogalom alá kell-e érteni a munkajog alapján a gazdálkodó szervezetnél munkaviszonyban foglalkoztatott személyen kívül az egyéb, munkavégzésre irányuló jogviszony alapján – így például megbízási szerződés, vállalkozási szerződés – munkát végző személyt is?³²⁵ Azaz, *de facto* milyen személyi kört ölel fel a Btk. által használt dolgozó-fogalom?

A gazdálkodó szervezet „dolgozója” terminus technicusnak a régi Btk. 251. §, illetve 252.§ szerinti gazdasági vesztegetés törvényi tényállásában történő interpretációjával foglalkozik egy 2012-ben közzétett elvi bírósági határozat. Az EBH ratio decidendije rögzíti, hogy „*a vesztegetés törvényi tényállásában szereplő gazdálkodó szerv „dolgozója” alatt nemcsak a szervnél munkaviszony keretében munkát végző személy, hanem az olyan személy is értendő, aki munkaviszonyra jellemző sajátosságokat mutató jogviszony keretében fejt ki tevékenységét.*”³²⁶ A Kúria indokolása szerint kétségtelen, hogy a dolgozó fogalom alatt eredetileg munkavállalót kellett érteni, ám a piacgazdaság bevezetését követően átalakult és kibővült foglalkoztatásra irányuló jogviszonyok körére tekintettel ma e fogalom szélesebb értelemben használandó, az alatt érteni kell a megbízási, adott esetben vállalkozási szerződés alapján munkát végző személyeket is. A Kúria érvelése szerint „*ma már túl szűk körű volna, és nem felelne meg a fogalom lényeges tartalmának, ha a büntetőjogi tényállásban szereplő dolgozó fogalmát a joggyakorlat kizárólag a munkaviszonyban foglalkoztatott munkavállalókra korlátozná*”. A Kúria szerint a dolgozó-fogalmat tágabban kell tehát értelmezni a munkajogi értelemben használt munkavállaló-fogalomnál. Az interpretáció terjedelmét tekintve az EBH kifejti azonban, hogy a fogalom tágabb értelmezésének követelménye nem jelenti egyben azt, hogy dolgozónak tekinthető mindenki, aki a gazdálkodó szervezettel valamilyen munka elvégzésére, feladat ellátására polgári jogi megbízási, avagy vállalkozási szerződéssel köteles. A dolgozó fogalmának a lényeges tartalma és ezzel együtt a határa a Kúria szerint abban határozható meg, hogy „*a munkaadó vagy a munkát végző személy dönt-e a munkavégzésre irányuló jogviszony lényeges tartalmát jelentő kérdésekben, (...) azaz a munkát végző személy a munkaerejével maga rendelkezik-e (a munkavégzés során a maga ura) avagy munkaerejét a munkaadó rendelkezésére bocsátja és azzal a munkavégzésre irányuló jogviszony keretei között a munkaadója rendelkezik.*” Eszerint minden esetben körültekintően kell vizsgálni a foglalkoztatásra irányuló jogviszony tartalmát ah-

³²³ KLENANC 2015, 463-464. p.

³²⁴ Vö. EBH2012. B.28.

³²⁵ KLENANC 2015, 464. p.

³²⁶ EBH2012. B.28.

hoz, hogy megállapítható legyen, vajon az a munkaviszonyhoz hasonló, ahhoz közelítő ismérvekkel bír-e, és amennyiben igen, úgy az ilyen polgári jogi szerződéses jogviszony alapján foglalkoztatott személyek *a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából* a dolgozó-fogalom alá értendők.³²⁷

Álláspontom szerint a Kúria fogalomértelmező, voltaképpen fogalomkiterjesztő érvelése azzal a magánjogi elvvel állítható párhuzamba, mely szerint a szerződéseket nem azok elnevezése, hanem a körülmények összességének vizsgálata alapján a jogviszony tartalma szerint kell megítélni.³²⁸ A Kúria érvelése szerint ugyanis a dolgozó fogalma alá csak akkor kell a foglalkozásra irányuló egyéb jogviszony alapján munkát végző személyt *is* érteni, ha annak tevékenysége a munkaviszonnyal mutat rokon vonásokat, azaz a *de jure* megbízási jogviszony voltaképpen *de facto* munkaviszonynak tekinthető. A Kúria megfogalmazása szerint:

„Ha a polgári jogi megbízási szerződés keretei között munkavégzésre szerződő személy tekintetében bizonyos fajta munka rendszeressége, állandó jellege, a megbízó (munkaadó) és a megbízott (munkát végző) közötti szoros kapcsolat, a munkát végző megbízottnak a munkát adó megbízótól függő helyzete, a munkafegyelem megtartásának a kötelezettsége, a munkaerőnek meghatározott keretben állandó jellegű lekötöttsége, tehát a munkaerőnek a megbízó (munkaadó) rendelkezésére bocsátása és mindezt kiegészítendő a megbízó utasításai szerint történő munkavégzés kötelezettsége megállapítható, akkor a megbízott a vizsgált tényállás alkalmazása szempontjából dolgozónak minősülhet.”³²⁹

A Kúria által exemplifikatív vázolt azon kritériumok, amelyek fennállása esetén valaki a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából „*dolgozónak minősülhet*”, a recens munkajogi joggyakorlat alapján *megalapozhatják* a foglalkoztatásra irányuló egyéb jogviszony munkaviszonykénti minősülését.³³⁰ Azaz – magánjogi szempontból – a felvázolt ismérvek vezethetnek arra a megállapításra, hogy a létrejött megbízási, avagy vállalkozási szerződés színlelt, ezért azt annak tartalma alapján munkaszerződésnek kell tekinteni, így materiális értelemben munkavégzésről, valamint munkavállalóról van szó. Kérdéses azonban, vajon az az értelmezési eredmény, amelyre e logikai argumentáció vezet, a jogrendszer büntetőjogi alrendszerében is elfogadható eredmény-e. A büntetőjog rendszerében olyan fogalmak használata, amely más jogi norma, avagy autentikus jogalkotói interpretáció nem tisztáz, a nullum crimen sine lege elv certa részkövetelménye tükrében alapvetően aggályos, a pontos törvényi meghatározottság hiánya, hiányossága ugyanis tág teret enged a fogalom jogalkalmazói értelmezésének. A büntetőnorma értelmezése annak eredménye szempontjából korlátokba ütközik, azaz abban az esetben, ha a rendelkezésre álló értelmezési eszközök eltérő eredményre vezetnek, úgy a nullum crimen sine lege elv stricta részkövetelménye értelmében kizárólag az az eredmény elfogadható, amely az elkövető büntetőjogi fele-

³²⁷ EBH2012. B.28.

³²⁸ A munkaviszony, valamint a foglalkoztatásra irányuló egyéb jogviszony szempontjából vö. EBH2002. 677; BH2003. 432; BH2017.412.

³²⁹ EBH2012. B.28.

³³⁰ Vö. A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény által hatályon kívül helyezett, a munkavégzés alapjául szolgáló szerződések minősítése során figyelembe veendő szempontokról szóló 7001/2005. (MK170.) FMM-PM együttes irányelv. IV. Munkaviszonyt meghatározó jellemzők.

lősségét nem alapozza meg, illetve azt nem szigorítja.³³¹ A Btk. a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumban a munkajogi munkavállaló-fogalom helyett egy olyan fogalmat használ, amelyet sem maga a Btk., sem más jogszabály nem definiál, annak értelmezésének feladata teljes mértékben a joggyakorlatra hárul. A dolgozó fogalom alatt köznapi, nyelvtani értelemben munkavállalót értünk. A Kúria – mint láthattuk – azonban e terminust logikai érvek mentén tágabban értelmezi a munkajogi munkavállaló fogalomnál, ám saját megállapítása szerint az általa felvázolt jellemvonások sem minden esetben vezetnek arra az eredményre, hogy az ott meghatározott ismérvekkel bíró foglalkozásra irányuló jogviszonyban foglalkoztatott személy a büntetőjogi felelősség megállapíthatósága szempontjából dolgozónak minősül. A felvázolt kritériumoknak való megfelelés a dolgozói minősítés szempontjából tehát esetleges, legfeljebb tipikus. Álláspontom szerint a dolgozó-fogalomnak a polgári jogi szerződés alapján munkát végző személyekre történő kiterjesztése törvényesség elvére tekintettel aggályos, a nullum crimen elv értelmezési aspektusát szem előtt tartva e fogalom alatt, úgy vélem, munkavállalót kell érteni akkor is,³³² ha magánjogi szempontból a tág értelmezés logikus eredményre vezet. Ellenkező esetben ugyanis *in abstracto* olyan személyeket is a norma alá szubsumálunk, és így a büntetőjogi felelősség megállapításának lehetősége előtt értelmezési eszközzel nyitunk utat, akik vonatkozásában a terminológia alá tartozás *kétséges*. Ez az értelmezés pedig – álláspontom szerint – ellentmond a jogbiztonság elvének érvényesülését garantáló törvényesség elvének.

A jogalkotó a régi Btk. vesztegetés törvényi tényállásában használt dolgozó-fogalmat elhagyta, és a *gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy* terminológiára cserélte.³³³ A fogalomváltást azzal indokolta, hogy a dolgozó-fogalom elavult, valamint több értelmezési problémát vet fel. A dolgozó-fogalommal szemben – a jogalkotó értelmezése szerint – „*az új kifejezés kellően széles kört felölel, ugyanakkor a jogbiztonság szempontjából pontosnak és jól értelmezhetőnek is tekinthető.*”³³⁴ A fogalom elhagyására vonatkozó jogalkotói döntésre tekintettel nehezen érthető, vajon a költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi deliktum miért tartalmazza még mindig a jogalkotó által is elavultnak tekintett, a kifejtett értelmezési problémákat magában hordozó terminust. Emellett álláspontom szerint az elemzett fogalom helyett bevezetett terminológia nem felel meg jobban jogbiztonság követelményének.³³⁵

Annak megállapításához, hogy kit terhel kötelezettség, álláspontom szerint elengedhetetlen annak vizsgálata, vajon jogszerű aktus alapján terheli-e a kötelezettség a tagot vagy dolgozót. Ennek megállapítása kevésbé okoz problémát akkor, ha a kötelezettséget jogszabály (pl. felügyelőbizottság vagy audit bizottság tagja, avagy könyvvizsgáló vonatkozásában), vagy belső, szervezeti normatív aktus (pl. működési szabályzat) állapítja meg.³³⁶ Körültekintő vizsgálatot igényel viszont az a helyzet, ha a kötelezettség eseti megbízáson, meghatalmazáson, vagy más polgári jogi szerződésen alapul. Fontos kiemelni, hogy az uralkodó hazai szakirodalom egy része és nemzetközi szakirodalom egyaránt arra az álláspontra helyezkedik, hogy tettes lehet az is, akinek az említett kötelezettségét normatív

³³¹ NAGY 2014a, 77. p.; GROPP 2015, 102. p.

³³² Vö. KLENANC 2015, 464. p.

³³³ HOLLÁN 2014, 102. p.

³³⁴ 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről. Részletes indokolás a 290. §-hoz. A dolgozó-fogalom eltérő jogalkalmazói értelmezése tekintetében lásd: HOLLÁN 2014, 101. p.

³³⁵ Lásd részletesen: III. 2. 2. 3. Fejezet

³³⁶ Vö. SCHUBAUER 2013, 308. p.

aktus nem rögzíti ugyan, de facto mégis felügyeleti-ellenőrzési jogkörrel rendelkezik.³³⁷ E szakirodalmi álláspontot aggályosnak tartom a jogbiztonság maradéktalan érvényesülésének követelménye szempontjából, ugyanis úgy vélem, hogy normatív aktus hiányában, szervezeti szokásra alapított büntetőjogi felelősség felveti a nullum crimen sine lege scripta elv sérelmét. Hasonló álláspontra helyezkedett a francia Alkotmánytanács is, amikor is a törvényi meghatározottság alkotmányos kritériumának való megfelelés okán kötelezte a jogalkotót arra, hogy a büntetőszankciók terén pontosan határozza meg az elkövetővé válás kritériumait, és egyben kimondta, hogy ennek hiányában a de facto vezető nem rendelkezik speciális tettesi kvalifikációval.³³⁸ Az elkövetővé válás pontos kritériumainak meghatározottságával kapcsolatos problematika adott a csődbűncselekmény speciális tettesi kvalifikációja vonatkozásában is. A Btk. 404. § (6) bekezdése kimondja, hogy „a csődbűncselekményt tettesként az követheti el, aki az adós gazdálkodó szervezet vagyonával vagy annak egy részével rendelkezni jogosult, vagy arra lehetősége van, akkor is, ha a vagyonnal történő rendelkezés alapjául szolgáló jogügylet érvénytelen”. Habár annak eldöntése, vajon adott történeti tényállás vonatkozásában ténylegesen ki lehet a bűncselekmény tettese, esetről-esetre körültekintő jogértelmező tevékenységet igényel, expressis verbis kifejezi a jogalkotó, hogy tettes az, aki de jure rendelkezési jogosultsággal rendelkezik, valamint az is, aki e jogosultsággal az ott meghatározott feltételek mellett csak de facto rendelkezik. A csődbűncselekmény tettesére vonatkozó rendelkezés a contrario alapon szolgál érvként amellett, hogy ha a jogalkotó a de facto vezetőt is tettesi minőséggel kívánja aposztrofálni, úgy azt – a törvényesség elvének megfelelően – kifejezetten deklarálnia kell.

KLENANC 2015-os tanulmányában a gazdasági társaságok vonatkozásában vizsgálja a kérdést: vajon felügyelőbizottság, valamint audit bizottság tagja lehet-e a bűncselekmény tettese.³³⁹ Megállapítása szerint a felügyelőbizottsági tagok a Ptk. 3:26. §-a alapján kétséget kizáróan felügyeleti kötelezettséggel terhelt szervezeti tagok, ugyanis expressis verbis kimondja, hogy feladata az ügyvezetésnek a jogi személy érdekeinek megóvása céljából való ellenőrzése. Tekintettel azonban arra, hogy a Ptk. 3:121.§ (4) bekezdés értelmében a felügyelőbizottság tagja nem lehet a gazdasági társaság munkavállalója, úgy a speciális tettesi kvalifikáció esetében nem definiálható, ugyanis nem tag vagy dolgozó, hanem a társaság érdekében tevékenységet végző független személy.³⁴⁰ KLENANC az audit bizottság tagjának tettesi kvalifikációja tekintetében úgy foglal állást, hogy a Ptk. ide vonatkozó rendelkezéseinek vizsgálata alapján kizárólag akkor lehet releváns, ha a tag az igazgatótanácsból kerül ki. Álláspontjával egyetértek, ugyanis az audit bizottság tagja vagy az igazgatótanácsból, vagy a felügyelőbizottságból kerül ki, és mint az imént láthattuk, a felügyelőbizottság tagja eleve nem bírhat tettesi kvalifikációval.³⁴¹

³³⁷ MISKOLCZI 2016, 1348. p.; KARSTEN 2010, 41. p.; NERLICH 2007, 670. p.

³³⁸ KIS-NAGY 2007, 43. p.

³³⁹ KLENANC 2015, 462. p.

³⁴⁰ KLENANC 2015, 464. p.

³⁴¹ KLENANC 2015, 464. p.

III.2.2.3. Ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított, a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy

Az előző fejezetben a tag és dolgozó vonatkozásában tett megállapítások relevánsak e helyen is.³⁴² Mindazon személyi kör, amely tekintetében nem állapítható meg a szervezettel való tagsági vagy „dolgozói” jogviszony, azonban a szervezet érdekében végzik tevékenységüket, a vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése bűncselekménynek tettése lehet, ezáltal e tényállás a költségvetési csaláshoz kapcsolódó alakzathoz képest *kiterjeszti* a büntetőjogi felelősséget.³⁴³ E címen belül a gazdasági társaságok szempontjából jelentőséggel bíró azon személyek potenciális tettesi kvalifikáltságát vizsgálom elsősorban, akik nem, avagy nem feltétlenül állnak tagsági vagy munkavállalói jogviszonyban a gazdasági társasággal. Emellett a gazdálkodó szervezet fogalom alá tartozó, egyébként is széleskörű szervezetek vonatkozásában fogom igazolni az az előfeltevésemet, miszerint a szervezet részére vagy érdekében történő tevékenység végzése mint kvalifikáló tényező – a jogalkotói intenció ellenére³⁴⁴ – gyakorlatilag megfoghatatlanná teszi a tényállás potenciális tettesi körét.

Nem adhat vitára okot, hogy a felügyelőbizottság tagja, szemben a költségvetési csaláshoz kapcsolódó alakzattal, elkövetője lehet a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felelősségi formának, ugyanis e helyen nem elvárt a szervezettel fennálló tagsági vagy dolgozói jogviszony. E megállapítás nem tehető meg azonban automatikusan, a tettesi kvalifikációhoz ugyanis álláspontom szerint körültekintően kell vizsgálni a felügyelőbizottsági tag kötelezettségét megállapító háttérnormát, valamint azzal párhuzamba állítva a speciális felelősségi forma szerkezetét és célját. Ennek megfelelően álláspontom szerint a következő megállapításokat szükséges megtenni: a felügyelőbizottsági tag *ex lege* az *ügyvezetés* ellenőrzésére köteles, az ügyvezetést (mint vezető tisztségviselőt) azonban ugyancsak kötelezettség terheli, mégpedig – álláspontom szerint – kötelezettsége a tag, valamint dolgozó vonatkozásában primér. Tekintettel azonban arra, hogy a vezető tisztségviselő is munkaviszony, vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony alapján látja el tevékenységét,³⁴⁵ úgy a felügyelőbizottság relációjában ő is olyan személynek minősül – büntetőjogi szempontból – akit mint veszélyforrást a felügyelőbizottság hivatott felügyelni. Így a felügyelőbizottság speciális felelőssége elsődlegesen és másodlagosan is fennállhat: elsődlegesen akkor, ha az alpbűncselekményt maga az ügyvezetés, a vezető tisztségviselő követi el, másodlagosan – mintegy járulékosan – pedig akkor, ha azt a gazdálkodó szervezet egyéb tagja vagy dolgozója követi el, és a vezető tisztségviselő elmulasztotta kötelezettségét teljesíteni. Ebben az esetben a felügyelőbizottsági tagnak álláspontom szerint dogmatikailag a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettséghez járuló mulasztásos bűnsegély alapján állhat fenn büntetőjogi felelőssége, kizárólag akkor, ha az ügyvezetés ellenőrzését szándékosan mulasztja el, és tudata kiterjed a vezető tisztségviselő szándékos mulasztására is. Ha ez esetben az objektív büntethetőségi feltétel realizálódik, akkor tehát nem önálló tetteseik lesznek mindketten a

³⁴² Hollán álláspontja szerint elképzelhető olyan konstelláció, amikor is a szervezet tagja egyben nem tekinthető a szervezet érdekében tevékenységet végző személynek. Így abban az esetben, ha például a részvénytársaság alapszabálya kizárja a tag, a részvényes szavazati jogát, úgy az kizárólag a tagsági viszony okán nem tekinthető a szervezet érdekében tevékenységet végző személynek. (HOLLÁN 2014, 102-103. p.)

³⁴³ Vö. HOLLÁN 2014, 102. p.

³⁴⁴ 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről. Részletes indokolás a 290. §-hoz.

³⁴⁵ FARKAS 2011, 165. p.

speciális felelősségi alakzatnak, ugyanis a felügyelőbizottsági tag magatartása ez esetben a vezető tisztségviselő mulasztásához kapcsolódik, és nem *közvetlenül* a más által realizált alapbűncselekmény kapcsán áll fenn. Habár a felelősségi mátrix felvázolása logikusnak tűnik, a büntetőjogi felelősség itt ismertetett kiterjesztése, az amúgy is bizonytalan alapokon álló speciális vezetői felelősséghez kapcsolódó mulasztásos bűnsegély meg nem engedett módon tágítja a büntetőjogi felelősséget.

KLENANC álláspontja szerint az audit bizottsági tag is elkövetője lehet a speciális vezetői felelősségi alakzatnak, ugyanis a Ptk. 3: 291. § (1) bekezdése szerint az audit bizottság *feladata a pénzügyi beszámolórendszer ellenőrzése*.³⁴⁶ Álláspontom szerint, tekintettel arra, hogy a releváns alapbűncselekmény a hivatali vesztegetés, az audit bizottság tagjának mint ellenőrzésre feljogosított tagnak nagy jelentősége van.

A felügyelőbizottság tagjához hasonlóan az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat körében vizsgálendő a könyvvizsgáló mint a bűncselekmény potenciális tettese. Ahogyan FARKAS megfogalmazza: „*a könyvvizsgáló a gazdasági társaság külső ellenőrző szerve, a társasággal szerződő, de attól független, önálló személyiség (...), alapvető feladata a közérdek és közhitelesség szolgálata*”.³⁴⁷ A felügyelőbizottság általános ellenőrzési tevékenységéhez képest a könyvvizsgáló speciális ellenőrzési kompetenciával rendelkezik, feladata a számviteli törvény alapján pénzügyi-számviteli ellenőrzés.³⁴⁸ A tettesi kvalifikáció szempontjából lényeges tehát, hogy a könyvvizsgáló nem állhat sem tagsági, sem munkavégzésre irányuló jogviszonyban a gazdasági társasággal [Ptk. 3:129. § (3) bek.]. A könyvvizsgáló kétségtelenül a gazdasági társasághoz kötődő, ellenőrzésre feljogosított szerv, illetve személy, amely tevékenységét azonban a társaságtól függetlenül végzi. Tekintettel pedig arra, hogy in abstracto nem áll fenn érdekellentét a szervezet és a könyvvizsgáló között abban az esetben sem, ha alkalmazása kötelező, úgy álláspontom szerint a tettesi kvalifikáció absztrakciós szintjén kimondható, hogy a könyvvizsgáló a szervezet érdekében eljáró személy.

A szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, ellenőrzési, illetve felügyeleti kompetenciával felruházott személy mint speciális tettes, álláspontom szerint, olyan fogalom, amely determináló jellegű értelmezési problémákat vet fel. Ezért, habár a gazdálkodó szervezet – így adott esetben, a meghatározott feltételek megvalósulása esetén az állami szervek – törvényességi felügyeletét ellátó szerv, szervet e feladatában képviselő személy a gazdálkodó szervezet vonatkozásában felügyeletre, illetve ellenőrzésre feljogosított személy, ám kérdéses, hogy a törvényes működés ellenőrzésére hivatott tevékenység ellátása a tettesi kvalifikáció fennállásához szükséges feltétel megvalósulása szempontjából a szervezet érdekében állónak tekinthető-e. Általánosságban kimondható, hogy bármely szervezet törvényes és tiszta működéséhez fűződő érdek közérdek, állami érdek, ám egyúttal absztrakt szintű szervezeti érdek is, tekintettel arra, hogy a szervezeteknek a visszaélésmentes, tiszta, normakövető működésre kell törekedniük.

³⁴⁶ KLENANC 2015, 464. p.

³⁴⁷ FARKAS 2011, 195. p.

³⁴⁸ FARKAS 2011, 195. p.

III.2.3. Részösszegzés

A fejezet elején megfogalmazott hipotézis, miszerint a Btk. által meghatározott speciális tettesi kvalifikáció formálisan is tág köre, együttértelmezve a Btk. értelmező rendelkezése alapján relevánssá váló Pp. szerinti gazdálkodó szervezet fogalommal, a tényleges tettesi kvalifikációt definiálhatatlanná teszi, ezáltal sérti a nullum crimen sine lege elv certa részkövetelményét, részben igazolható, részben azonban cáfolni kell. Lépcsőzetesen megvizsgálva a speciális tettesi kvalifikációhoz kapcsolódó egyes fogalmi elemeket, megállapítható, hogy a Pp. gazdálkodó szervezet fogalma számos, egymástól eltérő jogállással rendelkező, heterogén szervezeteket foglal össze, ám az egyes szervezetek struktúráját egyenként áttekintve in abstracto mindegyik releváns lehet a speciális vezetői felelősségi alakzat realizálása szempontjából. Azaz a fogalom összességében ugyan nehezen áttekinthető, mégis alkalmas arra, hogy a benne foglalt szervezeteket a felelősségi forma tárgyi hatálya alá vonja. Az egyes gazdálkodó szervezeteken belül annak megállapítása azonban, vajon ki tekinthető vezetőnek, avagy ellenőrzésre feljogosított tagnak, vagy dolgozónak, immáron olyan értelmezési kérdés, amely felveti a nullum crimen elv sérelmét. A speciális tettesi kvalifikációt deklaráló két fogalom vonatkozásában pedig kijelenthető, hogy sérül a pontos törvényi meghatározottság követelménye: a jogalkotó nem definiálja a „dolgozó” fogalmat, így büntetőjogi felelősséget determináló értelmezés kérdése, vajon érteni kell-e e terminus alatt a gazdálkodó szervezetnél megbízási jogviszony alapján a tevékenységet végző személyt is, vagy csak azt, aki a szervezettel munkaviszonyban áll. Álláspontom szerint a kiterjesztő értelmezés büntetőjogi tilalmára tekintettel a szervezetnél megbízási jogviszony alapján tevékenységet folytató személy nem tekinthető dolgozónak. Hasonló értelmezései nehézséget vet fel a „szervezet érdekében tevékenységet végző személy” kvalifikáltsága, ugyanis nem adható pontos, a jogbiztonság sérelmét elimináló meghatározás a tekintetben, milyen tény vagy körülmény teszi az adott személyt a szervezet érdekében tevékenységet végző személlyé, így álláspontom szerint e tettesi kvalifikációra vonatkozó tényállási fordulat sérti a nullum crimen sine lege certa elvet.

III.3. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mint elkövetési magatartás

III.3.1. Hipotézis

Dogmatikai axióma, hogy ez elkövetési magatartás a törvényi tényállás szükségképpeni eleme, azaz anélkül kizárt bűncselekményi tényállást létrehozni.³⁴⁹ A tény azonban, hogy az, hogy a büntetőnorma tartalmaz elkövetési magatartást, még korántsem jelenti azt, hogy annak formális jelenléte materiálisan is igazolja a tényállás dogmatikai helytállóságát. Abban az esetben ugyanis, hogyha az elkövetési magatartás annak tartalmi meghatározhatatlansága okán „szükségképpeni báb-tényállási elem” csupán, úgy annak a törvényi tényállásnak a dogmatikai helytállósága álláspontom szerint aggályos. Jelen fejezetben arra törekszem, hogy a speciális vezetői felelősségi forma elkövetési magatartásának minél részletesebb elemzésével megválaszoljam azt az alapkérdést: vajon az elkövetési magatartás büntetőjog-dogmatikai szempontból helytálló-e.

³⁴⁹ Vö. HOLLÁN 2019b, 23. p.

E fejezetben a vizsgált tényállások elkövetési magatartásának elemzésre révén céloom egészen pontosan a következő hipotézis alátámasztása, vagy cáfolata:

A speciális vezetői felelősségi tényállások elkövetési magatartása egyértelmű tartalmának meghatározása nem lehetséges, ezért az sérti a nullum crimen sine lege certa elvet.

A bűncselekmény elkövetési magatartása a *felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítésének elmulasztása*. A vezető vétkessége *formálisan* tehát kizárólag a kötelezettségszegésen alapszik, a jogellenesség tartalma abban áll.³⁵⁰ A magatartás a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállásban *expressis verbis* e megfogalmazással jelenik meg, a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó alakzat azonban nem tartalmazza a *mulasztás* kifejezést. A deliktum megfogalmazása azonban, miszerint „*a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozta volna*” álláspontom szerint *implicite* nem értelmezhető másképpen, mint hogy az szintén kizárólag mulasztással realizálható. Az elkövetési magatartás megfogalmazásának nyelvtani, valamint teleologikus értelmezése mindkét tényállás vonatkozásában egyaránt kizárja a tevéssel történő elkövetés lehetőségét.³⁵¹ Azzal, hogy a kötelezettséget a Btk. jelen tényállásokban *expressis verbis* kifejezésre juttatja, a mulasztás normatív alapja maga a Btk.,³⁵² azt azonban – mint látni fogjuk – más jogági normák töltik meg tartalommal.

A tekintetben, hogy tiszta, avagy vegyes mulasztásos (azaz mulasztásos materiális vagy immateriális) tényállásról van-e szó, a bűncselekmény eredményének vizsgálatát követően kívánok állást foglalni tekintettel arra, hogy a deliktum ebbéli minősítése az eredmény tényállási elemhez tartozó ismérv.

III.3.2. A keretdiszpozíciós jelleg dogmatikai konzekvenciái

Az elkövetési magatartás kifejezésre juttatja, hogy keretdiszpozícióról van szó, azaz tényállásban megfogalmazott magatartást, más jogági szabályok töltik meg tartalommal.³⁵³ A mulasztás alapjául szolgáló magatartási norma tehát nem a büntetőjog.³⁵⁴ Ahhoz tehát, hogy megállapíthassuk, miben áll a bűncselekmény elkövetési magatartása, mi annak „*tilalmazottsági tartalma*”,³⁵⁵ szükségképpen meg kell vizsgálni, milyen más jogági normák képezik e keretdiszpozíció tartalmát, ugyanis önmagában felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség mint olyan, nem definiálható.³⁵⁶ E jogszabály-szerkesztési módszer nem idegen különösen

³⁵⁰ HILGERS 2000, 20. p.; Vö. VISKI 1968, 284. p.

³⁵¹ Tekintettel arra, hogy kizárólag mulasztással elkövethető deliktumról van szó, vitatható GÁL István által az elkövetési magatartással kapcsolatban használt „*elhanyagol*” terminológiának a szándékos, valamint a gondatlan tényállási alakzat vonatkozásában egyaránt következetesen való alkalmazása, ugyanis az elhanyagolás szubjektív tényállási elemre – nevezetesen gondatlanságra – való utalást hordoz magában, a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség szándékos elmulasztása mint elkövetési magatartás pedig nem lehet ekvivalens annak elhanyagolásával. (GÁL 2016, 921. p.)

³⁵² Vö. SANDMANN 2001, 486. p.

³⁵³ Vö. GULA 2002, 42. p.

³⁵⁴ HOLLÁN 2018a, 45. p.

³⁵⁵ NAGY 2015, 614. p.

³⁵⁶ BOCK 2009, 73. p.; ROGALL 1986, 590. p.

a gazdasági bűncselekmények körében,³⁵⁷ előnye az életviszonyok gyors változására való rugalmas reagálásnak a lehetősége.³⁵⁸

A keretdispozíciós kodifikációs formák körében tisztán blankettáris, valamint büntetőjogi többletelemet tartalmazó keretdispozíciók között tehetünk különbséget.³⁵⁹ Annak megállapítása, vajon a tényállás tartalmaz-e a más jogágbeli kötelezettségszegésen kívül egyéb tényállási elemet (azaz büntetőjogi többletelemet), vagy sem (azaz tisztán blankettáris), vagyis elegendő-e a büntetőjogi felelősség megállapításához a pusztán kötelezettségszegés, vagy egyéb objektív tényállási elemeknek is realizálódniuk kell ahhoz, korántsem egyszerű, viszont e megállapításnak jelentős dogmatikai konzekvenciái vannak.³⁶⁰ A más jogszabály keretnormát kitöltő szerepének óriási értelmezési jelentőséget ad az a tényállástani megállapítás, hogy vajon az adott deliktum immateriális, vagy materiális bűncselekmény-e. Hiszen – ahogyan azt WIENER kifejti – ha a bűncselekmény eredményét pontosan, mintegy értelmezést nem igénylő módon meghatározza a törvényi tényállás, úgy az elkövetési magatartásnak mint keretdispozíciónak *felelősséget szűkítő jelentősége van*,³⁶¹ amennyiben azonban a keretjogszabályban nem szerepel eredmény, úgy a más jogági normák tulajdonképpen *„büntetőjogi felelősséget konstituáló módon épülnek be a büntető jogszabályba”*,³⁶² éspedig éppen e kettős jellegből eredően más és más mérce jelenti a nullum crimen elvnek való megfeleléség határait.³⁶³

Fontosnak tartom már e helyen megfogalmazni, hogy a keretdispozíciók eleve magukban rejtik a kiterjesztő értelmezés veszélyét,³⁶⁴ azaz ez a kodifikációs technika – minden pozitívuma ellenére – ab ovo veszélyes. Éppen ezért – ahogyan azt ANGYAL Pál is megfogalmazza – a *„jogtisztaság szemszögéből kívánatos, hogy a törvény minél kisebb számban állítson keretfogalmakat.”*³⁶⁵ Fontos azonban azt is kihangsúlyozni, hogy bizonyos esetekben épphogy a keretdispozíciós kodifikációs technika hivatott a jogbiztonság követelményének érvényesülését szolgálni azáltal, hogy nem zárja ki a társadalomra veszélyes magatartások iránti büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségét azáltal, hogy kazuisztikus magatartásmeghatározást alkalmaz.³⁶⁶ Ha a jogalkotó a keretdispozíciós kodifikációs technika alkalmazása mellett dönt, arra kell törekednie, hogy a büntethetőség feltételeit minél pontosabban megfogalmazza, ebben az esetben felelhet meg a tényállás maradéktalanul a jogbiztonság követelményének. Ahogyan azt WIENER megfogalmazza: *„A kerettényállások alkalmazását nehezíti meg, teszi lehetetlenné, ha a törvényi tényállások kodifikációs technikája nem juttatja világosan kifejezésre a védett tárgyra és az elkövetői tevékenységre vonatkozó jogalkotói akaratot.”*³⁶⁷

Az Alkotmánybíróság következetes a tekintetben, hogy a keretdispozíciós kodifikációs technika alkalmazása önmagában véve nem alkotmányellenes, nem sérti a jogállamiság

³⁵⁷ WIENER 1992, 615. p.

³⁵⁸ ANGYAL 1942, 22. p.; GULA 2002, 42-43. p.; NAGY 2015, 613. p.; NAGY 2016, 459. p.

³⁵⁹ NAGY 2014a, 104. p.

³⁶⁰ GULA 2002, 44. p.

³⁶¹ WIENER 1992, 625. p.

³⁶² WIENER 1992, 626. p.; GULA 2002, 45. p.

³⁶³ WIENER 1992, 627. p.

³⁶⁴ ANGYAL 1942, 19. p.

³⁶⁵ ANGYAL 1942, 21. p.

³⁶⁶ Vö. 435/B/1999. AB határozat

³⁶⁷ WIENER 1992, 626. p.

követelményét.³⁶⁸ Nem céloim e fejezetben a keretdiszpozíciókkal, illetve e szabályozási technikával kapcsolatban született valamennyi alkotmánybírói határozat elemzése,³⁶⁹ ám a vizsgált tényállások alkotmányossági követelményeknek való megfeleléségének kérdése szempontjából elengedhetetlen azon döntések, illetve ratiók ismertetése, amelyek az Alkotmánybíróságot e kérdés felmerülése során determinálják. Már e helyen általános bevezetőként érdemes rögzíteni, hogy az AB már igen korán, a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban megfogalmazta a büntetőtvénnyel kapcsolatos alkotmányossági mérce alapvető sarokköveit, amelyet a keretdiszpozíciók vonatkozásában is irányadónak kell tekinteni: „*A büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátoznia kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazók részéről*”.³⁷⁰ A nullum crimen elv certa részkövetelményének maradéktalan érvényesülésének gondos vizsgálata különösen fontos a kerettényállások tekintetében. Az alkotmánybírói judikatúrában kikristályosodott részkövetelményekkel az elkövetési magatartás értelmezése során részletesen foglalkozom.

Habár a keretdiszpozíciós kodifikációs technika alkalmazása önmagában nem sérti a nullum crimen elvet, ám a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése elkövetési magatartás keretdiszpozíciós jellege okán kizárólag akkor felel meg a nullum crimen sine lege certa, azaz a pontos törvényi meghatározottság követelményének, ha annak tartalma más jogági normák alapján pontosan, *egyértelműen* meghatározható. Fontosnak tartom leszögezni, hogy a törvényi tényállások alkotmányos megfeleléségének kérdése a deliktumok tárgyi oldalának teljes vizsgálata nélkül aligha válaszolható meg, ily módon az elkövetési magatartással szemben alkotmányossági kritikák esetleges eliminálása sem vezet automatikusan a deliktumok alkotmányosságának eredményére. Ezért e tekintetben végső konklúziót az objektív tényállási elemeket elemző fejezet végén vonok le.

III.3.3. A vezető tisztségviselőt terhelő magánjogi kötelezettségek rendszere

E címen belül azokat, a vezető tisztségviselőt terhelő magánjogi kötelezettséget kívánom rendszerbe foglalni, amelyek célja, illetve funkciója a szervezeten belüli jogellenes – legyen az akár büntetőjog-ellenes, avagy magánjog-ellenes – cselekmények megakadályozása. Álláspontom szerint ugyanis ahhoz, hogy a vezető tisztségviselőt terhelő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettséget tartalommal töltsük meg, el kell azt helyezni egy tágabb, büntetőjogi szempontból *is* releváns rendszerben. Tekintettel arra, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség a vezető tisztségviselőt e pozíciójából eredően terhelő kötelezettség, álláspontom szerint a tágabb rendszer, amelybe e halmaz illeszkedik, a vezető tisztségviselőt alá-fölrendeltségi jogviszony alapján a szervezet tagjának, illetve dolgozójának magatartásával kapcsolatban terhelő magánjogi, így tipikusan polgári jogi, munkajogi, társasági jogi köte-

³⁶⁸ 1026/B/2000 AB határozat; 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés. GULA 2002, 44. p.; NAGY 2015, 614. p.; NAGY 2016, 459. p.

³⁶⁹ E témáról lásd részletesen: HOLLÁN 2019b

³⁷⁰ Lásd részletesen: HOLLÁN 2019b, 22. p.

lezettségek rendszere. A kötelezettségek sokasága és heterogenitása miatt azokat pontosan meghatározni és taxatív felsorolni lehetetlen feladat,³⁷¹ ám az absztrakt kategóriákba sorolás is képes elősegíteni a releváns rendszerezést. A kötelezettségek kategorizálására tett kísérletet megelőzően fontos azonban megfogalmazni a rendszerbe foglalás célját. Más jogágak által (is) szabályozott kötelezettség megszegése, elmulasztása *általában* abban az esetben képezheti büntetőjogi felelősség bázisát, ha azt a Btk. kifejezetten deklarálja, avagy a kötelezettségek pontos körére utalva az más jogági normák akár tevésével, akár mulasztással történő megszegése okán büntetőjogi felelősséget alapoz meg. Ismert azonban a nyitott törvényi tényállások dogmatikai kategóriája, amely deliktumok mulasztással történő elkövetésére speciális szabályok vonatkoznak, nevezetesen a büntetőjogi felelősség a nemtevésért akkor áll fenn, ha az elkövetőt az eredmény elhárítására nézve speciális, azaz nem a Btk.-ból eredő *jogi* kötelezettség terhelte.³⁷² Így tehát a büntetőjogi felelősséget (is) megalapozó kötelezettségek körét vizsgálva mindenekelőtt szükséges lefektetni azt, hogy a mulasztásért való felelősség normatív alapja az egységes hazai dogmatikai felfogás szerint kétféle lehet: általános, valamint speciális.³⁷³ Általános tehát a jogi kötelezettség büntetőjogi szempontból akkor, ha a kötelezettséget a Btk. kifejezetten deklarálja, annak elmulasztását elkövetési magatartásként fogalmazza meg.³⁷⁴ *Speciális jogi kötelezettségen* pedig a büntetőjog dogmatikai fogalomrendszerén belül olyan, a mulasztás elkövetési magatartás normatív alapját képező jogi kötelezettségeket értünk, amelyek nem a Btk.-ból erednek, amelyek nincsenek a Btk.-ban *expressis verbis* elkövetési magatartásként megfogalmazva.³⁷⁵ Ezért szükséges kimondani, hogy a speciális vezetői felelősség alapját képező felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség, annak *expressis verbis* megfogalmazása okán általános jogi kötelezettségnek tekintendő,³⁷⁶ ugyanis annak *elsődleges* forrása a Btk.³⁷⁷ (*garantenähnliche Stellung des Betriebsinhabers*)³⁷⁸. Annak oka, hogy e helyen mégis indokolt a speciális jogi kötelezettségek dogmatikai kategóriájának vizsgálata az, hogy álláspontom szerint a vezető tisztségviselőt terhelő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség büntetőjogilag releváns rendszerbeli helye kettős: az egyszerre általános, valamint speciális jogi kötelezettség. Általános a jogi kötelezettség a speciális vezetői felelősségi tényállások tekintetében, speciális viszont a valamennyi bűncselekmény relevanciájában vizsgálendő

³⁷¹ Vö. VISKI 1968, 285. p.

³⁷² LOSONCZY 1936, 5. p.; NAGY 2014a, 161. p.

³⁷³ LOSONCZY nem tipizálható, törvényi tényálladékba nem foglalható mulasztási cselekményeknek nevezi azokat a deliktumokat, amelyek normatív alapja nem a Btk.-ból ered, azaz a mai terminológia szerinti nyitott törvényi tényállások mulasztásos változatát. (LOSONCZY 1936, 5. p.) ERDŐSY tulajdonképpeni (vagy formális) mulasztásos bűncselekményeknek tekinti azokat a deliktumokat, ahol a mulasztás normatív alapja a Btk., nem tulajdonképpeni (vagy materiális) mulasztásos bűncselekménynek pedig azokat az eredmény-bűncselekményeket nevezi, amelyek esetében a nemtevés büntetendősége speciális jogi kötelezettségen alapul. (ERDŐSY 1987, 185. p.; Vö. BARNA 1955, 758. p.)

³⁷⁴ KIS–HOLLÁN 2013, 114. p.

³⁷⁵ Vö. KIS–HOLLÁN 2013, 114–115. p.; ERDŐSY 1987, 187. p.

³⁷⁶ Vö. TOKAJI 1984, 180. p.; MASCHKE 1997, 31. p.; NAGY 2015, 617. p.; ORDEIG 2001, 652. p.; ROGALL 1986, 588. p.; VIDA 2007, 285. p.

³⁷⁷ Vö. MÉSZÁROS 2019a, 333. p.

³⁷⁸ A német szakirodalom *garantenähnliche Stellung* megfogalmazással él a vezető tisztségviselőt terhelő, Btkban megfogalmazott felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tekintetében, amellyel kifejezésre juttatja, hogy a „jogállás”, amely alapján az elkövetőt a tevési kötelezettség terheli, a speciális jogi kötelezettségek vezető tisztségviselő vonatkozásában releváns halmazával mutat rokonságot, azzal mégsem feleltethető meg azonban dogmatikailag éppen abból kifolyólag, hogy e magatartást *expressis verbis* a Btk. deklarálja. (GÖHLER 1989, 1040. p.)

mulasztásos bűnségély elkövetői kategória vonatkozásában. A mulasztásos bűnségélyt ugyanis az jellemzi, hogy az a személy, akit speciális jogi kötelezettség terhel a más által elkövetett bűncselekmény megakadályozására nézve, ennek ellenére nem tesz meg minden tőle telhetőt a megakadályozás érdekében.³⁷⁹ A mulasztásért a speciális jogi kötelezettség alapján fennálló felelősség tehát a mulasztásos bűnségélyért fennálló felelősség normatív alapját képezi.³⁸⁰

A kettős rendszerbeli hely vonatkozásában, azaz a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség kétféle normatív alapon nyugvó büntetőjogi relevanciájának tekintetében tett megállapításom logikus dogmatikai evidenciának tekinthető annyiban, amennyiben elfogadjuk a speciális jogi kötelezettségek létalapját, az uralkodó hazai szakirodalom képviselőivel egyetértve. Ebben az esetben álláspontom szerint vitathatatlan, hogy a vizsgált tényállások által deklarált felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség e speciális jogi kötelezettségek halmazának részlemeze.

Álláspontom szerint a más jogági kötelezettségek tágabb körének vizsgálata így két okból is elengedhetetlen: egyrészt ahhoz, hogy meghatározzuk mi a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalma, látnunk kell azt, hogy mi *nem* tartozik bele ebbe a fogalmi körbe, így a tágabb mátrix vizsgálata álláspontom szerint az elkövetési magatartás negatív megközelítése okán indokolt. E megállapítás, valamint annak alátámasztása a következő hipotézishez vezet:

A speciális vezetői felelősségi tényállás az elkövetési magatartás megfogalmazása okán szűkíti a büntetőjogi felelősséget a mulasztásos bűnségély elkövetői alakzathoz képest.

Hipotézisem egyúttal azt a következtetést is magában foglalja, hogy mindazon „*elkövetési magatartás*”, amely *nem minősül* felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek, viszont a vezető tisztségviselőt terhelő egyéb kötelezettségnek igen, úgy az – egyéb feltételek fennállása esetén – a mulasztásos bűnségély elkövetői alakzat alapján alapozhatja meg a büntetőjogi felelősséget,³⁸¹ a speciális vezetői felelősségi tényállás alapján elkövetési magatartás hiányában aligha. (Ez pedig a vizsgálat lefolytatása indokoltságának másik oka.) Ehhez azonban álláspontom szerint elengedhetetlen a vezető tisztségviselőt más jogági normák alapján terhelő kötelezettségek büntetőjogi felelősséget determináló volta létjogosultságának vonatkozásában állást foglalni. Így e fejezetben a *differentia specifica* jelleggel releváns más jogági kötelezettségek csoportosítását, ismertetését megelőzően azon kérdés megválaszolására törekszem, miszerint van-e egyáltalán dogmatikai létjogosultsága annak, hogy más jogági kötelezettség alapján büntetőjogi felelősség fennálljon?

³⁷⁹ TOKAJI 1984, 375. p.; NAGY 2014b, 62. p.; JACSÓ 2014, 275. p.; KIS–HOLLÁN 2013, 214. p.; Vö. LOSONCZY 1966, 346. p.; KÁDÁR–KÁLMÁN 1966, 285. p., 600. p.; HELLER 1931, 142. p.

³⁸⁰ A korabeli szakirodalom a mulasztásos bűnségély (nemleges segély) büntetendőségének *genus proximumát* a részes mulasztásának a tettes cselekményéhez való okozati kapcsolatában látta. Habár formailag oksági viszony feltételezésére alapítják a felelősséget, mégis látható, hogy a mulasztót terhelő kötelezettség fennállása képezi annak az alapját. (Vö. WCLASSICS 1893, 526-527. p.)

³⁸¹ Vö. BARNÁ 1955, 760. p.

III.3.3.1. Más jogági kötelezettség büntetőjogi felelősségkonstruáló hatásának törvényessége

Speciális jogi kötelezettségek létezését és büntetőjogi felelősség normatív alapját képező voltát a jogirodalom régtől fogva elismeri,³⁸² számos olyan esetkör fogalmaz meg, amelyek a büntetőjogi felelősség alapjául szolgálhatnak azoknak a Btk.-ban való kifejezett megfogalmazásuk hiánya ellenére.³⁸³ A büntetőjog által is elismert speciális jogi kötelezettségek körének részét képezik így a másért, harmadik személyért való felelősség különböző esetei is, amelynek alapját tipikusan magánjogi normák képezik. Emellett a hazai szakirodalom külön, nemtevésért való felelősséget megalapozó esetkörként nevesíti mind a polgári jogi szerződésen, mind pedig a munkaviszonyon, munkavégzésre irányuló jogviszonyon, tagsági viszonyon, illetőleg az ezekből eredő munkaköri kötelezettségen alapuló speciális jogi kötelezettséget.³⁸⁴ A speciális jogi kötelezettséget meghatározó szabályok mondják ki azt, hogy a felelős személy a meghatározott jogi tárgyak biztonsága érdekében milyen konkrét aktív magatartások tanúsítására köteles. Ezeknek az előírt aktivitásoknak a nemteljesítése jelenti tehát a kötelezett büntetőjogi értelemben vett mulasztásának tartalmát.³⁸⁵ Jóllehet a hazai szakirodalom kifejezetten nem szól a vezető tisztségviselőt terhelő kötelezettségek mint mulasztás normatív alapjaként szolgáló speciális jogi kötelezettségek köréről, ám abból a tényből, hogy a témaspecifikus szakirodalom elismeri és kifejezésre juttatja a speciális felelősségi alakzattal szemben a szükséges feltételek megvalósulása esetén a mulasztásos bűnsegély elkövetői alakzat primátusát,³⁸⁶ álláspontom szerint egyúttal implicite állás foglal emellett is, hogy a vezető tisztségviselőnek létezik büntetőjogilag releváns speciális jogi kötelezettsége is.³⁸⁷ A mulasztás fennállásához szükséges egyéb feltételek realizálódása esetén tehát *kizárólag* magánjogi norma megsértése miatt terheli büntetőjogi felelősség a kötelezett személyt,³⁸⁸ azaz a büntetőjog a büntethetőséghez a jogellenességet – LOSONCZY szavaival élve – „*egy idegen jogterület parancsoló (tehát nem valamely büntetőjogi tiltó normájának megsértéséből származtatja)*”³⁸⁹

E más jogági normák, tevési kötelezettségeket deklaráló szabályok büntetőjogi felelősséget megalapozó jellegének létjogosultsága álláspontom szerint korántsem olyan egyértelmű, hogy azt axiómaként kezelhessük, felveti a nullum crimen sine lege scripta alapelv sérelmének problémáját.³⁹⁰ A nullum crimen sine lege alapelv scripta részkövetelménye, illetve tilalma alapján tilos a büntethetőséget alapító és a büntetőjogi szankciót megal-

³⁸² Vö. NAGY 2015, 617. p.

³⁸³ FINKEY 1905, 266. p.; TOKAJI 1984, 178. p.; NAGY 2014a, 161. p.

³⁸⁴ TOKAJI 1984, 179. p.; NAGY 2014a, 161. p.; ERDŐSY 1987, 187. p.; BARNÁ 1955, 759. p.; NAGY 2015, 617. p.

³⁸⁵ ERDŐSY 1987, 187. p.

³⁸⁶ MEZŐLAKI 2013, 604. p.; Vö. MISKOLCZI 2016, 1348. p.; MOLNÁR G. 2012a, 697. p.

³⁸⁷ A recens német szakirodalom kifejezetten elismeri a vezető tisztségviselőt terhelő speciális jogi kötelezettségek létét, egyrésztől a szervezet tevékenységi körét érintő olyan fizikai dolgok vonatkozásában, amelyből veszély származhat, másrésztől pedig a szervezet immanens részét képező személyek cselekményei okán, amely utóbbiért fennálló felelősséget épp úgy a (hierarchikus szervezeti rend miatt fennálló) tényleges vagy potenciális „uralmi viszony” alapozza meg, mint a büntetőjogi szempontból is releváns „termékfelelősséget”. (SCHÜNEMANN, Bernd: Unternehmenskriminalität und Strafrecht. 1979. 105. p. Idézi: ORDEIG 2001, 654. p.; Vö. SPRING 2009, 6. p.; Vö. SCHÜRMMANN 2005, 92. p.)

³⁸⁸ Vö. LOSONCZY 1936, 10. p.

³⁸⁹ LOSONCZY 1936, 6. p.

³⁹⁰ Vö. LOSONCZY 1936, 4. p.; NAGY 2015, 618. p.

pozó, illetve azt szigorító szokásjog, bírói jog.³⁹¹ Így abban az esetben, ha meghatározott magatartást az írott büntető törvény nem tartalmaz, nem rendel büntetni, úgy az bírói jog útján, értelmezési analógia alapján nem vonható a büntetendőség körébe.

Tekintettel arra, hogy mind a mulasztás, mind a speciális jogi kötelezettségek dogmatikai problematikájának teljes körű vizsgálata meghaladná jelen mű tartalmi kereteit, a probléma elemzésére kizárólag annyiban vállalkozom, amennyiben a speciális vezetői felelősségi alakzat elkövetési magatartásának rendszerbe foglalása okán elengedhetetlen. Emellett az említett alapelv sérelmének igazolása vagy cáfolata a speciális felelősségi alakzatnak a mulasztásos bűnsegéllyel fennálló kapcsolata tekintetében is determináló jelentőségű előkérdés.

A hazai tankönyvirodalom tipikusan nem törekszik arra, hogy a speciális jogi kötelezettség mint büntetőjogi kategória létalapja mellett érveljen, tipikusan deklarálja azok felelősségkonstruáló hatását, valamint felsorolja a tipikus esetköröket. A Csemegi-kódex Löw Tobiás által szerkesztett anyaggyűjteményében a következőket olvashatjuk a mulasztásos bűnsegély jogalapjának magyarázataként: „*bizonyos viszony folytán joggal lehet számítani azon tevékenységre, a melynek szándékos, bűnös célú elmulasztása mozdította elő a büntett elkövetését. A viszony a részességnél rendszerint hivatali vagy szolgálati, vagy szerződési jogviszonyra vezethető vissza*”.³⁹² ERDŐSY Emil a mulasztásról írt 1987-es tanulmányában megkísérli absztraktnan megválaszolni a létalap kérdését, és arra a megállapításra jut, hogy a büntetőjogi felelősség voltaképpen az elkövetőnek a jogtárggyal való sajátos (tényleges és állandó) viszonyától függ.³⁹³ A sokszínű speciális jogi kötelezettségek létjogosultságának közös ontológiai alapja tehát az, hogy a kötelezettet felelősség terheli mindazon jogtárgyak sértetlenségéért, amelyekkel „*ebből a helyzetből adódóan kapcsolatba kerül*”. Megállapítása szerint „*a specifikus jogi kötelezést meghatározó szabályok rendelkezései és előírásai mondják ki azt, hogy a felelős személy a jogtárgy biztonsága érdekében milyen konkrét, aktív magatartás tanúsítására köteles*”.³⁹⁴ Ezeknek az aktivitásoknak a nem teljesítése jelenti a kötelezett személy büntetőjogi értelemben vett mulasztásának tartalmát.³⁹⁵ Abban az esetben tehát, ha valakit mulasztás fennállásához szükséges speciális jogi kötelezettség terheli, megállapítható, hogy e személy viszonya az általa védendő, vagy az általa felügyelendő jogi tárgyhoz állandó, a jogtárgy védelmét célzó, aktív tevékenységben megnyilvánuló magatartás tanúsítására irányuló kötelezettség folyamatosan mindaddig fennáll, ameddig a speciális jogi kötelezettség tartalmát szolgáltató jogviszony meg nem szűnik. ERDŐSY álláspontja szerint tehát a más jogági kötelezettség büntetőjogi felelősséget konstruáló hatásának oka az, hogy maga a kötelezett személy hozza létre azt az helyzetet, amelyben a „*büntetőjogi védelemben részesített jogtárgyak keletkezése, fennmaradása, megváltozása és külső behatásoktól való megóvása az ő magatartásától függ*”.³⁹⁶ Hasonló következtetést vonhatunk le a létalap tekintetében BARNÁ megállapításából, aki a mulasztás más jogági norma alapján való büntetendőségének bázisát a nemtevés társadalomra veszélyességében látja,³⁹⁷ a materiális jogellenességi tartalmat pedig az adja, a nemtevést (büntető)jogellenesség (fogalmilag is mulasztássá) az teszi, hogy más jogág által meghatározott kötelezettséget

³⁹¹ NAGY 2014a, 75-76. p

³⁹² LÖW 1880, 476-477. p.

³⁹³ ERDŐSY 1987, 185. p., 188. p.

³⁹⁴ ERDŐSY 1987, 187. p.

³⁹⁵ ERDŐSY 1987, 187. p.

³⁹⁶ ERDŐSY 1987, 188. p.

³⁹⁷ BARNÁ 1955, 759. p.

nem teljesít a kötelezett. E megállapításokkal egyetértek annyiban, amennyiben a tevési kötelezettség fennállásának oka a jogi tárgy védelme az azt potenciálisan fenyegető veszélyektől, avagy a kötelezett által létrehozott és uralt veszélyforrás kordában tartása más jogi tárgyakkal szemben.³⁹⁸ A kötelezettség elmulasztása formálisan tehát minden esetben jogellenes.³⁹⁹ Nem ad választ azonban arra a kérdésre, hogy miképpen lesz legitim az, hogy a büntetőjog egy kizárólag más jogág által megfogalmazott kötelezettség alapján von felelősségre valakit. Ugyanis álláspontom szerint a formális jogellenesség ebben az esetben kizárólag a más jogági norma megsértésében áll még akkor is, ha a bekövetkező (büntetőjogilag releváns) eredmény, káros következmény a magatartás kifejtésével elkerülhető, megakadályozható lett volna, azaz álláspontom szerint a jogellenesség (normatív tartalom) formálisan is csak magánjogi. LOSONCZY részletesen elemzi a speciális jogi kötelezettségek büntetőjogi felelősséget megalapozó létének indokait és arra a megállapításra jut, hogy „a teljes büntetőjogi tényálladék hiányát azzal igyekeznek pótolni, hogy ha nem is büntetőjogi, de legalább egyáltalában jogi kötelesség megsértéséből származtatják a jogellenességet”.⁴⁰⁰ E megállapítása álláspontom szerint a nullum crimen-elv sérelme mellett áll, ugyanis azt deklarálja, hogy a felelősség ilyen kötelezettségekre alapozása kizárólag a nagyobb jogsértés elkerülését szolgálja, azt azonban nem küszöböli ki.⁴⁰¹

A nullum crimen, nulla poena sine lege elv értelmében a megvalósított tényállás, a megsértett norma büntetőjogi kell, hogy legyen.⁴⁰² Álláspontom szerint tekintettel arra, hogy az elkövetési magatartás szükségképpen tényállási elem,⁴⁰³ úgy abban az esetben, ha az nincsen a Btk.-ban kifejezetten megfogalmazva, annak formáját és matériáját is kizárólag más jogági norma szolgáltatja, a bekövetkező eredményért büntetőjogi felelősség nem állapítható meg, tényállásszerűség (diszpozíciószerűség) hiánya okán.⁴⁰⁴ ANGYAL találóan ragadja meg a büntetőjog körében a nullum crimen elv által felállított tilalmak indokát: „Ha a törvény hallgat, mindenkor negatív jogszabályt ad kézre, azaz jogi értékelésének eredményeként azt a jogi hatályú kijelentést teszi, hogy a kérdéses cselekmény – bármennyire tűnjék is az fel a magánügyén vagy akár a bíró szemében büntetést érdemlőnek – nem vonható büntetés alá.”⁴⁰⁵ Így a „büntetőnorma hallgatása” sohasem lehet olyan joghézag,

³⁹⁸ SCHÜRMAN 2005, 34. p.

³⁹⁹ Vö. LOSONCZY 1936, 10. p.

⁴⁰⁰ LOSONCZY 1936, 7. p.

⁴⁰¹ Fontos megjegyezni, hogy LOSONCZY idézett tanulmányában a mulasztás büntetendősége mellett természetjogi talajon érvel, így a nullum crimen elv sérelmének kiküszöbölését abban látja, hogy egyáltalán nem szükséges más jogterületről mintegy „szubszidiárius jogellenességet” meríteni (LOSONCZY 1936, 10. p.), hanem a mulasztás kérdéses esetben való büntetendőségét pusztán a büntetőjogból, annak céljából kellene levezetni, ugyanis álláspontja szerint a túlzott normapozitivistá, grammatikai értelmezés a természetjognak ellentmond, és az sem a büntetőjog céljának, sem a jogalkotó szándékának nem felel meg (LOSONCZY 1936, 20. p.). Elismeri ugyan, hogy a mulasztás törvényi tényállásba értelmezése az individuum szempontjából az „analogia in peius” kérdését felveti (LOSONCZY 1936, 21. p.), ám annak sérelmét nem látja megállapíthatónak, ugyanis az univerzalizmus jegyében a kiforrott, mulasztást büntetendőnek tartó joggyakorlat álláspontját véli helyesnek és követendőnek, hiszen az idegen norma által támasztott kötelezettség megkövetelése csupán azt a célt szolgálja, hogy „az egyén büntetlen cselekvési, illetve mulasztási lehetőségeinek, kétségtelenül a köz hátrányára, minél tágabb érvényesülési teret biztosítson” (LOSONCZY 1936, 15. p.). LOSONCZY érvelése álláspontom szerint a nullum crimen elv szigorú értelmezése tükrében jelen jogi helyzetben aggályos, a speciális jogi kötelezettségek hiányában való felelősséggenerálás éppoly aggályos, és a problémát nem oldja meg.

⁴⁰² LOSONCZY 1936, 8. p.

⁴⁰³ Vö. MÉSZÁROS 2019a, 329. p.

⁴⁰⁴ Vö. ANGYAL 1942, 4. p.

⁴⁰⁵ ANGYAL 1942, 4-5. p.

amelynek kitöltésére, kiterjesztett értelmezésére jogalkalmazó jogosult, ugyanis azzal a büntetlenség implicit jogalkotói értékítéletének mondana ellent.⁴⁰⁶

A bűnsegély diszpozíciószerű magatartás, a diszpozíció elkövetési magatartása a segítségnyújtás, amely mind tevással, mind pedig mulasztással realizálható. Az elkövetési magatartás nullum crimen-elv tükrében történő értelmezése vonatkozásában a nyitott törvényi tényállás mulasztásos változatával kapcsolatos megállapítások és dilemmák azonosak, ugyanis a mulasztással történő segítségnyújtás normatív alapját – bűnsegédi jellegű magatartás sui generis büntetendősége hiányában⁴⁰⁷ – más jogági norma szolgáltatja. Fontos említést tenni arról, hogy a nyitott törvényi tényállású bűncselekmények mulasztásos változata és a mulasztásos bűnsegély elkövetői alakzat kollíziója sajátos, elemzésre érdemes probléma.⁴⁰⁸ Azáltal ugyanis, hogy a tettesség-részesség az uralkodó hazai dogmatikai álláspont szerint egymástól a törvényi tényálláshoz való viszonyuk alapján határolható el, adott esetben az elkövetői alakzat megállapítása szinte lehetetlen. A nyitott törvényi tényállású deliktumok elkövetési magatartását nem fogalmazza meg ugyanis a jogalkotó, így még adott esetben annak megállapítása sem egyszerű feladat, hogy az eredményhez vezető aktív magatartás a törvényi tényállás keretein belül helyezkedik-e el (és tettesi magatartás), avagy azon kívül (így részesi magatartás). E probléma fokozottan jelenik meg dogmatikai síkon a mulasztásos változat realizálása esetén, ugyanis annak megállapítása, hogy a speciális jogi kötelezettség elmulasztása vezetett-e az eredmény bekövetkezéséhez, vagy ahhoz pusztán segítséget nyújtott az elkövető, szinte lehetetlen. A probléma elemzése a dolgozat tartalmi kereteit meghaladja. Emellett e kollízió ezen a helyen azért nem bír relevanciával, mert a műben vizsgált speciális vezetői felelősségi alakzathoz kapcsolódó alapbűncselekmények, azaz az aktív hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás nem nyitott törvényi tényállású deliktumok, így azok vonatkozásában a bűncselekmény elkövetésének megakadályozására kötelező norma elmulasztása vitathatatlanul legfeljebb részesi magatartás lehet.

Mindezek alapján az a hipotézisem, miszerint a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség rendszerbeli helye kettős, viszonylagos csupán, abban az esetben igaz, ha elfogadjuk a vizsgált speciális jogi kötelezettségek – és egyébként a speciális jogi kötelezettségek – dogmatikai létjogosultságát. Álláspontom azonban hipotézisemnek megfelelően az, hogy a büntetőjogi felelősség speciális jogi kötelezettségekre való alapozása sérti a törvényesség elvét, és így a más jogági kötelezettséget sértő magatartás büntetlenül hagyása a törvényes. A törvényesség elvére való hivatkozásom kizárólag arra a tényre kívánja felhívni a figyelmet, hogy a speciális jogi kötelezettségek körének valamiféle büntetőjogi normára alapozása, azaz *jogalkotói* lépés e tekintetben elengedhetetlen abban az esetben, ha a büntetőjogi konzekvensen kíván a törvényesség talaján állni.⁴⁰⁹ Nem vitatom azonban mindazon megállapítást, amelyet az idézett szerzők a büntetőjogi felelősségnek a más jogági kötelezettségekre alapozása kérdésében tesznek, ontológiaiilag tagadhatatlan annak létjogosultsága. Az ontológiai létjogosultság, LOSONCZY érvelésére hivatkozva a speciális jogi kötelezettség létének természetjogi alapon történő indokolása⁴¹⁰ nem eliminálja azonban a nullum crimen elvnek való megfelelés követelményét, az nem *erősebb*, mint a törvényesség

⁴⁰⁶ ANGYAL 1942, 12. p.

⁴⁰⁷ Vö. LOSONCZY 1966, 276. p.

⁴⁰⁸ Vö. ROXIN 2015, 241. p.

⁴⁰⁹ Fontos megjegyezni, hogy a mulasztás büntetendőségének problematikája mint előkérdés éppúgy aggályos, mint a speciális jogi kötelezettségre történő felelősségalapítás kérdése, ugyanis expressis verbis normatív szabályozás hiányában a nullum crimen elv sérelmének vizsgálata indokolt. (Lásd: NAGY 2015, 616-619. p.)

⁴¹⁰ Lásd: 402. lábjegyzet

elve. Álláspontom szerint dogmatikailag tehát az lenne helyes, ha a jogalkotó *expressis verbis* kifejezésre juttatná a vizsgált kötelezettségek büntetőjogi felelősséget megalapozó hatását, illetve annak feltételeit. Így a felelősség fennállásának tartalmi indoka immáron nem vetné fel a büntetőjogi felelősség meg nem engedett kiterjesztésének kérdését, hanem a magatartás formális büntető(jogellenességének) legitim materiális igazolását adná. Szabályozási minimumként mintául állhat a jogalkotó előtt már a mulasztás büntetendőségét megalapozó német rendelkezés is, amely kimondja, hogy az elkövető valamely tényálláshoz tartozó eredmény bekövetkezése megakadályozásának elmulasztásáért csak akkor büntetendő, ha jogilag helyállni köteles azért (*rechtlich dafür einzustehen hat*), hogy az eredmény nem következik be (§ 13 StGB).⁴¹¹ Igaz az általános jellegű megfogalmazás széleskörű értelmezési kötelezettséget ró a jogalkalmazóra, és egyben lehetőséget is ad a kezébe, ám a szabályozás létevel már vitathatatlanul *intra legem jogértelmezésről* beszélünk, nem pedig meg nem engedett bírói *jogalkotásról*.⁴¹² A svájci Btk. megoldása még a németnél is előremutatóbb, ugyanis 11. cikke a törvényesség elvének való megfelelés jegyében exemplifikatív jelleggel rendelkezik a mulasztás normatív alapjaként elismert speciális jogi kötelezettségek köréről (törvény, szerződés, önkéntesen vállalt veszélyközösség, vagy veszély létesítése).⁴¹³ A szabályozási törekvés üdvözlendő és követendő, ám a példálózó jelleg teret enged az analógiának, amely szintén a törvényesség elvét sérti.

Mindennek megfelelően, álláspontom szerint a vezető tisztségviselőt terhelő más jogági normák csoportosítása, vizsgálata az egymástól, valamint a mulasztásos bűnségélytől való elhatárolása, továbbá az elkövetési magatartás minél pontosabb fogalmi meghatározása okán indokolt, azzal, hogy a magatartás formális jogellenessége, a mulasztás normatív alapja tekintetében jogalkotói lépést tartok szükségesnek. A következő cím alatt a vezető tisztségviselőt terhelő más jogági – tipikusan magánjogi, – az elhatárolás szempontjából releváns jogi kötelezettségek felvázolására törekszem.

III.3.3.2. A vezető tisztségviselőt terhelő más jogági kötelezettségek releváns csoportjai

Ahhoz tehát, hogy megállapíthassuk, melyek lehetnek azok a kötelezettségek, amelyek a speciális felelősségi alakzat alapján terhelik a vezető tisztségviselőt, álláspontom szerint meg kell kísérelni megfogalmazni az őt terhelő magánjogi kötelezettségek absztrakt körét, ugyanis ezáltal megállapítható az is, mely kötelezettségek elmulasztásáért *nem* vonható felelősségre a vizsgált tényállások alapján, mely magatartások nem lesznek tényállásszerűek. Ugyanis a jogalkotó azzal, hogy azt mondja: a felügyeleti, vagy ellenőrzési kötelezettség büntetendő, egyúttal azt is kifejezi *implicite*, hogy e magatartásokon kívül eső kötelezettség elmulasztása *büntetőjogi felelősséget a speciális felelősségi alakzat alapján nem vonhat maga után*.⁴¹⁴

A mulasztással foglalkozó hazai szakirodalom körében ERDÖSY a speciális jogi kötelezettségek normatív alapjának vizsgálata során a német jogirodalmat alapul véve gondozási jótállásról (*Obhutgarantie*), valamint biztonsági jótállásról (*Sicherungsgarantie*) értekezik. A gondozási jótállás más jogágak által szabályozott olyan kötelezettség, amelynek folytán

⁴¹¹ Vö. HOLLÁN 2019b, 21. p.

⁴¹² BÜLTE 2012, 176-177. p.

⁴¹³ NAGY 2015, 618. p.; NAGY 2016, 465. p.

⁴¹⁴ Vö. ANGYAL 1942, 5. p.

a jótálló köteles megóvni bizonyos személyeket az őket fenyegető veszélyektől. Ezzel szemben a biztonsági jótállás kategóriájába tartozó kötelezettségek alapján a jótálló köteles arra, hogy meghatározott veszélyforrásokat oly módon tartson ellenőrzése alatt, hogy azok mások életét, testi épségét, vagyónát ne károsítsák.⁴¹⁵

A német szakirodalom különféle szempontok alapján pontosítja a másért való felelősség mint speciális jogi kötelezettségeken (Garantenstellungen) belüli szűkebb halmaz esetköreit, tipikusan két csoportra bontva azokat: Beschützergarantenstellung, (*védelmi jótállási pozíció*), valamint Überwachungsgarantenstellung (*felügyeleti jótállási pozíció*).⁴¹⁶ A vezető tisztségviselőt terhelő azon kötelezettségek körét, amelyek a más által elkövetett bűncselekmények megakadályozásához szükségesek tipikusan a felügyeleti jótállási pozíciók körében kell megfogalmazni. Ugyanis – ahogyan NAGY Ferenc megfogalmazza – „*a felügyelő garantalók azok a személyek, akikhez meghatározott veszélyforrásokért való felelősségük alapján biztosítási/biztonsági kötelezettségek tartoznak*”.⁴¹⁷ Olyan kötelezettségeket kell keresnünk és kategorizálnunk tehát, amelyek teljesítése alkalmas arra, hogy a vezető tisztségviselő felügyeleti, hatalmi körébe tartozó személyek büntetőjogilag releváns magatartásait, a szervezeten belüli jogsértéseket megakadályozzák, eliminálják.⁴¹⁸ Az embert ugyanis a szervezetben uralkodó munkamegosztáson alapuló együttműködés feltétele okán rizikófaktornak tekinti, és a vezető tisztségviselő köteles arra, hogy a speciális személyi veszélyekkel, amelyek tipikusan a munkavállalók foglalkoztatásából erednek, szembe szálljon.⁴¹⁹ A német joggyakorlat 2009 óta ismeri el és definiálja a vezető tisztségviselő büntetőjogi relevanciával bíró speciális jogi kötelezettségét,⁴²⁰ az ún. *Geschäftsherrenhaftung* intézményét,⁴²¹ amely rendszertanilag a felügyeleti jótállási pozíciók köré tartozik. A vezetői felelősséget mint a mulasztás normatív alapjaként nevesített speciális jogi kötelezettséget az ún. Berliner Stadtreinigung-ügy kapcsán fogalmazta meg a BGH. Az alapul fekvő eset lényege a következő:

A vádlott a berlini utcatakarító cég jogi osztályának vezetője, majd 2000-tól a belső ellenőrzési szerv tagja volt, e körben tipikus felügyeleti-ellenőrzési feladatok ellátására volt köteles. A cég egyaránt foglalkozott magántulajdonba, illetve városi tulajdonba tartozó utcarészek takarításával. A munka elvégzéséért fizetendő díj a cég által időszakosan került kiszabása, mégpedig úgy, hogy az érintett magánszemélyek a hozzájuk tartozó területeken végzett munkáért járó díjazás 75%-át voltak kötelesek fizetni, míg a maradék 25%-ot Berlin tartományi önkormányzatát terhelte. Azon területek takarításáért járó díjat, ahol magánszemély nem volt fizetésre kötelezhető, teljes terjedelemben a tartományi önkormányzat állta. Az 1999/2000 periódusra történő díjszabás megállapítása során – mely díjszabást végző projektcsoport vezetője a vádlott volt – egy hiba folytán a magánszemélyek által fizetendő 75%-ba beszámításra kerültek azon területek is, amelyeken történt munkavégzés finanszírozására

⁴¹⁵ ERDŐSY 1987, 186. p.; MASCHKE 1997, 16. p.

⁴¹⁶ Vö. NAGY 2015, 618. p.

⁴¹⁷ NAGY 2015, 618. p.

⁴¹⁸ Vö. SÁNTHA 2005b, 282. p.

⁴¹⁹ MASCHKE 1997, 26. p.

⁴²⁰ BÜLTE 2012, 176-177. p.; A speciális jogi kötelezettség fennállására vonatkozó korábbi joggyakorlatról lásd: ROGALL 1986, 585. p.

⁴²¹ SPRING 2009, 3. p.

ők nem voltak kötelezhetőek. A hibát felismerték, és a következő számítási periódusra azt korrigálni kívánták, azonban a korrekcióra a projektszoport egy – később szintén eljárás alá vont – tagjának (G) utasítására nem került sor. Habár a vádlott már nem volt e projektszoport tagja, tudomást szerzett G fenti cselekményéről. Mint a belső ellenőrzési szerv erre kötelezett tagja, azonban esetenként mégis részt vett a projektszoport ülésein, azokról törvényességi-felügyeleti jegyzőkönyvet készített, azonban a hibás, megemelt díjszabás végül elfogadásra került. A fizetendő összeg összesen 23 millió euróval volt több, mint amennyinek lennie kellett volna, és ezen összeg nagy része befizetésre is került. Habár a vádlottnak tudomása volt az elkövetett csalásról, és lehetősége és kötelezettsége lett volna arra, hogy azt akár a közvetlen felettesének, akár a belső ellenőrzési szervezetrendszer egy másik tagjának jelentse, azt mégsem tette meg, így a bíróság álláspontja szerint a fenti csalás elkövetéséhez, mint mulasztásos bűnsegéd járult hozzá. A BGH érvelése szerint a vádlottat mint a jogi osztály, valamint a belső ellenőrzési szerv tagját speciális jogi kötelezettség terhelte a bűncselekmény megakadályozására nézve. (BGH 5 StR 394/08. v. 17.7.2009, BGHSt 54, 44 ff.)⁴²²

Habár a joggyakorlat elismeri a vezető tisztségviselő speciális jogi kötelezettségét mint a mulasztás normatív alapját, fontos megjegyezni, hogy a szakirodalomban éppúgy számos ellenérv is található,⁴²³ mint a BGH döntését generális kötelezettségként elismerő argumentum. A témaspecifikus német szakirodalomnak a vezető tisztségviselő speciális jogi kötelezettségét generálisan elismerő része alapvetően a kötelezettség fennállását a vezető tisztségviselő általános utasításadási jogára alapozza, a vezetőnek arra a tényleges és jogi helyzetére, hogy a szervezeten belül történő eseményeket befolyásolni képes.

III.3.3.3. Szervezeti relevancia mint felelősséget szűkítő tényező (Betriebsbezogenheit)

Annak megállapítását követően, hogy a vezető tisztségviselő vonatkozásában a speciális jogi kötelezettségeknek kizárólag azon csoportja vizsgálendő, amely során a kötelezett valamilyen veszélyforrás uralására köteles, leszűkül ugyan a potenciális kötelezettségek köre, azonban fontos megállapítani, hogy e halmazon belül sem minden kötelezettség bír relevanciával. A mulasztásos bűnsegéllyel kapcsolatos magyar gyakorlat hiánya, ám létjogosultságának ontológiai elismerése alapot ad arra, hogy e helyen a releváns német joggyakorlat determináló jelentőségű megállapításainak helyt adjak. A német BGH gyakorlatában ugyanis általánosan elismert és alkalmazott a mulasztásos bűnsegély részesi alakzat alapján történő vezetői felelősség megállapítása a szervezeten belül más által elkövetett bűncselekmények kapcsán. A BGH 2011-ben hozott egy olyan döntést, amelyben a vezető tisztségviselő terhelő kötelezettségek, valamint felelősségének terjedelmét ésszerű módon korlátozta.

⁴²² Ismerteti: GROPP 2016, 147. p.; ROTSCH 2009, 712. p.; STOFFERS 2009, 173. p.

⁴²³ ROXIN 2015, 239-240. p.

Az obiter dicta jellegű BGH döntés alapját képező történeti tényállás a következő:

A II., III., és IV rendű vádlottak egy városi építőipari társaság alkalmazottai voltak. Munkaidejük alatt többször zaklattak, majd pedig fizikailag is bántalmazták a másik munkacsoporthoz tartozó sértettet. Az I. rendű vádlott – a másik három vádlott munkavezetője – a támadások során jelen volt, a cselekmények véghezvitelében azonban nem vett részt. Az elsőfokú bíróság a II., III., valamint IV. rendű vádlottak büntetőjogi felelősségét súlyos testi sértés és kényszerítés elkövetése miatt megállapította, az I. rendű vádlottat azonban felmentette azzal indokolva, hogy részéről a mulasztásos bűnsejély megállapításához szükséges speciális jogi kötelezettség fennállása nem állapítható meg. (BGH, Urt. v. 20.10.2011 – 4 StR 71/11)⁴²⁴

Habár a BGH egyetértett az elsőfokú bírósággal abban, hogy az I. rendű vádlott tekintetében speciális jogi kötelezettség nem állt fenn, alapul szolgáló döntésében mégis részletesen vizsgálta e kötelezettség tartalmát, valamint terjedelmét.⁴²⁵ A BGH megfogalmazta, hogy a speciális jogi kötelezettség csak és kizárólag a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmények (ún. *betriebsbezogene Straftaten*) megakadályozására nézve áll fenn,⁴²⁶ így e kötelezettség nem vonatkozik azokra a cselekményekre, amelyeket az alkalmazott pusztán az általa végzett (munkavégzéssel összefüggő, gazdasági) tevékenység adta alkalom, lehetőség kapcsán a gazdálkodó szervezetben követett el. A gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmények pedig azok a cselekmények, amelyek kapcsolatban állnak az elkövető gazdálkodási tevékenységével vagy a gazdálkodó szervezet működésének jellegével,⁴²⁷ amely cselekmény által előidézett veszély a szervezet tevékenységével belső összefüggésben (*inneren Zusammenhang*) áll.⁴²⁸ A BGH felelősséget szűkítő döntésének általános indoka a szervezeten belüli hierarchikus jogviszony jellegzetességére vezethető vissza, szembeállítva azt a katonai szervezetek alá-főlérendeltségi viszonyával.⁴²⁹ A szervezet vezetőjének befolyása ugyanis kizárólag a szervezeten belüli, azzal összefüggő eseményekre, a szervezet dolgozóinak a szervezettel összefüggő tevékenységére terjedhet ki, ennél tovább azonban aligha.⁴³⁰ Így tehát a gazdálkodó szervezet

⁴²⁴ Lásd: WAGNER 2012, 704. p.; ROXIN 2015, 241. p.

⁴²⁵ A BGH a Landgericht döntését az I. rendű vádlott tekintetében annyiban helytelenítette, hogy a bíróság a büntethetőség lehetséges jogalapjaként a segítségnyújtás elmulasztásának tényállását egyáltalán nem vizsgálta. Azonban e körülmény vizsgálatára nem kívánok kitérni, hiszen az a dolgozat tartalmi kereteit meghaladná. (Ld. részletesen: WAGNER 2012)

⁴²⁶ ORDEIG 2001, 653. p.

⁴²⁷ „(...) eine Tat betriebsbezogen, wenn sie einen inneren Zusammenhang mit der betrieblichen Tätigkeit des Begehungstäters oder mit der Art des Betriebs aufweist.” BGH, Urt. v. 20. 10. 2011 – 4 StR 71/11, Rn. 13. (In: WAGNER 2012, 705. p.)

⁴²⁸ BÜLTE 2012, 178. p.

⁴²⁹ Lásd: A speciális vezetői felelősségi alakzat rendszerbeli helyéről szóló II. 3. Fejezet

⁴³⁰ A német joggyakorlatban egy-egy eseti döntésben korábban is megjelent már a 2011-ben általános érvénnyel megfogalmazott szervezeti relevancia követelmény. Így a karlsruhe-i Oberlandesgericht 1971-es döntésében egy munkavállaló által elkövetett lopás kapcsán megfogalmazta, hogy e bűncselekmény elkövetésének megakadályozása elmulasztásáért a szervezet eljáróját csak akkor terheli felelősség, ha a vezető és a sérelemmel fenyegetett jogi tárgy között különös belső kapcsolat áll fenn, így a jogi tárgyat az általános forgalmi szokások alapján a vezető óvni köteles. (BÜLTE 2012, 177. p.) Habár az OLG megállapítását nem a támadó kordában tartásának oldaláról vezette le, az a Betriebsbezogenheit követelmény megfogalmazása szempontjából előremutató.

vezető tisztségviselőjének mulasztásért fennálló büntetőjogi felelősségét nem alapozhatja meg bármely, az alkalmazottak által elkövetett bűncselekmény,⁴³¹ tehát felelőssége nem általános és korlátlan.⁴³² A korlát abszolút indokolt, és valójában a harmadik személy veszélyforrásként történő definiálása implicite magába is foglalja azt (annak mintegy legitimációs bázisa),⁴³³ hiszen a kötelezett személy befolyási játéktere, hatóköre csak az ilyen cselekmények felügyeletére és ellenőrzésére terjed ki. A büntetőjogi felelősséget indokolatlan mértékben, meg nem engedett módon szélesítené ki e korlátozás hiánya. Az, hogy a Betriebsbezogenheit mit is jelent valójában, esetről esetre és minden gazdálkodó szervezet tekintetében külön-külön kell vizsgálni. A fent említett eset kapcsán a munkavezetőnek nem állt fenn speciális jogi kötelezettsége a testi sértés megakadályozására nézve, hiszen nem állapítható meg egy belső viszony a munkavállaló munkaszerződésbe foglalt kötelezettségeivel kapcsolatban,⁴³⁴ továbbá e cselekmény önmagában véve nem realizál egy olyan veszélyt sem, amely speciálisan a gazdálkodó szervezet tevékenységéhez tapad.⁴³⁵ Kétségtelen, hogy a cselekmény elkövetésére munkaidő alatt került sor és az elkövetés területi körülményei is a munkavégzés tényéből eredtek, azonban a cselekmény ettől még nem lesz a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggőnek minősíthető. Így kötelezettség hiányában az I. rendű vádlott pusztán nemtevése mulasztásos bűncselekmény elkövetői alakzatban büntetőjogi felelősséget nem alapoz meg.

Mindezek alapján, a BGH tartalmi-terjedelmi korlátozásával egyetértve releváns speciális jogi kötelezettségnek azokat a magánjogi normákon alapuló kötelezettségeket tekintem, amelyek in abstracto alkalmasak arra, hogy megakadályozzák azt, hogy gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a szervezet *javára, illetve annak érdekében* (büntetőjogilag is releváns) olyan normasértést kövessen el, amely *az adott szervezet tevékenységéhez kapcsolódó tipikus veszélyt realizál*. Azaz kizárólag azok, a vezető tisztségviselőt egyébként széles körben terhelő kötelezettség lesznek egyáltalán relevánsak, amelyek az adott szervezet tevékenysége alapján jelentőséggel bíró bűncselekmények megakadályozásához szükségesek. Ekkor tekinthető a kötelezettségszegés, illetve a tag, vagy dolgozó általi normasértés relevánsnak.⁴³⁶

A Betriebsbezogenheit követelmény voltaképpen tehát nem csak a tettesi alapcselekménnyel, hanem magával a kötelezettséggel szemben támasztott implicit kritérium is. A tettesi alapcselekménynek mindezek alapján olyannak kell lennie, illetve de facto úgy kell megtörténnie, ahogyan az adott szervezeti közeg mint jellegadó ismérv hipotetikus elvonásával nem valósulhatott volna meg (*szoros értelemben vett btriebsbezogene bűncselekmények*).⁴³⁷ BÜLTE interpretációja alapján azok az általános veszélyek tehát, amelyek minden szervezetből mintegy szükségképpen fenyegetést jelentenek azon oknál fogva, hogy egy olyan szociális kényszerközösségről van szó, ahol a tipikus súrlódási pontok elkerülhetetlenek, nem tekinthetők az adott szervezet jellegzetességének, így azok nem hordozzák a Betriebsbezogenheit ismételtét.⁴³⁸ Amennyiben ezek a cselekmények *betriebsbezogene*

⁴³¹ Vö. MASCHKE 1997, 63. p.; GEISMAR 2012, 15. p.

⁴³² ROGALL 1986, 584. p.

⁴³³ BÜLTE 2012, 177. p.

⁴³⁴ Természetesen az eset megítélését módosíthatná, ha a munkaszerződés alapján ilyen belső viszony megállapítható lenne.

⁴³⁵ BÜLTE 2012, 177. p.; WAGNER 2012, 706. p.

⁴³⁶ GULA 2013, 613. p.

⁴³⁷ BÜLTE 2012, 177. p.

⁴³⁸ BÜLTE 2012, 178. p.

kötelezettség megsértéséből erednek, úgy a szervezeti relevancia adott (*tág értelemben vett betriebsbezogene Büncselekmények*).⁴³⁹

E szűkítést azért fontos megtenni e helyen, mert a speciális vezetői felelősségi alakzattal szemben a mulasztásos bűnsegély részesi kategória főszabály szerint bármely különös részi bűncselekmény vonatkozásában relevanciával bírhat, így szükséges kimondani, hogy a veszélyforrás uralása nem lehet parttalan, a kötelezettet nem terheli korlátlanul felelősség.

III.3.3.4. Releváns magánjogi kötelezettségek esetei

Tekintettel arra, hogy sem a magyar büntetőjogi szakirodalom, sem a recens joggyakorlat (annak hiánya okán) nem orientál a tekintetben, hogy mit kellene a releváns bűncselekmény elkövetésének megakadályozására alkalmas felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségnek tekinteni, a vizsgálatot a releváns német szakirodalom elemzésével kezdem. MASCHKE álláspontja szerint a jobbiztonságot sértő taxáció felállításának megkísérlése helyett a jogtudomány feladata az, hogy olyan kritériumokat dolgozzon ki, amelyek a joggyakorlat számára alkalmazható módon precizálják a kötelezettség tartalmát.⁴⁴⁰ Habár a német jogirodalom a vizsgált tényállások német rokonának elkövetési magatartása (*Aufsichtspflichtverletzung*) vonatkozásában ugyancsak a pontos meghatározhatóság problémájával áll szemben, mégis olyan kiterjedt joggyakorlattal rendelkezik, amely alapján ex post facto következtetéseket tud levonni konkrét esetek kapcsán arra nézve, hogy milyen tényleges kötelezettségek elmulasztása lehet potenciális elkövetési magatartás, így eleget tesz a jogtudomány által támasztott kívánalomnak. A német szakirodalom a tevési kötelezettség tartalmának vizsgálata vonatkozásában álláspontom szerint összehasonlításra alkalmas. Az segítséget nyújthat a magyar tényállások elkövetési magatartásának értelmezése terén, hiszen az elkövetési magatartás absztrakt megfogalmazása a testvértényállásával azonos, emellett azonban a felvázolt esetscsoportok megjelenítése alkalmas kritikai alapul is szolgál a tekintetben, vajon azok közül ténylegesen melyekre indokolt a magyar joggyakorlat figyelmét irányítani.

A továbbiakban csoportosítva ismertetem azokat az absztrakt kötelezettségeket, amelyek a német joggyakorlat alapján a speciális felelősségi norma elkövetési magatartásaként relevanciával bírnak. Az egyes eseteköröket azonban az elemzés tárgyát képező magyar tényállások tükrében vizsgálom, és már e helyen törekszem annak megállapítására, hogy az adott magatartás kizárólag a mulasztásos bűnsegély elkövetési alakzat, avagy a speciális felelősségi alakzat alapján is relevanciával bír.

A) *Culpa in eligendo*

GEISMAR a német joggyakorlatból megismert jogesetek alapján esetscsoportokat hoz létre és kíván mintegy didaktikai mankót nyújtani a joggyakorlat számára. A szerző az *Aufsichtspflichtverletzung*, azaz a felügyeleti kötelezettség megsértése körébe tartozónak tekinti mindenekelőtt a munkavállaló alkalmazását,⁴⁴¹ azaz álláspontja szerint a kötelezettség tartalmát képezi már a megfelelő személy kiválasztása a betöltendő állásra, ugyanis az elvégzendő feladatnak és a kiválasztott személy kompetenciáinak találkozni kell.⁴⁴² Amennyiben a munkáltató eleve olyan személlyel létesít munkaviszonyt (avagy a szer-

⁴³⁹ BÜLTE 2012, 179. p.

⁴⁴⁰ MASCHKE 1997, 39. p.

⁴⁴¹ Vö. HILGERS 2000, 29. p.

⁴⁴² Vö. ACHENBACH 2012b, 39. p.

vezet képviselője tagsági jogviszonyt), aki már a jogviszony keletkezése pillanatában alkalmatlan a munka elvégzésére, és a már itt megjelenő alkalmatlansága implicite magában foglalja annak a veszélyét, hogy e személy releváns alapbűncselekményt követ el, úgy a munkavállaló kiválasztására vonatkozó kötelezettség teljesítése alkalmas elkövetési magatartás lesz.⁴⁴³ Láthatjuk, hogy GEISMAR, illetve a német joggyakorlat de facto legelső releváns tevési kötelezettségnek tekinti a culpa in eligendo esetét, azaz az alkalmazott kiválasztásáért való felelősség magánjogban ismert kategóriáját. Kérdés, hogy a speciális vezetői felelősségi tényállások tekintetében releváns kötelezettségnek kell-e tekintenünk az eligendot. Úgy vélem, hogy általánosságban a kérdésre nemleges választ kell adnunk.⁴⁴⁴ Az alkalmazott megfelelő kiválasztásáért való felelősség speciális vezetői felelősséget konstruáló hatását két érveléssel kívánom cáfolni. Első érvelésem a felelősségi forma magánjogi tartalmának vizsgálata. A culpa in eligendo a magánjogi szakirodalom szerint a megbízott, alkalmazott gondos kiválasztásáért, utasításokkal való ellátásáért, valamint felügyeletéért való felelősség. A culpa in eligendo felelősségi forma fogalmi elemekre bontva a következőket takarja azonban: culpa in eligendo, instruendo et inspiciendo, amely fogalmi körből az instruendo az utasításokkal való ellátás kötelezettségére, az inspiciendo pedig kizárólag a felügyeletre és ellenőrzésre vonatkozik. Így tehát álláspontom szerint kijelenthető, hogy ha az eligendo, az instruendo, valamint az inspiciendo egymástól pontosan elhatárolható kötelezettségeket jelölnek, úgy azokat a büntetőjogi felelősséget megalapozó elkövetési magatartás tartalmát képező kötelezettség szempontjából aligha lehet szinonim fogalmaként értelmezni, valamint főszabály szerint azok több-kevesebb viszonyban sem állnak egymással. Azaz úgy vélem, hogy a speciális felelősségi tényállásokban megfogalmazott felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalmilag aligha azonosítható a magánjogi culpa in eligendo felelősségi formával. Érvelésemet támasztja alá a speciális vezetői felelősségi tényállás német szabályozása is, amely egyúttal arra a kérdésre is választ ad, hogy a német joggyakorlat miért ismeri el elkövetési magatartásként a munkavállaló kiválasztásáért való felelősséget is. A német tényállás tartalmaz egy értelmező, gyakorlatilag egy kiterjesztő rendelkezést, amely kimondja, hogy „a szükséges felügyeleti kötelezettségek körébe tartozik a felügyelt személy megbízása, gondos kiválasztása, valamint ellenőrzése is.”⁴⁴⁵ Tekintettel arra, hogy a felügyelt személy gondos kiválasztását mint felügyeleti kötelezettség alá értendő kötelezettséget az értelmező rendelkezés expressis verbis tartalmazza, álláspontom szerint az ab ovo nem, csupán a kiterjesztés okán értendő az elkövetési magatartás normatív alapját képező kötelezettség körébe. Így álláspontom szerint a culpa in eligendo legfeljebb mint a mulasztás normatív alapját képező speciális jogi kötelezettség lehet büntetőjogilag releváns.

B) Culpa in instruendo

GEISMAR, valamint PIETREK által megfogalmazott második kötelezettség-halmaz, amelynek elmulasztását a speciális vezetői felelősségi alakzat szempontjából a német joggyakorlat relevánsnak tekint, az a felügyelt személy utasításokkal való ellátása.⁴⁴⁶ A magánjogi culpa in instruendo tartalmilag a munkavállaló kioktatásáért, felvilágosításáért, valamint utasításokkal való ellátásáért való felelősséget hordozza magában. Annak megállapítása,

⁴⁴³ GEISMAR 2012, 73. p.

⁴⁴⁴ Álláspontom szerint definiálható egy olyan esetkör, amikor alappal lehet emellett érvelni, hogy igenis felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek tekintendő az eligendo is. (Lásd: III. 3. 4. 3. Fejezet)

⁴⁴⁵ Satz 2 Abs 1 § 130 OWiG Zu den erforderlichen Aufsichtsmaßnahmen gehören auch die Bestellung, sorgfältige Auswahl und Überwachung von Aufsichtspersonen.

⁴⁴⁶ GEISMAR 2012, 74. p.; PIETREK 2012, 139. p.

vajon az utasításokkal való ellátás a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség alá tartozik-e, nem egyszerű, ugyanis álláspontom szerint a hierarchikus viszonyrendszert megteremtő jogviszony létrejöttét követően az egyes vezető és beosztott relációjában megjelenő akusok nehezen választhatók el egymástól vegytisztán.⁴⁴⁷ Amíg a jogviszonyt keletkeztető *kiválasztás* esetében nehezen vitatható, hogy ez a jogcselekmény sem felügyeletnek, sem ellenőrzésnek nem minősülhet, az utasítási jog gyakorlása esetén álláspontom szerint de facto e fogalmak nehezen választhatók el egymástól, nem ritkán nehezen dönthető el, hogy mely mozzanat, tevés vagy mulasztás az, amely már a kriminalitás talaján vizsgálándó.

M. munkavállaló 2009 óta áll K. Kft. alkalmazásában mint pályázattíró, végzettsége jogász. E tevékenységét kiválóan ellátja, az általa eddig elkészített pályázatok 90 %-a kedvező elbírálásban részesült. V. vezető tisztségviselő 2017 nyarán azzal az utasítással látja el M.-t, hogy készítse el egy, a szervezet számára nagyon fontos pályázatot, és kihangsúlyozza, hogy ennek a pályázatnak *mindenképpen nyernie kell*, a pályázat elkészítése során ennek érdekében mindent tegyen meg. Mivel V másnap az éves szokásos nyaralására indul, így még ekkor ellátja aláírásával a pályázati adatlapot, hiszen egyébként csak a leadási határidő lejártát követően lenne erre lehetősége. A munkavállaló a pályázatban meghatározott feltételeknek maradéktalanul megfelelően elkészíti azt. Annak érdekében azonban, hogy a szervezet a pályázatot „mindenképpen megnyerje”, utánajár annak, hogy azt kik fogják elbírálni. Örömmel észleli, hogy volt jogász évfolyamtársa a bírálóbizottság befolyásos tagja, találkozót beszél meg vele. A találkozó során nagyobb összeget nyújt át részére annak érdekében, hogy elintézzze a Kft. által benyújtott pályázat kedvező elbírálását. A bírálóbizottság tagja a pénzt elfogadta, egyúttal ígéretet tett az elbírálás kedvező kimenetelére.

V. utasítással látja el M.-t, amely utasítás formálisan szabályszerű, kriminális tartalmat nem hordoz magában. Álláspontom szerint az utasítás nemhogy nem irányul bűncselekmény elkövetésére, annak szakszerűsége, illetve célszerűsége még magánjogi értelemben sem kérdőjelezhető meg. Ha az utasítást azonban mégsem tekintjük erkölcsileg színtelennek,⁴⁴⁸ vajon hogyan állapítható meg a vezető felelőssége a helytelen utasításért oly módon, hogy egyben ne kerüljön sor a felügyeleti, vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztására? Úgy vélem, hogy a harmadik személy magatartásáért fennálló speciális jogi kötelezettség talaján ez az elhatárolás nem oldható meg megnyugtatóan. Abban az esetben azonban, ha a vezető tisztségviselő olyan utasítással látja el alkalmazottját, amely bűncselekmény elkövetésére irányuló felbujtásnak nem minősül, ám ex post facto megállapítható, hogy olyan felróható magatartásnak igen, amely hiányában a bűncselekmény elkövetésére nem került volna sor, úgy a speciális jogi kötelezettségek egy másik csoportja, az előzetes felróható magatartás alapján fennálló kötelezettség (Ingerenz) jöhet szóba, azonban e speciális jogi kötelezettség vizsgálata meghaladja a dolgozat tartalmi kereteit.

Ha módosítjuk a tényállást úgy, hogy a vezető tisztségviselő egyáltalán nem fejt ki aktív magatartást, de ha az alkalmazottját szakszerű és célszerű utasítással látta volna el, azzal a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna, a fent ismertetett elhatárolási

⁴⁴⁷ Vö. ACHENBACH 2012c, 39. p.

⁴⁴⁸ Vö. HÖRSTER 2009, 63. p

probléma továbbra is adott lesz. Hiszen immáron az *inspiciendo* mint a mulasztás normatív alapját képező magánjogi kötelezettség jelenik meg, viszont kérdéses, hogy az utasítással való ellátás egyáltalán leválasztható-e a felügyelet-ellenőrzés fogalmakról, vagy sem.

Függetlenül attól, hogy az említett magatartások álláspontom szerint *de facto* nehezen választhatók el egymástól, e helyen szintén irányadónak tekintem a *culpa in eligendo* vonatkozásában tett megállapításokat. Így az *eligendo-instruendo-inspiciendo* hármashból kiindulva az utasítást fogalmilag nem tekintem sem felügyeletnek, sem ellenőrzésnek, nem beszélve arról, hogy valamely magatartás *elmulasztása*, nem pedig megtétele bírhat e helyen büntetőjogi relevanciával. Ha mégoly nehéz is a tényleges elválasztás, büntetőjogi szempontból annak megkísérlése elengedhetetlen, ugyanis a tiltó norma kiterjesztő értelmezése sérti a *nullum crimen* elvet. Ám a *nullum crimen* elvet az is sérti, ha *in abstracto* az elválasztás iránti dogmatikai igény adott, *de facto* az szinte lehetetlen. Mindemellett ha az értelmezésben segítségül hívjuk a német tényállást, akkor szintén ugyanazt a megállapítást tehetjük, mint az *eligendo* esetében: az *instruendo* kizárólag a már idézett kiterjesztő rendelkezés okán minősül releváns kötelezettségszegésnek, ehhez hasonló értelmező rendelkezést pedig a magyar speciális felelősségi tényállások nem tartalmaznak.

C) Felelősség *internal investigation* elmulasztása alapján

A vezető tisztségviselőnek biztosítania kell, hogy a szervezeten belül a tagok, a dolgozók az őket érintő szabályokat betartsák, ennek érdekében eleve olyan szervezeti mechanizmusok kiépítésére köteles,⁴⁴⁹ amelyek ezen cél elérését biztosítják.⁴⁵⁰ A legteljesebb ellenőrzési rendszer kiépítése sem mindig garancia azonban arra, hogy a szervezeten belüli jogsértés elkerülhető, e téren viszont arra kell törekedni, hogy a jogsértés lehetőség szerint felderítésre kerüljön, azaz ne maradjon látens. Ha a szervezeten belüli normasértés felderítésre kerül, úgy a kötelezett köteles a normasértő tagot vagy dolgozót felelősségre vonni. Ha azt nem vizsgálja ki, nem szankcionálja, az implicit helyeslésnek minősül, amely – MASCHKE szerint – vezetői felelősséget alapoz meg.⁴⁵¹ Az *internal investigation*, azaz a szervezeten belül lefolytatott olyan előnyozási eljárás, amely büntetőjogilag releváns cselekményt leplez le és szankcionál, valamint bűnüldöző hatóságok tudomására hoz, felelősségmentesítő hatással bír tehát.⁴⁵² Álláspontom szerint a szervezeten belül észlelt, büntetőjogi szempontból releváns normasértés feletti „vezetői szemhunyas” az általam vizsgált tényállások vonatkozásában nem alapoz meg büntetőjogi felelősséget, az legfeljebb feljelentési kötelezettség elmulasztásának minősülhet (tettesi kvalifikáció függvényében), avagy a mulasztás adott esetben bűnpártolást valósíthat meg, akkor, ha a bűncselekmény elkövetéséről való utólagos tudomásszerzéssel tényállásszerű magatartás realizálódik.

III.3.4. Felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség – *culpa in inspiciendo*

A magánjogi *eligendo-instruendo-inspiciendo* hármash közül a *culpa in inspiciendo* az a részeleme a vezető tisztségviselőt terhelő számos kötelezettség halmazának, amely a felügyeleti, valamint ellenőrzési kötelezettségnek felel meg. Megállapíthatjuk, hogy az elkövetési

⁴⁴⁹ PIETREK 2012, 143. p.

⁴⁵⁰ HILGERS 2000, 29. p.

⁴⁵¹ MASCHKE 1997, 40. p.

⁴⁵² Az *internal investigation* potenciális felelősségmentesítő hatásáról lásd: MOLNÁR E. 2016a

magatartás kiragadása és sui generis büntetendősége a vezetőt egyébként terhelő magánjogi kötelezettségek köréhez képest a szubjektív oldal vizsgálata követelményének eliminálásával felelősséget kiterjesztő. A speciális jogi kötelezettség alapján fennálló mulasztásos bűnsegély feltételeit gyengíti a jogalkotó ugyanis azzal, hogy nem követeli meg a más által elkövetett bűncselekményhez való segítségnyújtási szándék vizsgálatát, azaz a szubjektív oldalt e tekintetben kiiktatja. Objektív oldalon maradvra szükséges azonban megfogalmazni, hogy a speciális jogi kötelezettségek normatív alapjával kapcsolatos aggályokra visszautalva üdvözlendő, hogy a jogalkotó a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség megsértését sui generis bűncselekményként fogalmazta meg, azonban a járulékosagra kiterjedő szándékosság eliminálása legalább olyan jelentős dogmatikai problémákat vet fel, mint a mulasztás normatív alapja meghatározásának kérdése. A jogalkotó tehát objektív oldalon szűkíti, szubjektív oldalon azonban tágítja a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelősségét, a mulasztásos bűnsegély felelősségi konstrukciójának relációjában.

A német szakirodalom szerint a felügyelet, illetve ellenőrzés fogalmi körbe tartozik de facto tipikusan a szűrőpróbaszerű ellenőrzés, a véletlenszerű vizsgálatok,⁴⁵³ valamint a felügyeletet és ellenőrzést biztosító technikai intézkedések alkalmazása is.⁴⁵⁴ Az ellenőrzési kötelezettség terjedelmét éppoly nehéz absztrakt módon megfogalmazni, ahogy a felügyeletnek sem adható egyetlen, annak tartalmát pontosan lefedő absztrakt definíció. Az ellenőrzési mechanizmusok kiépítésével kapcsolatban, a szervezeten belül munkát végző személyek vonatkozásában segítségül hívható azonban a munkajog, amely meghatározott elvek mentén behatárolni igyekszik azt, hogy meddig terjedhet a munkáltató ellenőrzési joga (kötelezettsége).⁴⁵⁵ Álláspontom szerint az ellenőrzési kötelezettség tartalma és terjedelme in abstracto még egyazon szervezet, szervezeti egység esetében sem határozható meg pontosan, azokat dinamika és a szervezeti környezetre, környezetváltozásra való gyors reagálás kell, hogy jellemezze. Figyelemre méltó BÉKÉS Imre analóg értelmezése, amely szerint a gazdasági szervezetekben a vezetőt terhelő ellenőrzési kötelezettség terjedelmét találóan a közlekedési büntetőjogban ismert bizalmi elvhez hasonlítja. Az analógia alapján „a bizalmi elv e körben azt jelenti, hogy a vezető mindaddig megelégedhet a rendszeres, szűrőpróbaszerű ellenőrzéssel, amíg munkatársai körében rendellenességet nem tapasztal, ill. amíg ilyen szabálytalanságról jelzést nem kap”.⁴⁵⁶ Az ellenőrzési kötelezettség terjedelmének a bizalmi elv mentén történő definiálása is a kötelezettség tartalmának dinamikus jellegét deklarálja. Ily módon releváns szervezeti diszfunkció feltárása esetén a felelősség fokozottabb, az ellenőrzési mechanizmusok terjedelmével kapcsolatos követelmények szigorúbbak, így a kötelezettség de facto terjedelme megváltozik. Ezáltal a felelősség megállapíthatóságának kritériumai is ahhoz igazodnak.

Alapvető tételként megállapítható mindazonáltal, hogy azok a felügyeleti-ellenőrzési intézkedések, amelyek valamilyen jogi tilalomba ütköznek, meg nem engedett beavatkozást jelentenek a munkavállaló privátszférájába, tilosak, ez pedig egyúttal azt is jelenti, hogy ilyen intézkedések foganatosítása a munkáltatótól akkor sem elvárható,⁴⁵⁷ ha egyébként

⁴⁵³ MASCHKE 1997, 40. p.

⁴⁵⁴ PIETREK 2012, 144. p.; ROTSCH 2015, 75-76. p.

⁴⁵⁵ MOLNÁR E. 2016a, 464-465. p.

⁴⁵⁶ BÉKÉS Imre előadása, amelynek címe A harmadik személyekért való büntetőjogi felelősség a szocialista gazdasági szervezetek körében, 1978. október 3-án a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság által, Szegeden rendezett, „A gazdálkodás menetében elkövetett bűncselekmények” című konferencián hangzott el. BODNÁR 1979, 533. p.

⁴⁵⁷ A felelősség ebben az esetben már a tényállásszerűség hiánya okán kizárt, ugyanis jogellenes intézkedés

megállapítható, hogy a tag vagy dolgozó által elkövetett bűncselekmény ezáltal megakadályozható lett volna.

III.3.4.1. A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség forrása

A hazai témaspecifikus szakirodalom nem foglalkozik azzal a kérdéssel, vajon mit értünk pontosan a vizsgált tényállások vonatkozásában felügyelet, illetve ellenőrzés alatt, annak tartalma és terjedelme minden esetben egyedileg vizsgálendő.⁴⁵⁸ Meghatározzák azonban a kötelezettségek lehetséges forrásait. Ily módon a legtöbb témaspecifikus szakirodalom szerint a felügyeleti ellenőrzési kötelezettség tartalmát jogszabály, szervezeti és működési szabályzatok, különböző munkaköri leírások határozhatják meg, valamint a kialakult szakmai gyakorlat is determinálhatja azt.⁴⁵⁹ A hazai tankönyvirodalom széleskörű kötelezettségforrásokra való utalása álláspontom szerint korrekcióra szorul az Alkotmánybíróság keretdiszpozíciós kodifikációs technika alkalmazásával és értelmezésével kapcsolatos gyakorlata tükrében.

HOLLÁN Miklós az AB kerettényállásokkal foglalkozó határozatait elemző és szintetizáló munkájában kiemeli, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek tekinti, ha a büntetőnorma által deklarált kötelezettség forrása jogszabálynál alacsonyabb szinten kerül meghatározásra.⁴⁶⁰ Ily módon ha hatósági határozatban meghatározott tilalom vagy kötelezettség mint keretet kitöltő szabály alkotmányellenesnek tekintendő, úgy argumentum a maiore ad minus a szervezeti szabályzatban meghatározott kötelezettség normatív háttérként, kötelezettségforrásként való értelmezését is alkotmányellenesnek kell tekinteni. Így tehát az AB gyakorlatából az látszik kirajzolódni, hogy keretkitöltő háttérnormaként kizárólag jogszabályt fogad el alkotmányosnak.⁴⁶¹ Mindezek alapján az alkotmánykonform értelmezés arra az eredményre vezet, hogy a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség körét az elkövetési magatartás megvalósulása szempontjából le kell szűkíteni azon esetkörökre, amikor a kötelezettséget primér jogszabályi forrás megfogalmazza. Meglátásom szerint aligha lehet azonban olyan álláspontot elfoglalni, hogy a nullum crimen elv sérelmét jelenti a jogszabályban lefektetett kötelezettségek szervezeti szabályzatban történő részletezése, konkretizálása.

Ezek a források tartalmilag más és más kritériumokat írnak elő, a gazdálkodó szervezet típusától függően már jogszabályi szinten is, ezeket konkretizáló szervezeti szabályok szintjén pedig azonos típusú szervezet esetén is más és más lehet a kötelezettség in concreto tartalma. Éppen ezért a konkrét kötelezettségek katalógusának elkészítése lehetetlen (és értelmetlen) feladat, az már in abstracto is nehéz,⁴⁶² emellett, mint láthattunk, a jogbiztonság elvét is sértené egy taxáció.⁴⁶³ A kötelezettségek forrása cím alatt elengedhetetlen szót ejteni a szervezeti szokás kötelezettségteremtő erejének kérdéséről. Vitathatatlan, hogy a szervezeti szokás bír kötelezettségteremtő erővel, ám e megállapítás kizárólag magánjogi

foganatosítása eleve nem lehet olyan felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalma, amely a vezető tisztségviselőt valamely norma alapján terheli. Így tehát a foganatosításának hiánya a tényállás implicit jogszerűségi tartalma okán nem keletkezett jogellenes állapotot.

⁴⁵⁸ GULA 2013, 613. p.; GEISMAR 2012, 71. p.

⁴⁵⁹ MEZŐLAKI 2013, 604. p.; VIDA 2007, 282. p.

⁴⁶⁰ HOLLÁN 2019b, 26. p.

⁴⁶¹ HOLLÁN 2019b, 26. p., 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás III.2.3. pont

⁴⁶² Vö. GULA 2013, 613. p.; GEISMAR 2012, 70. p.

⁴⁶³ MASCHKE 1997, 38. p.

síkon lehet helyes, álláspontom szerint annak a büntetőjogi felelősség szempontjából nem lehet relevanciája. Ugyanis hiába beszélünk keretdiszpozícióról, azt más jogági *normáknak, jogszabályoknak* kell tartalommal megtölteni,⁴⁶⁴ így megítélésem szerint a szokás e helyen sem léphet be a büntetőjog keretei közé, ugyanis azzal sérülne a *nullum crimen sine lege scripta* elv.

III.3.4.2. A mulasztás normatív alapja: A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség tartalma

A kötelezettség tartalmának meghatározása nehéz feladat, amely nehézség már eleve az azt tartalmazó heterogén, nem ritkán egymásra épülő források, normatív aktusok okán áll fenn. Az elkövetési magatartás tartalmának meghatározására a hazai tankönyv- és kommentárirodalom jellemzően nem is tesz kísérletet. MEZŐLAKI megfogalmazza, hogy a „*felügyeletnek, illetve az ellenőrzésnek a célja annak vizsgálata, hogy a gazdálkodó szervezet, illetve a szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végzők a gazdálkodási és törvényességi követelményeknek megfelelően járnak-e el*”.⁴⁶⁵ Kérdés, hogy a kötelezettség tartalmának in abstracto oly módon történő megfogalmazása, miszerint minden olyan intézkedés ilyennek minősül, amelynek célja a szervezeten belüli szabályszerű működés garantálása, vajon megfelel-e a normavilágosság követelményének, valamint megfogalmazható-e egyáltalán egy olyan mérce, szűrő, amely az összes létező, de facto elkövetési magatartást magába foglalja? Ugyanis abban az esetben, ha e tényállás kapcsán felelősség megállapítására kerül sor, úgy *expressis verbis* deklarálni kell, hogy pontosan mely kötelezettség elmulasztása tekintendő releváns elkövetési magatartásnak.⁴⁶⁶

A kötelezettség tartalmának megállapítására mindenekelőtt az elkövetési magatartásként megfogalmazott felügyelet, valamint ellenőrzés absztrakt fogalmának meghatározásán keresztül teszünk kísérletet, ugyanis úgy vélem ahhoz, hogy a konkrét kötelezettségek közül megállapíthatóvá váljon, vajon melyek bírnak a speciális vezetői felelősségi alakzat szempontjából eleve, pusztán az elkövetési magatartás normatív jellemzője szintjén relevanciával, szükséges megfogalmazni absztrakt módon a felügyelet, valamint az ellenőrzés fogalmát. Ez mintegy dogmatikai szűrőként alkalmas arra, hogy segítse a joggyakorlatot a kötelezettségek tág körének ésszerű és tiszta fogalmi keretek között történő leszűkítéséhez. Az absztrakt fogalmi ismérvek meghatározásának nehézségét az adja, hogy sem a büntetőjogi, sem pedig a polgári jogi, valamint munkajogi szakirodalom nem operál e fogalmak absztrakt ismérveivel. A közigazgatási jog az a jogág, valamint a szervezéstudomány az a tudományterület, amely mind normatív szinten, mind pedig a tudomány részéről kísérletet tesz a két fogalom egymástól, valamint egyéb, tipikusan szervezeti relevanciával bíró és kötelezettségeket tartalmazó fogalmaktól való elhatárolására.⁴⁶⁷

A közigazgatási jogi szakirodalom – egyébként heterogén – definíciós kísérlete⁴⁶⁸ orientáló jellegű. A közigazgatási szervek egymás közötti viszonyrendszerét definiáló irodalom korlátozottan alkalmazandó olyan kötelezettségek absztrakt fogalmi kereteinek megalkotása során, amelyeket főszabály szerint kizárólag magánjogi háttérnormák töltenek meg konkrét

⁴⁶⁴ Vö. HOLLÁN 2019b, 26. p.

⁴⁶⁵ MEZŐLAKI 2013, 604. p.; Vö. VIDA 2007, 282. p.

⁴⁶⁶ Vö. HILGERS 2000, 28. p.; SCHÜRMAN 2005, 84. p.

⁴⁶⁷ Vö. SZABÓ 2009, 30. p.

⁴⁶⁸ SZABÓ 2009, 31. p.

tartalommal,⁴⁶⁹ és amelyet egyébként explicit büntetőjogi norma deklará.⁴⁷⁰ E helyen mégis azért tartom elkerülhetetlennek és indokoltnak a közigazgatási jogi, szervezetszociológiai szakirodalom segítségül hívását, mert az említett magatartásokat sem a magánjog, sem a büntetőjog nem definiálja absztrakt szinten. Álláspontom szerint a közigazgatási jogi fogalmak olyan normatív terminusok, amelyek pontos és precíz tartalma kifejezetten a közigazgatási jogi jogviszonyra vetíthetők le. Ezért abból a célból, hogy a felügyelet, illetve ellenőrzés fogalmak mégis tudományos alapra helyezve vizsgálhatók legyenek, olyan „közös többszöröst” kell keresni, amely által a vizsgált fogalmak tekintetében tett megállapítások a normatív és dogmatikai közigazgatási jogi fogalmak definiálására is hatással van, azonban annál rugalmasabb, absztraktabb, így nem csak a közigazgatási jogi hierarchizált viszonyok terén, hanem a „hierarchizált” magánjogi jogviszonyokban, így a szervezeti jog, valamint a munkajog terén is absztrakt, általános érvényű megállapításokat tesz. Ez a tudományterület pedig a szervezéstudomány.

A szervezéstudományi szakirodalom viszonylagos egységességet mutat a tekintetben, hogy a felügyelet tágabb kategória, mint az ellenőrzés.⁴⁷¹ SZABÓ megfogalmazása szerint az ellenőrzés tartalmi elemeit képezi elsősorban az „*információszerzés, ezen belül az iratokba való betekintés, adatszolgáltatás igénylése, ellenőrzött helyiségbe belépés, iratok lefoglalása, mindezek azonban nem eredményeznek befolyásolási jogot. A felügyelet viszont nem csak információkat szerez, hanem befolyásolhatja a felügyelt tevékenységét, jogi aktusaira valamilyen szempontból hatást gyakorolhat*”.⁴⁷² Szintén egységes abban a közigazgatási jogi szakirodalom, hogy az irányítás mind a felügyelet, mind pedig az ellenőrzést magában foglaló fogalom.⁴⁷³ Esetünkben az *irányítás* mint fogalom az elkövetési magatartás szempontjából mintegy elhatároló ismérvként bírhat relevanciával. Amennyiben e fogalmak absztrakt elhatárolása segítséget nyújt konkrét kötelezettségek vizsgálata során annak megállapítása tekintetében, hogy azok közül kizárólag irányítási jognak minősülés révén melyek *nem* lehetnek releváns tevési kötelezettségek az elkövetési magatartás szempontjából.

A felügyeleti jog részét képezi a szervezéstudományi szakirodalom szerint tehát a beavatkozási jog, azaz jogsértés észlelése esetén fegyelmi, kártérítési, szabálysértési, valamint büntetőeljárás kezdeményezése is.⁴⁷⁴ Ám kifejezésre jut az is, hogy a felügyelet elsősorban *megelőző jellegű*, lehetséges hibák, törvénysértések megelőzésére irányul, nem pedig direkt jogkövetkezmények alkalmazására, azaz a felügyelet gyakorlásának közép-pontjában a prevenció áll.⁴⁷⁵

A felügyeleti kötelezettség tartalmának meghatározása nem csak azért nehéz feladat, mert szerteágazó azon normák köre, amelyek tartalmazzák, és még emellett is minden egyes szervezetben más és más kötelezettségek állnak fenn szervezeti profiltól, struktúrától, nagyságtól függően, hanem azért is, mert az *dinamikus*. Dinamikája abban áll, hogy más és más a kötelezettség tartalma, intenzitása attól függően, hogy a felügyelet, illetve ellenőrzés általánosságban történik, illetve akkor, ha valamilyen speciális körülmény, kri-

⁴⁶⁹ Vö. FAZEKAS–FICZERE 2006, 250. p.; SZABÓ 2009, 30. p.

⁴⁷⁰ SCHÜRMAN 2005, 20. p.

⁴⁷¹ ZSUFFA István: *Az irányítás, vezetés felügyelet és ellenőrzés fogalmának szervezéstudományi megközelítése*. In: TISZI Budapest, 1975. 42-51.p. Idézi: SZABÓ 2009, 32. p.

⁴⁷² FAZEKAS–FICZERE 2006, 251. p.; SZABÓ 2009, 32. p.

⁴⁷³ FAZEKAS–FICZERE 2006, 244. p.; SZABÓ 2009, 32. p.

⁴⁷⁴ SZABÓ 2009, 33. p.

⁴⁷⁵ SZABÓ 2009, 34. p.

minális veszélyforrás, új kockázati tényező jelentkezik.⁴⁷⁶ Ha ilyen esetben a kötelezett a felügyeleti, ellenőrzési intézkedések számát, intenzitását nem fokozza, adott esetben nem realizál kifejezetten krízishelyzetre fennálló intézkedést, úgy az a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség nem megfelelő teljesítésének minősül, mint elkövetési magatartás releváns. Ilyen fokozott intenzitású kötelezettség teljesítésére adhat okot már önmagában az is, ha az adott szervezetben adott időintervallumban több normasértés is történt,⁴⁷⁷ azaz a kötelezettség intenzitása nagyban függ a bűncselekmény elkövetésére való hajlandóság fokától (*Delinquenzgeneigtheit*).⁴⁷⁸ Fontos azonban megállapítani, hogy nem minden felügyeleti vagy ellenőrzési *intézkedés* megtételének *elmulasztása* jelent releváns kötelezettségszegést, ugyanis e kötelezettség alatt csak olyan materiális intézkedések megtétele értendő, amelyek nem ütköznek jogszabályba, valamint olyanok, amelyek a tag, dolgozó jogait aránytalan módon nem sértik, korlátozzák stb.⁴⁷⁹ Az ilyen jellegű intézkedések foganatosításának *elmulasztása* tehát sohasem képezhet alapot felelősség megállapítására, ugyanis álláspontom szerint az nem tekinthető kötelezettségnek akkor sem, ha egyébként materiálisan ellenőrzést vagy felügyeletet szolgál, és objektíve alkalmas lenne jogsértés megakadályozására.

III.3.4.2. Az alkalmasság mint az elkövetési magatartás in abstracto vizsgálandó feltétele

SINKU, valamint GULA interpretációja szerint a speciális vezetői felelősségi tényállások elkövetési magatartása a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség nem, vagy *nem megfelelő* teljesítése.⁴⁸⁰ A kötelezettség teljesítésének megfelelő volta mint quasi minőségi követelmény, az elkövetési magatartás implicit fogalmi eleme, ugyanis az elmulasztott kötelezettségnek objektíve, in abstracto eleve alkalmasnak kell arra lennie,⁴⁸¹ hogy a más általi bűncselekmény elkövetését megakadályozza.⁴⁸² Így a nem megfelelő teljesítés tulajdonképpen nem teljesítésnek tekintendő. Az alkalmasság kritérium nem csak egy újabb, felelősséget szűkítő ismérv,⁴⁸³ hanem voltaképpen a bűncselekmény fogalmi elemek közül a nemtevésnek a cselekmény-fogalom alá illeszthetőségét lehetővé tevő kritérium, ugyanis – ahogyan azt TOKAJI megfogalmazza – „a nemtevés mulasztássá az egyéb feltételektől függően is csak annyiban válhatik, amennyiben az elmulasztott magatartás hatóképes, a társadalmilag hátrányos elhárítására (...) alkalmas lett volna”.⁴⁸⁴ Így tehát, amennyiben a kötelezettség tartalmát képező magatartás in abstracto nem alkalmas a káros következmény elhárítására, úgy a potenciális hatóképesség okán a nemtevésért fennálló felelősség gyakorlatilag már a cselekmény fogalmi elem szintjén kizárható. BOCK interpretációja szerint az alkalmasság kritériuma olyan felügyeleti intézkedések foganatosításának kötelezettségét jelenti, amelyek *magatartásbefolyásoló hatásuk révén nagy valószínűséggel*⁴⁸⁵ *szolgálják a szervezeten belüli, büntetőjogilag releváns hibák elmaradását*.⁴⁸⁶

⁴⁷⁶ PIETREK 2012, 145. p.

⁴⁷⁷ Vö. MASCHKE 1997, 40. p.

⁴⁷⁸ ACHENBACH 2012b, 40. p.

⁴⁷⁹ SANDMANN 2001, 487. p.; MASCHKE 1997, 42. p.

⁴⁸⁰ SINKU 2012, 434. p.; GULA 2013, 613. p.

⁴⁸¹ SCHÜRMAN 2005, 106. p.

⁴⁸² Vö. SCHUBAUER 2013, 307. p.; BOCK 2010, 316. p.

⁴⁸³ Vö. HEFENDEHL 2010, 93. p.

⁴⁸⁴ TOKAJI 1984, 101. p.

⁴⁸⁵ Valószínűségi fok relevanciájáról: Risikoeörlöhung-elméletről szóló II. 7. 3. Fejezet

⁴⁸⁶ BOCK 2010, 316. p.

III.3.4.3. A mulasztás ontológiai kritériuma: cselekvési lehetőség és képesség

A kötelességellenesség elengedhetetlen, de nem elégséges feltétel ahhoz, hogy a nemtevés a kötelezett terhére róható legyen, ahhoz szükséges ontológiai feltételek a cselekvési lehetőség, valamint a cselekvési képesség. E két fogalmi elem vizsgálata éppúgy szükséges, mint a meghatározott kötelezettség teljesítését előíró normatív rendelkezés, dogmatikai hiba lenne ugyanis azt kimondani, hogy akit olyan, állandó és fennállásában statikus (tartalmában azonban dinamikus) tevési kötelezettség terhel (mint felügyeleti, illetve ellenőrzési intézkedések foganatosítása), annak minden esetben tényleges lehetősége és képessége is van e kötelezettségek teljesítésére nézve.⁴⁸⁷ A cselekvési lehetőség megléte mint ontológiai kritérium éppen ezért esetről-esetre körültekintően vizsgálandó. Fontos megjegyezni, hogy ha a kötelezett szándékosan idézi elő cselekvési képességének vagy lehetőségének hiányát, úgy neki a mulasztás felróható,⁴⁸⁸ a lehetőség ontológiai hiányának előidézése esetén jön szóba dogmatikailag az *omissio libera in causa* esete.⁴⁸⁹

III.3.4.4. Exkurzus – A kötelezettség delegálásának hatása a büntetőjogi felelősségre

A bűncselekmény elkövetési magatartásának implicit követelménye, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek az elkövetőt, a speciális kvalifikációval rendelkező tettet kell terhelnie.⁴⁹⁰ A kötelezettségek átruházása a munkamegosztás elve alapján teljesen normális és elengedhetetlen jelenség. Minél nagyobb a szervezet, a vezető tisztségviselő annál kevésbé képes az őt terhelő kötelezettségeket ellátni, így mintegy köteles feladatainak, kötelezettségeinek egy részét másokra delegálni.⁴⁹¹ Kérdés az, hogy a büntetőjogi felelősség szempontjából miképpen értékelendő az, ha a más által elkövetett bűncselekmény megakadályozására alkalmas kötelezettséget a kötelezettség eredeti címzettje jogszerű aktsussal, illetve a szervezeti szokásoknak megfelelő módon másra átruházta, azaz a kötelezettség teljesítését általános vagy eseti jelleggel delegálta? Az uralkodó német szakirodalom egyhangúan foglal a tekintetben állást, hogy ebben az esetben a kötelezettség eredeti címzettje nem mentesül az eredetileg őt terhelő kötelezettség alól, a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség ebben az esetben immáron a delegált személy vonatkozásában terheli (*Oberaufsichtspflicht*), így az őt terhelő kötelezettségtől teljesen nem szabadulhat meg.⁴⁹² Ebben az esetben ugyanis mintegy a kötelezettség végrehajtásának, teljesítésének kötelezettsége kerül átruházásra, viszont maga a kötelezettség ettől még a delegáló személyt fogja terhelni.⁴⁹³ A delegációnak tehát főszabály szerint nincsen felelősséget elimináló hatása, hanem éppen felelősséget keletkeztet.⁴⁹⁴ Sőt ebben az esetben lehet amellet érvelni,

⁴⁸⁷ Vö. HARRO 1980, 423. p.

⁴⁸⁸ Vö. ERDŐSY 1987, 186. p.

⁴⁸⁹ BOCK 2010, 316. p.

⁴⁹⁰ Vö. KLENANC 2015, 462-463. p.

⁴⁹¹ PIETREK 2012, 133. p.; HILGERS 2000, 31. p.

⁴⁹² ALEXANDER 2005, 220. p.; BOCK 2011, 704. p.; MASCHKE 1997, 38. p.; GEISMAR 2012; PIETREK 2012, 134. p.; HILGERS 2000, 31. p.

⁴⁹³ ALEXANDER megfogalmazása szerint nem „Pflichtübertragung” képezi a delegáció tárgyát, hanem „Beauftragung eines anderen mit der Wahrnehmung von Pflichten des Beauftragenden“ annak tartalma. (ALEXANDER 2003, 220. p.)

⁴⁹⁴ PIETREK 2012, 134. p.; HILGERS 2000, 5. p.

hogy a vezető tisztségviselőt terhelő felelősség is erőteljesebben jelenik meg, mint delegáció hiányában. Ugyanis amennyiben vezetői pozíciójából eredő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségének teljesítését másra delegálja, úgy érvelhetnénk amellett, hogy immáron a culpa in eligendo kapcsán fennálló felelősség azért lesz releváns, mert konkrétan, az őt terhelő felügyeleti ellenőrzési kötelezettség teljesítésére választott ki személyt, nem pedig „általánosságban”, a szervezet profiljába illeszkedő munkavégzés, vagy „egyszerű” tagsági jogviszony létesítése céljából (*doppelte Garantenfunktion des Betriebsinhabers*).⁴⁹⁵ Azaz ebben az esetben már *van jogviszony*, amely reális bázisát képezi minden olyan intézkedésre vonatkozó kötelezettségnek, amely a felügyelt személlyel kapcsolatos, amíg a munkavégzésre való alkalmazás esetén az a kiválasztással keletkezik, így itt még nem áll fenn a felek között felelősség implicit alapját képező jogviszony.

A delegáció felelősség-keletkeztető hatását ennél részletesebben nem célozom elemezni, mivel a jogalkotó nem csak a vezető tisztségviselőt, hanem a felügyeletre, vagy ellenőrzésre feljogosított tagot, dolgozót vagy más személyt is speciális tettesi kvalifikációval látta el, így a delegáció problematikája dogmatikai elemzésének kívánalmát normatív rendelkezéssel eliminálta. Fontos azonban e helyen megemlíteni, hogy a Corpus Iuris Europae 13. Cikke – mint ahogyan azt a Corpus Juris releváns rendelkezéseit bemutató fejezetben ismertettem – *expressis verbis* rendelkezett a hatáskör-delegáció felelősség-elimináló hatásáról,⁴⁹⁶ a következőképpen: „*A hatáskör delegáció csak abban az esetben kimentési ok, ha korlátozott, pontos és specifikus, ha megfelel a vállalkozás menetéhez szükséges struktúrának, és ha a megbízott ténylegesen olyan helyzetben van, amelyben képes az átruházott hatáskör ellátására.*”

III.3.5. Részösszegzés

WLASSICS álláspontja szerint a más személy által elkövetett bűncselekmény meg nem akadályozását pönalizáló büntetőnorma létrehozása csakis kivételes lehetőség lehet a jogalkotó kezében, arra csakis az állam alapjait érintő oltalmazás céljából kerülhet sor, és abban az esetben is „*csak rendőri szempont az, amivel az indokolható, büntetőjogi okkal nem támogatható*”.⁴⁹⁷ Amennyiben a jogalkotó az ultima ratio elv szem előtt tartásával mégis ilyen deliktumot hoz létre, fokozottan kell arra törekednie, hogy a büntetendőség feltételeit egzakt módon megfogalmazza.

A vezető tisztségviselőt terhelő kötelezettségek köre rendkívül sokrétű és nehezen definiálható, ezeknek csak egy szegmense a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség, így igazolva látom a felállított részhipotézist, miszerint az elkövetési magatartás sui generis kiragadása a mulasztásos bűnsegélyhez képest felelősséget szűkítő hatással bír. Egyetértek LOSONCZY álláspontjával, amely a nullum crimen elv minél teljesebb érvényesülésének szolgálata szempontjából vitathatatlan: „*A mulasztás pozitív büntetőjogi tényállékszerűségének követelménye elég garanciával szolgál arra nézve, hogy a törvényhozó által nem szándékol, és a pozitív büntetőjog szellemének megfelelően nem büntetendő magatartás ezen az*

⁴⁹⁵ ALEXANDER 2005, 221. p.

⁴⁹⁶ Vö. KIS-NAGY 2007, 45. p.

⁴⁹⁷ E megállapítását WLASSICS a feljelentés elmulasztásának kriminalizálásával összefüggésben teszi. (WLASSICS 1893, 529. p.)

*alapon biztos büntetlenséget élvez.*⁴⁹⁸ Ez azt jelenti, hogy a kriminalizálás szándékának explicit kinyilvánítása okán voltaképpen üdvözlendő az a jogalkotói döntés, amely egy magánjogellenes magatartást sui generis bűncselekményként kiemel. Ugyanis álláspontom szerint más jogági kötelezettség elmulasztásának sui generis büntetendősége a nullum crimen elvnek sokkal inkább megfelel, mintha a büntetőjog-tudomány által elismert, ám büntetőnormában nem rögzített speciális jogi kötelezettségen alapulna az elkövető (részesi) magatartásának büntetendősége. E megállapításból egyenesen következik az a kívánalom, hogy a speciális jogi kötelezettségen alapuló mulasztás büntetendőségét büntető törvényben kell deklarálni a nullum crimen elvnek való megfelelés érdekében. Nem vitatva tehát a más jogági normán alapuló mulasztás büntetendősége ontológiai létjogosultságát, a jogalkotói lépést elengedhetetlennek tartom.

Axióma, hogy a büntetőjogi fogalmakat szűken kell értelmezni. Így álláspontom szerint a vezető tisztségviselő kötelezettségeként megfogalmazható eligendo, valamint az instruendo nem tekinthető sem felügyeleti, sem ellenőrzési kötelezettségnek. Ezért úgy vélem, hogy a jogbiztonságot az szolgálja, ha felügyeleti, valamint ellenőrzési kötelezettség alatt de facto is kizárólag a dogmatikai inspiciendo-t értjük. Amennyiben a jogalkotó azt ki kívánja terjeszteni olyan kötelezettségekre, amelyek a vezető tisztségviselőt egy szervezetben belül egyébként terhelik, úgy azt álláspontom szerint expressis verbis kifejezésre kell juttatnia, ugyanis egyedül az elkövetési magatartás tartalmát képező kötelezettség szigorú értelmezése felel meg a jogbiztonság követelményének.

A lefolytatott elemzés alapján a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség mint elkövetési magatartás szükségképpen „báb” tényállási elem. Álláspontom szerint joggyakorlat hiányában csak hipotetikus kijelentéseket tehetünk, ugyanis a norma gyakorlati alkalmazhatóságát, az elkövetési magatartás vizsgálatának módszertanát, annak mikénti értelmezését gyakorlati relevancia hiányában csak dogmatikai szemszögből lehet értékelni. Ám a gyakorlati relevancia hiánya álláspontom szerint egyebek mellett az elkövetési magatartás mikénti értelmezésének nehézségével is indokolható. Ebből a szempontból pedig a norma *nem-alkalmazása* üdvözlendőbb, mint a felelősségnek az elkövetési magatartás részletes elemzése hiányában való megállapítása. Így kizárólag ontológiai talajon értek egyet GÁL Istvánnal a tekintetben, hogy a legékeesebben az bizonyítja a kötelezettség elmulasztását, ha a szervezetben bűncselekmény *be tud következni*. Dogmatikailag vitatom azonban, ugyanis álláspontom szerint a bűncselekmény bekövetkezése legfeljebb indícium lehet, elkövetési magatartást igazoló körülmény önmagában aligha. Maradéktalanul egyetértek SÁNTHA álláspontjával, miszerint: „*Tartózkodni kell attól a megközelítéstől, amely szerint a bűncselekmény ténye mintegy vélelmezi az ellenőrzés-felügyelet hiányosságait. Minden esetben vizsgálandó a vezető konkrét kötelezettségszegése.*”⁴⁹⁹

A nullum crimen elv sérelmével kapcsolatos hipotézisemet a fenti elemzés fényében azonban részben látom csupán igazoltnak. Habár a kerettényállást kitöltő háttérnormák száma, azok in abstracto definiálásának nehézségei, valamint ab ovo az elkövetési magatartás tartalmának homályossága az elkövetési magatartás pontos tartalmának meghatározását valóban megnehezíti, ám a nullum crimen elv sérelme in abstracto aligha jelenthető ki. Fontos kiemelni, hogy a kötelezettet e kötelezettségek *in concreto* terhelik, azaz valamennyi kötelezettet de facto tartalmilag más és más kötelezettség fogja terhelni.⁵⁰⁰

⁴⁹⁸ LOSONCZY 1936, 14. p.

⁴⁹⁹ SÁNTHA 2005b, 288. p.

⁵⁰⁰ Lásd részletesen: HOLLÁN 2019b, 30-32. p.

Eszerint tehát a törvényesség elvének szempontjából a kötelezettség megismerhetősége nem jelenthet problémát,⁵⁰¹ tekintettel különösen arra, hogy a tettesi kvalifikáció a konkrét történeti tényállás vonatkozásában in concreto leszűkíti a potenciálisan szóba jöhető kötelezettségek körét is. A potenciális tetteseket terhelő kötelezettségek megismerhetőségének követelménye szempontjából álláspontom szerint vitathatatlan, hogy a szervezet vezetőjétől, valamint a speciális tettesi kvalifikációval bíró személyi körtől elvárható az, hogy az őket terhelő kötelezettségekkel tisztában legyenek.⁵⁰² Az elkövetési magatartások hasonlósága okán releváns utalni az Alkotmánybíróság azon – HOLLÁN Miklós által részletesen elemzett⁵⁰³ – kerettényállással kapcsolatos határozatára, amelyben elutasította a hivatali visszaélés elkövetési magatartásának pontos meghatározhatatlanságával kapcsolatos indítványt. Az indítványozó szerint sérti a jogbiztonság követelményét, hogy az elkövetési magatartások nincsenek a tényállásban pontosan értelmezve, azaz álláspontja szerint nem határozható meg pontosan mit is jelent egyebek mellett a hivatali köteletség megszegése. Az indítványozó „*a szóban forgó törvényszakaszban meghatározott elkövetési magatartást határozatlannak, túlzottan széles körűnek, bizonytalannak tartja, s ennél fogva alkalmasnak arra, hogy önkényes bírói jogértelmezésre vezessen*”.⁵⁰⁴ Az AB utalt határozatában arra, hogy az absztrakt fogalmak alkalmazása e tekintetben a releváns életviszonyok sokszínűségének lefedését garantálja, ezáltal szolgálja a jogbiztonságot. Emellett ezen absztrakt fogalmak háttérnormákban való tartalmi konkretizálása óv meg valójában a bírói önkénytől.⁵⁰⁵ Összegezve tehát, az elkövetési magatartás tartalma in concreto a felelősségalapításhoz szükséges mértékben – még ha nehezen is – de feltárható. Ahogyan az Alkotmánybíróság is megfogalmazza, a konkrét jogesetnek az absztrakt norma alá vonása, szubszumálása jogalkalmazói, bírói feladat, amely nem azonos a bírói önkénnyel.⁵⁰⁶

A nullum crimen elv sérelmét ily módon akkor látom fenyegetőnek, ha a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettséget nem jogszabály rögzíti. Ebben az esetben úgy vélem, kötelezettségzegés hiányában aligha valósulhat meg sui generis vezetői felelősségi deliktum. A kerettényállás szempontjából keretet kitöltő normának nem minősülő aktusban, forrásban rögzített kötelezettség megszegése legfeljebb mulasztásos bűnsejély megállapítására alkalmas normatív kritériumként, speciális jogi kötelezettségként értelmezhető. Álláspontom szerint abban az esetben, ha felügyeleti-ellenőrzési kötelezettséget teremtő jogszabály tartalmát konkretizáló és értelmező szervezeti szabály, compliance kötelezettséget deklaráló etikai kódex, jogszabálynak nem minősülő, ám a kötelezett számára kötelező erővel bíró szervezeti forrás részletszabályokat állapít meg, quasi a tartalmilag üres magánjogi normát tölti meg konkrét tartalommal, úgy az nem sérti a nullum crimen elv scripta rész-követelményét. Fontos kiemelni azonban, hogy a keretet kitöltő szabály pro forma ebben az esetben sem lehet a jogszabálynak nem minősülő kötelezettségforrás, annak normatív alapjának, hídképző felhatalmazó és ex lege kötelezettségteremtő aktusának rendelkezésre kell állnia. Ilyen módon álláspontom szerint a leginkább kihívást jelentő jogalkalmazói

⁵⁰¹ HOLLÁN 2019b, 26. p.

⁵⁰² Ezt az érvelést támasztja alá a BH1974. 405 döntésben megfogalmazott következő álláspont, amelyet HOLLÁN Miklós idéz a kerettényállásokkal kapcsolatos tévedés témájában írt tanulmányában: „azért nem hivatkozhatnak, mert [...] felelős vezető beosztásban dolgoznak, s kötelességük volt az általuk vezetett tsz gazdálkodását érintő alapvető törvényes rendelkezések megismerése”. (HOLLÁN 2019, 19. p.)

⁵⁰³ HOLLÁN 2019b, 30. p.

⁵⁰⁴ 435/B/1999. AB határozat, Indokolás I. pont

⁵⁰⁵ HOLLÁN 2019b, 31. p.

⁵⁰⁶ 435/B/1999. AB határozat, Indokolás 3.3. pont

interpretációs feladat annak helyes megállapítása, hogy mely más jogági normák jelentik in concreto a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megalapozását. Ehhez az interpretációs kihíváshoz kíván eszközt nyújtani az elkövetési magatartás mikénti értelmezésével kapcsolatos elemzésem.

III.4. Eredmény. Matriális vagy immatriális deliktum?

III.4.1. Hipotézis

Az eredmény az az objektív tényállási elem, amely az elkövetési magatartással okozati összefüggésben, külvilági változásként jelenik meg.⁵⁰⁷ Igaz, nem szükségképpen tényállási elem, az esetek többségében nem okoz azonban különösebb gondot annak dogmatikai megítélése, hogy egy deliktum matriális vagy immatriális tényállás-e, illetve matriális bűncselekmény esetében az eredmény sérelem vagy veszély előidézésében áll-e. Az elemzés tárgyát képező speciális felelősségi tényállások e téren is kihívások elé állítják azonban a jogtudományt, ugyanis sem a magyar, sem a német szakirodalom nem foglal el egységes álláspontot a tekintetben, vajon immatriális, vagy matriális deliktummal állunk-e szemben, azaz a bűncselekmény absztrakt, vagy konkrét veszélyeztetető-e. A két kategória közötti lényegi különbség, hogy amíg az absztrakt veszély a védett jogi tárgy általános veszélyeztetésén alapul, így az elkövetési magatartás alkalmas konkrét veszély vagy sérelem előidézésére, ennek bekövetkezése nem tartozik viszont a tényálláshoz,⁵⁰⁸ addig a konkrét veszélyeztetési deliktum esetén a veszély tényállásszerű eredmény.⁵⁰⁹ Így tehát az absztrakt veszélyeztetési bűncselekmények voltaképpen már az elkövetési magatartás realizálásával megvalósulnak, azaz esetükben immatriális deliktumokról beszélünk,⁵¹⁰ amelyet az a tény is erősít, hogy az absztrakt veszélyeztető bűncselekmények esetén tipikusan nem beszélhetünk olyan külvilági változásról, melyet eredménynek lehetne tekinteni. Az absztrakt veszélyeztetési deliktumok általában a büntetőjogi felelősséget hivatottak kiszélesíteni azáltal, hogy meghatározott magatartást még a konkrét veszély vagy sérelem bekövetkezése előtt rendel büntetni a jogalkotó, ezzel tulajdonképpen *előre hozza a büntetendőséget*.⁵¹¹

E fejezetben vizsgált hipotézisem, amely köré az eredmény megítélésével kapcsolatos érvelésemet építem, a következő:

A speciális vezetői felelősségi deliktum immatriális jellege indokolatlanul előre hozza a magatartás büntetendőségét.

Hipotézisem vizsgálata céljából mindenekelőtt szükséges feltárni mindazon érveket, amelyek az immatriális jelleg mellett, illetve ellene (egyúttal a matriális veszélyeztető jelleg mellett, illetve ellene) szólnak, majd ezen érvek mérlegelését követően szükséges a

⁵⁰⁷ TOKAJI 1984, 190. p.; NAGY 2014a, 165. p.

⁵⁰⁸ LÜDERSSEN 2014; GYÖRGYI 1987, 110. p.

⁵⁰⁹ NAGY 2014a, 166. p.; GYÖRGYI 1987, 110. p.; VISKI 1968, 276. p.; HÖRSTER 2009, 166. p.

⁵¹⁰ NAGY 2014a, 166. p.

⁵¹¹ Az absztrakt veszélyeztetési deliktum mint tipikus Vorverlagerung jelenség. Lásd: JAKOBS 1985, 768. p.

kérdésben állást foglalni, és az eredmény dogmatikai következményeit feltárni. A kérdés vizsgálatának eredménye alapján megállapítható az is, vajon a jogalkotó térbeli horizonton valóban oly mértékben hozza-e előre a magatartás büntetendőségét, amely indokolatlan.⁵¹² A vizsgálathoz elengedhetetlen az absztrakt veszélyeztetés mint Vorverlagerung definiálása, szigorúan a hipotézis szempontjából releváns szűrőn keresztül.

III.4.2. A deliktum mint immateriális bűncselekmény

A hazai, témaspecifikus szakirodalom köréből KARSAI,⁵¹³ MOLNÁR Gábor,⁵¹⁴ MEZŐLAKI,⁵¹⁵ SCHUBAUER,⁵¹⁶ valamint UDVARHELYI⁵¹⁷ megállapítása szerint a bűncselekmény immateriális, azaz az elkövetési magatartás szempontjából tiszta mulasztásos deliktum, ám annak tartalmi indokát nem adják meg.

III.4.2.1. Az absztrakt veszély és a jogi tárgy kapcsolata

Az absztrakt és konkrét veszélyeztetési deliktum mint tényállástani jellemző gyakorlatilag az eredmény mentén, pontosabban annak léte vagy nem léte alapján kategorizálja a bűncselekményeket. Találkozhatunk olyan szakirodalmi állásponttal is azonban, amely azt mondja, hogy az absztrakt veszélyeztetési bűncselekmények kategóriának voltaképpen nincsen helye a tényállásnak az eredmény szempontjából történő vizsgálata körében, ugyanis annak *nemléte* mint csoportképző ismérv aggályos, így dogmatikailag elfogadhatónak tartom VISKI, valamint FÖLDVÁRI álláspontját, miszerint az absztrakt veszélyeztető bűncselekmények nem kellene, hogy az eredmény szempontjából önálló csoportot képezzenek.⁵¹⁸

Egyetértek NAGY Ferenc megállapításával, miszerint „*az absztrakt veszélyeztetési deliktumok a büntetőjog számára csak akkor alkalmasak, ha a cselekvési formák a védett jogi tárgy számára tipikusan a veszély közelfekvő lehetőségét hordozzák. E szerint az olyan büntetőjogi normák elvetendők, amelyeknél nincs kapcsolódási pont a tényállásszerű cselekmény és a védelmi jogtárgy között.*”⁵¹⁹

Alapvetően azt mondhatjuk, hogy a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása önmagában már absztrakt módon veszélyezteteti⁵²⁰ a védendő jogi tárgyat. A kérdés az, vajon in concreto veszélyt is definiálhatunk-e. Abban az esetben, ha absztrakt veszélyeztető deliktumról van szó, úgy – visszautalva az elkövetési magatartással foglalkozó fejezetben feltett kérdésre – megfogalmazható, hogy a tényállás tisztán blankettáris diszpozíció, annak mindazon dogmatikai következményével, amelyet az elkövetési magatartás vizsgálata körében kifejtettem. Mindemellett ebben az esetben azt is ki kell mondani, hogy a deliktum tiszta mulasztásos.

⁵¹² LÜDERSSEN 2014, 437. p.

⁵¹³ KARSAI 2013a, 838. p.

⁵¹⁴ MOLNÁR G. 2012a, 696. p.

⁵¹⁵ MEZŐLAKI 2013, 604. p.

⁵¹⁶ SCHUBAUER 2013, 308. p.

⁵¹⁷ UDVARHELYI 2014, 176. p.

⁵¹⁸ VISKI 1968, 277. p.; GYÖRGYI 1987, 101. p.

⁵¹⁹ NAGY 2008 Az absztrakt veszélyeztetési deliktumok és a jogi tárgy

⁵²⁰ ROGALL 1986, 588. p.

III.4.2.2. Absztrakt veszély mint Vorverlagerung

Ahogy azt NAGY Ferenc megfogalmazza: az absztrakt veszélyesség nem az egyes eset tényállására vonatkozik, hanem a tényállásnak a legitimációs alapja. „Az absztrakt veszélyesség nem graduálisan különbözik a konkrét veszélytől, hanem rendszerbelileg „aliud”/idegen. Vagyis a konkrét elhatárolási kérdés nem az absztrakt és a konkrét veszély között áll fenn, hanem a konkrét veszély megléte vagy a hiánya között.”⁵²¹ E megállapítás nagyon fontos, és egyben implicite magába hordozza álláspontom szerint az absztrakt veszélyeztető bűncselekmények létének generális indokát: az eredmény mint potenciális felelősségi előfeltétel kiiktatásával a felelősség kitágítása.⁵²² E deliktumok körében ugyanis a büntetendőséget a jogalkotó olyan mértékben előre hozza, hogy tipikusan potenciálisan fenyegető individuális jogtárgysérelem sem ragadható meg a büntetendőség legitim indokául.⁵²³ Ennek indoka pedig – HÖRSTER álláspontja szerint alapvetően az, hogy a jogalkotó a konkrét veszélyeztetési deliktumok körében felmerülő bizonyítási nehézségeket kívánja ily módon eliminálni,⁵²⁴ ezzel egyúttal – mintegy kodifikációs-dogmatikai melléktermékként – rizikó-büntetőjogi jelenségeket hoz létre. Ilyen dogmatikai konstrukció egyik oldalról megkönnyíti ugyan a bizonyítást, ugyanis sem (veszélyeztető) eredmény bekövetkezése, sem az okozati összefüggés nem vizsgálendő, más részről azt kell azonban mondani, hogy a bűncselekmény megvalósulásához fűződő szubjektív viszonyulás vizsgálata kívánalmának kizárólag a nehezen megfogható elkövetési magatartásra szorítása a bizonyítást erről az oldalról megnehezíti.⁵²⁵

III.4.3. A deliktum mint materiális veszélyeztető tényállás

MISKOLCZI ellentétes álláspontra helyezkedve megállapítja, hogy a deliktum eredmény-bűncselekmény, az eredmény pedig a „legalább megkísérelt költségvetési csalás”.⁵²⁶ A deliktum eredmény-bűncselekmény jellegének indokolása álláspontom szerint téves, ugyanis a más által megkísérelt vagy elkövetett költségvetési csalást (vagy aktív hivatali vesztegetést) a jogalkotó nem mint eredményt, hanem mint a tényállás objektív oldalához tartozó objektív büntetethezési feltételt iktatta be a tényállásba,⁵²⁷ így a legalább megkísérelt alpbűncselekmény eredménynek aligha tekinthető.⁵²⁸ E megállapítás azonban nem jelenti automatikusan azt, hogy a materiális veszélyeztető jelleg vizsgálata eleve indokolatlan lenne, ugyanis álláspontom szerint MISKOLCZI megállapítása gyakorlatilag a deliktum materiális sértő jellege mellett foglal állást.

A speciális felelősségi tényállás materiális veszélyeztető-volta mellett foglal állást a néhány témaspecifikus német szakirodalom.⁵²⁹ Álláspontjuk szerint a tényállás azért konkrét veszélyeztetési deliktum, mert a gazdálkodó szervezetben a felügyeleti-ellenőrzési

⁵²¹ NAGY 2008 Az absztrakt veszélyeztetési deliktumok és a jogi tárgy

⁵²² Vö. LÜDERSSEN 2014, 436. p.

⁵²³ HÖRSTER 2009, 181. p.

⁵²⁴ HÖRSTER 2009, 166. p.

⁵²⁵ Vö. HÖRSTER 2009, 167. p.

⁵²⁶ MISKOLCZI 2016, 1348. p.; Vö. MASCHKE 1997, 32-33. p.

⁵²⁷ Az alpbűncselekmény mint objektív büntetethezési feltétel részletes elemzését lásd: III. 6. Fejezet

⁵²⁸ Vö. GROPP 2015, 317. p.

⁵²⁹ BOCK 2009, 72. p.; MASCHKE 1997, 94. p.; SANDMANN 2001, 291. p.; Ellentétesen: ADAM 2003, 289-290. p.

kötelezettség megszegésével összefüggésben realizálódó veszélyt egy konkrét veszélynek tekintik, hiszen azzal meghatározott, a gazdálkodó szervezet tevékenységével összefüggő bűncselekmény vagy szabálysértés megvalósulásának veszélye fennáll. E szerint azért sem beszélhetünk pusztán absztrakt veszélyeztetési bűncselekményről, mert a cselekmény jogtalansága – mint már láttuk – nem (csupán) a kötelezettség megsértésében merül ki. Azaz az alpbűncselekmény mint káros következmény (de semmi esetre sem eredmény) „előstádiumához”, azaz bekövetkezésének veszélyéhez nyúlnak vissza.⁵³⁰ Fontos megjegyezni azonban, hogy a német büntetőjog-tudomány a magyartól eltérő elvek mentén tesz különbséget az absztrakt, valamint konkrét veszélyeztető jelleg között. A magyar szakirodalom köréből – többek mellett – SCHUBAUER is expressis verbis amellet foglал ugyan állást, hogy a deliktum immateriális, érdemes azonban idézni az elkövetési magatartás tekintetében tett megállapítását a költségvetési csaláshoz kapcsolódó alakzat materiális volta mellett való érvelés talaján: „Az elkövetési magatartás a vezetői, felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítésének elmulasztása, és ezáltal annak lehetővé tétele, hogy a költségvetési csalást a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében elkövesse”.⁵³¹ A figyelmet az „ezáltal annak lehetővé tétele” mondatrésze indokolt irányítani, amely voltaképpen okozati kapcsolatot jelenít meg. Az a kérdés merül fel, hogy a deliktum eredménye-e az elkövetési magatartás realizálásával annak a tényhelyzetnek a megteremtése, hogy bűncselekmény elkövetésére alkalmas környezet keletkezik?

Mindenekelőtt szükséges kihangsúlyozni, miszerint az eredmény egy, a törvényi tényállásban konkrétan megnevezett ismérv. Amennyiben ez nincs így, úgy a veszély nem tekinthető eredménynek.⁵³² Álláspontom szerint ahhoz nem fér kétség, hogy a más által realizált bűncselekménynek a jogtalanság tárgykörébe való bevonása, az eredmény vizsgálata szempontjából sem lenne helyes megoldás. Így tehát úgy vélem, hogy alapvetően a bűncselekmény eredményének vizsgálata során is – éppúgy, ahogy a jogtalansági tartalom megállapítása során – figyelmen kívül kell hagynunk az objektív büntetethetőségi feltétel létét.⁵³³ A kérdés az, hogy a bűncselekmény elkövetése lehetőségének megteremtése, kriminális környezet létrejötte a deliktumot konkrét veszélyeztető tényállássá teszi-e. Tény azonban, hogy nehéz a más által elkövetett alpbűncselekménytől eltekintve vizsgálni a tényállást, hiszen de facto annak jogtalanságát az alpbűncselekmény teremti meg,⁵³⁴ annak a törvényi tényállásba való valamiféle bevonása, definiálásának megkísérlése nem indokolatlan.

Álláspontom szerint abban az esetben beszélhetünk konkrét veszélyről, ha a megfogalmazott, voltaképpen a tényállás létrehozásának jogalkotói indokál szolgáló absztrakt veszélyhez képest olyan veszélyhelyzet létrehozása olvasható ki a tényállásból, amely az absztrakt veszély tartalmához képest kvantitatív változás, azaz annál legalább „mennyiségileg” több, vagy kvalitatív, azaz merőben más jogtárgyakat véd. Ahogyan GYÖRGYI is megfogalmazza, az absztrakt veszélyt a konkrét veszélytől tartalmilag a jogi tárgy elleni sérelem intenzitása határolja el.⁵³⁵ Ha elfogadnánk, hogy konkrét veszélyeztetési deliktumról van szó, annak dogmatikai konzekvenciája egyrészt objektív oldalon az lenne, hogy

⁵³⁰ MASCHKE 1997, 33. p.

⁵³¹ SCHUBAUER 2013, 307. p.

⁵³² GYÖRGYI 1987, 100. p., 101. p.; Vö. HELLER 1931, 137. p.

⁵³³ ROGALL 1986, 595. p.

⁵³⁴ Vö. GÖRGÉNYI 2013, 375. p.

⁵³⁵ GYÖRGYI 1987, 99. p.

vizsgálunk kell az elkövetési magatartás és az eredmény közötti okozati összefüggést, szubjektív oldalon pedig a veszélyeztető eredmény bekövetkezését az elkövető tudatának át kell fognia. Amennyiben a konkrét veszélyeztető jelleg mellett foglalunk állást, úgy megállapítható, hogy a diszpozíció tartalmaz büntetőjogi többletelemet, nevezetesen az eredményt, azaz vegyes mulasztásos deliktumról lenne szó.

III.4.4. Részösszegzés

Fontos dogmatikai következményei vannak annak, hogy e helyen a deliktum immateriális vagy materiális jellege mellett foglalunk-e állást. Amennyiben ugyanis eredmény-bűncselekményről beszélünk, az elkövető tudatának ki kell terjednie arra, hogy mulasztása olyan veszélyhelyzetet idéz elő, amellyel összefüggésben, valamiféle okozatosságban a felügyeleti körébe tartozó személyek vesztegetést vagy költségvetési csalást követhetnek majd el.⁵³⁶ Materiális bűncselekmény esetén az okozati összefüggésnek az elkövetési magatartás és az eredmény között fenn kell állnia. Emellett e kérdésben való állásfoglalás determinálja azt is, vajon tisztán blankettáris vagy büntetőjogi többletelemet tartalmazó tényállásról van-e szó. Álláspontom szerint esetünkben absztrakt veszélyeztető tényállásról szabad beszélünk. E megállapításnak dogmatikai indoka elsősorban az, hogy a jogalkotó nem deklarált *expressis verbis* (veszélyeztető) eredményt a tényállásban. Azaz voltaképpen irreleváns az, hogy az elkövetési magatartás okoz-e külvilági változást, ugyanis az absztrakt-konkrét veszély egymástól való elhatárolása terén nem a külvilági változás ténye, mint ontológiai jelenség a döntő elhatároló ismérv, hanem kizárólag az, hogy az adott veszélynek a jogalkotó tényállástani jelentőséget tulajdonított-e.⁵³⁷ Így tehát kizárólag jogalkotói döntés az, hogy a jogi tárgyra negatív hatást gyakorló magatartáshoz fűz-e a törvényi tényállás keretei között relevanciával bíró veszélyeztető eredményt, avagy normativizálás nélkül meghagyja a veszélyt kizárólag a kriminalizálás indokául.⁵³⁸ Mindemellett az absztrakt veszélyeztető jelleget materiálisan indokolva a materiális eredmény hiányát a bűncselekmény jogi tárgyával együtt értelmezve kimutatható, hogy az elkövetési magatartás az elsődleges jogi tárgyra nézve kizárólag absztrakt veszélyt jelenthet, és pedig a cselekmény jogtalanságát álláspontom szerint az elsődleges jogi tárgy védelmének érdeke alapozza meg. Amennyiben elfogadjuk azt, hogy absztrakt veszélyeztető tényállásról, így egy immateriális bűncselekményről van szó, úgy a tényállás az elkövetési magatartás realizálásával – az objektív büntethetőségi feltétel teljesülésének függvényében – megvalósul.

III.5. Objektív büntethetőségi feltétel vizsgálata

III.5.1. Az objektív büntethetőségi feltétel dogmatikai karaktere

Amíg TOKAJI Géza 1984-es tankönyvében *expressis verbis* kijelentette, hogy a magyar büntetőjogban nincsenek objektív büntethetőségi feltételek,⁵³⁹ addig ma határozottan ál-

⁵³⁶ MEZŐLAKI 2013, 604. p.

⁵³⁷ VISKI 1968, 279. p.

⁵³⁸ VÖ. GYÖRGYI 1987, 100. p., 102. p.; VISKI 1968, 277. p., 283. p.

⁵³⁹ TOKAJI 1984, 146. p.; VÖ. BEMMANN 1957, 7. p.

líthatjuk, hogy hatályos büntetőjogunkban számos olyan, a tényállás objektív oldalához tartozó feltétellel találkozhatunk, amelyek vonatkozásában a szubjektív oldal vizsgálata egyáltalán nem követelmény.⁵⁴⁰ E feltételek megvalósulása vagy elmaradása objektív,⁵⁴¹ az elkövető tudati, valamint akarati-érzelmi viszonyulásától független része a törvényi tényállás tárgyi oldalának.⁵⁴² GYÖRGYI a következőképpen fogalmazza meg az objektív büntethetőségi feltételek dogmatikai jellegzetességét: „*A bűnösségnek elengedhetetlen eleme a tárgyi tényállási elemek tudata, vagy e tudat lehetősége. Az objektív büntethetőségi feltétel e bűnösségi elv alól kirekesztett, vagy úgy, hogy az adott ismérvet a tényálláson kívül fekvőnek kell nyilvánítani, vagy úgy, hogy a tárgyi tényálláshoz tartozását nem vitatva nyilvánítják ki, hogy arra a bűnösségnek nem kell kiterjednie.*”⁵⁴³

Fontos kérdés, hogy hol a legindokoltabb e „tényálláson kívüli tényállási elem”⁵⁴⁴, BECKEMPER megfogalmazása szerint „denaturált” tényállási elem⁵⁴⁵ rendszerbeli elhelyezése. Az objektív büntethetőségi feltétel formálisan a törvényi tényállás része,⁵⁴⁶ mégis azt kell mondani, hogy az arra kiterjedő bűnösségi elem vizsgálatának hiánya mint jellegadó fogalmi ismérv azt materiálisan az objektív tényállási elemek köréből kirekeszti.⁵⁴⁷ Az uralkodó magyar tankönyvirodalom döntően a másodlagos büntethetőségi feltételeket megelőzően, az általános törvényi tényállás objektív, valamint szubjektív oldalának elemzését követően foglalkozik a jogintézménnyel.⁵⁴⁸ Ahogyan NAGY Ferenc megfogalmazza: a jogintézmény a „*büntethetőségnek a törvényi tényállásban megfogalmazott anyagi jogi előfeltétele*”,⁵⁴⁹ tehát a cselekmény bűncselekményi mivoltát determináló kérdés.⁵⁵⁰ Az objektív büntethetőségi feltételt a tárgyi oldal atipikus részének tekintve – álláspontom szerint – e feltételnek a generális vizsgálata rendszertanilag az objektív tényállási elemeket követően, a szubjektív tényállási elemek vizsgálatát megelőzően indokolt.

⁵⁴⁰ Vö. TOKAJI 1984, 143. p.; NAGY 2014a, 274. p.

⁵⁴¹ MÉSZÁROS Ádám megkérdőjelezi e feltételek valóságos objektív voltát. Álláspontja szerint kérdéses ugyanis, hogy ezek a feltételek valóban függetleníthetők-e az elkövető tudatától. (MÉSZÁROS 2019b, 15. p.) Álláspontom szerint az objektív büntethetőségi feltételek objektív volta az arra kiterjedő tudat vizsgálatának követelménye alól mentesít, a felelősségmegállapításhoz nem kell, hogy az elkövető tudata e feltételeket átfogja. A tényállástani értelemben vett in abstracto objektív jelleget nem érinti tehát az, ha in concreto a felelősség megállapítására úgy kerül sor, hogy e feltételt a tettes tudata átfogta. Az objektív büntethetőségi feltétellel kapcsolatban fennálló de facto tudat vagy annak hiánya akkor bírhat felelősség-tani relevanciával, ha a tudat fennállta miatt a tettes magatartása eltérően minősül (például speciális vezetői felelősségi alakzat helyett az adott deliktumhoz járuló mulasztásos bűnszegély). E tény azonban álláspontom szerint a feltétel in abstracto objektív jellegét nem eliminálja.

⁵⁴² SCHMIDTHÄUSER 1959, 548. p.; JESCHECK–WEIGEND 1996, 555. p.; HÖRSTER 2009, 150. p.; SOMMER 1908, 2. p.

⁵⁴³ GYÖRGYI 1966, 181. p.

⁵⁴⁴ Vö. JESCHECK–WEIGEND 1996, 555. p.

⁵⁴⁵ BECKEMPER 2018, 394. p.

⁵⁴⁶ GEISLER 1998, 20. p.

⁵⁴⁷ KRAUSE 1980, 449. p.; Vö. GYÖRGYI 1966, 175. p.

⁵⁴⁸ NAGY 2014a, 274. p.; MÉSZÁROS Ádám tanulmányában részletesen ismerteti az objektív büntethetőségi feltétel korabeli és jelentkori szakirodalom szerinti rendszerbeli elhelyezkedésével kapcsolatos álláspontokat, (MÉSZÁROS 2019b, 5-13. p.) valamint a fogalomváltozással, és a fogalom tartalmi meghatározásával kapcsolatos egykori és mai szakirodalmi véleményeket (MÉSZÁROS 2019b, 14-17. p.)

⁵⁴⁹ NAGY 2014a, 274. p.; HÖRSTER 2009, 150. p.; JESCHECK–WEIGEND 1996, 555. p.; STRATENWERTH 1959, 567. p.

⁵⁵⁰ Ezzel ellentétes álláspontot lásd: MÉSZÁROS 2019b, 17. p.

III.5.2. Az objektív büntethetőségi feltétel és a bűnösségen alapuló felelősség elve

A bűnösségen alapuló felelősség elve alapján – ahogyan azt GYÖRGYI megfogalmazza – „*seholy sem hathatnak ki az elkövető felelősségére olyan körülmények és következmények, amelyek fennforgása, illetőleg beállta az ő szempontjából véletlen.*”⁵⁵¹ Ahogyan az objektív büntethetőségi feltétel dogmatikai karakterét láthattuk, azt éppen az jellemzi, hogy a tekintetben az elkövető *véletlen*. TOKAJI korabeli gondolata kiválóan érzékelteti az objektív büntethetőségi feltétel és a bűnösségen alapuló felelősség elvének kollízióját, valamint létének indokát: „*az objektív büntethetőségi feltételek a bűnösségen alapuló felelősség elvét törlik át, a bűncselekmény fogalma szempontjából teljes mértékben rendszeridegenek, s kizárólag célszerűségi szempontokon alapulnak.*”⁵⁵² TOKAJI tartalmi meghatározásával egyet kell érteni annyiban, amennyiben az objektív büntethetőségi feltételek alkalmazása a büntetőjogban korlátozott, tipikusan valóban célszerűségi szempontokat szolgálnak, és a bűnösségi elvvel való összeegyeztethetőségük pedig valóban *kérdéses*.⁵⁵³

Az Alkotmánybíróság 11/1992. (III. 5.) AB határozatában kimondta, hogy az objektív büntetőjogi felelősség alapítására nincsen ugyan explicit tilalom, mégis az emberi méltósághoz való jogból levezethető, hogy alkotmányosan csak bűnös elkövetőt lehet megbüntetni.⁵⁵⁴ Az Alkotmánybíróság megállapításából egyenesen következik, hogy alkotmányosértő a büntetőjogi felelősség olyan tényre vagy körülményre alapozása, amelyről az elkövető nem tudott, amely tekintetében az elkövető tudattartama nem képezi vizsgálat tárgyát.⁵⁵⁵ Mindezen általános megállapítás ellenére fontos leszögezni azonban, hogy az objektív büntethetőségi feltétel mint olyan *nem sérti ab ovo* a bűnösségen alapuló felelősség elvét, ezért e kérdés vizsgálata a speciális vezetői felelősségi deliktumok relevanciájában nem dogmatikai tautológia. Éppen ezért az *in concreto* vizsgálatot megelőzően szükségesnek tartom *in abstracto* definiálni az objektív büntethetőségi feltétel és a bűnösségi elv egymáshoz való viszonyát, azaz ismertetni azokat a körülményeket, amelyek megvalósulása esetén azok léte sérti, avagy nem sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét.

III.5.2.1. Megengedett és meg nem engedett objektív büntethetőségi feltételek

A német szakirodalom funkcionálisan az objektív büntethetőségi feltételek két csoportja között tesz különbséget: az ún. valódi (*echte*) objektív büntethetőségi feltételek büntetőjogi felelősséget korlátozó funkcióval rendelkeznek,⁵⁵⁶ amíg a nem valódi (*unechte*) objektív büntethetőségi feltételek büntetőjogi felelősséget alapoznak meg, vagy terjesztenek ki.⁵⁵⁷ Utóbbiak az adott törvényi tényállás jogtalansági tartalmának *determinánsai*

⁵⁵¹ GYÖRGYI 1966, 173. p.

⁵⁵² TOKAJI 1984, 68. p. Fontos megjegyezni, hogy TOKAJI az idézett helyen objektív büntethetőségi feltétel terminus technikus alatt nem kizárólag a mai terminológiánk szerinti feltételeket érti, hanem a mai fogalomhasználatunk szerinti másodlagos büntethetőségi feltételeket is, ugyanis azok olyan feltételek, amelyek nem tartoznak a tényálláshoz, a fennállásuk az elkövető szubjektív tudattartamához viszonyítva teljes mértékben objektív. (Az objektív büntethetőségi feltétel materiális vagy processzuális feltétel volta kapcsán írt elemzést lásd: SCHMIDTHÄUSER 1959, 552-554. p.; Vö. JESCHECK–WEIGEND 1996, 558. p.; KRAUSE 1980, 453. p.)

⁵⁵³ Vö. GROPP 2015, 316. p.; GEISLER 1998, 20. p.; WESSELS–BEULKE–SATZGER 2013. Rn. 149

⁵⁵⁴ NAGY 2014a, 81. p.

⁵⁵⁵ Vö. STRATENWERTH 1959, 565. p.

⁵⁵⁶ JESCHECK–WEIGEND 1996, 556. p.

⁵⁵⁷ JESCHECK–WEIGEND 1996, 557. p.; HÖRSTER 2009, 153. p.

(az ún. *Unrechtstatbestandhoz*⁵⁵⁸ tartoznak), ám *formálisan* büntetethőségi feltételként kerültek kialakításra,⁵⁵⁹ így voltaképpen álcázva⁵⁶⁰ terjesztik ki a büntetőjogi felelősséget (*verkappte Strafschärfungsgründe*).⁵⁶¹ Az elhatárolás materiális tehát, ugyanis formális síkon – ahogyan azt STRATENWERTH is megfogalmazza, – minden objektív büntetethőségi feltétel felelősséget korlátozó tulajdonsággal bír a tényállásszerű, jogellenes és bűnös cselekményhez kapcsolódásuk okán.⁵⁶²

Azok, akik generálisan az ilyen feltételek létének legitimitása mellett foglalnak állást, azzal érvelnek, hogy a büntetőnorma, azaz a büntetőjog által szankcionált magatartás (valamint az általa előidézett eredmény, ha materiális bűncselekmény) már önmagában olyan jogtalansági tartalmat hordoz,⁵⁶³ amely a büntetethőségi feltétel *nélkül* büntetőjogi szankcionálást indokol.⁵⁶⁴ SCHMIDTHÄUSER 1959-es tanulmányában ezzel ellenkező megközelítésből érvel, amikor azt mondja, hogy az objektív büntetethőségi feltételek léte a bűnösségen alapuló felelősség elvével azért összeegyeztethető, mert az objektív büntetethőségi feltételként aposztrofált körülmény egyáltalán nem tartozik a tényálláshoz annak jogtalansági tartalmát tekintve, ezért az elkövető bűnösségének már ezen oknál fogva sem kell arra kiterjednie.⁵⁶⁵ Azaz a deliktummá váláshoz szükséges jogtalanság feltétel nélkül fennáll, a feltétel voltaképpen neutrális, és pedig ennek a neutralitásnak, jogtalansági faktor hiányának oka az, hogy e feltételre a bűnösségnek nem kell kiterjednie. BEMMANN megállapítása szerint mindebből az következik, hogy csak olyan körülményeknek a bűnösségi láncolatból történő kioldása, meglazítása megengedett, amelyek nem képezik a cselekmény büntetőjogi felelősségre vonást érdemlő „antiszociális tartalmának” részét.⁵⁶⁶

Amennyiben a fenti érvelést elfogadjuk, úgy okkal merül fel a kérdés: mi indokolja egyáltalán az ilyen feltételek létét, ha a büntetendőséghez szükséges jogtalansági tartalom ennek hiányában is adott? STRATENWERTH ily módon teszi fel a kérdést: vajon a büntetendőséget az objektív büntetethőségi feltétel léte, avagy annak hiánya alapozza meg?⁵⁶⁷ Szükséges-e, illetve megengedhető-e olyan feltétel léte, amely mind a tényállásszerűség, mind a jogellenesség, mind pedig a bűnösség síkján rendszeridegen?⁵⁶⁸

Ha jelen – a bűnösségi elvvel összeegyeztethető – gondolatmenetet követjük, és azt mondjuk, hogy a magatartás büntetést érdemlőségéhez nem kell megvalósulnia semmilyen egyéb feltételnek, úgy logikusan azok létének indoka ez esetben csak abban állhat, hogy a büntetőjogi szankcionálást érdemlő magatartások széles körét *leszűkítse, korlátozza (strafbegrenzende Merkmal)*.⁵⁶⁹ Azaz a jogrend a büntetést érdemlő magatartást mindaddig tolerálja, amíg az ahhoz kapcsolódó objektív feltétel be nem következik,⁵⁷⁰ ugyanis e feltétel megvalósulása híján az államnak nem fűződik érdeke a cselekmény megbüntetéséhez.⁵⁷¹

⁵⁵⁸ Unrechtstatbestand alatt a német jogdogmatika a törvényi tényállást és a jogellenességet együttesen érti.

⁵⁵⁹ Vö. WESSELS–BEULKE–SATZGER, 2013. Rn. 148.

⁵⁶⁰ WESSELS–BEULKE–SATZGER, 2013. Rn. 149.

⁵⁶¹ JESCHECK–WEIGEND 1996, 557. p.; KRAUSE 1980, 452. p.

⁵⁶² STRATENWERTH 1959, 566. p.

⁵⁶³ Vö. STRATENWERTH 1959, 568. p.

⁵⁶⁴ GROPP 2015, 316. p.

⁵⁶⁵ SCHMIDTHÄUSER 1959, 546. p.

⁵⁶⁶ BEMMANN 1958, 7. p.

⁵⁶⁷ STRATENWERTH 1959, 565. p.

⁵⁶⁸ SCHMIDTHÄUSER 1959, 547. p.

⁵⁶⁹ HÖRSTER 2009, 151. p.; SCHMIDTHÄUSER 1959, 561. p.

⁵⁷⁰ Vö. GROPP 2015, 316. p.

⁵⁷¹ GYÖRGYI 1966, 177. p.

Ahogy SCHMIDTHÄUSER megfogalmazza: „Egy büntetőtényállás cselekményleírása csak abban az esetben tartalmazhat objektív büntethetőségi feltételt, ha ez a leírás a belevont körülmény figyelembevétele nélkül szociáletikai rosszallást magában hordozó leírásként értelmezendő.”⁵⁷² Abban az esetben, ha az objektív büntethetőségi feltétel olyan magatartáshoz kapcsolódik, amely önmagában, e feltétel nélkül nem büntetőjogi szankcionálást érdemlő magatartás, úgy a feltétel definiálása sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét, ugyanis a jogalkotó a kriminalitás határát el nem érő magatartáshoz olyan elemet kapcsol, amelyre az elkövető tudatának nem kell kiterjednie, így a büntetőjogi felelősséget a feltétellel *tágítja*, adott esetben *megalapozza* (*strafbegründende Merkmal*).⁵⁷³ Ebben az esetben lehet érvelni amellett, hogy a büntethetőségnek az ilyen feltételre alapozása voltaképpen objektív felelősséget jelent,⁵⁷⁴ amely a bűnösségi elvre tekintettel nem megengedett.

Mindezek alapján a jogállami jogrendszerekben az objektív büntethetőségi feltételek legitim funkciója tehát a büntetőjogi felelősség korlátozása, azaz tipikusan olyan, büntetőjogi szankcionálást érdemlő, a kriminalitás határát önmagában elérő magatartást deklaráló tényálláshoz kapcsolódó többletfeltételről van szó (kell, hogy szó legyen), amelynek hiánya esetén az egyéb tényállási elemek megvalósulása ellenére sem lesz tényállásszerű a bűncselekmény, azaz a büntethetőségi feltétel megléte szükséges a bűncselekmény megvalósulásához. Tényálláson kívüli, büntetőjogi felelősséget alapító objektív büntethetőségi feltétel akkor felel meg tehát a jogállamiság követelményének, ha az a büntetőjogi felelősséget nem csak formálisan, hanem materiálisan is korlátozza.⁵⁷⁵

III.5.2.2. A büntetést érdemlőség vizsgálata

A bűnösségi elvet sértő, valamint az azt nem sértő objektív büntethetőségi feltétel közötti határvonalat az alapul fekvő törvényi tényállás *büntetést érdemlősége* jelenti. Szükségképpen tartalmi vizsgálatot igényel tehát, hogy mit is jelent a büntetést érdemlőség.⁵⁷⁶ Amennyiben ugyanis ez a terminus a határvonal a bűnösségi elvet sértő és nem sértő objektív büntethetőségi feltétel között, úgy annak tartalmát elengedhetetlen meghatározni.

⁵⁷² „In der Geschehensschilderung eines Strafgesetzes kann nur dann eine objektive Strafbarkeitsbedingung enthalten sein, wenn diese Schilderung ohne den in Betracht zu ziehende Umstand als treffende Unrechtsschilderung zu verstehen ist.” (SCHMIDTHÄUSER 1959, 548. p.)

⁵⁷³ HÖRSTER 2009, 151. p.

⁵⁷⁴ Vö. HÖRSTER 2009, 149. p.

⁵⁷⁵ Így például az öngyilkosságban közreműködés törvényi tényállásához kapcsolódó objektív büntethetőségi feltétel, nevezetesen az, hogy az öngyilkosság elkövetésére rábírt személy az öngyilkosságot legalább megkísérelje, voltaképpen büntethetőséget korlátozó büntethetőségi feltétel, ugyanis az egyébként nem büntetőjog-ellenes, ám vitathatatlanul társadalomra veszélyes cselekményre történő rábírás, avagy abban történő segítségnyújtás önmagában a jogalkotó felelősségkorlátozó rendelkezése folytán nem bűncselekmény. Figyelemreméltó Mészáros Ádám ezen objektív büntethetőségi feltétellel kapcsolatos érvelése, miszerint voltaképpen e feltétel tényállásban történő megfogalmazása semmilyen funkciót nem lát el, a deliktum megvalósulását e feltétel nélkül is éppen úgy kellene értelmezni, ahogyan a feltétellel együtt. (Lásd részletesen: MÉSZÁROS 2019c, 5-7. p.) Büntetőjogi felelősséget korlátozó objektív büntethetőségi feltétel továbbá a Btk. 191. §-ban szabályozott emberrablás feljelentésének elmulasztása, tekintettel arra, hogy a jogalkotó egy társadalomra fokozottan veszélyes deliktumhoz járuló bűnkapcsolati alakzat létrehozatala mellett dönt úgy, hogy további feltétel megvalósulásához köti a büntetőjogi felelősség fennállását. Teszi ezt úgy, hogy a feljelentési kötelezettség elmulasztását szankcionáló, társadalomra hasonlóan veszélyes deliktumokhoz járuló bűnkapcsolatok esetén feltétel nélküli tiszta mulasztásos bűncselekményekről beszélhetünk. (Lásd részletesen: MOLNÁR E. 2020, 241. p.)

⁵⁷⁶ SCHMIDTHÄUSER 1959, 550. p.

A kérdés megválaszolása e tényálláson kívüli tényállási elem relációjában azért különösen nehéz, mert a bűncselekmény egészének formális értelemben vett – a jogalkotó által deklarált – büntetést érdemlőségéről kell lehámozni egy olyan feltételt, amely formálisan kétségtelenül a cselekmény bűncselekménynek minősülését determináló tényező. Azt kell azonban kimutatni, hogy a feltétel hiányában a cselekményt annak materiális tartalma alapján önmagában formálisan *bűncselekménynek kellene minősíteni*. Az ilyen minőségű cselekményhez kapcsolódó feltétel pedig voltaképpen úgy viselkedik, mint egy *büntető anyagi jogi felfüggesztő feltétel*.⁵⁷⁷

Az objektív büntethetőségi feltétellel foglalkozó német szerzők tipikusan az ún. „Abzug-tézist” alkalmazzák az adott törvényi tényállás büntetőjogi szankcionálást érdemlő jogtalansági tartalmának vizsgálata céljából.⁵⁷⁸ A séma alapján vegytisztán el kell választanunk egymástól az adott törvényi tényállásban megfogalmazott objektív büntethetőségi feltételt és a törvényi tényállás fennmaradó elemeit. Az objektív büntethetőségi feltételt tartalmazó kérdéses norma ezáltal a „teleologikus redukció”⁵⁷⁹ által egy, az objektív büntethetőségi feltétel nélküli, elképzelt normával lesz szembeállítva.⁵⁸⁰ Az objektív büntethetőségi feltételnek a hipotetikus eliminációval történő elvonását követően⁵⁸¹ kell kimutatni azt, hogy az elkövető magatartása önmagában hordoz-e olyan jogtalansági tartalmat, amely büntetőjogi szankcionálást indokol, azaz a cselekmény önmagában is büntetést érdemlő-e (*strafwürdig*).⁵⁸² Fontos hangsúlyozni, hogy a kérdés megválaszolása azért különösen nehéz, mert a bűncselekmény egészének formális értelemben vett, azaz a jogalkotó által deklarált büntetést érdemlőségéről kell lehámozni egy olyan feltételt, amely *formálisan* kétségtelenül a cselekmény bűncselekménynek minősülését determináló tényező. Azt kell azonban kimutatni, hogy a feltétel hiányában a cselekményt annak *materiális jogellenességi* tartalma alapján önmagában is, formálisan *bűncselekménynek kellene minősíteni*.

Mindezek alapján a jogsértő, valamint a nem jogsértő objektív büntethetőségi feltétel közötti differentia specificát az jelenti, hogy a magatartás a feltétel hiányában is büntetőjogi szankcionálást érdemlő szociáletikai jogtalanság-e. Ha igen, úgy a feltétel megengedett, hiszen jogtalansági neutralitása miatt a felelősséget szűkíti, ha nem, akkor tilos, ugyanis felelősséget tágit, avagy alapoz meg.⁵⁸³ Az önmagában is büntetőjogi beavatkozást érdemlő cselekményhez kapcsolódó feltétel voltaképpen úgy viselkedik, mint egy *büntető anyagi jogi felfüggesztő (szuszpenzív) feltétel*.⁵⁸⁴ Annak megállapításához tehát, hogy az objektív büntethetőségi feltétel hordoz-e magában a tényállásszerű magatartás büntetendőségét determináló jogtalansági faktort, avagy neutrális-e, in concreto az adott törvényi tényállás egyes elemeinek egymáshoz való viszonya a büntetőnorma által védendő jogi tárgy fényében vizsgálendő.⁵⁸⁵

⁵⁷⁷ Vö. SCHMIDTHÄUSER 1959, 552. p.

⁵⁷⁸ BECKEMPER 2018, 394. p.

⁵⁷⁹ Vö. BECKEMPER 2018, 400. p.

⁵⁸⁰ GEISLER 1998, 131-132. p.

⁵⁸¹ Vö. HILGERS, 2000. 35. p.

⁵⁸² Vö. KOHLMANN–OSTERMANN 1990. p.

⁵⁸³ GEISLER 1998, 131-132. p.

⁵⁸⁴ Vö. SCHMIDTHÄUSER 1959, 552. p.; SOMMER 1908, 9-10. p..

⁵⁸⁵ GEISLER 1998, 218. p.

III.5.3. A más által elkövetett bűncselekmény mint objektív büntethetőségi feltétel

A vezető tisztségviselő magatartásával a bűncselekményi tényállást akkor meríti ki, ha szándékosan vagy gondatlanul elmulasztja az őt terhelő felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség teljesítését. E mulasztás önmagában nem keletkeztet büntetőjogi felelősséget, valamint nem is tekinthető büntetőjogi szankcionálást érdemlő jogtalanságnak, más jogági felelősségi alakzat azonban megállapítható lehet (pl. fegyelmi felelősség). E magatartás büntetendőségének feltétele az, hogy a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének felügyeleti-ellenőrzési körébe tartozó alkalmazott a törvényi tényállás feltételeinek megfelelően aktív hivatali vesztegetést vagy költségvetési csalást kövessen el. E feltétel a vizsgált tényállás szempontjából objektív, hiszen a vezető tisztségviselőtől mint a bűncselekmény elkövetőjétől nem követeljük meg, nem várjuk el, hogy az alkalmazottja által elkövetett aktív hivatali vesztegetésről vagy költségvetési csalásról tudjon.⁵⁸⁶

III.5.3.1. Az alpbűncselekmény releváns bűncselekménytani jellemzői

Tekintettel arra, hogy a más által elkövetett bűncselekmény jelen tényállásban objektív büntethetőségi feltételként jelenik meg, úgy rendszertanilag e helyen indokolt azokat a speciális feltételeket tárgyalni, amelyek az objektív büntethetőségi feltétel realizálódásához szükségesek. Nem célom a hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás tényállások általános elemzése, azok dogmatikai jellemzőinek ismertetésére kizárólag annyiban kerül itt sor, amennyiben az a speciális felelősségi tényállások megvalósulása szempontjából jelentőséggel bír.

A) Hivatali vesztegetés mint alpbűncselekmény

A speciális vezetői felelősség megállapításához a korrupciós bűncselekmények köréből kizárólag az aktív hivatali vesztegetés bír relevanciával, azaz akkor tekinthető a deliktum alpbűncselekménynek *ha a tettes a hivatalos személyt a működésével kapcsolatban neki, vagy reá tekintettel másnak adott vagy ígért jogtalan előnnyel befolyásolni törekszik (Btk. 293. § (1) bek.)*, valamint *ha a jogtalan előnyt azért adja vagy ígéri, hogy a hivatalos személy a kötelezettségét megszegje, hatáskörét túllépje, vagy a hivatali helyzetével egyébként visszaéljen (Btk. 293. § (2) bek.)*. Jóllehet a Btk. 293. §-ban szabályozott aktív hivatali vesztegetésnek mind az alapesete, mind pedig a minősített esete közönséges bűncselekmény, az ahhoz kapcsolódó vezetői felelősségi alakzat megvalósulásának feltétele objektív oldalon az, hogy a vesztegetést mint alpbűncselekményt a *gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy* kövesse el, azaz a tényállás alpbűncselekményi mivoltában különös bűncselekmény, így habár hivatali vesztegetésről van szó, e tettesi kvalifikáció szervezeti relevanciával látja el a deliktumot.

A tényállás tágan fogalmazza meg a potenciális tettesi kört, ugyanis nem szükséges, hogy a hivatali vesztegetés tettese munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban, megbízási jogviszonyban álljon a szervezettel, elegendő valamely távolabbi, adott esetben normativitást nélkülöző kapcsolódási pont is. Azt kell csupán igazolni, hogy a tevékenységét a gazdálkodó szervezet érdekében végzi. A speciális tettesi kvalifikáció mellett a de facto releváns tettesi kört tovább szűkíti a tényállás azzal, miszerint a gazdálkodó szerv részére vagy érdekében tevékenységet végző személy által elkövetett hivatali

⁵⁸⁶ WIENER 2002, 70. p.

vesztegetés kizárólag abban az esetben releváns alaphüncselekmény, ha azt a tettes a *gazdálkodó szervezet érdekében* követi el. Azaz nem elégséges kritérium az, hogy a tettes tevékenységét in abstracto a gazdálkodó szervezet érdekében végzi, szükséges az is, hogy a hivatali vesztegetést in concreto a szervezet érdekében kövesse el, így tehát kizárólag akkor releváns a hivatali vesztegetés realizálása, ha az Entlastung-deliktum,⁵⁸⁷ azaz az aktív vesztegetési cselekményből származó előny közvetlenül és elsődlegesen a szervezet oldalán jelenik meg, illetve az elkövető szándéka a szervezet oldalán történő megjelenést fogja át. A tettesi kvalifikációt megalapozó, valamint az azt szükítő, illetve specifikáló feltételek konjunktívák, azaz nem releváns alaphüncselekmény az a hivatali vesztegetés, amelyet *bárki* a szervezet érdekében követ el abban az esetben, ha egyébként tevékenységét nem a szervezet érdekében végzi. A speciális vezetői felelősséggel kapcsolatos alaphüncselekményi specializációkat összefoglalva az alapeseti hivatali vesztegetés mint alaphüncselekmény akkor releváns, ha a *gazdálkodó szervezet érdekében tevékenységet végző személy hivatalos személyt a működésével kapcsolatban neki, vagy reá tekintettel másnak adott vagy ígért jogtalan előnnyel a gazdálkodó szervezet érdekében befolyásolni törekszik*.

B) Költségvetési csalás mint alaphüncselekmény

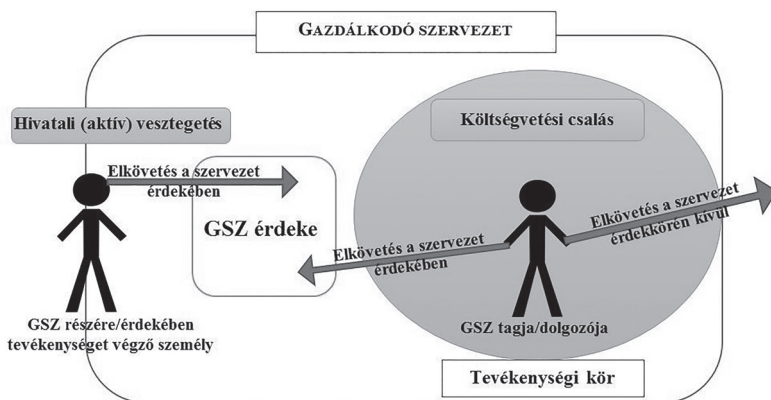
A költségvetési csalás tényállását a Btk. 396. §-ában szabályozza a jogalkotó. E törvényi tényállás különböző fordulataiban a jogalkotó – a korábbi adócsalás tényállásától eltérően – mintegy heterogén deliktumokat szabályoz, így büntetni rendeli azt, aki az ún. klasszikus adócsalás hüncselekményét realizálja, aki a jövedéki adózással kapcsolatos szabályok megsértésével követi el a hüncselekményt, valamint az ún. adminisztratív költségvetési csalást elkövetőjét. Így tehát a releváns alaphüncselekmények köre – tekintettel arra, hogy a hüncselekményhez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat nem differenciál – meglehetősen széles. A klasszikus adócsalás tényállásához kapcsolódó minősítő körülmények az okozott vagyoni hátrány mértékének függvényében kvalifikálják a hüncselekményt. Fontos megjegyezni, hogy a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktum szempontjából nem bír relevanciával az, hogy mely alaphüncselekményi fordulatot realizálja a költségvetési csalás tettese, és az sem, hogy súlyosabban minősül-e a hüncselekmény valamely minősítő körülmény megvalósulása miatt. Ezek a körülmények – álláspontom szerint – legfeljebb a büntetés kiszabás körében értékelhetők.

A hivatali vesztegetéshez hasonlóan a hüncselekmény alaphüncselekményi mivoltában delictum proprium, tettese az lehet, aki a *gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója*. A speciális tettesi kvalifikáció szükebb tettesi kör ölel fel, mint a hivatali vesztegetés körében vizsgált szervezet érdekében tevékenységet végző személy, ugyanis költségvetési csalás alaphüncselekményének tettese csak az lehet, aki a szervezettel tagsági viszonyban, avagy munkaviszonyban áll. A speciális vezetői felelősségi alakzat tettesi kvalifikációja vizsgálata körében felmerült terminológiai probléma e helyen is adott, ugyanis annak kérdése, vajon egészen pontosan kit kell *dolgozó* alatt érteni, nem tisztázott, így nem jelenthető ki egyértelműen, hogy e fogalom alatt kell érteni a munkaviszony mellett a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyt is. Tekintettel azonban arra, hogy az értelmezésre szoruló büntetőjogi fogalmakat a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából a nullum crimen sine lege stricta elv alapján szükén kell értelmezni, a dolgozó fogalommal kapcsolatban fent kifejtettek e helyen is irányadók. Ennek megfelelően bizonyossággal az jelenthető ki álláspontom szerint, hogy az alaphüncselekmény tettese lehet az, aki a gazdálkodó

⁵⁸⁷ Lásd: I.1. Fejezet

szervezettel munkaviszonyban áll. A költségvetési csalás alapbűncselekménye vonatkozásában nem felelősségi feltétel a bűncselekménynek a szervezet érdekében történő elkövetése, azt várja el csupán a jogalkotó, hogy a gazdálkodó szervezettel munkaviszonyban álló tettes a költségvetési csalást *a gazdálkodó szervezet tevékenységi körében* kövesse el. Ennek megfelelően a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktum alapbűncselekménye in abstracto nem csak Entlastung-bűncselekmény, hanem Belastung-deliktum is lehet. Azaz, ha a bűncselekmény elkövetése nem a szervezet érdekében történik, ám – mint felelősséget szűkítő tényező – a szervezet tevékenysége körében valósul meg, úgy a deliktum tényállásszerű alapbűncselekmény. Álláspontom szerint a *tevékenységi kör* mint felelősségi feltétel túlságosan tág, a releváns bűncselekmény olyan realizálásának is alapbűncselekményi specializációja válik lehetségessé, amely a szervezet szempontjából ad absurdum neutrális. Ugyanis, amennyiben a tettes úgy követ el költségvetési csalást, hogy a szervezetnek az nem szolgálja a pénzügyi érdekét, valamint nem is okoz annak hátrányt, ellenben tiszta előnyként realizálódik a szervezet tagjánál, illetve dolgozójánál, és e bűncselekmény elkövetésére a szervezeti környezet, a szervezet in concreto meghatározott tevékenységi köre biztosított lehetőséget, a gazdálkodó szervezet vezetőjének speciális büntetőjogi felelőssége – releváns alapbűncselekmény megvalósulása okán – fennállhat, tekintet nélkül arra, hogy a bűncselekményből származó előny szervezeti szinten nem jelentkezik, sőt akkor is, ha az in concreto a szervezet vonatkozásában hátrányként manifesztálódik. Azaz a büntetőjogi felelősség megállapításának lehetősége szervezeti érdek hiányában is fennáll, amely esetben a büntetendőség azonban kriminálpolitikai szempontból voltaképpen indokolatlan.⁵⁸⁸ Ha a bűncselekmény elkövetésére a szervezeti környezet biztosít lehetőséget, úgy tehát érdekköröktől függetlenül felelősség terhelheti a szervezet vezetőjét. Látható, hogy addig, amíg a jogalkotó a deliktumokat alapbűncselekménnyé specifikáló körülmények közül a tettesi kvalifikációt a hivatali vesztegetés körében tágabban határozza meg, a költségvetési csalás esetében pedig szűkebben, úgy ez a reláció a bűncselekménynek a szervezettel való kapcsolata körében megfordul, azzal azonban, hogy a jogalkotó a költségvetési csalás esetében is elvárja a *Betriebsbezogenheit* követelmény megvalósulását.

A következő ábrával a költségvetési csalás, valamint a hivatali vesztegetés alapbűncselekményi jellegzetességeit, összehasonlító jelleggel illusztrálom:

(Molnár Erzsébet, 2020)

⁵⁸⁸ Lásd részletesen: I.3. Fejezet

C) Az alpbűncselekmények közös jellemzői

Egyes német szakirodalmi álláspontok szerint kérdéses az, hogy adott deliktum alpbűncselekményi mivoltához annak megvalósításának milyen stádiuma szükséges. Az egyértelmű – mint ahogyan VIDA is megfogalmazza, – hogy az alpbűncselekmények előkészületét megvalósító magatartás nem tekinthető az objektív büntetethez való feltétel realizálódásának.⁵⁸⁹ A német szakirodalom egy része amellett foglal állást, hogy az alpbűncselekménynek nem kell befejezett módon megvalósulniuk ahhoz, hogy a vezetői felelősségi alakzat befejezetté váljon, azaz – a magyar deliktumok tekintetében – speciális vezetői felelősségi tényállások befejezetté válásához elegendő egy kísérleti szakban rekedt költségvetési csalás, vagy hivatali aktív vesztegetés is.⁵⁹⁰ Álláspontom szerint az alpbűncselekmények stádiumtani megvalósulásának kritériuma vonatkozásában való állásfoglalás tekintetében az alpbűncselekményt az speciális vezetői felelősségi deliktumokkal összekötő, okozati kapcsolatot deklaráló fogalmi elem az irányadó.⁵⁹¹ A hivatali vesztegetéshez kapcsolódó alakzat azt a fordulatot használja, miszerint a kötelezettség teljesítése az alpbűncselekmény elkövetését *megakadályozhatta volna*. E múlt idejű megfogalmazás nyelvtani értelmezés alapján azt feltételezi, hogy a bűncselekményt *el kellett követni*. Stádiumtani szempontból arra a kérdésre kell tehát választ adni, hogy a bűncselekmény elkövetése kizárólag befejezett stádiumot jelent, vagy a kísérleti szakban rekedt deliktum is *elkövetettnek* tekintendő. Ha kísérlet törvényi fogalmát vesszük alapul, akkor a *bűncselekmény elkövetésének megkezdése* megfogalmazás miatt azt kellene mondanunk, hogy az elkövetés megkezdése nem elkövetés. A részesség járulékoságának dogmatikai jellegére utalva a helyes értelmezés azonban az, hogy az elkövetés megkezdése is elkövetés, ellenkező esetben – figyelembe véve a felbujtó és bűnsegéd törvényi fogalmát is – kísérleti szakban rekedt bűncselekményhez részesi alakzat nem kapcsolódhatna. A helyes dogmatikai értelmezésből pedig egyenesen következik az, hogy a járulékos bűnkapcsolati alakzatok is kapcsolódhatnak kísérleti stádiumban rekedt alpbűncselekményhez. A költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat a két magatartás közötti kapcsolatot oly módon fogalmazza meg, miszerint a kötelezettség elmulasztása *lehetővé teszi* az alpbűncselekmény elkövetését. A tényállás megfogalmazása nyelvtani értelmezés alapján e deliktum vonatkozásában arra vezet, hogy annak kísérleti szakba jutása az alpbűncselekményi jelleghez elegendő, sőt – ad absurdum – a bűncselekménynek még e stádiumba sem kell eljutnia, azaz nem kell „elkövetve lennie”, elégséges az, ha annak objektív lehetősége fennáll. A jogdogmatikai értelmezési mód ahhoz a megállapításhoz vezet azonban, hogy a bűncselekményt *el kell követni* ahhoz, hogy a vezetői felelősségi deliktum megállapítható legyen. Tekintettel arra, hogy e kérdésre az adekvát választ, illetve a válasz indokát a vezetői mulasztás, valamint az alpbűncselekmény közötti kapcsolat dogmatikai elemzése adja, úgy e megállapításom indokolásával a következő fejezetben foglalkozom. Megállapítható tehát, hogy mind a hivatali vesztegetés, mind pedig a költségvetési csalás akkor lesz alpbűncselekmény – az egyéb szűkítő feltételek megvalósulása mellett, – ha legalább kísérleti stádiumba jut.

⁵⁸⁹ VIDA 2007, 281. p.

⁵⁹⁰ SCHUBAUER 2013, 308. p.

⁵⁹¹ A bővebb kifejtést lásd: III.6.3.2. Fejezet

III.5.3.2. Állásfoglalás a bűnösségen alapuló felelősség elvének in concreto sérelme kérdésében

A hipotézis, amelynek igazolására jelen fejezet második részében törekszem, a következő:

A vizsgált tényállásokban megfogalmazott objektív büntethetőségi feltétel a büntetőjogi felelősséget tágítja, ezáltal sérül a bűnösségen alapuló felelősség elve.

Az objektív büntethetőségi feltétel bűnösségi elvnek való megfelelésének vizsgálata során arra a kérdésre kell választ adni, hogy a vizsgált tényállásokban megfogalmazott feltétel szűkíti, avagy kiterjeszti az elkövető büntetőjogi felelősségét. A dolgozat tárgyát képező felelősségi alakzat dogmatikai vizsgálatának ez az a pontja, ahol a legmarkánsabban jelennek meg – immáron pro vagy contra érvként – az előző fejezetekben felállított, valamint igazolt vagy megcáfolt hipotézisek.

Álláspontom szerint ahhoz, hogy e kérdésben megfelelőképpen állást tudjunk foglalni, az Abzug-tézis mentén vegyítisztn el kell választanunk egymástól a tényállásban meghatározott két cselekményt, azaz a vezető tisztségviselő magatartásától hipotetikus eliminációval el kell vonni a más által elkövetett bűncselekményt⁵⁹² és ki kell mutatni, hogy az elkövető magatartása önmagában hordoz-e olyan jogtalansági tartalmat, amely büntetőjogi szankcionálást indokol, azaz a cselekmény önmagában is büntetést érdemlő-e (*strafwürdig*).⁵⁹³ Hiszen a jogsértő, valamint a nem jogsértő objektív büntethetőségi feltétel közötti differentia specificát az jelenti, hogy a magatartás a feltétel hiányában is büntetőjogi szankcionálást érdemlő szociáletikai jogtalanság-e. Ha igen, úgy a feltétel megengedett, hiszen felelősséget szűkít, ha nem, akkor tilos, ugyanis felelősséget tágít, avagy alapoz meg. E vizsgálathoz az objektív tényállási elemeket ún. „jogtalansági szűrőn” keresztül tartom szükségesnek megvizsgálni, majd azokat egyenként és összességükben kívánom értékelni.

Ahogy az a jogi tárgy, valamint az elkövetési magatartás vizsgálata során megállapítottam, a magatartás önmagában pusztán olyan magánjogi, valamint igazgatási jogsértés, amely más jogági szankcionálást igen, büntetőjogit azonban aligha érdemelhet. Ennek az az oka, hogy az elkövetőt terhelő felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségnek elmulasztása esetén nem állapítható meg büntetőjogi eszközökkel védendő *materiális jogellenességi tartalom*. A büntetőjogi szankcionálást megalapozó jogtalansági tartalmat kizárólag a más által elkövetett alapcselekmény hordozza. Emellett a diszpozícióhoz rendelt szankció is sokkal inkább tükrözi a büntethetőségi feltételként megjelenő költségvetési csalásban rejlő társadalomra veszélyességet, mint a felügyeleti kötelezettség elmulasztása által hordozott materiális jogellenességet.

Annak elfogadása, miszerint az elkövetési magatartás kifejtése önmagában nem veszélyeztetni olyan mértékben a társadalmat, amely büntetőjogi beavatkozást igényelne, még nem elégséges érv annak kimondásához, hogy a tényállás megvalósulása nem rendelkezik olyan védelmi céllal, valamint nem olyan dogmatikailag legitim eszköz, amely az elkövetési magatartás pusztá kifejtésénél súlyosabb következmény megakadályozására alkalmas és megengedett. További objektív tényállási elemként a jogtalansági tartalom szempontjából

⁵⁹² Vö. HILGERS 2000, 35. p.

⁵⁹³ Vö. KOHLMANN–OSTERMANN 1990, 130-131. p.

a bűncselekmény eredményét is elengedhetetlen vizsgálni, hiszen a büntetőjogilag neutráls elkövetési magatartás kifejtése mellett megjelenő tényállásszerű eredmény immáron legitim módon emelheti a büntetendőség körébe a cselekményt.⁵⁹⁴ Amennyiben az eredmény vonatkozásában fentebb felállított hipotézisem igazolását elfogadjuk és e helyen a bűncselekmény immateriális volta elismerésének tükrében folytatjuk az érvelést, úgy az eredmény mint determináns immáron vitathatatlanul az objektív büntetethezési feltétel bűnösségi elvet sértő jellege *mellett* jelenik meg érvként. Ugyanis ha a deliktum absztrakt veszélyeztető, úgy egészen egyszerűen *nincsen* tényállásszerű eredmény. Ebben az esetben pedig – habár egyértelmű, de fontosnak tartom kimondani – nem lehet amellet érvelni, hogy a büntetőjogi szankcionálást érdemlő jogtalansági tartalmat olyan tényállásszerű eredmény hordozza magában, amelyre a bűnösségi elvnek megfelelően az elkövető szubjektumának *ki kell terjednie*. Véleményemmel ellentétesen foglal állást MASCHKE a felelősségi alakzat német testvértényállása elemzése során. Álláspontja szerint a kötelezettségzegés önmagában már absztrakt veszélyt jelent a jogi tárgyra,⁵⁹⁵ amely absztrakt veszély el nem háritásáért a norma címzettje kizárólag a sérelem (azaz az alpbűncselekmény) bekövetkezése esetén felelős. Azaz az objektív büntetethezési feltételt úgy kell érteni, hogy „*a kötelezettségzegés csak akkor büntethető, ha*”, ennek okán büntethetőséget korlátozó büntethetőségi feltételről van szó.⁵⁹⁶ BECKEMPER érvelésében továbbmegy, egyenesen konkrét veszélyeztetőként értelmezi a deliktumot.⁵⁹⁷ Meglátásom szerint MASCHKE a tényállás létalapjául szolgáló veszélyt érvelése során kizárólag ontológiai értelemben használja, így a büntethetőségi feltétel felelősséget korlátozó voltát ontológiai alapon indokolja, azaz elmosza a normatív-dogmatikai határvonalat az absztrakt és a konkrét veszély között. Habár érvelése dogmatikailag megnyugtató végeredményre vezet, azzal nem értek egyet, ugyanis álláspontom szerint az objektív büntethetőségi feltétellel mint normatív, a tényállás tárgyi oldalához tartozó feltétellel szemben támasztott jogszerűségi kritérium csak akkor foghat helyt, ha azt normatív kritériumokkal mérjük össze. Nem beszélve arról, hogy a jogi tárgy vizsgálata során tett megállapításom alapján az ultima ratio elv tükrében vitatható, hogy az absztrakt társadalomra veszélyesség foka valóban eléri-e a kriminalizációhoz szükséges mértéket. Így MASCHKE érve mellett foglalnék állást akkor, ha a vezetői felelősségi tényállásokat materiális veszélyeztető deliktumoknak tekinteném, ennek hiányában nem áll azonban rendelkezésre jelen szempontok alapján további vizsgálandó tényállási elem. Ha viszont a tényállás absztrakt vagy konkrét veszélyeztető volta determinál(hat)ja az objektív büntethetőségi feltétel felelősségalapító vagy felelősségkorlátozó voltát, úgy felmerül a kérdés, hogy tekinthető-e a de facto absztrakt veszélyeztető jelleg irányába mutató érvrendszer ellenére a felelősségi forma konkrét veszélyeztetőnek.⁵⁹⁸ Habár ezzel a felelősség terjedelmét korlátoznánk, mégis amellet foglalkozunk állást, hogy tényállásba nem foglalt plusz tényállási elem (eredmény) jogalkalmazói beleértelmezése már túlmutat az *értelmezés* fogalmi keretein.

Annak megállapítása, hogy az objektív büntethetőségi feltétel jogszerűségének vizsgálata során az objektív tényállási elemek közül in concreto kizárólag az elkövetési magatartás bír relevanciával, így a tényállás „materiális büntetőjogi jogtalansági” ismervét a bűnös-

⁵⁹⁴ Vö. BECKEMPER 2018, 399-401. p.

⁵⁹⁵ ROGALL 1986, 588. p.

⁵⁹⁶ MASCHKE 1997, 64-65. p.

⁵⁹⁷ BECKEMPER 2018, 400. p.

⁵⁹⁸ HILGERS 2000, 35. p.

ségen alapuló felelősség elvének tükrében potenciálisan csak az elkövetési magatartás hordozhatja, arra a megállapításra vezet, miszerint a deliktumban megfogalmazott objektív büntethetőségi feltétel szembemegy a bűnösségen alapuló felelősség elvével, büntetőjogi szempontból neutrális elkövetési magatartást maga az objektív büntethetőségi feltétel emeli a büntetőjogi szankcionálást érdemlőség körébe. Viski álláspontja szerint teljes mértékben ellentmond a bűnösségi elvnek a „*tiltott előcselekmény (szabályszegés) bűnösségéből az eredmény-előidőzés tekintetében is bűnösséget vélelmező felfogás*”.⁵⁹⁹ Megállapításával egyetértve a *minore ad maius*, álláspontom szerint a speciális vezetői felelősségi deliktumok szempontjából még fajsúlyosabb a probléma, ugyanis immateriális bűncselekményekről van szó, így tényállásszerű eredmény-előidőzés mint veszélyességet fokozó körülmény még potenciálisan sem igazolhatja a büntetendőséget.

III.5.4. A felelősséget kiterjesztő feltétel létének kriminálpolitikai indokai

A bűnösségi elvet sértő objektív büntethetőségi feltétel megállapítását követően szükséges megvizsgálni, vajon milyen kriminálpolitikai indokok vezethetnek egyáltalán az ilyen feltételek megjelenéséhez.⁶⁰⁰ Objektív felelősségi elemek jelenléte a büntetőjogi felelősség síkján tágabb megvilágításban elvezet a bűnösségi elv és a modern kriminálpolitika egymással való összeegyeztethetősége nehézségének problematikájához.⁶⁰¹ Alapvetően megállapítható, hogy a jogtudomány az objektív felelősségi elemek büntetőjogban történő megjelenését nemkívánatos jelenségnek tartja. HASS az objektív büntethetőségi feltételeket „alvadt kriminálpolitikának”,⁶⁰² GEISLER pedig a „kriminálpolitikai emancipációjaként”⁶⁰³ aposztrofálja. A kérdés az, vajon találunk-e olyan indokot, amely a bűnösségi elv sérelmén képes felülemelkedni. Vajon képes a jogrendszer a bűnösségi elv sérelmét valamiféle „nagyobb jó” érdekében tolerálni?

HÖRSTER német-angolszász jogösszehasonlító munkájában tipikusan angolszász nézőpontból hoz fel általános érveket az objektív felelősség, illetve valamely objektív tényállási elemmel szemben bűnösségi vizsgálat alóli felmentés kívánalma mellett.⁶⁰⁴ GEISLER is arra a következtetésre jut monográfiájában, hogy az ilyen jogi konstrukció által követendő cél egyértelműen a bűnösségi elv relativizálása,⁶⁰⁵ a bűnösségi elv áttörésének fogalmi kódosítása.⁶⁰⁶ A tényállás kétségekívül legnehezebben bizonyítható eleménél a bizonyítási kötelezettség anyagi jogi kiiktatása mindenekelőtt bűnüldözési, jogpolitikai célokat szolgál,⁶⁰⁷ ugyanis a gyakorta kétséges szubjektív elem – jogállami keretek között – az *in dubio pro reo* elv érvényesülése okán büntetlenséget eredményez. E bizonyításkönnyítési célzat realizálása a bűnösség vizsgálatának részleges kizárásával anyagi jogi síkon a tévedés miatti felelősségmentesülés eliminálásának kriminálpolitikai céljában ölt testet,⁶⁰⁸

⁵⁹⁹ VISKI 1962, 13. p.

⁶⁰⁰ KRAUSE 1980, 451. p.

⁶⁰¹ Vö. KRAUSE 1980, 453. p.

⁶⁰² HASS 1973, 77. p. Idézi: GEISLER, 1998. 137. p.

⁶⁰³ GEISLER 1998, 138. p.

⁶⁰⁴ Vö. JESCHECK–WEIGEND 1996, 557. p.

⁶⁰⁵ GEISLER 1998, 138. p.

⁶⁰⁶ GEISLER 1998, 137. p.

⁶⁰⁷ MASCHKE 1997, 18. p.; HÖRSTER 2009, 61-62. p.

⁶⁰⁸ KRAUSE 1980, 452. p.

az objektív büntethetőségi feltétel ugyanis azzal szemben rezisztens,⁶⁰⁹ a bűnösség hiánya miatti felelősségkizárás a szubjektív oldal megrövidülése miatt⁶¹⁰ fogalmilag kizárt.⁶¹¹

SCHWEIKERT a felelősséget kiterjesztő objektív büntethetőségi feltételek létjogosultságát a rizikófelelősség büntetőjogba történő elfogadásának kívánalmával legitimizálja.⁶¹² Álláspontja szerint, ha a tettes valamely jogi tárgy vonatkozásában kockázatos magatartást fejt ki, és ezáltal az adott a jogi tárgyat veszélybe sodorja, úgy a rizikós cselekmény kifejtése okán felelnie kell minden további, abból eredő káros következményért. Érvelése szerint a polgári jogi veszélyfelelősség – ha részben is – a büntetőjog tekintetében gyümölcsöző lehet.⁶¹³ A rizikóteóriával összefüggésben szabályozási analógia állapítható meg a bűnösségi elvet sértő objektív büntethetőségi feltétel, valamint ún. praeterintentionális bűncselekmények jogtörténeti kategóriája között. Utóbbi esetében ugyanis arról van szó, hogy az elkövető felelőssége végső soron olyan eredményért kerül megállapításra, amelyre szándéka nem terjedt ki,⁶¹⁴ amely szándékán túl következett be.⁶¹⁵ A felelősséget kiterjesztő objektív büntethetőségi feltétel voltaképpen az eredményfelelősség akceptálása, az egykori eredményfelelősség töredéke.⁶¹⁶ LÖFFLER megfogalmazása szerint egyenesen egy „*technikai triúkk által leplezett eredményfelelősségről*” van szó.⁶¹⁷

A „*versari in re illicita*” kánonjogi elvben voltaképpen ötvöződik az eredményfelelősség a kockázatelmélettel. Eszerint az, aki valamilyen tiltott cselekményt követ el, felel minden olyan következményért, amely abból ered.⁶¹⁸ Álláspontom szerint abban az esetben, ha ily módon a tevéssel történő okozáson nyugvó felelősség tárgyi felelősségnek minősül,⁶¹⁹ akkor a simile alapon a mulasztás révén a káros következmény bekövetkeztének pusztán meg nem akadályozása, a tudati oldal arra való kiterjedése nélkül is tárgyi felelősség, így helye van a *versari in re illicita* elv beillesztésének az érvelési rendszerbe. Az elv tehát a tiltott előcselekményt minden további nélkül a bűnösséget automatikusan megalapozó körülménynek tekinti még akkor is, ha ezeknél a cselekményeknél az alapmagatartások csupán általánosan, absztrakte veszélyeztető jellegűek, nem pedig azért tiltottak, mert a kötelességellenes magatartáshoz konkrét veszély kapcsolódik.⁶²⁰ A *versari in re illicita* gondolat nem idegen az angol-szász jogrendszer büntetőjogától, legitimnek ismernek el olyan büntetőjogi tényállásokat, amelyeknél a kockázat tudatos előidézése, avagy csupán egy általánosan helytelenítendő magatartás kifejtése következtében keletkezett eredmény, káros következmény vonatkozásában nem kell bizonyítani az elkövető bűnösségét.⁶²¹ A mindmáig terjeszkedő, erős objektív büntetőjogi felelősségi gyökerekkel rendelkező angol-szász jogrendszerekben az ún. „vékony jég” formulával ragadják meg a *versari in re illicita* elvet, miszerint: *Aki szándékosan lép vékony jégre, annak viselnie kell annak kockázatát,*

⁶⁰⁹ GROPP 2015, 316. p.

⁶¹⁰ GEISLER 1998, 151. p.

⁶¹¹ JESCHECK–WEIGEND 1996, 559. p.; HÖRSTER 2009, 151. p.; KRAUSE 1980, 449. p.

⁶¹² BECKEMPER 2018, 399. p.; KRAUSE 1980, 452. p., GEISLER 1998, 186. p.

⁶¹³ GEISLER 1998, 190. p.

⁶¹⁴ Vö. MEZŐLAKI 604. p.

⁶¹⁵ GEISLER 1998, 152–154. p.; NAGY 2014, 82. p.

⁶¹⁶ GEISLER 1998, 151. p.

⁶¹⁷ LÖFFLER, Alexander: *Die Körperverletzung*. In: *Vergleichende Darstellung des deutschen und des ausländischen Strafrechts, Besonderer Teil, Band V*, 1905. 311–340. p. Idézi: GEISLER 1998, 20. p.

⁶¹⁸ HÖRSTER 2009, 23. p.; GEISLER 1998, 157–158. p.

⁶¹⁹ Vö. GYÖRGYI 1966, 183. p.

⁶²⁰ VISKI 1962, 13. p.

⁶²¹ HÖRSTER 2009, 23. p.

*hogyan betörök.*⁶²² Az elv lényege, hogy az, aki tudja, hogy magatartása az illegalitás határait súrolja, vállalja azt a kockázatot, hogy magatartásából büntetőjogilag releváns következmények eredhetnek.⁶²³ Az ún. strict liability elvet⁶²⁴ követve kizárólag valamiféle okozati nexus vizsgálendő a cselekmény és a következmény között, a következmény (eredmény) és az elkövető közötti bűnösségi kapcsolat egyáltalán nem elemzés tárgya.⁶²⁵

Van olyan elmélet, amely követői a felelősséget kiterjesztő objektív büntethetőségi feltétel elfogadását szorgalmazza, hiszen abban kriminálprevenációs célok optimális megvalósítását látják. E szerint az álláspont szerint az ilyen büntethetőségi feltételekkel a büntetőjog prevenációs hatásfoka maximalizálható.⁶²⁶ A követők a felelősséget kiterjesztő objektív büntethetőségi feltétel megengedhetőségét tehát egyszerűen kriminálpolitikai mérlegelés mentén legitimizálják, ahol is a mérleg egyik nyelvé a potenciális tettes büntetlenséghez fűződő egyéni érdeke, a másik oldalon pedig a bűnmegelőzés mint kollektív társadalmi érdek áll, amely utóbbi mint nagyobb érdek a szubjektív beszámítás szintjének lesüllyesztését egy potenciálisan hatékonyabb büntetőjog érvényesülésének érdekében legitimálja. Igaz, hogy a jogtalansági tartalmat magában hordozó objektív büntethetőségi feltétel lehetővé teszi a nem bűnös személy felelősségre vonását, azonban a preventív cél minél hatékonyabb érvényesülése álláspontjuk szerint ezt felülírja. Az elmélet képviselői a bűnösségi elvre olyan korlátként tekintenek, amely a büntetőjog hatékonyságának gátját képezi. Álláspontjuk szerint a bűnösségi elv konzekvensen kitartó követése szorosan megbilincseli a büntetőjogi beszámítás potenciális lehetőségeit, és ezáltal eredményét tekintve a büntetőjog preventív jellegével el nem fogadható mértékben megy szembe. Az elmélet magját a pozitív generálprevenáció elvén nyugvó ún. funkcionális bűnösségkoncepció képezi, amely mindinkább háttérbe szorítja a tettesnek a cselekményéhez fűződő szubjektív viszonyának vizsgálatát, és a társadalom normastabilizálódás iránti igényét helyezi előtérbe.⁶²⁷ A koncepció nem cselekvésutilitarista, hanem szabályutilitarista pmisszákon alapul,⁶²⁸ a bűnösség tartalmát voltaképpen maga a követendő kriminálpolitikai cél adja meg,⁶²⁹ GEISLER megfogalmazása szerint bűnösség ily módon történő újraértelmezése a „*bűnösségi elv aláaknázása kriminálpolitikai megfontolásokat követve*”.⁶³⁰

A pozitív generálpreventív cél követése mint a büntetőjogi felelősség objektívizálásának kriminálpolitikai indoka álláspontom szerint ott szenved csorbát, hogy aligha lehet elvárható, hogy az elkövető egy szociálisan tolerált – de legalábbis nem a büntetőjog síkján értelmezett – magatartástól tartózkodjon akkor, ha azért nem számol az objektív büntethetőségi feltétel bekövetkezésével, mert arra se a szándékosság, se a gondatlanság szintjén nem terjedt ki a tudata.⁶³¹ A jogkövető magatartásra determinálás csak akkor valósulhat meg, ha a jogsértő pszichéjét érinti a jogkövetkezmény, a normasértéstől való távolmaradás mint motívum csak ekkor alakulhat ki benne. GYÖRGYI álláspontjával egyetértve: „*a büntetőjogi büntetés nem lehet nevelésen alapuló megelőzésre alkalmas, ha olyan következmény*

⁶²² HÖRSTER 2009, 68-69. p.

⁶²³ ASHWORTH–HORDER 2013, 62. p.

⁶²⁴ Vö. KIS 2005, 116-119. p.

⁶²⁵ GÖHLER 1989, 1047. p.; HÖRSTER 2009, 24. p.; MASHKE 1997, 65. p.; ROGALL 1986, 589. p.

⁶²⁶ GEISLER 1998, 138. p.

⁶²⁷ GEISLER 1998, 139-140. p.

⁶²⁸ GEISLER 1998, 144. p.

⁶²⁹ NAGY 1996, 190. p.

⁶³⁰ GEISLER 1998, 143. p.

⁶³¹ Vö. BECKEMPER 2018, 394. p.

*miatt sújtja az elkövetőt, amelynek léte az ő szempontjából vétlen, és ezért beálltával nem is számolható.*⁶³²

A fent említett indokok közül a nehezen bizonyítható bűnösség kizárása, valamint a kockázatfokozás⁶³³ mint felelősségmegalapozó tényező kriminálpolitikai célkitűzésként való értékelése elengedhetetlen. A bizonyításkönnyítési célzat realizálása büntetőjogi felelősséget elimináló tévedés lehetőségének kizárásával álláspontom szerint önmagában nem lehet olyan kriminálpolitikai törekvés, amely felelősséget megalapozó vagy fokozó tényállási elem vonatkozásában objektív felelősség alapítását a bűnösségi elvvel szemben elfogadhatóvá tehetné. Önálló mű tárgyat képezheti annak a kérdésnek a részletes elemzése, vajon a kockázatfokozás mint felelősségmegalapító tényező, milyen mértékben adhat alapot a büntetőjogi felelősség kiterjesztéséhez. E helyen részletesebb elemzésre nem törekedve fontos megjegyezni, hogy az elmélet a modern kriminálpolitika és büntetőjogi felelősségtan fókuszpontjává válhat.

III.5.5. Részösszegzés

A speciális vezetői felelősségi alakzat vonatkozásában az objektív büntethetőségi feltétel alapozza meg, gyakorlatilag az hordozza magában a büntetőjogi felelősség alapját, ugyanis a tettesi alapcselekmény önmagában nem büntetőjog-ellenes, a hozzá kapcsolódó „káros következmény” felelősséget megalapozó hatású.⁶³⁴ Tekintettel arra, hogy e helyen gyakorlatilag olyan magánjogi struktúrájú felelősségről van szó, amely büntetőjogi szankciót von maga után,⁶³⁵ helytállónak találok VISKI kategorikus kijelentését, miszerint „*semmiféle bűnösségi vélelem nem helyettesítheti a tényleges bűnösséget, semmiféle tiltott előcselekmény nem teheti adott esetben eleve bizonyíthatatlanná a bűnösség hiányát*”.⁶³⁶ Álláspontom szerint ebben az esetben az objektív büntethetőségi feltétel valójában *bűnösségi fikció*, ugyanis tudva valótlan tényre alapoz a jogalkotó jogkövetkezményt. Habár a vélelem és a fikció tágabb értelemben vett büntetőjogon is túlmutató jogi kategória, úgy vélem, azok tartalma jogági jellegzetességeiktől függően, azok lényegi vonásait megtartva specifikálhatók. Azért tartom a büntetőjogi felelősségnek az objektív büntethetőségi feltételre alapozását bűnösségi fikciónak, mert amíg az – e helyen – anyagi jogi értelemben vett bűnösség nem kerül bizonyításra, addig annak hiányát, nem pedig potenciális fennállását kell igaznak elfogadni. Így ha bűnösségi vizsgálat nélkül alapít a jog büntetőjogi felelősséget, akkor tudva valótlan fogad el valónak, és fűz hozzá (negatív) jogkövetkezményt. Hiszen ez esetben nem szándékosságot vagy gondatlanságot *vélelmezünk*, hanem formálisan vétlen magatartás miatt kerülnek bűnösséget kívánó jogkövetkezmények megállapításra. Álláspontom szerint VISKI rendkívül találó, az objektív büntethetőségi feltételnek a bűnösségen alapuló felelősség elvével való összeegyeztethetőségének problematikáját megragadó megfogalmazása is a „fiktív-felelősség” vagy „véletlen-felelősség”⁶³⁷ jelleget alátámasztó

⁶³² GYÖRGYI 1966, 181. p.

⁶³³ Vö. KIS 2005, 50-52. p.

⁶³⁴ Vö. GYÖRGYI 1966, 175. p.

⁶³⁵ Vö. GYÖRGYI 1966, 177. p.

⁶³⁶ VISKI 1962, 13. p.

⁶³⁷ Vö. SCHMIDTHÄUSER 1959, 546. p.

tételként szerepelhet e helyen: „a büntetés mértéke nem a bűnösségtől függ, hanem attól, hogy a bűnös elkövetőnek bűnösségében szerencséje volt vagy sem.”⁶³⁸

A tisztán objektív felelősségnek a büntetőjogba való betüremkedését és jelenlétét mi sem bizonyítja jobban, mint az *actio libera in causa* jogintézménye, illetve az önhibából eredő ittas vagy bódult állapotban elkövetett tényállásszerű és jogellenes cselekmények büntetőjogi megítélése (*Btk. 18. §*), amely dogmatikai (valamint normatív) létjogosultsága elismert és vitathatatlan, annak ellenére, hogy deklaráltan és nyíltan szembemegy a bűnösségen alapuló felelősség elvével.⁶³⁹ Az *actio libera in causa* konstrukció, valamint a vezetői felelősségi alakzat között párhuzam vonható,⁶⁴⁰ ugyanis mindkét felelősségi formában felróható (ám önmagában nem büntetőjog-ellenes) előmagatartással okozati kapcsolatban bekövetkező eredmény, illetve káros következmény kerül az elkövetőnek beszámításra, úgy, hogy utóbbi tekintetében bűnössége nem állapítható meg, vagy nem vizsgálendő.⁶⁴¹ A büntetendőség alapját mindkét esetben látszólag a felróható előcselekmény képezi, azonban – ahogyan azt NAGY Ferenc az *actio libera in causa* vonatkozásában megfogalmazza – ez csak látszólag állhat összhangban a bűnösségen alapuló felelősség elvével, ugyanis „a büntetőjogi védelemre éppen az alapcselekménnyel szemben van szükség, az azzal kapcsolatos felelősség viszont objektív.”⁶⁴²

Mint ahogyan GYÖRGYI Kálmán az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekmények kriminalizálására kialakított objektív büntethetőségi feltételt tartalmazó rendelkezés vonatkozásában feltette a kérést, miszerint az *alkoholista kriminalitás elleni büntetőjogi küzdelem valóban igényel-e a bűnösségi elvet áttörő megoldást*,⁶⁴³ úgy feltehetjük a kérdést, vajon a gazdálkodó szervezetten belül elkövetett bűncselekmények megelőzéséhez, felderítéséhez fűződő érdek valóban olyan jelentős-e, hogy az legitimizálja a bűnösségi elv áttörését. Valamely bűncselekmény ittas állapotban történő elkövetésének, ha még objektív felelősség is, erkölcsi színezete van, és emellett abból az alapvető megfontolásból indul ki a jogalkotó, hogy ha valaki önhibájából leittasodik, akkor vállalja annak a kockázatát, hogy ilyen állapotban bűncselekményi tényállást valósít meg. Ezzel gyakorlatilag rizikófelelősségről van szó. Ahogyan GYÖRGYI megfogalmazza: ilyen érveléssel máshol is ki lehetne terjeszteni a felelősséget. Fontosnak tartja e felelősség objektív jellegét hangsúlyozni azért, hogy más területen ne éledhessen fel az az elv, miszerint *aki tiltott cselekményt hajt végre, mindenért felel, ami történt*.⁶⁴⁴ Azaz pusztán igazgatási tilalom megszegése, avagy igazgatási kötelezettség nem teljesítése kapcsán bekövetkező bármely káros következmény az elkövető terhére írható. Épp így a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása mint erkölcsi színezetet magában ugyan nem hordozó, ám más jogági jogellenességet megtestesítő kötelezettség-szegés magában foglalja annak a kockázatát, hogy más személyeknek lehetőség nyílik bűncselekmény elkövetésére.

Jóllehet nem szorosan a vizsgált felelősségi alakzathoz kapcsolódik, mégis figyelemre méltó az Alkotmánybíróságnak a bűnösségen alapuló felelősség elvét sértő büntetőjogi, illetve büntetőjogi jegyeket magán viselő szabálysértési jogi felelősség alapítása tekintetében hozott 1997-es döntése. A 63/1997. (XII. 12.) AB határozat hatályon kívül helyezte a régi

⁶³⁸ Idézi: Kis 2005, 133. p.

⁶³⁹ Vö. NAGY 2014a, 265. p.; NAGY 1996, 192. p.; Vö. MÉSZÁROS 2019b, 9. p.

⁶⁴⁰ Vö. ROGALL 1986, 574. p.

⁶⁴¹ HÖRSTER 2009, 158. p.

⁶⁴² NAGY 2014a, 263. p.; Vö. JESCHECK–WEIGEND 1996, 557. p.

⁶⁴³ GYÖRGYI 1966, 185. p.

⁶⁴⁴ GYÖRGYI 1966, 185. p.; VISKI 1962, 10. p.

Szabs. tv. 6. §-át,⁶⁴⁵ amely szerint „*ha a gazdálkodó szervezet tevékenységével, valamint munkaviszonyból (egyéb jogviszonyból) származó kötelezettség megszegésével kapcsolatos szabálysértés tényleges elkövetőjének személye az adott szervezeti egység vezetőjének nyilatkozata alapján sem állapítható meg, akkor a szervezet vezetőjét, illetve a munkáltatót kell felelősségre vonni*”. E rendelkezés voltaképpen a szervezet vezetőjének objektív alapra helyezett, leplezetlenül mögöttes szabálysértési felelősségét rendelte megállapítani, amely bűnösségen alapuló felelősség elvén nyugvó szabálysértési jogtól idegen. Az AB elvi élel kimondta, hogy e felelősségi forma sérti a jogbiztonság elvét, ezért az alkotmányellenes.

Összegzésképpen a simile alapon egyetértek ANGYAL Pál megállapításával, miszerint: „*az előre nem látott eredményért való felelősségre vonás ellentétben áll a büntetőjog elemi igazságaival*”. Ilyen, az elkövető szubjektumának vizsgálatát mellőző körülményre alapított büntetőjogi felelősség objektív felelősségnek tekinthető, a szigorú felelősség pedig teljességgel rendszeridegen a büntetőjog területén.

III.6. Az elkövetési magatartás és az objektív büntethetőségi feltételként megfogalmazott cselekmény közötti összefüggés

SCHMIDTHÄUSER a speciális vezetői felelősségi alakzat német testvértényállásának elemzése során az objektív büntethetőségi feltétel immanens és absztrakt fogalmi elemének tekinti annak, a törvényi tényállás egyéb elemeivel való összefüggése meglétének követelményét.⁶⁴⁶ Az okozati kapcsolat⁶⁴⁷ vizsgálatának kritériumát dogmatikailag ugyanis két esetben látja szükségesnek: egyrésztől akkor, ha az elkövetési magatartás és az alaphűncselekmény realizálódása közötti közvetlen összefüggés adott, és az érintett körülmény (mint eredmény) a törvényi tényálláshoz tartozik, avagy az az elkövetési magatartás *eredményének* dogmatikailag nem, ám *következményének* tekinthető abban az esetben is, ha arra a tettes bűnössége nem terjed ki.⁶⁴⁸ Megállapításával tehát amellett foglal in abstracto állást, miszerint okozati kapcsolat nem csak és kizárólag a tényállástani értelemben vett eredmény és az elkövetési magatartás között vizsgálható, hanem a tényállás tárgyi oldalához tartozó olyan tényállási elemek vonatkozásában is, amelyek azért nem tekinthetők dogmatikailag eredménynek, mert az eredményre kiterjedő szubjektív oldal vizsgálatának követelménye hiányzik. Egyetértek SCHMIDTHÄUSER megállapításával, ám absztrakt, az okozati összefüggés dogmatikai kereteit áttörni látszó kijelentése mellett az e fejezetben lefolytatott elemzésnek *expressis verbis* normatív indoka is van. A speciális vezetői felelősségi deliktumok elkövetési magatartása és a más által elkövetett alaphűncselekmény közötti okozati kapcsolat vizsgálatának követelménye abból vezethető ugyanis le, hogy a törvényi tényállás kimondja, miszerint a cselekmény akkor bűncselekmény, ha az elmulasztott felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség teljesítése az alaphűncselekmény elkövetését *megakadályozhatta volna*, avagy az a bűncselekmény elkövetését *lehetővé tette*. Mindkét megfogalmazásból levezethetjük azt a követelményt, hogy az elmulasztott kötelezettségnek

⁶⁴⁵ A régi Szabs. tv. idézett rendelkezését az 1983. évi 10. tvr. állapította meg.

⁶⁴⁶ Vö. JESCHECK–WEIGEND 1996, 555.p.

⁶⁴⁷ Tekintettel arra, hogy az okozati összefüggés büntetőjog-dogmatikai terminus technikus, és kizárólag az elkövetési magatartás és a tényállászerű eredmény közötti kapcsolatot definiálja, e fejezetben csak annyiban használom ezt a fogalmat, amennyiben az dogmatikailag releváns. Egyéb, nem az említett tényállási elemek közötti kapcsolat fennállása absztrakt megjelölésére az okozati kapcsolat kifejezést használom.

⁶⁴⁸ SCHMIDTHÄUSER 1959, 558. p.

objektíve alkalmasnak kell lennie arra, hogy teljesítésük esetén az adott bűncselekmények *ne következzenek be*. Így a kötelezettség alkalmasságának az elkövetési magatartást elemző fejezetben vizsgált kritériumát voltaképpen a cselekményeket normatíván összekapcsoló, okozatiságra vonatkozó ismérv hordozza magában.

Sem a magyar, sem a német szakirodalom nem foglal el egységes álláspontot a két cselekmény közötti okozati kapcsolat dogmatikai jellege kérdésében. A témaspecifikus magyar szakirodalom, valamint a német jogtudomány egy része tipikusan az okozati összefüggés fogalmi körében definiálja a kapcsolatot, a német szakirodalomban uralkodóvá vált azonban az objektív beszámítás tanának alkalmazása, kiterjesztése az okozati kapcsolat mibenlétének meghatározására.

Találkozhatunk olyan magyar szakirodalmi állásponttal, amely a cselekmények közötti kapcsolatot nem az okozatosság körében definiálja, hanem az objektív büntethetőségi feltételt voltaképpen az elkövetési magatartás megvalósulása igazolásának tekinti. Így GÁL István az alpbűncselekmény realizálódását a kötelezettségszegés „bizonyítékának” tekinti: „*a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elhanyagolásának (...) az egyik legszembetűnőbb bizonyítéka, ha a cég alkalmazottjának lehetősége nyílik vesztegetni anélkül, hogy ez a beépített ellenőrzési mechanizmusok révén a vezető tudomására jutna.*”⁶⁴⁹ Egyetértek GÁLLAL a tekintetben, hogy a vezető tisztségviselő kötelezettségszegése mint ontológiai jelenség általában akkor jelenik meg, ha valamilyen súlyosabb (bűn)cselekmény arra – tipikusan utólag – ráirányítja a figyelmet, azaz az alkalmazott részéről vesztegetés elkövetésének észlelése a releváns körülmények fennállása esetén megköveteli annak vizsgálatát, hogy a szervezet vezető tisztségviselője vétke-e valamilyen releváns kötelezettség megszegésében. Vitatható azonban, hogy a szervezet alkalmazottja általi bűncselekmény elkövetése a vezető tisztségviselő kötelezettségszegésének *bizonyítéka* lenne, azaz, hogy ha az alkalmazott vesztegetést követ el, akkor fennáll a vezető tisztségviselő kötelezettségszegése. A jelenséget ontológiailag vizsgálva, álláspontom szerint, ahogyan a releváns felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség elmulasztása nem feltételezi szükségképpen azt, hogy alkalmazott által alpbűncselekmény elkövetésére kerüljön, éppen így az alkalmazott által bűncselekmény elkövetése sem feltételezi azt, hogy arra a vezető tisztségviselő kötelezettségszegése *miatt kerüljön sor*.⁶⁵⁰ Azaz az alpbűncselekmény elkövetése mint szervezeten belüli, büntetőjogilag releváns visszasság pusztán gyanújel (indícium)⁶⁵¹ lehet arra, hogy a vezető tisztségviselőt *is felelősség terhelheti*, azaz az objektív büntethetőségi feltétel ráirányítja a figyelmet a vezetői felelősség vizsgálatára.

LOSONCZY 1936-ban tett megállapítása előremutató, és a vizsgált speciális vezetői felelősségi alakzat dogmatikai jellegének elemzése szempontjából releváns: „*A legújabb fejlődés elkerülhetetlenül az okozatiság problémájának elhanyagolására vezet a jogellenesség javára, mert a viszony teljesen megfordul: a jogellenesség igazolása mintegy vélelmet kelt*

⁶⁴⁹ GÁL I. 2016, 921. p.

⁶⁵⁰ Amennyiben GÁL István által említett ellenőrzési mechanizmusok adott szervezeten belül léteznek, és megfelelően működnek, az azokra vonatkozó irányelveknek megfelelően kerültek beépítésre, úgy e tényező – a konkrét körülmények vizsgálatának megkövetelése mellett – alappal vezethet a vezető tisztségviselő felelőssége fennállásának hiányára azon tény kapcsán, hogy a tőle elvárható felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségét teljesítette, azaz elkövetési magatartás hiányában a cselekmény nem bűncselekmény. Ha e megállapítással ellentétes álláspontra helyezkednénk, az azt jelentené, hogy a vezető tisztségviselő felelősségét nem a kötelezettségének elmulasztása, hanem a szervezet tagjának vagy dolgozójának bűncselekménye alapozza meg. (Vö. MISKOLCZI 2016, 1348. p.)

⁶⁵¹ A terminológiát vö. NAGY 2014a, p.

a kauzalitás fennforgása mellett, illetve egy olyan összefüggés megállapítása mellett, amely a törvényhozó intenciói szerint a büntetethez elegendő.⁶⁵² Ontológiai értelemben az a tendencia, hogy a jogalkotó az okozati kapcsolatot szubjektív elemet nélkülöző normatívizálása irányába mozdul el valóban predesztinálja azt, hogy a bűncselekmény, a büntetőjog-ellenes cselekmény megvalósulása – ahogyan a cselekmények egymáshoz való viszonyát GÁL is értelmezi – magában rejtje a tényszerű okozatossági vélelem alkalmazásának lehetőségét.⁶⁵³

III.6.1. Hipotetikus okozati összefüggés

A törvényi tényállásban objektív büntetethez szükséges feltételként megjelenő más által elkövetett bűncselekmény és a vezető tisztségviselő mulasztással realizált kötelezettségzegése közötti okozati összefüggés létét dogmatikai értelemben tagadni kell, ugyanis az okozati összefüggés az elkövetési magatartás és az eredmény között vizsgálandó objektív tényállási elem. Az objektív büntetethez szükséges feltétel pedig még akkor sem tekinthető eredménynek,⁶⁵⁴ ha annak tartalma ontológiai értelemben az eredménnyel hasonlóságot mutat, azaz az elkövetési magatartással kapcsolatban álló külvilági változás. Tekintettel azonban arra, hogy az okozati összefüggés ontológiai történések – nevezetesen a tényállásszerű eredmény és az elkövetési magatartás realizálódása – közötti olyan dogmatikai kapcsolatteremtés, amely során ezen ontológiai-empirikus folyamatok normatív értékelést nyernek,⁶⁵⁵ tagadhatatlan az, hogy a speciális vezetői felelősségi alakzat körében vizsgált két cselekmény között valamilyen kauzális kapcsolat fennáll.

GULA álláspontja szerint az elkövető mulasztása és a szervezet tagja vagy dolgozója által elkövetett bűncselekmény között *hipotetikus okozati összefüggés* áll fenn.⁶⁵⁶ Tekintettel arra, hogy a hipotetikus okozati összefüggés⁶⁵⁷ is okozati összefüggés, az ekként való definiálás vitatható. Álláspontom szerint ugyanis bármely kauzális kapcsolat okozati összefüggésként való definiálása esetén fogalmi minimumként kell megmaradnia annak a jellegadó dogmatikai ismérvnek, hogy az az elkövetési magatartás és az eredmény relációjában értelmezhető. A másik ok, ami a cselekmények közötti kapcsolat (hipotetikus) okozati összefüggésként történő értelmezésének helytállóságát cáfolja, az a hazai uralkodó dogmatikai álláspont, miszerint a mulasztás nem lehet okozatos, ugyanis annak okozatossága ontológiailag kizárt.⁶⁵⁸ Azok az elméletek, amelyek a mulasztás okozatosságát elutasítják tipikusan azon a bázison alapulnak, hogy a mulasztás ontológiai valóság, és pedig a tevés és a mulasztás lételméleti értelemben egymástól teljesen eltérő magatartások,⁶⁵⁹ a nemtevéssel természetszerűleg nem lehet okozni. Így – ahogyan azt ERDŐSY megfogalmazza – a tevés és a mulasztás kizárólag normatív síkon helyezhető párhuzamba az okozatosság tekintetében.⁶⁶⁰ Azaz a *meg nem akadályozás* nem kauzális, ugyanis nem vezet tényállásszerű

⁶⁵² LOSONCZY 1936, 6. p.

⁶⁵³ Vö. KIS 2005, 48. p.

⁶⁵⁴ Vö. MOLNÁR G. 2012a, 696. p.

⁶⁵⁵ Vö. ROTSCH 2011, 389. p.

⁶⁵⁶ GULA 2013, 613. p.

⁶⁵⁷ ERDŐSY 1987, 186. p.

⁶⁵⁸ LOSONCZY 1937, 179. p.; TOKAJI 1984, 114. p.

⁶⁵⁹ Vö. LOSONCZY 1937, 221. p.

⁶⁶⁰ ERDŐSY 1987, 186. p.

eredményre,⁶⁶¹ ezért a mulasztás legfeljebb *quasi okozatos* cselekménynek tekinthető,⁶⁶² amely – álláspontom szerint kényszerű – dogmatikai besorolás lehetővé teszi, hogy a mulasztással kapcsolatban bekövetkező tényállásszerű eredmény esetén a két tényállási elem dogmatikai kapcsolatát definiálni hivatott okozati összefüggés az immanens ontológiai kritérium hiánya ellenére (fiktív módon)⁶⁶³ is megállapítható legyen.

Figyelemre méltó HELLER nézete, aki a mulasztást, illetve a nemtevést természetesen okozatos cselekményként értelmezi. Álláspontja szerint a nemtevést kauzalitásának kérdésénél inkább indokolatlanul tekinti problematikusnak a jogtudomány, ugyanis a feltételek egyenértékűségének elve alapján a negatív ok is ok, hiszen annak bekövetkezése esetén az eredmény elmaradt volna. Ezáltal az okok körének jelentős kiszélesítése azért nem jelenthet problémát, mert a kauzalitást tisztán normatív elemet nélkülöző, ontológiai valóságnak kell tekinteni, és következetesen e talajon állva a kauzalitás funkciója annak a „szélső határnak a kijelölése, amelyen belül valamely esemény általában a cselekménnyel összefüggésbe hozható lehet.”⁶⁶⁴ Ezért hibának tartja a nemtevést csak akkor kauzálisnak tekinteni, ha az *kötelességellenes mulasztás*, ugyanis e szemlélet – álláspontja szerint – helytelenül normatív elemet kever az ontológiai kauzalitás vizsgálatába.⁶⁶⁵ Álláspontom szerint HELLER nézetét az uralkodó dogmatikai felfogás voltaképpen tárgyaltaná teszi azáltal, hogy a nemtevést elkövetési magatartásként való értelmezéséhez fogalmilag kötelességellenesség szükséges, elkövetési magatartás hiányában pedig eleve tárgyaltan az okozatosság kérdésének vizsgálata. Ezen állásponttól függetlenül figyelemre méltónak tartom HELLER azon megállapítását, miszerint a kauzalitás a legszélsőbb határok megállapításának eszközeként definiálható ontológiai jelenség, amelynek önmagában normatív mozzanatot nélkülöznie kell. A nemtevést ontológiai kauzalitása azonban álláspontom szerint vitatható premissza.

A német jogirodalom a magyarhoz hasonlóan a mulasztás okozatosságának kérdésére adott válaszként elismeri hagyományos *conditio sine qua non*-formula alkalmazását, azonban annak csak a mulasztásos bűncselekmények jellegéből adódó módosításával.⁶⁶⁶ Alapvetően a *conditio sine qua non*-formula alkalmazása során azt mondjuk, hogy az esemény akkor okozatos az eredménnyel, ha az eredmény a cselekménynek a gondolatban történő elvonásával nem következett volna be.⁶⁶⁷ A német jogirodalom akkor tekinti a mulasztást (quasi) okozatosnak, ha az eredmény a kötelezettség teljesítésével, *bizonyossággal határolt valószínűséggel* nem következett volna be.⁶⁶⁸ A speciális vezetői felelősség dogmatikai jellegével foglalkozó témaspecifikus szakirodalom egy része a két magatartás közötti összefüggést a mulasztásos bűncselekmények vonatkozásában alkalmazott módosított *quasi-kauzalitás* elméletével definiálja, figyelmen kívül hagyva azonban azt a tényt, hogy a más által elkövetett bűncselekmény nem a tényállás eredménye, azaz az okozati kapcsolatot a két esemény között akkor látja megállapíthatónak, ha a kötelezettség nem hagyható el anélkül, hogy a bekövetkezett eredmény a bizonyossággal határolt valószínűséggel el ne maradna.⁶⁶⁹ A kauzalitás megítélésénél tehát nem az egyes esetekben

⁶⁶¹ HARRO 1980, 417. p.; KINDHÄUSER 2008, 487. p.; NAGY 2014a, 176. p.

⁶⁶² Vö. BURGSTALLER 1998, 316. p.

⁶⁶³ Vö. LOSONCZY 1937, 223. p.

⁶⁶⁴ HELLER 1931, 134. p.

⁶⁶⁵ HELLER 1931, 135. p.

⁶⁶⁶ WAGNER 2012, 706. p.; HILGERS 2000, 33. p.

⁶⁶⁷ NAGY 2014a, 168. p.

⁶⁶⁸ WAGNER 2012, 705-706. p.; ROGALL 1986, 607. p.

⁶⁶⁹ MASCHKE 1997, 75. p.

ténylegesen lezajló ontológiai folyamatok értékelése a döntő, hanem abból az általános tapasztalati tudásból eredeztetett hipotézis,⁶⁷⁰ miszerint az elmulasztott cselekmény nagy valószínűséggel megakadályozó hatással lett volna a realizálódó következményre.⁶⁷¹ A GULA által használt hipotetikus jelző lágyítja ugyan e kényszerű dogmatikai kategóriába való bevonás vitathatóságát, *helyesebb* azonban a – két elméletet összevonva – *quasi hipotetikus okozatosság* terminológia használata.

Tekintettel azonban arra, hogy álláspontom szerint – mint ahogyan azt a speciális vezetői felelősségi deliktumok rendszerbeli helyének vizsgálata során kifejtettem, – valamely fogalom *quasi* jelzővel való ellátása egyértelműen utal arra, hogy az nem illeszkedik abba a fogalmi körbe, amelybe *illeszkednie kellene*, úgy vélem, hogy a vizsgált cselekmények közötti kauzális kapcsolat definiálására az okozati összefüggés a lényeges fogalmi elemek hiánya miatt (az ontológiai kauzalitás teleologikussal való helyettesítése mellett sem)⁶⁷² nem alkalmas.⁶⁷³

III.6.2. Objektív beszámítás tana

A kauzális kapcsolatnak az okozati összefüggés körében történő megoldhatatlansága tekintetében tett megállapításom nem eliminálja azt a tényt, hogy a cselekmények között mind ontológiai értelemben, mind normatív fennáll egy olyan kapcsolat, amelynek dogmatikai definiálása elengedhetetlen. Az uralkodó német szakirodalmi álláspont a két cselekmény közötti okozatosság kérdését nem okozati összefüggésként, hanem ún. beszámítási összefüggésként (*Zurechnungszusammenhang*)⁶⁷⁴ definiálja, és az objektív beszámítás tanának alkalmazásával igyekszik megválaszolni.

III.6.2.1. Az objektív beszámítás tanának általános ismertetése

Az objektív beszámítás tana nem ismeretlen a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerében⁶⁷⁵ sem, azonban alkalmazásának, létjogosultságának a kauzalitási elméletek helyett, vagy azok mellett⁶⁷⁶ történő elismerése vitatott, szűk körben – tipikusan a közlekedési büntetőjog terén – alkalmazott.⁶⁷⁷ A HONIG által életre hívott, majd ROXIN által továbbfejlesztett tan⁶⁷⁸ épp úgy, ahogy az okozatossági elméletek, az elkövetési magatartás, valamint az eredmény közötti viszonyrendszer definiálását célozza, az okozati összefüggéssel szemben alkalmas azonban arra is, hogy a kauzalitás alapján megoldhatatlan cselekmény-összefüggéseket definiálja.⁶⁷⁹ Az osztrák BURGSTALLER általánosságban az empirikus kauzalitási alapon nyugvó eredmény-előidőzés esetében látja csak alkalmazhatónak az objektív beszámítás

⁶⁷⁰ Kis Norbert hasonló megállapítást tesz a bűnösségi elv vizsgálata körében, miszerint: “A bűnösségi ítélet alapja nem a számtalan véletlen körülmény mentén is alakuló konkrét történeti tényállás, hanem egy a lényeges pontokon egyező, elvonatkoztatott típus-történet.” (Kis 2005, 79. p.)

⁶⁷¹ MASCHKE 1997, 75-76. p.

⁶⁷² LOSONCZY 1937, 222. p.

⁶⁷³ Vö. SCHÜRMAN 2005, 82. p.

⁶⁷⁴ MASCHKE 1997, 78. p.; HILGERS 2000, 33. p.; GEISMAR 2012, 96. p.; PIETREK 2012, 151. p.

⁶⁷⁵ NAGY 2014a, 172. p.

⁶⁷⁶ LOSONCZY 1937, 227. p.; Vö. PUPPE 1983, 289. p.

⁶⁷⁷ Vö. NAGY 2014a, 174. p.

⁶⁷⁸ KINDHÄUSER 2008, 482. p.

⁶⁷⁹ PUPPE 1983, 293. p.; Vö. KINDHÄUSER 2008, 482. p.

tanát, azaz a meglévő és alkalmazandó kauzalitási tanokon túlmenően látja normatív követelmények felállítását bizonyos esetekben szükségesnek.⁶⁸⁰ Vannak azonban olyan esetek, amikor egy cselekményből bekövetkező valamely másik cselekmény, történés, avagy tényállástani értelemben vett eredmény közötti kapcsolat nem kauzálisan determinált. Mint ahogyan az általános ontológiai alapokon nyugvó kauzalitási tanok alapján meghatározott az, hogy életfontosságú szerv sérülése okozatosan vezethet halálos eredményhez, úgy a lételeméleti alapon nyugvó kauzális determináltság hiányzik például azokban az esetekben, amikor a tettesnek a beszámítást megalapozó cselekménye realizálása során egy másik, ettől független emberi magatartás is szerepet játszik.⁶⁸¹ Ahogyan NAGY Ferenc ismerteti, az eredménynek az objektív beszámítás tana szerint az elkövető terhére írásának alapja az *okfolyamat emberi uralom alatt tartása*.⁶⁸² Az eredménynek az emberi magatartásba való beszámításának első feltétele – ahogyan BURGSTALLER megfogalmazza, – hogy „*ez a magatartás az eredmény bekövetkezésének jogilag helytelenített veszélyét idézze elő*”. A veszély az elmélet szempontjából nem normatív, hanem ontológiai, azaz nem a tényállástanilag értékelt konkrét veszély mint eredmény fogalmat takarja, hanem eredményként meg nem jelenő, ontológiailag értékelhető jelenséget. BURGSTALLER megfogalmazása szerint a veszély „*a magatartás tulajdonságát, annak veszélyességét jelenti*”.⁶⁸³ Az elmélet szerint csak akkor beszélhetünk egy veszély eredményben való realizálódásáról, ha az előidézett veszély és a bekövetkezett eredmény között ún. rizikó-összefüggés (*Risikozusammenhang*) áll fenn.⁶⁸⁴ A beszámítás másik feltétele, hogy az eredmény bekövetkezésének a megsértett norma védelmi körét kell érintenie (*Schutzzweckzusammenhang*),⁶⁸⁵ azaz a magatartásnak az eredmény bekövetkezése tekintetében voltaképpen már in abstracto relevánsnak kell lennie,⁶⁸⁶ azaz – ahogyan BURGSTALLER megfogalmazza – „*a szóban forgó magatartás olyan normába ütközik, amelyet a jog meghatározott jogi tárgyak meghatározott veszélyekkel szembeni védelme érdekében állított fel*”.⁶⁸⁷ RUDOLPHI definícióját idézi BURGSTALLER, miszerint mindezen feltételeket összefoglalva „*valamely emberi magatartással okozott jogellenes eredmény akkor objektíve beszámítható, ha ez a magatartás az eredmény bekövetkezésének jogilag helytelenített veszélyét teremtette meg és ez a veszély ténylegesen a konkrét eredményt okozó történésben realizálódott*”.⁶⁸⁸ Ezek a kritériumok álláspontom szerint alkalmassá teszik a tant a mulasztással elkövetett (eredmény)bűncselekmények beszámítására is.

Tekintettel arra, hogy a tevés és a mulasztás ontológiai jellegüket tekintve is egymástól teljesen eltérő magatartások, álláspontom szerint azok normatív megítélése sem szükségképpen kell, hogy azonos elméleten nyugodjon,⁶⁸⁹ így anélkül, hogy az objektív beszámítás tana a tevés okozatosságával kapcsolatos, ontológiailag és dogmatikailag is adekvát tanok alkalmazását érintené, kiegészítő jelleggel⁶⁹⁰ alkalmasnak tartom az objektív beszámítás

⁶⁸⁰ BURGSTALLER 1998, 316. p.

⁶⁸¹ PUPPE 1983, 293-294. p.

⁶⁸² NAGY 2014a, 173. p.

⁶⁸³ BURGSTALLER 1998, 317. p.

⁶⁸⁴ BURGSTALLER 1998, 318. p.

⁶⁸⁵ GEISMAR 2012, 96. p.; HILGERS 2000, 33. p.

⁶⁸⁶ Vö. BURGSTALLER 1998, 318. p.

⁶⁸⁷ BURGSTALLER 1998, 318. p.

⁶⁸⁸ BURGSTALLER 1998, 316. p.

⁶⁸⁹ Ellentétesen: NAGY 2014a, 173. p.

⁶⁹⁰ LOSONCZY 1937, 227. p.; PUPPE 1983, 290. p.

tana alkalmazásának elismerését mulasztásos bűncselekmények körében.⁶⁹¹ Egyetértek BÉKÉS Imrének a gondatlanság vizsgálata körében felállított azon hipotézisével, amely a mulasztás okozatossága objektív beszámításkénti definiálásának vonatkozásában is releváns: „*a jog hatalma és formája között az összefüggés nem funkcionális, mert azonos jogpolitikai célok különböző jogi eszközök igénybevételével is teljesíthetők, ennek megfelelően különböző dogmatikai elképzelésekben is megragadhatók.*”⁶⁹² Az azonos cél e helyen az, hogy mind a tevésessel, mind pedig a mulasztással realizált eredmény-bűncselekmények esetén definiálni lehessen dogmatikailag az elkövetési magatartás és az eredmény közötti kapcsolatot. Amennyiben pedig e cél elérésére egyetlen eszköz nem alkalmas, úgy más dogmatikai elképzelés mentén történő adekvát megoldás is alkalmazható.

III.6.2.2. A tan alkalmazhatósága a speciális vezetői felelősségi alakzat esetében

A speciális vezetői felelősségi tényállások szempontjából releváns, hogy az elmélet meghatározott feltételek között akkor is beszámítani rendeli az *eredményt* az elkövetőnek, ha annak bekövetkezését egy harmadik személy magatartása befolyásolta,⁶⁹³ ezért a bűncselekményt az általános okozatossági elméleteket vizsgálva nem írhatnánk az elkövető terhére. Az eredmény harmadik személy által történő szándékos realizálása esetében az objektív beszámítás tana nem zárja ki automatikusan a kiindulási cselekményt megvalósító személy felelősségét. Amennyiben a harmadik személy eredményt előidéző cselekménye szorosan a kiindulási cselekményhez kapcsolódóan realizálódik, tehát az eredmény a cselekmény nélkül nem valósult volna meg, függetlenül attól, hogy végső soron az eredményt harmadik személy okozta, a bűncselekmény az elkövetési magatartást realizáló tettes terhére írható. Ezzel szemben a bekövetkező eredményt nem szubszumálhatja az alapveszélyt akár szándékosan, akár gondatlanul előidézett elkövetési magatartás alá abban az esetben, ha a veszélyt realizáló eredményt a harmadik személy csupán az elkövető első cselekménye által megteremtett alkalmat kihasználva idézte elő.⁶⁹⁴ A speciális vezetői felelősségi tényállások esetében a tettes a tényállási konstrukciókból eredően és a büntetőjog individuális jellege, valamint objektív felelősséget tipikusan nélkülöző karaktere okán *nem* a más által

⁶⁹¹ Az objektív beszámítás tanának a vegyes mulasztásos bűncselekmények körében való alkalmazhatóságára vonatkozó hipotézisemet a következő példával kívánom illusztrálni: A személyi szabadság megsértése nyitott törvényi tényállású bűncselekmény, azaz mind tevésessel, mind mulasztással is elkövethető. A mulasztásos változat tettesi realizálásához speciális jogi kötelezettség fennállása szükséges, ilyen felelősséget konstruáló kötelezettségeként ismeri el a jogrendszer azt, ha valaki veszélyhelyzetet idéz elő. Ha valaki mást gondatlan magatartással foszt meg személyi szabadságától, az – tekintettel arra, hogy a deliktum csak szándékosan elkövethető – nem tényállásszerű, tevéleges magatartással nem követi el a bűncselekményt. Felróható veszélyhelyzetet idéz azonban elő, és abban a pillanatban, hogy ezt észleli, és fennálló speciális jogi kötelezettsége ellenére szándékosan passzív marad, úgy a személyi szabadság megsértésének bűncselekményét mulasztással realizálja. A tényállásszerű elkövetési magatartás mulasztás, így az okozati összefüggés körében azt kellene kimondanunk, hogy a személyi szabadságtól megfosztott állapotot quasi a kötelességellenes nemtevés okozta. Ontológiaiailag azonban az azt megelőző, veszélyhelyzetet előidéző, ám törvényi tényállás körében nem értékelhető magatartás idézte elő. Álláspontom szerint tehát a mulasztás objektíve beszámítható a veszélyhelyzetet előidéző személynek. A beszámítás alapja a jogilag meg nem engedett (ám büntetőjogilag még nem értékelhető) veszélyhelyzet előidézése, amely káros következményben (itt eredményben) manifesztálódott, és az előidézett veszélyhelyzet, valamint a tevési kötelezettség között szoros tartalmi összefüggés megállapítható.

⁶⁹² BÉKÉS 1974, 13. p.

⁶⁹³ Dazwischentretens Dritter (RENGIER 2009, 102. p.)

⁶⁹⁴ RENGIER 2009, 102-103. p.

elkövetett bűncselekményért lesz *technikailag* felelős,⁶⁹⁵ ám a más által realizált bűncselekmény, a kötelezettség szándékos (vagy gondatlan) elmulasztása által, az uralmi helyzet adta lehetőség ellenében keletkeztetett veszélyhelyzet objektíve beszámíthatóvá teszi a keletkezett káros következményt a tettesnek akkor is, ha e viszonyrendszer okozatosságát az okozatossági tanok feltételrendszere alá történő szubszumálhatóság hiánya okán nem lehet megállapítani.

Ha az objektív beszámítás tanát az okozatosság, az okozati összefüggés körében, azzal párhuzamba állítva vizsgáljuk, akkor álláspontom szerint a kettő közötti lényegi különbség abban ragadható meg, hogy amíg az okozati összefüggés egy olyan objektív tényállási elem, amely szükségképpen bűnösségi vizsgálatot kíván, addig az objektív beszámítás a felelősségnek az elkövetőre telepítésének *tisztán objektív eszköze*.⁶⁹⁶ Azaz az objektív beszámítás olyan, kauzális kapcsolatot helyettesítő, tulajdonképpen dogmatikaivá avanszált kriminálpolitikai eszköz, amely az objektív büntetethezési feltételhez hasonlóan kiiktatja a szubjektív tényállási elemek vizsgálatának kötelezettségét. Éppen ezért voltaképpen tökéletesen alkalmas, mintegy dogmatikailag logikus eszköz lehet olyan magatartások közötti kauzális kapcsolat művi megteremtésére, amelyek között szubjektív elemet nélkülöző, valamiféle távoli, vélt vagy valós kapcsolat állapítható csak meg.⁶⁹⁷

Hogy az okozati kapcsolatra kiterjedő szubjektív tényállási elem vizsgálatát nélkülöző objektív beszámítás tana mennyiben címkézési csalás az okozati összefüggéshez képest, azaz mennyiben lehet létjogosultsága egy újabb, tisztán objektív elem bevonásával büntetőjogi felelősséget dogmatikailag legitimizálni, korántsem egyszerűen megválaszolható kérdés. Kis Norbert találóan fogalmazza meg a távoli kauzális kapcsolat alapján az objektív beszámítás tanának alkalmazásával kapcsolatos problémákat: „*nem szabadít-e teljes fatalizmust a büntetőjogra, annak morális megalapozottságát jelentősen gyengítve?*”⁶⁹⁸ Kis által feltett kérdés nem alaptalan aggodalom, ugyanis láthatóan a szoros ontológiai megalapozottsághoz ragaszkodó okozatossági elméletekkel szemben az objektív beszámítás tana tisztán normatív, feltételrendszere normatív alapokon nyugszik. Azonban úgy vélem, hogy éppen a normativitás ismérve teszi alkalmassá és szükségessé életre hívását azokban az esetekben, amikor az okozatosság annak tapasztalható ontológiai szükségessége ellenére is megbukik, és csak hipotetikus alapon igazolható. Álláspontom szerint az objektív beszámítás tanának mint a kauzalitás *alternatívájának* a vegyes mulasztásos bűncselekmények okozatosságának definiálása mellett éppen a speciális vezetői felelősségi deliktumok körében összekapcsolódó két cselekmény definiálása vonatkozásában lehet dogmatikai létjogosultsága, ugyanis úgy vélem, hogy a quasi kauzalitás, valamint a hipotetikus kauzalitás mint a dogmatikailag tiszta és elfogadott okozatossági elméletek modifikálása sokkal inkább tükröz rendszeridegen jelleget, mint egy ismert, ám rendkívül szűk körben elismert olyan kazuisztikus kauzalitási teória, amely logikusan beilleszthető egy egyébként logikai buktatókkal teli tényállás dogmatikai rendszerébe.

GEISMAR álláspontja szerint az objektív beszámítás tanával definiálható okozati kapcsolat felelősségkorlátozó funkcióval bír,⁶⁹⁹ ugyanis az alapbűncselekményben manifesztálódó káros következmény csak abban az esetben lesz beszámítható a tettesnek, ha az általa kreált

⁶⁹⁵ ROGALL 1986, 609. p.

⁶⁹⁶ Vö. RÖTSCH 2011, 389. p.

⁶⁹⁷ Vö. HÖRSTER 2009, 150. p.

⁶⁹⁸ Kis 2005, 131. p.

⁶⁹⁹ Vö. KINDHÄUSER 2008, 481. p.; BURGSTALLER 1998, 316. p.; Kis 2005, 42. p.

meg nem engedett kockázat annak bekövetkezésében közrejátszott. Az alapbűncselekmény voltaképpen a következménye annak a veszélynek, amelyet a tettes „nemtevése okozott”,⁷⁰⁰ az okozott veszély némiképp a realizálódó alapbűncselekmény *reprezentálása*, másik oldalról pedig az alapbűncselekmény a veszély *kifejeződése*. Azaz a jelenség – MASCHKE interpretálása szerint⁷⁰¹ – pont úgy viselkedik, mint amikor valamely bűncselekmény tettese által jogellenesen előidézett veszély tényállásszerű eredményben realizálódik. A beszámítási elmélet relevanciája azon a gondolon nyugszik, hogy a speciális vezetői felelősségi norma címzettje, ha nem is tud arról, hogy a szervezeten belül bűncselekmény kerül elkövetésre, objektíve veszélyhelyzetet realizál már azzal, hogy uralmi helyzetéből származó kötelezettségét nem teljesíti.⁷⁰²

III.6.3. Risikoerhöhung-elmélet

A speciális vezetői felelősségi alakzatok bármelyike vonatkozásában vizsgált cselekmények közötti okozatosság elemzése során sem jelenthetjük ki azt teljes bizonyossággal, hogy a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség a bűncselekmény elkövetését megakadályozta volna. Ezt a bizonyossági fokot a jogalkotó sem várja el, hiszen a törvényszöveg sem a „*megakadályozta volna*”, hanem a „*megakadályozhatta volna*” kitéltet használja. A ROXINTÓL származó kockázatközvetítői teória (*Risikoerhöhungslehre*) tulajdonképpen az objektív beszámítás tanához kapcsolódóan⁷⁰³ foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mennyiben számítható be az eredmény akkor, ha a jogszerű magatartás tanúsítása nem *biztosan*, hanem csak *valószínűleg* akadályozta volna meg a bűncselekmény elkövetését.⁷⁰⁴

III.6.3.1. A Risikoerhöhung-elmélet általános ismertetése

Az elmélet képviselői abból indulnak ki, hogy a jogrendszer túlnyomó többségében szociális szükségességből megengedi a mértéktartó kockázatvállalást, azaz ilyen kockázati fokban realizált cselekmény jogellenesség hiányában nem bűncselekmény. Abban az esetben, ha a kockázatvállalás átlépi azt a határt, amelyet a jogrendszer még tolerál, és ennek az átlépésnek a következtében kerül sor normasértésre, úgy az voltaképpen a kockázat megengedett fokának meg nem engedett megnövelése okán válik beszámíthatóvá.⁷⁰⁵ Veszélyhelyzet előidézése általánosságban tehát nem tilos, csak a veszélynek a meg nem engedett mértékben, vagy meg nem engedett módon történő előidézése tiltott.⁷⁰⁶ Abban az esetben, ha az elkövetési magatartás a jogellenességet kizáró megengedett kockázat mértékét meghaladja, azaz a cselekmény az adott eredmény, illetve következmény realizálódásának lehetőségét, valószínűségét⁷⁰⁷ akár csak megnöveli, akkor az elkövető már kilép a megengedett kockázat köréből, úgy az beszámítható az elkövetőnek. Meg nem engedett a kockázat, ha – ahogyan azt VISKI megfogalmazza – „*a veszélyhelyzet előidézése nem szolgált társadalmilag hasznos*

⁷⁰⁰ GEISMAR 2012, 96. p.

⁷⁰¹ MASCHKE 1997, 79. p.

⁷⁰² Vö. MASCHKE 1997, 78. p.

⁷⁰³ PUPPE 1983, 285. p.

⁷⁰⁴ ROXIN 2006, 392. p.

⁷⁰⁵ MASCHKE 1997, 80. p.; DEHNE-NIEMANN 2012, 99. p.; KINDHÄUSER 2008, 481. p.; NAGY 2013, 128. p.

⁷⁰⁶ VISKI 1968, 287. p.

⁷⁰⁷ PUPPE 1983, 292. p.

*célt, avagy társadalmilag hasznos célt szolgált ugyan, azonban a veszély előidézése elkerülhető lett volna.*⁷⁰⁸ VISKI definiálja azt is, hogy mit értünk rizikó-felelősség alatt, illetve mi az az alapvető feltétel, amelynek teljesülnie kell ahhoz, hogy az eredmény a tettesnek beszámítható legyen: „*a súlyosabb eredményre a bűnösségnek nem kell kiterjednie, az azonban csak akkor tekinthető felróhatónak, ha közte és az alapcselekmény között adekvát összefüggés áll fenn.*”⁷⁰⁹ Így tehát az eredménynek a rizikó-felelősség alapján történő beszámítás alapjául szolgáló szükségképpen minimum a cselekmények közötti adekvát összefüggés (amelyet a német jogirodalom *Risikozusammenhang*-nak nevez), bűnösségi kapcsolat a beszámításnak *nem* feltétele. Az elmélet nem teljes körben elfogadott, a német joggyakorlat és a jogirodalom egy része is szembe helyezkedik vele azt vallva, hogy egy szabálysértő magatartás csak abban az esetben tekinthető okozatosnak és számítható be, ha biztos az, hogy egy szabályszerű magatartás tanúsítása esetén az eredmény nem következett volna be.⁷¹⁰ BURGSTALLER egyenesen tagadja az rizikófokozási elmélet alkalmazhatóságának létjogosultságát a mulasztásos bűncselekmények körében. Ennek oka elsősorban arra vezethető vissza, hogy a mulasztást kvázikauzálisnak⁷¹¹ tartja, így voltaképpen mindazon vizsgálati kérdést, amelyet a mulasztás vonatkozásában az objektív beszámítás e szintjén meg kell válaszolni, azt már a kvázikauzalitás szintjén megválaszolja, így a „*rizikófokozási koncepció számára (...) egyszerűen nem marad hely.*”⁷¹² Tekintettel azonban arra, hogy a mulasztást nem tartom kauzális cselekménynek, úgy látom annak létjogosultságát, szemben BURGSTALLERREL, hogy az okozatosság helyettesítése céljából az objektív beszámítási elmélet modifikált változata is vizsgálat tárgyát képezze.

Amikor a büntetőnorma megfogalmazza, hogy mely cselekvési norma be nem tartása von maga után jogkövetkezményt, a jogalkotó voltaképpen a megengedett kockázat alsó határát deklarálja. A köteles magatartás kifejtése tulajdonképpen eleve a meg nem engedett kockázat elmaradását szolgálja.⁷¹³ Ezért a megengedett kockázat mint jogellenességet kizáró ok in abstracto szóba sem jöhet, hiszen a jogellenességi tartalom magában a kötelességellenes mulasztásban áll, amely tevési tartalmat a jogalkotó normatív szinten megfogalmaz.⁷¹⁴ A beszámítás feltétele az, – ahogyan azt KIS Norbert megfogalmazza – hogy a jogszerűtlen magatartással az elkövető jelentősen elmaradjon a jogszerűség mértékétől. „*A következmény beszámításának, azaz a jogellenességi ítéletnek az alapja ebben az esetben az, hogy a súlyosan jogszerűtlen magatartással a következmény kockázatát jelentős mértékben növelte.*”⁷¹⁵ A jogilag meg nem engedett veszélyt tehát nem az elkövető idézte elő aktív magatartásával, ám kötelessége lett volna cselekedni, és köteles tevése az eredmény bekövetkezését a bizonyossággal határolt valószínűséggel megakadályozhatta volna.⁷¹⁶

Az ezen az alapon történő objektív beszámítás – ahogyan azt MASCHKE megfogalmazza – ex post facto vizsgálatot igényel,⁷¹⁷ ugyanis meg kell vizsgálni a veszély fennállásához szükséges körülményeket, majd fel kell tenni azt a kérdést: vajon a kétségkívül

⁷⁰⁸ VISKI 1968, 275. p.

⁷⁰⁹ VISKI 1962, 15. p.

⁷¹⁰ ROXIN 2006, 393. p.

⁷¹¹ BURGSTALLER 1998, 316. p.

⁷¹² BURGSTALLER 1998, 320. p.

⁷¹³ VISKI 1968, 289. p.

⁷¹⁴ VISKI 1968, 292. p.

⁷¹⁵ KIS 2005, 50. p.

⁷¹⁶ HARRO 1980, 423. p.

⁷¹⁷ BOCK 2010, 317. p.; PUPPE 1983, 291. p.

realizálódott elkövetési magatartás igazolja-e, hogy a mulasztással a tettes a kockázat megengedett mértékét meghaladó veszélyt hozott létre?⁷¹⁸ Az okozati kapcsolat vizsgálatát voltaképpen megfordítja tehát, és nem arra a kérdésre keresi a választ, hogy a mulasztás lehetővé tette-e a káros következmény létrejöttét, hanem azt kérdezi, hogy az elkövető elmulasztotta-e a káros következmény kockázatának csökkentését azzal, hogy köteles aktivitását nem teljesítette. Fontos megjegyezni, hogy az ex post facto szemlélet azt a veszélyt rejti magában, hogy mindig a kockázat megnövekedése kerül megállapításra. A káros következmény realizálódásának utólagos analizálásával, ily módon szinte minden esetben lehetővé válik a mulasztónak történő beszámítás.⁷¹⁹ Eljárásjogi szempontból vizsgálva az elv érvényesülésének lehetőségét, valamint alkalmazhatóságának megengedhetőségét, szükséges kimondani, miszerint amennyiben csak *valószínűleg* állapítható meg a magatartás tanúsításával okozatosan az eredmény elmaradása, úgy az in dubio pro reo elv értelmében az elkövető terhére ezt a valószínűséget nem lehet értékelni, ezen eljárásjogi alapelv alapján pedig egy hipotetikus alapon nyugvó beszámítási elmélet létjogosultságát tagadni kell.⁷²⁰ A kockázatfokozási elmélet alkalmazása (mindazon megállapítás alapján, amelyet láthattunk, nemhogy gyengíti, hanem) egyenesen tárgyalanná teszi e bűncselekmény vonatkozásában az in dubio pro reo alapelvet, ugyanis kétséget kizáróan csak azt kell igazolni, hogy a mulasztás a bűncselekmény bekövetkezésének kockázatát megnövelte, az alapbűncselekmény bekövetkezésével pedig az igazolható is lesz.⁷²¹ Így tehát az elmélet célja és funkciója voltaképpen a bizonyítás megkönnyítése.⁷²² Álláspontom szerint kizárólag a bizonyítási nehézségek eliminálása nem lehet elégséges indok arra, hogy olyan elméletet alkalmazzunk ontológiai kauzalitás pótlására, vagy kiegészítésére, amely az in dubio pro reo elv sérelme nélkül nem alkalmazható.⁷²³

III.6.3.2. Az elmélet manifesztálódása a Btk-ban

A jogalkotó a speciális vezetői felelősségi deliktumok tekintetében releváns cselekmények közötti hiányzó ontológiai okozatosságot normatíve pótolja.⁷²⁴ Az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi tényállás felelősségi feltételként deklarálja, hogy a tettes „*felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna*”, a költségvetési csaláshoz kapcsolódó alakzatban pedig oly módon fogalmazza meg a beszámítás alapját, hogy a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása „*lehetővé teszi, hogy a költségvetési csalást a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet tevékenysége körében elkövesse*”.

A jogalkotó a „*megakadályozhatta volna*” formulával tényállási szinten egy hipotetikus kauzalitást követel meg,⁷²⁵ ugyanis a felelősség megállapításához annak bizonyítását követeli meg, hogy a kötelezettség teljesítése de facto és in concreto alkalmas lett volna arra, hogy az alapbűncselekmény elkövetését megakadályozza, azaz *valószínűsíthető*, hogy a

⁷¹⁸ MASCHKE 1997, 81. p.; Vö. ROTSCH 2011, 391. p.

⁷¹⁹ Vö. ACHENBACH 2012b, 40. p.; Vö. BURGSTALLER 1998, 320. p.

⁷²⁰ RENGIER 2009, 476. p.

⁷²¹ MASCHKE 1997, 91. p.; GEISMAR 2012, 101. p.

⁷²² MASCHKE 1997, 97. p.; PIETREK 2012, 157. p.; KIS 2005, 51. p.

⁷²³ SCHÜRMAN 2005, 21. p.

⁷²⁴ PUPPE 1983, 296. p.

⁷²⁵ GEISMAR 2012, 98. p.

kötelességszerű magatartás tanúsítása esetén a negatív következmény nem jött volna létre. E felelősségi feltétel tulajdonképpen a kockázatfokozási elmélet tényállási szinten történő deklarálása,⁷²⁶ azzal, hogy a felelősség megállapításához annak a megakadályozására való tényleges alkalmasságot ex post facto kell vizsgálni. Így implicit tekinteti veszélyhelyzetet előidéző magatartásnak a kötelezettségszegést azzal, hogy kötelességszerű magatartás tanúsítása esetén *feltehetőleg* nem jött volna létre ez a veszélyhelyzet, azaz egy, az alapbűncselekmény elkövetésére alkalmas kockázati környezet.

A költségvetési csaláshoz kapcsolódó deliktum a „*lehetővé teszi*” formulával expressis verbis kifejezésre juttatja a veszély előidézését mint felelősségi kritériumot. A *megakadályozhatta volna* formulához képest nem várja annak ex post vizsgálatát, hogy a jogszerű magatartás alkalmas lett volna az „eredményben” manifesztálódott veszély elhárításához, csupán annak megállapítását várja, hogy a kötelezettségszegés *utat nyitott* arra, hogy az alapbűncselekmény megvalósulhasson. Az okozati kapcsolatot tehát tisztán lineárisan fogalmazza meg a jogalkotó, emellett a veszélyhelyzet előidézésére, nem pedig az alapbűncselekmény bekövetkezésére fekteti a hangsúlyt. A deliktumokat a Risikoerhöhung-elmélet szempontjából definiálva az állapítható tehát meg, hogy az elkövetési magatartás (kötelezettség elmulasztása) az a kockázati tényező, amely realizálásához a jogalkotó hátrányos jogkövetkezmenyt fűz abban az esetben, ha a kockázati tényező ténylegesen rizikóhelyzetet teremtett, ami végül hátrányos következményben manifesztálódott.⁷²⁷ Anyagi jogi szempontból, – PUPPE megállapítása szerint – objektíve nincsen lényegi különbség aközött, hogy a beszámítás alapjául szolgáló cselekmény és az *eredmény* közötti kapcsolatot ex post magyarázzuk, avagy ex ante állítunk fel prognózist a cselekmény és a potenciálisan bekövetkező eredmény relációja vonatkozásában. Amennyiben a tettesi cselekményből, azaz a kötelezettségszegésből eredő következmények nem determináltak, úgy a tettes cselekményének ex ante szemlélete csak a következmény potenciális bekövetkezésének kockázati fokának vizsgálata tekintetében biztosít lehetőséget, annak realizálódása azonban nem szükséges.⁷²⁸ Álláspontom szerint, bizonyítás szempontjából ez utóbbi megoldás egyszerűbben definiálhatóvá teszi a beszámítási formula megvalósulásának igazolását, csak azt kell megállapítani ugyanis, hogy a kötelezettség elmulasztásával a veszélyhelyzet bekövetkezett. Ex ante szemlélet szerint ugyanis elégséges annak megállapítása, hogy a tettes egy olyan veszélyt idézett elő, amely az alapbűncselekmény bekövetkezéséhez vezethet, illetve a bekövetkezésének veszélyét, lehetőségét, valószínűségét megnövelte. A megemelt kockázat aztán azért manifesztálódik az alapbűncselekmény elkövetésében, mert a cselekmények további, a kötelezettségszegést követően realizálódó és a kötelességszegő tettetől immáron független folyamatában a tényállásszerű elkövetési magatartás (mulasztás) kifejtésekor még nem determinált cselekmények következnek be (alapbűncselekmény elkövetése).⁷²⁹ Habár linearitásánál fogva a költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállásban deklarált ex ante beszámítási szemlélet az egyszerűbb megállapíthatóság lehetőségét rejti magában, mégis veszélyes azonban, ugyanis in abstracto a tettes által előidézett csekély mértékű veszély is elégséges lehet a magatartás beszámításához.⁷³⁰ Emellett – ahogyan arra már az objektív büntethetőségi feltételként megjelenő alapbűncselekmények közös

⁷²⁶ Vö. HARRO 1980, 423. p.; SCHÜRMAN 2005, 82. p.

⁷²⁷ KINDHÄUSER 2008, 488. p.; GEISMAR 2012, 96. p.

⁷²⁸ PUPPE 1983, 295. p.

⁷²⁹ Vö. PUPPE 1983, 295. p.

⁷³⁰ PUPPE 1983, 295. p.

jellemzőit elemző címben utaltam – a „lehetővé teszi” formula nyelvtani értelmezése teret engedhet olyan interpretációnak, amely szerint a deliktum befejezetté válásához nem is szükséges feltétel az alpbűncselekmény bekövetkezése. Tekintettel azonban arra, hogy a formula beszámítási feltétel, és a kockázat növelése a beszámítás tartalmi indokát, mintegy kriminálpolitikai okát adja, úgy a kockázat növelése a felelősség megállapításához teleologikus, illetve jogdogmatikai értelmezés szerint önmagában nem vehető figyelembe, az büntetőjogilag kizárólag a megnövelt kockázati helyzettel kapcsolatban manifesztálódó következmény esetén számítható be a kötelelességszegő tettesnek.⁷³¹

Az in dubio pro reo elv érvényesülése szempontjából fontos kihangsúlyozni, hogy kétséget kizáróan azt kell bizonyítani, hogy a kötelezettség teljesítése *valószínűleg* megakadályozta volna az alpbűncselekmény bekövetkezését. Azaz anyagi jogi valószínűségi elem megjelenése az in dubio pro reo elvet formálisan annyiban nem érinti, miszerint annak a *valószínűségi követelmény vonatkozásában is bizonyosságnak kell lennie*,⁷³² az „elkerülhetőség” *normatív értékelendő elemei* – ahogyan azt Kis megállapítja – pedig amúgy is *kívül esnek a bizonyítás rendszerén*.⁷³³ Egyetértek azzal, ahogyan Kis megfogalmazza a hiányzó ontológiai alap miatt normatív alapon nyugvó beszámítási feltétel megállapíthatóságának „képletét”: „*a jogellenességhez elégséges a relevancia valószínűsége, a jogellenesség hiányához az irrelevancia bizonyossága kell*”.⁷³⁴ Ugyanis, ahogyan Kis megállapítja: „*a bizonyítási teherrel kapcsolatos eljárási elv fordítottan mozog a normatív értékelés és a hipotézisek világában*”.⁷³⁵

III.6.4. Részösszegzés

Az objektív büntethetőségi feltétel és a speciális vezetői felelősségi deliktum elkövetési magatartása közötti kapcsolat definiálása, dogmatikai besorolása elengedhetetlen, tekintettel arra is, hogy a két cselekmény közötti kapcsolatot a jogalkotó normativizálja. A viszonyrendszer okozati összefüggésként történő definiálása, álláspontom szerint még akkor sem helyes dogmatikailag, ha az okozati összefüggést a mulasztásra specializált „hipotetikus” jelzővel illetjük, ugyanis egyrészt a mulasztás ontológiailag nem okozatos, másrészt a vizsgált felelősségi deliktumok immateriális bűncselekmények, így eredmény hiányában okozati összefüggés eleve nem értelmezhető.

Az objektív beszámítás tana álláspontom szerint kiegészítő jelleggel alkalmas eszköz arra, hogy kiküszöbölje azokat a hiányokat, amelyekre az okozati összefüggés körében azért nem adhatunk adekvát választ, mert a vizsgált jogintézmények ontológiai jellege ennek lehetőségét eleve kizárja. Így alkalmasnak találok a mulasztás okozatossága helyett a beszámítási elméletet alkalmazva az eredmény beszámításáról beszélni egyes mulasztásos bűncselekmények esetében. Emellett szintén az objektív beszámítás tana körében tartom definiálhatónak az *immateriális* speciális felelősségi deliktumok elkövetési magatartása, valamint az alpbűncselekmény közötti viszonyrendszert, nevezetesen az objektív beszámítás tanát specifikáló, illetve modifikáló Risikoerhöhung-elmélet, illetve kockázatfokozási teória

⁷³¹ PUPPE 1983, 314. p.; KINDHÄUSER 2008, 481. p.

⁷³² PUPPE 1983, 302. p.

⁷³³ Kis 2005, 47. p.

⁷³⁴ Kis 2005, 48. p.

⁷³⁵ Kis 2005, 48. p.

alkalmazásával. Amíg az objektív beszámítás tana tipikusan okozatossági problémákkal terhes eredmény-bűncselekmények beszámítását definiálja, addig a kockázatfokozási tan dogmatikailag teljesen alkalmas a vizsgált két cselekmény, azaz a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése, valamint az alpbűncselekmény közötti kapcsolat definiálására, ugyanis e beszámítása elmélet kizárólag absztrakt veszélyeztető, azaz immateriális bűncselekmények esetében bír relevanciával. SCHWEIKERT megállapítása szerint ugyanis konkrét veszélyeztető bűncselekmények azért nem lehetnek ún. rizikó-bűncselekmények, mert ott a veszély tényállási elem, amelyre ki kell terjednie az elkövető tudatának/szándékának.⁷³⁶ Az objektív beszámítás tanának, és így az abból származó kockázatfokozási elméletnek is az az egyik sajátossága, hogy a bűnösségi vizsgálatot nélkülöz.

III.7. Az objektív tényállási elemekkel szemben támasztott szubjektív viszonyulás követelményének vizsgálata

Az alpbűncselekmények objektív büntetethetőségi feltételként való megfogalmazásának dogmatikai következménye az, hogy az elkövető bűnössége kizárólag az elkövetési magatartás tekintetében vizsgálandó.⁷³⁷ Ezért e helyen nem csak indokolatlan, hanem dogmatikailag is helytelen lenne a jogintézmény „negatív főfogalmi elemét” adó szubjektív viszonyulás hiányának vizsgálata. Így e fejezetben kizárólag a speciális vezetői felelősségi deliktumok tettesének a bűncselekmény bűnösségi vizsgálatot megkövetelő objektív tényállási elemekkel kapcsolatos bűnösségét elemzem.

Az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó bűncselekmény mind szándékosan, mind gondatlanul elkövethető, míg a költségvetési csaláshoz kapcsolódó bűncselekménynek csak szándékos alakzatát rendeli büntetni a jogalkotó. A bűncselekmény Btk.-ba iktatásakor még az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése tényállás is tartalmazott gondatlan alakzatot, a jogalkotó azonban dekriminalizálta azt arra hivatkozással, hogy *az a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerével nem képezett megfelelő összhangot.*⁷³⁸ A költségvetési csaláshoz kapcsolódó deliktum gondatlan alakzata dekriminalizálásának indoka felveti a kérdést, vajon miért nem jutott a jogalkotó a vesztegetéshez kapcsolódó alakzat tekintetében is erre a megállapításra.

III.7.1. A bűnösséghez szükséges tudati oldal tartalmi meghatározásával kapcsolatos problémák

Kis Norbert kötelezettségzegéssel megvalósuló bűncselekmények vonatkozásában lefolytatott absztrakt bűnösségi vizsgálata körében francia szerzőket idéz, akik megállapítják, hogy a *„kötelezettségzegés ténye alapján a veszélyhelyzet előrelátásának lehetősége in abstracto mérlegelés tárgya. Amennyiben a veszélyhelyzet bizonyos, azonnali és közvetlen, úgy elindul a különös gépezet, amelyben a vélelmek láncolatán keresztül eljutunk a veszélyhelyzet és a*

⁷³⁶ VISKI 1962, 15. p.

⁷³⁷ MASCHKE 1997, 65. p.; Vö. MOLNÁR G. 2012a, 696. p.; GEISMAR 2012, 87. p.

⁷³⁸ T/3006. számú törvényjavaslat a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról. Budapest, 2011. április, 31. p.

*következmények előrelátásának vélelméig, amelynek megdöntése csaknem reménytelen.*⁷³⁹ Annak megállapítása, hogy az absztrakt veszélyhelyzet előrelátása tényállási követelmény-e, nagyban függ attól, hogy milyen *következményeket* tekintünk a bűnösség megállapítása szempontjából relevánsnak. Tekintettel arra, hogy a bűnösségi alakzatok körében a jogalkotó nem az *eredmény*, hanem a következmény fogalommal operál, a kérdés megválaszolása álláspontom szerint in abstracto problémát jelent az immateriális bűncselekmények körében. Vajon mit jelent a következmény terminus technikus az immateriális bűncselekmények esetében, ahol is a bűncselekmény az elkövetési magatartás realizálásával megvalósul? A tettes mulasztással realizált elkövetési magatartásának egy tiszta mulasztásos deliktum esetében milyen következménye lehet, amelyeket előre kellett volna látni? Tekinthető-e az absztrakt veszélyhelyzet előidézése következménynek annak a dogmatikai tételnek a fényében, hogy a bűncselekmény tettese tudatának *az objektív tényállási elemeket, illetve az azokat megvalósító életbeli jelenségeket*⁷⁴⁰ *kell átfognia*? Avagy tekinthető-e az objektív büntetethezőségi feltétel következménynek, tekintettel arra a dogmatikai tételre, hogy az *bűnösségi vizsgálatot nem kíván meg*? E kérdések megválaszolása céljából szükséges feltárni azt, hogy a *következmények* milyen előrelátási matériát foglalhatnak magukban tényállástani szempontból. E kérdésre álláspontom szerint alapvetően kétféle válasz adható:

- (1) A következmény megegyezik az eredménnyel, ezért immateriális deliktumok esetében e követelmény értelmezhetetlen.
- (2) A következmény tágabb fogalom, mint a tényállástani értelemben vett eredmény, ezért immateriális bűncselekmények esetében következménynek kell tekinteni az absztrakt veszélyt, illetve materiális és immateriális bűncselekmény esetén ide értendő az objektív büntetethezőségi feltétel is.

A probléma nyelvtani, valamint rendszertani értelmezése útján kapott eredmény kölcsönösen kizárja egymást. Nyelvtani értelmezés, valamint objektív teleologikus értelmezés alapján azt kell mondanunk ugyanis, hogy a következmény *több, mint az eredmény*, annál tágabb fogalom, azaz a tényállástani értelemben vett eredményhez képest *mást is* érthetünk alatta. Emellett tekintettel arra, hogy az eredmény egy büntető anyagi jogi alapfogalom, vélelmezhető, hogy amennyiben a jogalkotó a bűnösségi alakzatokhoz szükséges előrelátást kizárólag a tényállásban megfogalmazott eredményre kívánta volna kiterjeszteni, úgy következmény helyett az eredmény terminust használta volna. Ennek az egyébként logikus érvelésnek ellentmond azonban a dogmatikai-rendszertani alapon elhelyezkedő következő argumentáció. Amennyiben a bűnösség tényleges vagy (hanyagosság esetében) fiktív tudati oldala szempontjából következménynek tekintjük a tényálláshoz nem tartozó absztrakt veszélyt, avagy az bűnösségi vizsgálat követelményét nélkülöző objektív büntetethezőségi feltételt, úgy azt kellene mondanunk, hogy e körülményeknek meg kellene jelenniük a tettes tudatában, holott egyik esetében sem beszélhetünk tudati vizsgálatot igénylő objektív tényállási elemről. Éspedig a szubjektív oldal vizsgálatát az uralkodó dogmatikai álláspont szerint az objektív tényállási elemek vonatkozásában kell lefolytatni, a contrario, azok a körülmények, amelyek nem szubszumálhatók valamely objektív tényállási elem alá, kívül esnek a bűnösségi vizsgálaton. A két megoldás közötti disszonancia álláspontom szerint kétféleképpen oldható fel: vagy azt kell mondanunk, hogy a következmény megegyezik az eredménnyel, illetve az objektív tényállási elemek körén az nem terjed túl, és ez esetben ki

⁷³⁹ Kis 2005, 82. p.

⁷⁴⁰ Nagy 2014a, 180. p.

kell mondani azt is, hogy a bűnösségi követelmény immateriális bűncselekmények körében voltaképpen értelmezhetetlen, ugyanis esetükben nem beszélhetünk következményről, avagy ki kell mondani azt, hogy a bűnösségi vizsgálat kiterjed(het) olyan, a bűncselekményhez kapcsolódó egyéb tényezőkre is, amelyek nem objektív tényállási elemek. A két megállapítás nem állhat egymás mellett, azok kölcsönösen kizárják egymást. Ha azonban ezt az előrelátást annak ellenére várjuk el és vizsgáljuk, hogy az említett következmények nem objektív tényállási elemek, úgy a magatartás lehetséges következményeinek körét tágabban értelmezzük, mint az eredmény-fogalmat, és e tágabb értelmezés mintegy bűnösségi vizsgálatot követel meg a tudati oldal szempontjából tényálláshoz nem tartozó következmények vonatkozásában is.

Az első értelmezés gyakorlatilag azt a következményt vonja maga után, hogy a bűnösségi alakzatok törvényi fogalmát modifikálva, specializálva kell értelmezni az immateriális bűncselekmények körében, szigorúan az elkövetési magatartás kifejtésével kapcsolatos tudatot megkívánva, következmények előrelátásának normatív hiánya okán. Azaz a cselekmény kifejtésének tudata, valamint annak társadalomra való veszélyességének tudata alapozza meg a büntetőjogi felelősséget, a következmények vizsgálata azonban fogalmilag kizárt. VISKI a szándékosság és társadalomra veszélyesség kapcsolatát elemző monográfiájában a társadalomra veszélyesség tudata kiterjedésének kérdésében speciális értelmezés mellett foglal állást a tiszta mulasztásos, vagyis a mulasztással elkövetett immateriális bűncselekmények tekintetében. Meglátása szerint a társadalomra veszélyesség tudatának hiánya e bűncselekmények estében szükségképpen kizárólag a tanúsítandó, illetve a tilalmazott magatartásra vonatkozhat.⁷⁴¹ Ennek megfelelően – a simile – a tények tudata is csak az elkövetési magatartásra vonatkozhat. Az immateriális bűncselekmények tekintetében a következmények vizsgálatának irrelevanciája mellett szól FINKEY azon meglátása is, miszerint a szándékot alkotó tudati, valamint akarati oldal közül a tudati a cselekvésre, míg az akarati oldal a szándékolt eredményre, következményre vonatkozik.⁷⁴² Az objektív felelősség mindinkább erőteljes megjelenését a bűnösség terén kifejezően fogalmazza meg BÉKÉS: „civilizációnk nem a gondolkodás-etika, hanem a magatartás-etika bázisára épül”⁷⁴³.

A második értelmezés voltaképpen szűkíti a tettes büntetőjogi felelősségét azzal, hogy a bűnösségi alakzatoknál deklarált *következmények előrelátása* kritériumnak való megfelelés okán *nem* tényállási elemeket is bevonunk a bűnösségi vizsgálat körébe. Így ezen értelmezés alapján vizsgálendő, hogy az absztrakt, tényállásban meg nem határozott veszélyt a tettes magatartása kifejtésekor előre látta-e, előre láthatta-e, avagy előre kellett volna-e látnia. Ez a büntetőjogi felelősséget szűkítő értelmezés az elkövető javát szolgálja, és integrálható megoldás lenne, ellentmond azonban az absztrakt veszélyeztető deliktumok léte kriminálpolitikai indokának. Nevezetesen a jogalkotó e deliktumok esetében éppen azért nem definiálja a veszélyt tényállási elemként, hogy a tekintetben ne kelljen bűnösségi vizsgálatot lefolytatni. Ez az értelmezés emellett de facto elmosza a határt az absztrakt és konkrét veszély között. E második értelmezést levetítve az objektív büntethetőségi feltételre, a következő állapítható meg: Az objektív büntethetőségi feltétel *genus proximuma* az, hogy olyan tényálláson kívüli tényállási elem, amelyre nem kell, hogy a tettes bűnössége kiterjedjen. A következmény-fogalom tág értelmezésével tehát az objektív büntethetőségi feltétel de facto elveszíti objektív jellegét, hiszen következmény-jellege okán arra a

⁷⁴¹ VISKI 1959, 161. p.

⁷⁴² Vö. FINKEY 1899, 19. p.

⁷⁴³ BÉKÉS 1974, 175. p.

bűnösségi vizsgálatot le kell folytatni, ám eredménynek továbbra sem tekinthető. Álláspontom szerint sem az absztrakt veszélyeztető bűncselekmények, sem pedig az objektív büntethetőségi feltétel dogmatikai karaktere nem áll összhangban sem a szándékosság, sem a gondatlanság törvényi szabályozásával. A dogmatikai-rendszertani értelmezés olyan eredményre vezet, amely nincsen összhangban az említett dogmatikai karakterű normák kriminálpolitikai céljával, így ilyen értelmezés útján jellegadó ismérvek megszűnnek létezni. Másik oldalról azonban a dogmatikai értelmezés olyan eredményre vezet, amely teljes mértékben összhangban áll mind a nullum crimen elvvel, mind pedig a bűnösségen alapuló felelősség elvével, így voltaképpen alkotmány-konformnak tekintendő.

Ahhoz, hogy állást foglaljunk a tekintetben, hogy az egymást kizáró értelmezések közül melyiket kell irányadónak tekinteni, a következő kérdések megválaszolása szükséges: Vajon szabad-e úgy tekinteni a kodifikált bűnösségre mint a kifejeződött büntetőjog-dogmatika normatív védbástyájára, amely alkalmas arra, hogy megszüntesse a bűnösségen alapuló felelősség elvével hadban álló jogintézmények de facto érvényesülését? Másik oldalról viszont: értelmezhető-e egy norma úgy, hogy az de facto megváltoztassa valamely másik norma dogmatikai jellegét? Ha az előrelátást megkövetelő kodifikált bűnösségi fogalmakra mint normatív védbástyára tekintünk és így a következmény fogalom tág értelmezésével eredménynek nem minősülő következményekre is kiterjesztjük az előrelátás követelményét, úgy mind a deliktum absztrakt veszélyeztető jellege okán felmerülő előrehozott büntetendőség, mind pedig a bűnösségi elvet sértő objektív büntethetőségi feltétel létét büntetőjogi felelősséget szűkítő, alkotmánykonform módon értelmezzük. Ez az interpretáció túlmutat azonban az értelmezés keretein annyiban, hogy a *magatartás következményei előrelátásának követelménye* de facto megszünteti, de legalábbis erősen árnyalja azt a dogmatikai tételt, miszerint absztrakt veszélyeztető bűncselekmény az eredmény, illetve arra kiterjedő szándék nélkül büntetendő, valamint azt, hogy az objektív büntethetőségi feltétel a tettes szándékától független büntethetőségi kritérium. Ezen argumentáció alapján mindkét, imént feltett kérdésre *igen* a válasz, mindaddig, amíg az értelmezés eredménye alkotmánykonform, nem sérti a nullum crimen elv értelmezési aspektusát, különösen akkor, ha más alkotmányos alapelvek sérelmének kiküszöbölésére törekszik. Így tehát a szándékosság, valamint a tudatos gondatlanság törvényi fogalmának alkotmánykonform értelmezését követve a költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó tényállások elkövetése miatt a tettes csak akkor büntethető, ha a költségvetési csalás, illetve az aktív hivatali vesztegetés bekövetkezése tekintetében a tudati oldalát absztrakt előrelátás jellemezte.

Mindennek megfelelően abban az esetben, ha a jogalkotó a bűnösségi követelmények érvényesülését gyengítő kriminálpolitikai célt kíván realizálni, úgy a cél érvényesítésének megfelelő bűnösségi formát szükséges tényállási szinten deklarálni. Ez azt jelenti, hogy álláspontom szerint a fenti, alkotmánykonform, a bűnösségen alapuló felelősség elvén nyugvó értelmezés csak úgy eliminálható, ha a jogalkotó speciális bűnösségi formát épít be a törvényi tényállásba, mint ahogyan teszi azt az emberiség, valamint háborús bűncselekményekhez kapcsolódó eljárói felelősség tekintetében.

Az értelmezés ezen eredményétől függetlenül jelen fejezetben elsősorban a bűnösségnek az objektív tényállási elemeket átfogó dogmatikai karakterének megfelelően nélkülözöm az objektív tényállási elemnek nem minősülő körülményekre kiterjedő szubjektum elemzését.

III.7.2. Szándékos alakzat

Tekintettel arra, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok szándékos alakzatával is kapcsolatos dogmatikai problémák egy részét már fentebb kifejtettem, egy cím alatt tárgyalom az egyenes, valamint eshetőleges szándékot. Függetlenül attól, hogy a jogalkotó a szándékosság törvényi fogalmában kizárólag az akarati-érzelmi oldalt, a „kívánást”, valamint a „belenyugvást” említi, a tudati oldal léte a fogalom immanens része.⁷⁴⁴ Tiszta mulasztásos bűncselekményről lévén szó, a tettes tudatának ki kell terjednie mindenekelőtt arra, hogy cselekvési kötelezettsége áll fenn.⁷⁴⁵ Tekintettel arra a már az elkövetési magatartás vizsgálatának körében megállapított tényre, hogy a vezető tevési kötelezettsége körének meghatározása széleskörű, már-már nullum crimen elvet sértő értelmezési kötelezettséget ró a jogalkalmazás terhére, a társadalomra veszélyességben való tévedés lehetősége releváns,⁷⁴⁶ ugyanis – MASCHKE szavaival élve – a kötelezettségek körének határozatlansága, a potenciális keretdiszpozíciók széles köre, az elkövetési magatartás általános megfogalmazása miatt ez a deliktum a társadalomra veszélyességben való tévedés „eldorádója” lehet.⁷⁴⁷ A kockázat megengedett voltában való tévedés gyakorlatilag jogellenességben való tévedés.⁷⁴⁸ Tekintettel azonban arra, hogy a jogalkotó a megengedett kockázat alsó határát deklarálja a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértésének megfogalmazásával, e vélt jogellenességet kizáró ok miatti társadalomra veszélyességben való tévedés aligha képzelhető el.

Akarati-érzelmi oldal vonatkozásában a deliktum in abstracto mind egyenes, mind pedig eshetőleges szándékkal elkövethető. Megjegyzendő azonban, hogy – ahogyan azt NAGY Ferenc megállapítja – „a belenyugvás rendszerint csak tényállásszerű eredménnyel lehet kapcsolatos”,⁷⁴⁹ így az eventuais szándék megjelenése immateriális bűncselekmények esetén nem tipikus.

III.7.3. Gondatlan alakzat

A gondatlan magatartás vizsgálata kizárólag a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat tekintetében vizsgálandó, a jogalkotó ugyanis a költségvetési csaláshoz kapcsolódó deliktum gondatlan megvalósítását nem rendeli büntetni. A Btk. 293. § (4) bekezdése értelmében fennáll a vezető tisztségviselő büntetőjogi felelőssége akkor is – az objektív büntethetőségi feltétel megvalósulása esetében – ha a tettes a kötelezettségét *gondatlanul mulasztotta el*. Ahogyan azt GÁL István megfogalmazza, a gondatlan változat esetén az elkövetési magatartás olyan mértékben kitérít a büntetőjogi felelősséget,⁷⁵⁰ amely már az objektív felelősség határait súrolja.⁷⁵¹ Megállapításával egyetértek, tekintettel arra is, hogy az objektív felelősséghez való közelítés már a szándékos alakzat vonatkozásában is alappal merül fel. Emellett a gondatlan alakzat pusztá léte a releváns

⁷⁴⁴ NAGY 2014a, 180. p.

⁷⁴⁵ VISKI 1959, 161. p.

⁷⁴⁶ Vö. VISKI 1959, 161. p.

⁷⁴⁷ MASCHKE 1977, 68. p.

⁷⁴⁸ VISKI 1968, 293. p.

⁷⁴⁹ NAGY 2014a, 179. p.

⁷⁵⁰ ALEXANDER 2005, 227. p.; BOCK 2009, 71. p.

⁷⁵¹ GÁL I. 2016, 921. p.

cselekmények szubjektív tényállási elemeit vizsgálva eleve értékellentmondást hordoz magában,⁷⁵² ugyanis az elkövetőt büntetőjogilag úgy teszi felelőssé, hogy kötelezettségét gondatlanul mulasztotta el, az alpbűncselekmény elkövetője pedig szándékosan cselekedett. Az értékellentmondás abban rejlik, hogy ha a vezető tisztségviselő a más által szándékosan elkövetett bűncselekményt önmaga pusztán gondatlanul követné el, úgy ő bűncselekményt *egyáltalán nem követne el*.⁷⁵³ Azaz míg egy társadalomra sokkal inkább veszélyes, csak szándékosan realizálható cselekmény *gondatlan elkövetése* esetén büntetőjogi felelőssége nem áll fenn, egy lényegesen csekélyebb társadalomra veszélyességet magában rejtő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség gondatlan elmulasztása esetén igen. A német jogirodalom ezt az értékellentmondást azzal az érveléssel eliminálja, hogy a két cselekmény elkövetésével különböző jogtárgyak sérülnek, a cselekmények jogtalansága nem ugyanazon érdekek megsértésében áll.⁷⁵⁴ Az érvelés formálisan helytálló lehet, azonban ha visszaulunk a bűncselekmény által védeni kívánt jogi tárgyakra, úgy kétséges, hogy a tényálláson belüli értékellentmondás ezen az alapon valóban kizárható-e. Éppen ezért úgy vélem, hogy az értékellentmondás tagadása nem a különböző jogtárgyak megsértésére vezethető vissza, hanem elsődlegesen az individuális büntetőjogi felelősség elvére. Ugyanis minden elkövető büntetőjogi felelősségét egyénileg kell vizsgálni, így amíg a tag vagy dolgozó felelőssége a szándékos alpbűncselekmény elkövetéséért, addig a vezető felelőssége a kötelezettsége szándékos vagy gondatlan elmulasztásáért áll fenn.⁷⁵⁵ Ez az érv az értékellentmondás problémáját képes ugyan kiküszöbölni, azonban – mint már láttuk – a bűncselekmény objektív büntethetőségi feltételként történő deklarálásával az alpbűncselekményt a jogalkotó bevonja a cselekmény mikénti megítélését determináló jogtalansági körbe, így a bűnösségen alapuló felelősség elve mellett az individuális büntetőjogi felelősség elve is sérelmet szenved. Fontos megjegyezni azonban, hogy az értékellentmondással kapcsolatos megjegyzések kifejezetten az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat tekintetében azért hipotetikusak (és legfeljebb ontológiai alapon érvelhető a probléma), mert az aktív hivatali vesztegetés mint alpbűncselekmény gondatlan alakzata nem büntetendő.

Tekintettel arra, hogy a speciális vezetői felelősségi alakzat – mint azt a deliktumok rendszerbeli helyének vizsgálata körében kifejtettem – a mulasztásos bűnsegély dogmatikai konstrukciójával mutat hasonlóságot, az elkövetési magatartás kifejtésére vonatkozó szubjektív ismérvek tekintetében a részesi, valamint a bűnkapcsolati felelősségi forma összehasonlításra alkalmas. Az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó gondatlan vezetői felelősségi deliktum tekintetében az észlelhető, hogy azt a mulasztásos bűnsegély részesi alakzattól nem csak az alpbűncselekményre kiterjedő szubjektum hiánya különbözteti meg, hanem maga az elkövetési magatartás, azaz a kötelezettség elmulasztása is gondatlanul történik. A konstrukció ily módon a szándékos alakzathoz képest meg inkább büntetőjogi felelősséget kiterjesztő jellegű, mert *a bűnsegély alapvetően nem lehet gondatlan*. Kétségtelen, hogy e tekintetben a sui generis tényállás dogmatikailag helytálló, hiszen pusztán egy önálló felelősségi alakzatról van szó, mintegy a mulasztásos bűnsegély „*legyengített formájáról*”.⁷⁵⁶ A gondatlan alakzat meghatározása azonban így is aggályos, hiszen a bű-

⁷⁵² GEISMAR 2012, 89. p.

⁷⁵³ MASCHKE 1997, 62. p.

⁷⁵⁴ Lásd: ROGALL 1986, 607. p.

⁷⁵⁵ HILGERS 2000, 38. p.; Vö. MASCHKE 1997, 72. p.

⁷⁵⁶ „abgeschwächte Form der Teilnahme durch Unterlassen” (KOHLMANN–OSTERMANN 1990, 129. p.)

nösség vizsgálatát az alapbűncselekmény vonatkozásában már a szándékos alakzatánál sem várjuk el, és már ez is tágtja az elkövető büntetőjogi felelősségét.

A gondatlan alakzat vonatkozásában éppúgy, mint minden gondatlan bűncselekménynél vizsgálni kell a tudatos gondatlanság, valamint a hanyagság esetét. Fontos már a vizsgálat elején kimondani azt az axiómát, hogy az elkövető gondatlanságát itt is kizárólag az objektív tényállási elemek vonatkozásában vizsgáljuk, a bűnösségi elemzés főszabály szerint e helyen sem terjed ki az objektív büntethetőségi feltételre, tekintettel arra, hogy az bűnösségi elemet nélkülöző tényállási feltétel.

Álláspontom szerint a gondatlanság mindkét alakzatának értelmezése problémás a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzat tekintetében, annak tiszta mulasztásos jellege miatt.

III.7.3.1. Tudatos gondatlanság

Tudatos gondatlansággal követi el a bűncselekményt az, aki előre látja magatartásának lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában. A gondatlanság tudati elemekkel átszótt szubjektív tényállási elem,⁷⁵⁷ éppen ezért meghatározó annak a jelentősége, hogy az elkövető tudati oldalát milyen objektív kritériumok alakítják. A tudati oldal az intenzitás tekintetében álláspontom szerint nehezen határolható el az eshetőleges szándéktól,⁷⁵⁸ ám a dolus eventualis és luxuria közötti általános határvonal meghúzására történő kísérlettel túlterjeszkedik e mű tartalmi keretein.⁷⁵⁹ A luxuria tudati oldalának mikénti értelmezése tekintetében fokozottan merül fel az immateriális bűncselekmény vonatkozásában a magatartás lehetséges következményei előrelátásának már ismertetett problematikája. Az ezzel kapcsolatos fejtegetéseket e helyen nem kívánom újra megismételni. A tudati oldal meghatározásának nehézsége eleve determinálja az akarati-érzelmi oldal tartalmának meghatározását, ugyanis amennyiben nem tudjuk megfogalmazni, a kifejtett magatartásnak milyen következményeit kell a tettesnek előre látnia, úgy értelemszerűen az ahhoz kapcsolódó emocionális oldal is értelmezhetetlen, megfoghatatlan, hiszen nem tudni, milyen körülmény elmaradásában bízik, bízhat a tettes könnyelműen.

III.7.3.2. Hanyagság

A negligentia vonatkozásában az immateriális bűncselekmény gondatlan elkövetésével kapcsolatban fent említett probléma ugyanúgy adott. Emellett a hanyag gondatlanág megállapításának két feltétele közül az objektív gondossági köteleesség az, amelynek tartalma átfogó vizsgálatot igényel. Kis megfogalmazása szerint „*a hanyagság a klasszikus büntetőjogi dogmatika szerint az objektíve elvárható gondossági köteleesség megszegésével okozott következményekért való felelősséget jelenti azzal a feltétellel, hogy az elkövetőtől képességei alapján elvárható lett volna az objektíve elvárható gondossági magatartás felismerése és követése.*”⁷⁶⁰ Vajon a negligentia vizsgálata körében megjelenő objektív gondossági köteleesség, valamint a mulasztás mint elkövetési magatartás vonatkozásában

⁷⁵⁷ NAGY 2014a, 184. p.

⁷⁵⁸ Vö. NAGY 2014a, 184. p.

⁷⁵⁹ Lásd: BÉKÉS 1974, 390-405. p.

⁷⁶⁰ Kis 2005, 34. p.

megfogalmazandó cselekvési kötelezettség alapját képező normatív elemek mennyiben vannak egymással átfedésben?⁷⁶¹ Vajon ugyanazon normatív alap jelenti a két objektív kritérium, a két kötelezettség alapját az objektív tényállási elem, valamint e szubjektív tényállási elem vonatkozásában? A mulasztáshoz szükséges kötelezettségszegés, valamint a gondatlanság normatív/objektív eleme, a gondossági köteleesség egymással való kapcsolatának absztrakt vizsgálata során DEHNE-NIEMANN hasonlóan világít rá a fogalmak közötti potenciális átfedés problematikájára: „*A gondatlanság körében használt «szükséges gondosság figyelmen kívül hagyása», vagy a «köteles gondosság elmulasztása» fogalmak prima vista azt a benyomást keltik, hogy gondatlanság esetében mulasztásos deliktumokkal van dolgunk.*”⁷⁶² Habár vitathatatlan, hogy a gondossági köteleesség a gondatlanságnak egy olyan objektív fogalmi eleme, amely mind gondatlan tevéses, mind gondatlan mulasztásos bűncselekmények esetében követelmény, a kötelezettség nem teljesítése mint azonos „elkövetési magatartás” azonban a két kötelezettség-kör közötti viszony vizsgálatát különösen szükségessé teszi. BÉKÉS álláspontja szerint a két kötelezettségi kör nem azonos: „*Az objektív gondossági köteleesség megszegése nem azonos a cselekvési köteleesség megszegésével, azaz a diszpozíciószerű cselekmény nem normatív magatartás, hanem akaratlagos aktus.*”⁷⁶³ Álláspontja megegyezik VISKI megállapításával, miszerint a mulasztás normatív alapját képező cselekvési kötelezettség mint elkövetési magatartás realizálása általában csupán indíciuma a gondossági köteleesség megsértésének,⁷⁶⁴ amíg ugyanis a cselekvési köteleesség konkrétan, normatív meghatározható és behatárolható, személyre vonatkoztatott kötelezettségi kör, addig a gondossági köteleesség ún. típuskötelezettség, azaz adott helyzetben mindenkit olyan kötelezettségek terhelnek, amelyeket a társadalom az adott személyi körtől, társadalmi csoporttól általában elvár. Ennek megfelelően BÉKÉS tehát amellett érvel, hogy ha a cselekvési kötelezettség megsértése esetén egyúttal a gondossági kötelezettség megsértése mellett is eo ipso állást foglalunk, akkor voltaképpen vélelmezzük a bűnösséget.⁷⁶⁵ Megállapítása szerint tehát „*az objektív gondossági köteleesség nem a valóban kimerített diszpozícióból derivált olyan ítélet, mely szerint az eredményt okozó magatartás éppen kauzális jellege folytán ipso facto megsértette a gondossági köteleiséget.*”⁷⁶⁶

BÉKÉS az immateriális bűncselekményeket azok dogmatikai karaktere miatt speciálisan kezeli a gondossági köteleesség tartalmának megállapítása tekintetében, miszerint e deliktumok esetében „*szükségképpen hiányzik az objektív gondossági köteleesség minden olyan ismérve, amelyet az eredményre lehet visszavezetni.*” Megállapítása szerint: „*az immateriális bűncselekmények körében a gondossági köteleesség az objektív előreláthatóságtól és az objektív elkerülhetetlenségtől függetlenül az a viselkedési standard, amelyet az adott szituációban lévő személlyel szemben a társadalom támaszt.*”⁷⁶⁷ A bűnösségi forma megállapításához szükséges objektív köteleességsértés vizsgálata álláspontja szerint tehát akkor sem nélkülözhető, ha a tényállásszerű magatartás megsértése kötelezettségszegésben áll. A mulasztás normatív alapját képező cselekvési kötelezettséget, valamint a hanyag gondatlanság megállapításának objektív alapját képező objektív gondossági kötelezettséget tehát úgy kell elképzelni, mint egy halmazt, amelyek közül a tágabb gondossági köteleesség magában

⁷⁶¹ Vö. VISKI 1962, 21. p.

⁷⁶² DEHNE-NIEMANN 2012, 89. p.

⁷⁶³ BÉKÉS 1974, 328. p.

⁷⁶⁴ BÉKÉS 1974, 273. p.; VISKI 1962, 19-20. p.

⁷⁶⁵ BÉKÉS 1974, 253. p.

⁷⁶⁶ BÉKÉS 1974, 275. p.

⁷⁶⁷ BÉKÉS 1974, 293. p.

foglalja a szűkebb és normatív alapon nyugvó cselekvési kötelezettséget. A gondossági kötelezettségek köre in abstracto tipizálható, így különbség tehető magánéletbeli gondossági kötelezettség, valamint ún. hivatásbeli, avagy szabályozott gondossági kötelezettség között.⁷⁶⁸ Azáltal, hogy utóbbi normatív szabályozott, azaz a gondossági köteleesség tartalmát éppúgy norma határozza meg, mint a mulasztás normatív alapját képező cselekvési kötelezettségét, keretdiszpozíciós kodifikációs megoldás esetén nem elképzelhetetlen, hogy a két halmaz tartalmilag azonos, azaz a cselekvési kötelezettség elmulasztása egyúttal a normatív gondossági kötelezettség elmulasztását is jelenti.⁷⁶⁹ Azaz a kötelezettség elmulasztása ipso facto a hanyag gondatlanság normatív oldalának realizálódását is jelenti, a felelősség ez esetben szubjektív oldalon csak a köteles gondosságra való képesség hiánya esetén zárható ki. Amennyiben tehát a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjétől a normativitás szintjén mint gondossági kötelezettség a felelős vállalatirányítás az elvárható magatartás, és e normatív kötelezettség kizárólag normákban lefektetett, cizellált kötelezettségek nevesítésével nyer értelmet, úgy a tevési kötelezettség megsértése egyúttal az elvart felelős vállalatirányítás követelményének megsértését is jelenti. Ellenkező esetben azt kell megállapítani, hogy a keretet kitöltő háttérnormában megfogalmazott olyan cselekvési kötelezettség megsértése, amely teljesítése az alaphüncselekmény realizálásának megakadályozására alkalmas, adott esetben nem sérti a felelős vállalatirányítás követelményét. Álláspontom szerint tehát – egyetértve BÉKÉSSEL – sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét bűnösségi vélelem származtatása az elkövetési magatartás realizálásából,⁷⁷⁰ ám normatív szabályozott gondossági kötelezettség esetén nehezen képzelhető el, hogy a két kötelezettségi kör nem esik egybe, amely azonban objektív oldalon a hanyag gondatlanság megállapításának automatizmusához vezető veszély.

A hanyag gondatlanságot az akarati-érzelmi oldal hiánya jellemzi, így az álláspontom szerint tisztán normatív, az emocionális oldal hiánya okán voltaképpen ontológiai elemet nélkülöző szubjektív tényállási elem. A német büntetőjog-dogmatika a hanyag gondatlanságból elkövetett bűncselekményekért fennálló felelősség hiányzó ontológiai alapját – épp úgy, ahogy a magyar büntetőjog – normatívval pótolja, és így felelősségmegalapozó szubjektív tényállási elemet definiál. BÉKÉS megállapítása is a hanyagság tisztán normatív jellegére utal: „*a gondatlanság nem ontológiai fogalom, hanem tényszerű gondolati összefüggések meghatározta dogmatikai fogalom.*”⁷⁷¹ Tekintettel azonban arra, hogy a hanyag gondatlanság – álláspontom szerint – tisztán objektív-normatív ítélet az elkövető és a cselekménye között, és az normatív alapon voltaképpen kötelezettség nem teljesítésében áll, úgy helye van annak az elméletnek, amely a hanyag gondatlansággal elkövetett bűncselekményt az objektív beszámítás tana segítségével írja az elkövető terhére. A jogalkotó ugyanis a hiányzó tudati oldalt pótolja felelősségmegalapozó normatív rendelkezéssel.⁷⁷²

⁷⁶⁸ NAGY 2014a, 186. p.

⁷⁶⁹ Vö. VISKI 1962, 20. p.

⁷⁷⁰ Vö. VISKI 1962, 21. p.

⁷⁷¹ BÉKÉS 1974, 10. p.

⁷⁷² DEHNE-NIEMANN 2012, 92. p.

III.7.4. Exkurzus: Az objektív büntethetőségi feltételre kiterjedő tettesi szándék dogmatikai konzekvenciái

A szubjektív tényállási elemek vizsgálata alapvetően az objektív tényállási elemeket realizáló életbeli történésekkel kapcsolatban indokolt. A tettesi cselekmény következményeinek előrelátásával kapcsolatban kifejtettektől eltekintve vizsgálandó azonban, vajon miként minősül a tettes cselekménye akkor, ha tudata kiterjed az alpbűncselekmény megvalósulására, avagy annak megvalósulása lehetőségére, és a tettes a bűncselekmény más általi elkövetését kívánja, vagy abba belenyugszik. Azaz miként minősül az elkövető cselekménye abban az esetben, ha az alpbűncselekmény elkövetéséről még annak realizálása előtt tudomást szerzett, és a potenciális elkövetés tényének tudatában mulasztotta el szándékosan a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségét. Ha a vezető tisztségviselő tudomást szerez arról, hogy a szervezet tagja vagy alkalmazottja hivatali vesztegetés, vagy költségvetési csalás elkövetésére készül a szervezet érdekében, és azért, hogy e cselekmény elkövetésre kerülhessen, szándékosan elmulasztja felügyeleti-ellenőrzési kötelezettsége teljesítését, amennyiben a tag vagy dolgozó a bűncselekményt legalább kísérleti szakba juttatja, a tettesi alapcselekményhez kapcsolódó mulasztásos bűnsegély megállapítása indokolt, nem a sui generis vezetői felelősségi alakzat.⁷⁷³ A speciális vezetői felelősségi alakzat alkalmazása tehát a másodlagos, amennyiben a részesi alakzathoz szükséges feltételek fennállnak,⁷⁷⁴ a részesség megállapítása annak feltételeinek fennállása esetén megelőzi a bűnkapcsolati alakzatkénti minősítést. Ezt az álláspontot osztja a német jogtudomány is a vezető tisztségviselő speciális jogi kötelezettségén alapuló mulasztásos bűnsegély, valamint a szabálysértési tényállásként szabályozott vezetői felelősségi alakzat egymáshoz való viszonya tekintetében. A speciális deliktum másodlagossága ellenére azonban a német bírói gyakorlatban az a tendencia mutatható ki, hogy szívesebben alkalmazzák a szabálysértési tényállást a mulasztásos bűnsegély megállapítása helyett, amely tendencia oka minden bizonnyal a már tárgyalt bizonyítási könnyebbségekre – nevezetesen a tettesi alapcselekmény és a részesi magatartás közötti szubjektív kapcsolat vizsgálatának meg nem követelésére – vezethető vissza.⁷⁷⁵

Amennyiben a szervezet vezetője az alpbűncselekmény elkövetése után szerez tudomást annak elkövetéséről, és nem cselekszik, abban az esetben az utólagos bűnkapcsolati alakzatok köréből relevanciával bírhat az alpbűncselekményhez való szubjektív viszonyulást megkívánó bűnpártolás. A Btk. 300. §-ban szabályozott *Korrupciós bűncselekmény feljelentésének elmulasztása* speciális tettesi kvalifikáció okán jelen felelősségi konstrukció alternatívájaként kizárólag akkor releváns, ha a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője egyben hivatalos személynek is minősül.

IV.7.5. Részösszegzés

A speciális vezetői felelősségi deliktumok objektív tényállási elemeire vonatkozó szubjektív viszonyulás vizsgálatát a mulasztásos bűncselekmény immateriális volta determinálja, amely egyszerű tényállási konstrukció számos olyan értelmezési problémát hordoz magában,

⁷⁷³ Vö. MOLNÁR G. 2012a, 697. p.; MASCHKE 1997, 66. p.

⁷⁷⁴ GÖHLER 1989, 1051. p.; MASCHKE 1997, 22-23. p.; SANDMANN 2001, 487. p.; ACHENBACH 2012b, 36. p.

⁷⁷⁵ MASCHKE 1997, 29. p.

amely miatt a bűnösségi tartalom vonatkozásában több, alternatív elmélet is felállítható. Álláspontom szerint alapvető kérdés, hogy miként kell értelmezni a szándékosság, valamint a gondatlanság tudati oldala fogalmi elemét képező *magatartás lehetséges következményeinek előrelátását*. Milyen körülmények előrelátása várható el immateriális bűncselekmény esetén? Értelmezhető-e egyáltalán ez a fogalmi elem tiszta mulasztásos bűncselekményeknél? Interpretációs nehézségeket vet fel továbbá a mulasztásos bűncselekmények esetén felelősségi feltételként megjelenő *tevési kötelezettség*, valamint a gondatlanság fogalmának normatív alapját képező *gondossági kötelezettség* egymástól való elhatárolása, különösen akkor, ha a tevési kötelezettség normatív tartalmát keretet kitöltő más jogági norma szolgáltatja. Amennyiben arra az eredményre jutunk ugyanis, hogy a két kötelezettségi kör átfedésben van egymással, avagy adott esetben megegyeznek, akkor ad absurdum az elkövetési magatartás realizálása – szándékosság hiányában – automatikusan maga után vonja a hanyagság normatív kritériumaként vizsgálendő gondossági köteletség megsértését, ez pedig magában rejti a felelősségi forma de facto objektív megállapításának veszélyét. A lefolytatott elemzés alapján álláspontom szerint a költségvetési csaláshoz, valamint az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzatok vonatkozásában a szándékosság, valamint a tudatos gondatlanság tudati oldala tekintetében megkövetelt *következmények előrelátását* tágan kell értelmezni, és következmény alatt kell érteni az alpbűncselekmény bekövetkezése lehetőségének előrelátását, annak a tettes tudatában való megjelenésének megkövetelését. Amint azt az elemzés során is megállapítottam, ez az értelmezés kiüresíti és tárgyaltanná teszi ugyan a vizsgált deliktumok vonatkozásában mind az absztrakt veszélyeztető jelleget, mind pedig az objektív büntethetőségi feltétel kriminálpolitikai céljának érvényesülését, ám éppen ez az interpretáció küszöböli ki a deliktum említett két ismérvében rejlő alkotmányellenességet.⁷⁷⁶ Az értelmezés a nullum crimen sine lege alapelv stricta részkövetelményének megfelelően az elkövető javára szolgál, a büntetőjogi felelősséget többletkövetelmények vizsgálati kötelezettségének értelmezése útján szűkíti.

A mulasztás normatív alapját képező cselekvési kötelezettség, valamint a hanyag gondatlanság objektív kritériumaként vizsgálendő objektív gondossági kötelezettségnek a tiszta mulasztásos, keretdiszpozíciós tényállási szerkezetű speciális vezetői felelősségi deliktumok tekintetében álláspontom szerint reálisan áll fenn az elkövetési magatartás esetén a hanyagság objektív kritériumának automatikus vélelmezése, amely magában rejti a bűnösségen alapul felelősség elvének sérelmét.

Tézisként megállapítható tehát, hogy a hatályos normatív bűnösségi konstrukció alkotmányos védbástyaként küszöböli ki az objektív büntethetőségi feltétel által okozott bűnösségi elv sérelmét.

⁷⁷⁶ Vö. BECKEMPER 2018, 400. p.

IV. RÉSZ

EXKURZUS: JOGGYAKORLAT-ELEMZÉS

IV.1. Bevezetés

A dolgozat tárgyát képező, az aktív hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi tényállások gyakorlati relevanciája csekély, a bűnügyi statisztikai adatok alapján a tényállások létezése óta *egyetlen esetben sem* került sor e bűncselekményekben vádemelésre. Ennek okai álláspontom szerint az előző részben vázolt anyagi jogi problémák eljárásjogi megnyilvánulása, nevezetesen a bizonyítási nehézségekre (voltaképpen a bizonyítás lehetetlenségére) vezethető vissza.⁷⁷⁷ Csekély annak az esélye ugyanis, hogy kétséget kizáróan bizonyítható az, hogy a releváns alaphűncselekmények más személy által történő elkövetését a vezető tisztségviselő kötelezettségének teljesítése megakadályozhatta volna, avagy éppen az elkövető mulasztása vezetett az alaphűncselekmény elkövetéséhez. Az in dubio pro reo elvnek megfelelően ebben az esetben kötelessége a bírónak felmentő ítéletet hoznia, e tények ismeretében pedig az ügyészség sem motivált abban, hogy vádat emeljen, majd képviselje azt. A bizonyítási nehézségekre alapozott joggyakorlat-hiányra vonatkozó feltevésem oldalán áll a német joggyakorlatból a jogirodalom által levont következtetés, ugyanis az OWiG 130. § alapján megindult német ügyek nagy része a bizonyíthatóság hiánya miatt megszüntetésre kerül.⁷⁷⁸ A vizsgált speciális vezetői felelősségi bűncselekmények gyakorlati relevanciájának hiánya, valamint a bizonyítási nehézségek dogmatikai alátámasztottsága joggal veti fel a kérdést, vajon milyen joggyakorlat elemzésére kerül sor e cím alatt. SÁNTHA Ferenc 2002-es tanulmányában a jogi személlyel szemben kiszabható intézkedésekről szóló törvény hatályba lépését követően, joggyakorlat hiányában az intézkedés alkalmazása szempontjából egyébként releváns gazdasági bűncselekmények történeti tényállásának vizsgálatára tett javaslatot.⁷⁷⁹ SÁNTHA által javasolt, kvázi retrospektív joggyakorlat-elemzés⁷⁸⁰ alkalmas eszköz jelen dolgozat tárgyát képező bűncselekmények vonatkozásában is annak megállapítására, hogy vannak-e olyan ügyek, amelyek történeti tényállása alapján *helye lehetett volna* a költségvetési csaláshoz, vagy az aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség megsértése bűncselekmények megállapításának, vizsgálatának, anyagi jogi szempontrendszer alapján.

Az elemzés két alapvető szűrő alkalmazásával végezhető el: egyrészt a felelősségi forma kizárólag az említett két bűncselekmény megvalósulása esetén vizsgálendő.⁷⁸¹ Ez azt jelenti, hogy kizárólag olyan tényállásokat vizsgálók, amelyek tárgya hivatali vesztegetés vagy költségvetési csalás. E bűncselekményi körben is kizárólag akkor releváns az elemzés, ha speciális vezetői felelősségi alakzat alaphűncselekményéhez megkívánt speciális tettesi kvalifikáció de facto adott, emellett az alaphűncselekményt a tettes a gazdálkodó szervezet érdekében, annak javára követte el. Az elemzéshez további – mintegy horizontális – szűrőként segítséget nyújt elsősorban azon ügyek kiválasztása, amelyek

⁷⁷⁷ Vö. SPRING 2009, 2. p.

⁷⁷⁸ HILGERS 2000, 1. p.

⁷⁷⁹ SÁNTHA 2002b, 105. p.

⁷⁸⁰ Retrospektív joggyakorlat-elemzés mint módszertan alkalmazásához lásd még: GÁL A. 2019, 218-226. p.

⁷⁸¹ SÁNTHA 2005b, 290. p.

során a bíróság vizsgálta a jogi személlyel szembeni büntetőjogi szankció alkalmazásának lehetőségét. Ennek oka az, hogy a jogi személlyel szembeni szankciók alkalmazásának anyagi jogi feltételei hasonlóságot mutatnak a speciális vezetői felelősségi deliktumok megvalósulásának feltételeivel. A Jszbt. 2. §-a értelmében a jogi személlyel szemben két esetben alkalmazható intézkedés: akkor, ha valamely, a Btk-ban meghatározott szándékos bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára előny szerzését célozta vagy eredményezte, vagy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követték el, *és a bűncselekményt a jogi személy vezető tisztségviselője, vagy a képviselőre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetve tisztségviselője, cégvezetője, valamint felügyelőbizottságának tagja, illetve ezek megbízottja a jogi személy tevékenységi körében követte el (Jszbt. 2. § a) pont)*. A retrospektív elemzés szempontjából kiemelkedő jelentőséggel azonban a szankció alkalmazásának második alternatív feltétele bír, nevezetesen amikor a Btk-ban meghatározott szándékos bűncselekmény elkövetése a jogi személy javára előny szerzését célozta vagy eredményezte, vagy a bűncselekményt a jogi személy felhasználásával követték el, *és a bűncselekményt a jogi személy tagja vagy alkalmazottja a jogi személy tevékenységi körében követte el, és a vezető tisztségviselő, a cégvezető, illetve a felügyelőbizottság irányítási vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna. (Jszbt. 2. § b) pont)*. A jogi személlyel, valamint a vezető tisztségviselővel szemben alkalmazható szankciók anyagi jogi feltételének absztrakt, és e helyen releváns összevetésekor fontos kiemelni, hogy amíg a speciális vezetői felelősségi alakzat ex lege csak két törvényi tényálláshoz kapcsolódóan állat fenn, addig a jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedés szempontjából *valamennyi szándékos bűncselekmény* releváns lehet. A releváns alpbűncselekmények terén tapasztalható eltérés de lege ferenda jelentőséggel bírhat a speciális vezetői felelősségi tényállások vonatkozásában is, nevezetesen ha a jogi személlyel szemben mintegy mennyiségileg megállapítható, mely alpbűncselekmények megvalósulása esetén alkalmaznak velük szemben intézkedést az egyéb feltételek fennállása esetén, úgy az pro futuro determináló jelentőségű lehet a tekintetben, vajon mely különös részi tényállásokhoz *indokolt kriminálpolitikailag* vezetői felelősségi alakzat kapcsolása. A negatív joggyakorlat-elemzést a vázolt szűrőrendszernek megfelelően három szinten, a speciális vezetői felelősségi formához legközelebb eső esetektől, a legtávolabbi, ám még a szűrőfeltételeknek megfelelő ügyekig haladva kívánom elvégezni.

IV.2. Joggyakorlat-elemzés

IV.2.1. Felelősségi analógia a Jszbt. 2. § b) pontja alapján

A jogi személlyel szemben a b) pontra alapított intézkedés alkalmazása abban az esetben, ha az alpbűncselekmény megegyezik a speciális vezetői felelősségi alakzatok valamelyikének alpbűncselekményével egyenesen elvezet ahhoz a kérdéshez, hogy az egybecsengő felelősségi formák közül, a jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedések feltételeinek bizonyítottsága esetén a vezető tisztségviselő felelősségének megállapítása *miért marad el*. Tekintettel arra, hogy egyetlen olyan bírósági határozatot találtam, amelyben a jogalkalmazó a jogi személlyel szemben a b) pont alapján alkalmazott intézkedést, a levont konzekvenciák nem reprezentatív mintán alapulnak, ám a minta hiányát alátámasztó érveket igazolják az adott ügyben tett megállapítások. A releváns ügyben a jogi személy szankcionálhatóságához alapul fekvő alpbűncselekmény magánokirat-hamisítás vétsége,

az érintett jogi személy társasági formája Rt. Tekintettel arra, hogy az alapul fekvő ügy rendkívül terjedelmes, több mint 200 vádlott büntetőjogi felelőssége tekintetében került sor döntéshozatalra, e helyen kizárólag az ügy felvázolásához szükséges tények részletekbe nem bocsátkozó ismertetése a célom, majd ezt követően kifejezetten a jogi személy szempontjából releváns tényeket vázolom fel. A jogi személlyel szemben a Jsztb. 2. § b) pontja alapján intézkedés alkalmazására tett indítvány alapjául szolgáló ügy történeti tényállása a következő:

A magukat építkezési vállalkozónak kiadó vádlottak 2005-2008. év közötti időszakban a maguk és családtagjaik gazdagodását a Magyar Állam központi költségvetése által nyújtott lakásépítési kedvezmény (LÉK) jogtalan megszerzéséből biztosították. Céljuk megvalósításához olyan, többgyermekes családokat vettek rá a lakásépítési kedvezmény igénylésére, akik az építkezéshez szükséges telek megvásárlásához, a terveztetéshez, az építési engedélyezési eljáráshoz, valamint az építkezés közvetlen költségéhez önerővel semmilyen forrásból nem rendelkeztek. Az építkezés helyéül szolgáló telkeket az „építési vállalkozók” választották ki és saját pénzükből vásárolták meg az adott ingatlan esetében „építetőként” feltüntetett személyek nevére, amely pénzt a támogatásból később visszaszerezték. Az építkezéshez szükséges engedélyeket a Polgármesteri Hivatal Építésügyi és Városfejlesztési Osztálya Vezetőjének történő jogtalan anyagi ellenszolgáltatás nyújtása által szerezték meg. Tevékenységüket az jellemezte, hogy a kivitelezési munkálatokat ténylegesen megkezdték, de a tervekben szereplőhöz képest jelentősen silányabb alapanyagokkal dolgoztak, valamint a munkavédelmi, illetve szabvány-előírásoknak oly mértékben nem felelt meg az elvégzett munka, hogy a lakások/házak nagy része ténylegesen lakhatatlan volt. A lakásépítési kedvezmény jogosulatlan megszerzéséhez továbbá ügyvédek, valamint értékbecslők is közreműködtek, tipikusan jogtalan anyagi ellenszolgáltatás fejében.

Az alapul fekvő ügyben az első, illetve a másodfokú bíróság a „B” Bank Nyrt. alkalmazottai által elkövetett, többrendbeli magánokirat-hamisítás vétségéhez kapcsolódva rendelkezett a jogi személlyel szemben intézkedés b) pont alapján történő alkalmazásáról. A jogi személy alkalmazottai a következőképpen járultak hozzá a lakásépítési kedvezmények jogtalan folyósításához:

A támogatások folyósításának ellenőrzése, engedélyezése során a „B” Bank Nyrt. két bankfiókjának összesen 9 alkalmazottja működött közre (XXIX-XXXVII r. vádlottak). A „B” Bank Nyrt. feladata volt a lakásépítési kedvezmények iránti igények befogadása, engedélyezésre előkészítése, ellenőrzése, engedélyezése és folyósítása. A pénzintézetet az általa jogszerűen folyósított központi költségvetési támogatás összege után 1,5% költségterítés illette meg, továbbá az igénylőtől, amennyiben lakáscélját kölcsön igénybevétele nélkül valósította meg, a közvetlen támogatásokra való jogosultság elbírálásáért a támogatás összegének 1,5%-át de legfeljebb 30.000,- Ft-ot kérhetett a pénzintézet. Az építési vállalkozó III. r. vádlott a lakásépítési támogatáshoz szükséges igénylőlapokat tipikusan az építetők aláhamisított aláírásával, az önrészre vonatkozó részek üresen hagyásával vitte be

a pénzintézethez. Az engedélyezésre történő előkészítés során a „rögzítő” banki ügyintézők – tudva, hogy a rendelkezésre bocsátott adatok alapján a kedvezmény nem engedélyezhető – az igénylés adatait úgy rögzítették a számítógépes rendszerbe, hogy az építetők által alacsony összegben megjelölt adatokat szabálytalanul korrigálták, míg a meg nem jelölt – elsősorban az önerőre vonatkozó kitöltetlen – adatokat olyan összegben tüntették fel, hogy az építkezés látszólag ne legyen forráshiányos, és az igényelt kedvezmény az általuk rögzített adatok alapján engedélyezhető legyen. A bírálati és határozati lapokat „ellenőrző”, illetve a támogatási szerződések megkötését „engedélyező” banki ügyintézők a fenti módon szabálytalanul korrigált, illetve valótlanul feltüntetett adatokat annak tudatában fogadták el, hogy az igénylés hitel nélküli, csak a lakásépítési kedvezmény nyújtására irányult, így a „B” Bank Nyrt. számára hitelkockázati tényezővel nem jár, viszont 1,5 százalékos költségtérítést eredményez. Az elsősorban az önerő vonatkozásában a hitelbírálati lapon szabálytalanul korrigált és valótlanul feltüntetett adatok felhasználásával került sor a támogatási szerződések megkötésére a „B” Bank Nyrt. Fiókjában.⁷⁸²

A büntetőeljárás során nem merült fel bizonyíték a tekintetben, hogy a banki alkalmazottak az építési vállalkozókkal szándékegységben, a lakásépítési kedvezmény jogellenes felhasználásának tudatában cselekedtek, így felelőségüket kizárólag magánokirat-hamisítás vétségéért állapította meg a bíróság. Az ügyész indítványt tett a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazására, tekintettel arra, hogy a vádlottak a „B” Bank Nyrt. alkalmazottai voltak, akik a magánokirat-hamisítást minden esetben a jogi személy érdekében követték el, ugyanis a hiányzó adatok kipótlása, meglévő adatok meghamisítása azt a célt szolgálta, hogy a kedvezmény megítélhető legyen. Az igénylőlap kedvező elbírálása útján nyílt ugyanis lehetőség a kedvezménynek a Magyar Államkincstártól történő lehívására, amely összeg után a pénzintézetet a tényállásban ismertetett jutalék illette meg. Megállapítható tehát, hogy a jogi személy alkalmazottai a bűncselekményt a jogi személy érdekében követték el. Mindezek alapján a Miskolci Törvényszék az ügyészi indítvánnyal egybehangzóan büntetőjogi intézkedést alkalmazott a jogi személlyel szemben, a Jsztb. 2. § b) pontja szerint. Az intézkedés alkalmazását a Debreceni Ítéltábla mint másodfokú bíróság helyben hagyta, a Kúria azonban helyt adott a felülvizsgálati indítványban foglaltakra, és az intézkedés alkalmazásra vonatkozó döntést hatályon kívül helyezte. A felülvizsgálati indítványban a védő anyagi jogszabálysértésre hivatkozott azzal, hogy semmiféle bizonyíték nem támasztja alá azt a tényállási elemet, miszerint a bűncselekmény elkövetését a felügyeletre, illetve ellenőrzésre köteles személy mulasztásának hiánya megakadályozhatta volna. Ahogyan a Kúria határozata fogalmaz: „*semmilyen ténybeli alapja nincs annak, hogy a bűncselekmény elkövetése megfelelő ellenőrzés mellett megakadályozható lett volna*”.⁷⁸³ Emellett arra sem tér ki az indokolás, vajon milyen tartalmú kötelezettség terheli a potenciális kötelezettet és milyen normatív alapon: „*a jogi személy részéről mely személyi körnek milyen jogszabályon vagy belső szabályzaton alapuló irányítása vagy ellenőrzési kötelezettségének teljesítése*

⁷⁸² *Első fok*: Miskolci Törvényszék B. 1318/2009/2000. számú ítélete; *Másodfok*: Debreceni Ítéltábla Bf. 475/2013/233. számú ítélete; *Harmadfok*: Kúria Bfv. 1455/2015/11.

⁷⁸³ Kúria Bfv. 1455/2015/11.61. pont

tárhatta volna fel és akadályozhatta volna meg a bűncselekmény elkövetését”.⁷⁸⁴ A Kúria álláspontja szerint ugyanis azok az általános megállapítások, miszerint valamely, egyébként normatív ellenőrzésre kötelezett szerv vagy személy e kötelezettségének teljesítése a bűncselekményt megakadályozhatta volna, nem elegendők a felelősség megállapításához, „nem helyettesítik a büntetőeljárás tényfeltárását és konkrét megállapítások tételét annak előfeltételeként, hogy a törvényi jogkövetkezmények alkalmazhatók legyenek”.⁷⁸⁵

A bírói gyakorlatban fellelhető egyetlen ügyből természetesen – mint ahogyan említettem – általános következtetések aligha vonhatók le, összevetve azonban a Kúria érvélését a speciális vezetői felelősségi deliktumok körében tárgyalt bizonyítási nehézségekkel, a vizsgált döntés a jogtudomány alapján megfogalmazott, anyagi jogi alapokon nyugvó processzuális nehézségek fennállását látszik igazolni. Emellett látható az is, hogy az ellenőrzési kötelezettség oly absztrakt meghatározása épp úgy jogbizonytalanságot szül, mint ahogyan annak a kritériumnak a mikénti értelmezése, hogy az ellenőrzési kötelezettség teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozta volna. Helyesen világít rá a Kúria arra, hogy tekintettel arra, hogy e kritériumok a jogi személlyel szembeni szankció alkalmazásának anyagi jogi feltételei, úgy azok vizsgálata, azokra történő bizonyítás lefolytatása nem mellőzhető.

A speciális vezetői felelősségi deliktumhoz hasonló b) pontos tényállási konstrukcióval kapcsolatos bizonyítási nehézségek mellett álláspontom szerint annak oka, hogy a jogi személlyel szemben alkalmazható szankció megállapítása vonatkozásában a joggyakorlat e fordulatot nem alkalmazza az is, hogy e rendelkezés voltaképpen *szubszidiárius* az a) pontozhoz képest. Így abban az esetben, ha a „felelősség” az a) pontos feltételek alapján megállapítható, a szükséges *járulékos* adott. De facto ritka ugyanis az olyan, szervezeten belüli bűnelkövetés, amely a bűnüldöző hatóság tudomására jut, és a vezető tisztségviselő – tipikusan tettesi – felelőssége nem állapítható meg *közvetlenül*. Ha megállapítható, akkor pedig a járulékos az a) pont alapján eleve adott, így nem kell foglalkozni a már ismertetett, dogmatikai problémákkal, bizonyítási nehézségekkel terhes b) pont szerinti minősítéssel, ennek megállapítása ugyanis eleve feltételezné – releváns alaphűncselekmény léte esetén – a speciális vezetői felelősségi alakzat megállapíthatóságát.

IV.2.2. Felelősségi analógia a Jszbt. 2. § a) pontja alapján

Az a) pontos felelősségi feltételrendszer alapján a jogi személlyel szembeni szankció megállapításához – szemben a b) pontozsal – gyakorlatilag egylépcsős járulékos bizonyítása a követelmény, annak megállapítása tehát, hogy a vezető tisztségviselő, illetve a rendelkezésben meghatározott egyéb személyek *kövétték el* az alaphűncselekményt. E tény fennállása pedig automatikusan, minden további feltétel nélkül megalapozza a természetes személy magatartásának beszámítását a jogi személynek. Habár e beszámítási norma a speciális vezetői felelősségi alakzattal csak formálisan, a járulékos kapcsán adott beszámítás konstrukció alapján, mintegy formálisan hasonlítható össze, és a más által történő elkövetés nem természetes személy-természetes személy, hanem tisztán természetes személy-jogi személy korrelációban adott, az a) pont alapján feltárható ügyek vizsgálata mégis releváns. Egyrészt azért, mert tükröt mutat a de facto releváns alaphűncselekmények

⁷⁸⁴ Kúria Bfv. 1455/2015/11.62. pont

⁷⁸⁵ Kúria Bfv. 1455/2015/11.67. pont

köréről, másrészt pedig azért, mert különösen amennyiben az adott ügyben több olyan elkövető is szerepel, akinek a felelősségéhez a jogi személy felelőssége kapcsolódhat, úgy igazolja azt a felvetést, miszerint az a) pont alapján fennálló felelősségi feltételek esetén a b) pont vizsgálata természetesen elmarad még akkor is, ha adott esetben releváns lehetne.

Az a) pont alkalmazása gyakoribb ugyan, gyakorinak azonban nem tekinthető, számos, a releváns bírósági határozatokban is *expressis verbis* megjelenő oka van annak ugyanis, hogy a bíróságok az a) pontos beszámítási feltételek fennállása mellett is a vagyoni szankció alkalmazására tett indítvány elutasítása mellett dönt. Az alábbiakban ismertetett okcsoport a következőképpen nevezhető meg: vagyoni jellegű szankciók alkalmazásának kumulálása a jogi személy felelősségének megállapítása esetén. Jogi személy, gazdálkodó szervezet keretei között, annak javára, érdekében elkövetett vagyoni jellegű bűncselekmények esetén alkalmazásra kerül a vagyoneklobzás intézkedés. A Btk. 74. § (2) bekezdése értelmében, ha a bűnös úton szerzett vagyonnal a gazdálkodó szervezet gazdagodott, úgy azt a vagyont a gazdálkodó szervezettől kell elvonni. A vagyon bűnös eredetének vétele alapján pedig a gazdagodás mértékének elvonása *de facto* nem bűnös úton szerzett vagyon elvonására is kiterjedhet [Btk. 74/A. § (1) (2) bekezdés]. Vagyoneklobzás alkalmazása esetén nem ritka, hogy a jogi személy terhére kiszabható bírság *de facto* már nem végrehajtható, az intézkedés alkalmazása ugyanis az összes vagyont elvonja. Habár a jogi személlyel szemben alkalmazható bírság jogpolitikai célja eltér a vagyoneklobzásnak a tisztán reparációs céljától és nyíltan represszív, a joggyakorlat annak alkalmazását a vagyoneklobzás mellett azonban tipikusan okafogyottnak tekinti, éppígy okafogyottság miatt mellőzi az intézkedés alkalmazását felszámolási eljárás hatálya alatt álló szervezettel szemben akkor is, ha egyébként a beszámítási feltételek fennállnak.⁷⁸⁶ Emellett találni olyan, az intézkedés alkalmazására tett indítványt elutasító – álláspontom szerint helyes – érvelést, miszerint az intézkedés alkalmazása a jogrendszer egységességének elvét szem előtt tartva reparációs célok megvalósulását veszélyeztetné, ugyanis a jogi személy kumulált és nagy összegű szankciókkal terhelése veszélyezteti a hitelezői igények kielégítését.⁷⁸⁷

Habár a joggyakorlat az intézkedés alkalmazásának mellőzése szempontjából praktikus szempontokat vesz figyelembe, nevezetesen a szankció végrehajthatósága valószínűségének kérdését, valamint a hitelezői igények kielégítésének prioritásához fűződő érdeket, a vagyoni szankciók kumulálásának problematikája álláspontom szerint a felelősségi formák indokolatlan halmozásának problémája vonatkozásában is irányadó szemlélet kell, hogy legyen.

IV.2.3. A speciális vezetői felelősség szempontjából releváns tényállási elemeket tartalmazó ügyek

A retrospektív joggyakorlat-elemzés harmadik szintjét a speciális vezetői felelősségi alakzat *alapbűncselekményeinek* absztrakt analízise jelenti. E cím alatt célozom az aktív hivatali vesztegetés, valamint a költségvetési csalás bűncselekmények meghatározott, a speciális vezetői felelősségi deliktumok szempontjából releváns szűrőn keresztül történő vizsgálata, tekintettel arra, hogy a speciális vezetői felelősségi alakzat kizárólag e bűncselekményekhez kapcsolódóan állhat fenn. Az ügyek vizsgálatának elsődleges szűrőjét a *szervezeti relevancia* jelenti, ennek megléte engedi be az ügyet a *de facto* vizsgálati rendszerbe, ahol immáron

⁷⁸⁶ 1-H-BJ-2012-25. bírósági határozat

⁷⁸⁷ 1-H-BJ-2014-116. bírósági határozat

arra a kérdésre keresem a választ, vajon adott tényállásban fellelhetők-e a speciális vezetői felelősségi alakzat megállapításához szükséges speciális, alapbűncselekményi tényállási elemek. Az elemzést a Bírósági Határozatok Tárában közzétett anonim bírósági döntések körében végzem el.

IV.2.3.1. Hivatali vesztegetés

A speciális vezetői felelősségi deliktum szempontjából releváns korrupciós bűncselekmény a Btk. 293. § (1)-(3) bekezdés, valamint a régi Btk. 253. § (1)-(2) bekezdés szerinti aktív hivatali vesztegetés. A megvizsgált 250 anonim bírósági határozat közül mintegy 23 ment át az elsődleges vizsgálati szűrőn, azaz mindössze ennyi ügyben találkoztam *egyáltalán* szervezeti relevanciával, azaz ezekben az ügyekben kapcsolódott a hivatali vesztegetés elkövetése egyáltalán valamilyen gazdálkodó szervezethez, szervezeti környezethez.

A hivatali vesztegetés elkövetéséhez a vizsgált ügyek többségében individuális érdekek vezetnek, az esetek többségében éppen a *szervezetet sértő* módon kerül sor hivatali vesztegetés elkövetésére (*Belastungsbűncselekmények*), így e történeti tényállások kívül esnek a potenciális alapbűncselekményi körön. Azon történeti tényállások esetében, ahol szervezeti érdek is megjelenik, általánosságban megállapítható, hogy az *tisztán* szervezeti érdekként ritkán manifesztálódik, tipikusan mintegy járulékos érdekként definiálható, jól meghatározható individuális érdekek mögött. Azokban az esetekben, amikor e szervezeti érdek a hivatali vesztegetés elkövetése implicit céljaként fennáll tehát, a hivatali vesztegetés tette tipikusan az a személy, akit a legszorosabb kapcsolat fűz a szervezet érdekének érvényesüléséhez, azaz annak vezetője. Jelen cím alatt három olyan ügy ismertetésére vállalkozom, amely esetében a szervezeti relevancia oly módon adott, hogy az aktív hivatali vesztegetés elkövetésére a szervezet érdekében kerül sor. Tekintettel arra, hogy kutatásom során nem találtam olyan ügyet, amely hézagmentesen illeszkedne a speciális vezetői felelősség megállapításához szükséges alapbűncselekményi kritériumok körébe, úgy e tényállások ismertetésének kettős célt rendelek: egyrészt célom – tekintettel a többi, általam vizsgált, de e helyen nem ismertetett ügyre is – konzekvencia levonása tekintetben, hogy a hiányzó speciális alapbűncselekményi ismérvek *miért hiányoznak*, másrészt pedig a történeti tényállások modifikálásával rávilágítani arra, hogy miként lenne alkalmas speciális vezetői felelősség megállapításához szükséges alapbűncselekmény.

A három ismertetett ügy a hivatali vesztegetés szervezeti céljára és annak megvalósuló, avagy elmaradó realizálódására, a szervezet érdekében történő elkövetésben manifesztálódó szervezeti érdekköröket tárja fel.

Thaiföldi ígéret-ügy

A vádlott által vezetett Kft. 2009 novemberében az M6-os autópályán mederalapozási munkálatokat végzett. 2009. november 19. napján munkaügyi felügyelők célellenőrzést végeztek az érintett útszakaszon dolgozó (mintegy 11) munkavállalót érintően. A munkaügyi felügyelők a helyszínen igazolták magukat, megjelölték jövetelük célját és a legközelebb álló munkavállalót megkérték, hogy az alkalmi munkavállalói könyveket a közelben parkoló furgonból vegye ki és azt részükre adja át. A munkaügyi felügyelők az átvett munkavállalói könyvekbe való betekintés után észlelték, hogy azokból hiányzik a pontos dátum, ezért csoportos tanúmeghallgatási jegyzőkönyv

felvétele mellett döntöttek. A munkaügyi ellenőrzés során meghallgatásra került valamennyi munkavégző. A helyszíni nyilatkozatokból, valamint a megtekintett okiratokból megállapíthatóvá vált, hogy a munkáltató (a Kft.) írásba foglalt munkaszerződés és szabályosan kitöltött alkalmi munkavállalói könyv nélkül foglalkoztatott tíz munkavállalót, segédmunkás munkakörben, napi 4.600 Ft munkabérért. A tanúmeghallgatások közben érkezett a helyszínre a vádlott, akit a munkaügyi felügyelők röviden tájékoztattak a munkaügyi ellenőrzés tényéről, és addigi eredményéről. A vádlott, miután szembesült a szabálytalanság lelepleződésével, kérlelni kezdte az eljárás vezetőjét, hogy ne folytassák le az eljárást, mert ezzel cégének működését ellehetetlenítik, és több ízben feltette a kérdést, hogy nem lehetne-e az ügyet másként elintézni. A vádlott a munkaügyi felügyelőknek többször tett hasonló ajánlatot, egy ízben konkrétan felajánlotta, hogy mindkettőjüket szívesen befizetné egy thai földi nyaralásra, ha ezzel az ügyet el lehetne intézni. A vádlott felajánlása nyilvánvalóan és félreérthetetlenül arra irányult, hogy a munkaügyi felügyelők kötelességüket megszegve az általuk megkezdett eljárást ne folytassák le, avagy azt, kimenetelében számára kedvezően befolyásolják. A munkaügyi felügyelők az ajánlatokat mindvégig határozottan visszautasították, felhívták továbbá a vádlott figyelmét ajánlatának törvényellenességére is, és közölték vele, hogy az eljárás lefolytatását nem kerülheti el. A Munkaügyi Felügye-
léség a Kft.-t végül 2.000.000 Ft munkaügyi bírsággal sújtotta.⁷⁸⁸

Az alapul fekvő ügyben adott a szervezeti környezetben, a szervezet érdekében történő elkövetés azzal, hogy a tényállásszerű magatartás realizálása a Kft.-ben észlelt szabálytalanságok leleplezése, elkendőzése, a hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesülés érdekében történt, amely egyértelműen szervezeti érdek. A történeti tényállás alkalmatlan azonban arra, hogy speciális vezetői felelősség megállapításához alapul fekvő alapcselekmény legyen, tekintettel arra, hogy a hivatali vesztegetést a gazdálkodó szervezet vezetője követi el. Így a speciális vezetői felelősség mint járulékos deliktum vizsgálata okafogyottá válik azzal, hogy az alapbűncselekmény maga a vezető tisztségviselő valósítja meg. A szervezeti érdek ebben az esetben álláspontom szerint voltaképpen individuális érdek is. A korrupciós bűncselekmény elkövetésében rejlő – kriminológiai értelemben vett – kockázatot mérlegeli a szervezet vezetője akkor, amikor a szervezetben megállapított hiányosságok okán fenyegető negatív jogkövetkezmények elkerülése céljából korrupciós magatartás kifejtése mellett dönt. Azáltal azonban, hogy a passzív oldal az ígéretet elutasítja és nem követi a szervezet vezetőjét előnyszerzés céljából a jogtalanság útján, a szervezeti érdek realizálásának eszköze nem csak neutralizálódik, hanem további negatív jogkövetkezményeket von maga után.

Abban az esetben, ha a történeti tényállást oly módon modifikálnánk, hogy a munkaügyi felügyelő által észlelt hibák, hiányosságok okán valamelyik munkavállaló tesz jogtalan előnyre vonatkozó ígéretet, avagy nyújt jogtalan előnyt a munkaügyi felügyelőknek azért, hogy a Kft. mentesüljön a feltárt hiányosságokból eredő negatív jogkövetkezmények alól, úgy már vizsgálható lenne in abstracto a szervezet vezetőjének speciális büntetőjogi felelősségének fennállása. Megjegyzendő továbbá, hogy habár jelen ügyben irreleváns a

⁷⁸⁸ Tolna Megyei Bíróság 8. B. 136/2009/8. szám

speciális vezetői felelősségi alakzat vizsgálata, a jogi személlyel szemben büntetőjogi intézkedés alkalmazása az a) pont alapján de jure lehetséges.

„Bodzapalinka”-ügy

Az „A” Zrt. gyümölcsösében 2010. év nyarán diákmunkások végezték a betakarítási munkát. Az így foglalkoztatott K. A. alkalmi munkavállaló 2010. július 22. napján a munkavégzés során életveszélyes munkabalesetet szenvedett. A baleset bekövetkezésének körülményei az alábbiak voltak: a munkavégzés során a diákok vödörbe szedték a lehullott gyümölcsöket, a vödör tartalmát ládába öntötték, melyeket egy mezőgazdasági vontató által húzott pótkocsin helyeztek el. K.A. a munkavégzésre vonatkozó szabályokat megszegve a már mozgásban lévő mezőgazdasági vontató pótkocsijára felült, majd arról leesett és a pótkocsi átment rajta. Az „A” Zrt. haladéktalanul jelezte a baleset bekövetkezését az „C” Felügyelőségnek. Az ügyben kijelölt munkavédelmi felügyelőként P.T. járt el aki még aznap munkavédelmi eljárást indított, meghallgatásokat foganatosított a helyszínen. Eljárása során a pótkocsin végzett tevékenységet veszélyes tevékenységnek minősítette, ezért a tevékenység beszüntetése iránt intézkedett, továbbá az alkalmi jelleggel foglalkoztatott diákmunkások további munkavégzését megtiltotta. A fenti intézkedésekről szóló határozatok szerint a munkáltató a munkavégzésre vonatkozó előírásokat súlyosan megszegte, a mezőgazdasági vontató hatókörzetében tartózkodók illetve a munkavállalók egészségét és testi épségét súlyosan veszélyeztette. A II. r. vádlott, „A” Zrt. vezérigazgatója később személyesen találkozott az I. r. vádlottal, a Felügyelőség igazgatójával, annak bemutatása érdekében, hogy cégük 2009. év óta milyen lépéseket tett a munkavédelem területén, azért, hogy a munkavédelmi előírásoknak megfeleljenek. Szándékuk arra irányult, hogy ezen találkozó révén elkerüljék a Zrt. felelősségének megállapítását, azt, hogy a cégnek – munkavédelmi bírság kiszabása folytán – nagy anyagi hátránya származzon a munkabaleset miatt. A megbeszélést követően I. r. vádlott megkérdezte II. r. vádlottól, hogy milyen gyümölcsöket termelnek. Szóba került közöttük a bodza is, miszerint abból jó pálinkát lehet főzni. Ezt követően II. r. vádlott I. r. vádlottnak, a „C” Felügyelőség igazgatójának az „A” Zrt. cégvezetőjeként – a munkabaleset miatt folytatott eljárás során, I. r. vádlott jóindulatának elnyerése érdekében – jogtalan előnynek minősülő több hordó, kb. 100 kg, kb. 14.900,-Ft értékű bodzát biztosított. Ezt követően a „C” Felügyelőség K. A. munkabalesetével összefüggésben az erőgépkézelőt, a balesetben érintett munkagép vezetőjét, továbbá munkairányítót fejenként 30.000 forint pénzbírsággal sújtotta, amelyet ténylegesen a Zrt. fizetett ki. Az „A” Zrt. munkáltatóval szemben munkavédelmi bírság kiszabására I. r. vádlott döntése alapján nem került sor.⁷⁸⁹

Az előző jogesethez hasonlóan a szervezeti relevancia, valamint a szervezet érdekében történő aktív hivatali vesztegetés elkövetése itt is adott, ám a speciális alapbűncselekményi tettesi kvalifikáció hiányzik. A bűncselekményt ugyanis a Zrt. cégvezetője követi el azért,

⁷⁸⁹ Kecskeméti Törvényszék, 3.B.45/2013/26.

hogy a munkabaleset kapcsán manifesztálódó szervezeti hiányosságok elkendőzésre kerüljenek, a baleset ne a szervezeti hiányosságokra, hanem kizárólag individuális mulasztásra legyen visszavezethető, azaz a cégvezető a szervezet érdekében elkövetett korrupciós bűncselekmény útján törekszik elérni azt a szervezeti célt, hogy a bekövetkezett munkahelyi baleset a szervezetnek *ne legyen betudható*. A szervezet vezetője a korrupciós bűncselekmény realizálásával elsődlegesen eléri a kívánt célt, hiszen a szervezettel szemben nem, pusztán a felelősséget viselő individuumokkal szemben kerül munkaügyi bírság kiszabára.

„Kifizetődő tanács”-ügy

Az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Felügyelőség 2008. október 20. napján munkaügyi helyszíni ellenőrzést fogantatosított Kiskunfélegyházán, a IV. r. vádlott vezetésével működő „CCC Kft.” által az „XXX utca” sarkán végzett vízvezeték építési munkálatok kapcsán. I. r. vádlott az OMMF Dél-alföldi Munkaügyi Felügyelőségének munkaügyi felügyelője a vizsgálat megindítását követően szakmai ismereti alapján tájékoztatta IV. r. vádlottat és a társaság működésében közreműködő személyt arról, hogy a munkaügyi iratokban mely javításokat, hiánypótlásokat kell elvégezniük annak érdekében, hogy a cég mentesüljön a bírság kiszabása alól. I. r. vádlott ez alkalommal az általa nyújtott segítség ellentételezéseként azt kérte IV. r. vádlottól és édesapjától, hogy tarthasson egy munkavédelmi oktatást a cég alkalmazottainak, s ezért fizessenek neki 20.000.-Ft-ot. IV. r. vádlott 2009. január 9.-én telefonon tájékoztatta I. r. vádlottat arról, hogy ügyfélként történő meghallgatásával az ügy lezárult, az eljáró munkaügyi felügyelő nem indított vele szemben eljárást. IV. r. vádlott a beszélgetés során megköszönte I. r. vádlott közreműködését, majd megállapodott vele abban, hogy a munkavédelmi oktatás megtartása céljából 2009. január 24.-én találkoznak a cég kiskunfélegyházi székhelyén. I. r. vádlott a megbeszélte időpontban megjelent a cég székhelyén, ahol IV. r. vádlott – előzetes megállapodásuknak megfelelően – 20.000.-Ft-ot fizetett neki. I. r. vádlott ténylegesen nem tartott munkavédelmi oktatást. I. r. vádlott a működésével kapcsolatban kapott előnyt jogtalan voltának leplezése céljából, az átvett pénzüsszegegről munkavédelmi oktatás címén készpénzfizetési számlát állított ki.⁷⁹⁰

A harmadik jogesetben szintén adott a szervezeti relevancia, valamint az aktív hivatali vesztegetés is szervezeti érdekből kerül elkövetésre, ám a speciális vezetői felelősségi deliktum alpbűncselekményi mivoltához – a másik két jogesethez hasonlóan – hiányzik a speciális tettesi kvalifikáció, nevezetesen, hogy a bűncselekményt a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző olyan személy kövesse el, aki nem minősül egyben a gazdálkodó szervezet vezetőjének, avagy felügyelőre vagy ellenőrzésre feljogosított tagnak vagy dolgozónak.

Az általam megvizsgált, szervezeti relevanciával rendelkező, Entlastung-jellegű hivatali vesztegetés tényállások tekintetében megállapítható, hogy kivétel nélkül a gazdálkodó szervezet vezetője a hivatali vesztegetés tettese, így az e bűncselekményekhez járuló bűncselekményekhez kapcsolódó realizálódása kizárt.

⁷⁹⁰ Kecskeméti Törvényszék, 3.B.3/2013/70. szám

IV.2.3.2. Költségvetési csalás

A speciális vezetői felelősségi alakzat alaphüvelyekményei körében végzett retrospektív analízis második állomása a költségvetési csalás vizsgálata. Btk. 396. § szerinti költségvetési csalás, illetve a régi Btk. 310. § szerinti adócsalás ügyek áttekintése során egyértelműen megállapítottam, hogy a szervezeti relevancia e hüvelyekmény(ek) – így különösen a klasszikus adócsalás – elkövetése körében *tipikus*. A megvizsgált 85 anonim bírósági határozat közül 80 valamilyen gazdálkodó szervezet – tipikusan Kft., Rt., vagy Bt. – keretei között került elkövetésre, a szervezet érdekében, avagy nem ritkán fantomszervezet létrehozása útján,⁷⁹¹ a szervezet felhasználásával. A speciális vezetői felelősségi alakzat retrospektív analízise tekintetében a potenciális alaphüvelyekmény körében alkalmazott két vizsgálati szűrő – a szervezeti relevancia, valamint a szervezet tevékenysége körében történő elkövetés – tehát tipikusan adott. Általánosságban megállapítható azonban, hogy e szervezeti keretek között elkövetett hüvelyekményeket a tettesek egyetlen esetben sem az általam vizsgált speciális vezetői felelősségi deliktum körében, hanem a költségvetési csalás közvetlen tetteseként, avagy annak részeseként valószínűítették meg. Tekintettel arra, hogy – az aktív hivatali vesztegetéssel ellentétben – a vizsgált költségvetési csalások körében a szervezeti relevancia, illetve a szervezet érdekében történő elkövetés a tipikus, nem célom szervezeti relevanciával bíró, speciális vezetői felelősségi alakzat szempontjából modifikálásra alkalmas történeti tényállások felvázolása. A következő történeti tényállás álláspontom szerint alkalmas azonban arra, hogy a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség megsértése tényállás alapjául szolgáló potenciális jogeset legyen:

„*FUM*”-ügy

B. I. és I. r. vádlott 2008. március 4.-én alapította meg FUM. Termelő és Kereskedelmi Kft-t. A Kft. önálló képviselési joggal rendelkező ügyvezetője B. I. volt, azonban a gazdasági társaság tényleges irányítását I. r. vádlott látta el. A gazdasági társaság főtevékenysége zöldség-, gyümölcs-nagykereskedelem. A FUM. Kft. 2008. évben négy különböző cég részére értékesített pándi meggyet, szilvát, egest, bodzát, szivattyút, villanymotort, hűtőtornyot, valamint gyógynövényeket, amelyből valós bevétele származott. A FUM. Kft. az állami adóhatóság nyíregyházi szervezeti egységéhez volt köteles benyújtani adóbevallásait, köztük az általános forgalmi adóbevallást is, melynek 2008. évben negyedéves gyakorisággal volt köteles eleget tenni. II. r. vádlott, mint a D. Kft, a R. É. Kft. és a C. F. Kft. ügyvezetője a fenti gazdasági társaságok nevében olyan valótlán tartalmú számlákat állított ki a FUM Kft. felé, amelyek azt igazolják, hogy a fenti gazdasági társaságok különféle gyümölcsöket nagy mennyiségben értékesítettek a FUM. Kft-nek. I. r. vádlott a FUM. Kft. nevében a fiktív számlákat befogadta, a könyvelésébe elhelyezte abból a célból, hogy a lenti adóbevallási időszakok vonatkozásában a cég fizetendő adóját csökkentse. II. r. vádlott tudta azt, hogy az általa kiállított számlák valótlán tartalmúak és azokat I. r. vádlott a könyvelésébe történő beállításal a FUM.

⁷⁹¹ Pl. Egri Törvényszék, 5. B.13/2015/18.; Kaposvári Törvényszék, 15.B.105/2014/105.; Szegedi Törvényszék, 4.B.751/2010/517.

Kft. ÁFA és egyéb adónembeli fizetési kötelezettségeinek csökkentésére fogja felhasználni. FUM. Kft. adófizetési kötelezettségének nem tett eleget, így a központi költségvetésnek áfa-adónemben összesen 24.908.000,- Ft, társasági adónemben pedig 29.885.000,- Ft vagyoni hátrányt okozott.⁷⁹²

Mind az I. rendű, mind pedig a II. rendű vádlott büntetőjogi felelősségét, a régi Btk. 310. § (3) bekezdése szerinti adócsalás büntetében állapította meg a Járásbíróság. Álláspontom szerint a speciális vezetői felelősségi deliktum alkalmazhatóságának vizsgálata a történeti tényállásnak a következő megállapítása okán releváns: „A [FUM.] Kft. önálló képviseleti joggal rendelkező ügyvezetője B. I. volt, azonban a gazdasági társaság tényleges irányítását I. r. vádlott látta el.” A történeti tényállásból expressis verbis kiderül, hogy B.I. a Kft. vezető tisztviselője, ám a szervezetet *de facto* I. r. vádlott irányítja. Tekintettel arra, hogy B. I. büntetőjogi felelőssége semmilyen elkövetői alakzat alapján nem áll fenn (illetve felelősségének megállapítását az ügyészség nem indítványozta), a történeti tényállás alapján arra kell következtetni, hogy B. I. nem tudott a bűncselekmény elkövetéséről, ezáltal szándékos mulasztásával mint bűnsegédi magatartással nem járult hozzá annak elkövetéséhez. A dolgozat tárgyát képező bűnkapcsolati alakzat azáltal, hogy az alaphűncselekmény elkövetése tekintetében szubjektív viszonyulást az nem kíván meg, álláspontom szerint vizsgálat tárgyát képezhetne volna. A kérdés tehát az, vajon abban az esetben, ha B.I. mint a szervezet vezető tisztviselője, ellenőrzi I. r. vádlott, illetve a cég valós gazdasági tevékenységét, a kiállított és befogadott számlák valóságnak való megfelelését, azaz in abstracto az ügyvezetői pozíciójából eredő ellenőrzési kötelezettségének eleget tesz, úgy a bűncselekmény – ex post facto – megakadályozható lett volna-e. Illetve a költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi alakzat szerint feltéve a kérdést: vajon a vezető tisztviselő ellenőrzési kötelezettségének elmulasztása tette lehetővé azt, hogy az adócsalást az I. r. vádlott a szervezet tevékenységi körében, valamint érdekében elkövesse, elkövethette? Tekintettel arra, hogy a kérdés megválaszolása a szükséges történeti tényállási elemek hiánya miatt csak hipotetikus lehet, e helyen álláspontom szerint elegendő az, hogy a történeti tényállás *egyáltalán* lehetőséget biztosított a speciális vezetői felelősség potenciális fennállásával kapcsolatos kérdés feltevésére.

IV.3. Részösszegzés

A retrospektív joggyakorlat elemzésre ipso facto okot adó körülmény az, hogy sem az aktív hivatali vesztegetéshez, sem pedig a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi alakzatnak nincs gyakorlati relevanciája, a magyar jogrendszerben való, több mint egy évtizedes jelenlétük óta egyetlen ügyben sem került sor a felelősségi tényállások megállapítására, illetve azokban történő vádemelésre. A jogi személlyel szembeni szankciók alkalmazásához szükséges anyagi jogi feltételek speciális vezetői felelősségi deliktum felelősségi feltételeivel való hasonlósága okán álláspontom szerint alkalmas arra, hogy a jogi személlyel szemben e szankcionálhatósági feltételek mentén lefolytatott eljárások alapján in abstracto következtetéseket vonjunk le a vizsgált felelősségi alakzat *nem alkalmazásának* okaival kapcsolatban. Vizsgálati eredményként mindenképp fontos megjegyezni, hogy a jogi személlyel szembeni intézkedés b) pontra alapított alkalmazásának elmaradásához

⁷⁹² Nyíregyházi Járásbíróság, 16. B.412/2014/18.

álláspontom szerint elsősorban az az ok vezet, hogy amennyiben a beszámítási feltételek az a) pont alapján fennállnak, úgy tipikusan az alapján rendelik alkalmazni a jogi személlyel szembeni szankciót. A b) pontos beszámítási feltételrendszer alkalmazási relevanciája emiatt rendkívül csekély, tekintettel arra is, hogy voltaképpen az egy kétszintes beszámítás modellt deklarál, azaz a tag, illetve az alkalmazott magatartását a vezető tisztségviselőn keresztül rendeli beszámítani a jogi személynek. E kétszintes konstrukció többletbizonyítási kötelezettséget ró a jogalkotókra, amely b) pontos feltételrendszerrel kapcsolatos bizonyítási problémák köre voltaképpen megegyezik a speciális vezetői felelősségi deliktumok kapcsán in abstracto tárgyaltakkal. Éppen ezért álláspontom szerint a b) pontos felelősségi feltételek alkalmazásának hiánya, illetve az annak alkalmazására tett – ez idáig egyetlen – indítvány Kúria által történő elutasítása de facto is alátámasztja a felelősségi alakzattal kapcsolatos dogmatikai problémák valós meglétét.

A joggyakorlat-elemzés másik irányát képező potenciális alapbűncselekmény-analízis során arra az eredményre jutottam, hogy amennyiben a hivatali vesztegetés, illetve a költségvetési csalás elkövetése során a szervezeti környezet kritériuma adott, úgy magát az (alap)bűncselekményt tipikusan a szervezet vezető tisztségviselője követi el mint tettes, vagy vesz részt annak elkövetésében mint részes, így a speciális vezetői felelősségi deliktumok vizsgálata az esetek 90%-ában de facto irreleváns. Szervezet-kriminológiai szempontból a két alapbűncselekményt vizsgálva megállapítható, hogy amíg a felderített aktív hivatali vesztegetések körében ritka a szervezeti relevancia, amennyiben pedig adott, úgy a szervezet érdekében történő elkövetés az esetek többségében hiányzik, addig a költségvetési csalás tekintetében ez a tendencia megfordul: tipikus a szervezeten belül, annak felhasználásával történő elkövetés, és az esetek többségében a bűncselekmény realizálására a szervezet érdekében kerül sor. A speciális vezetői felelősségi alakzat gyakorlati alkalmazásának hiánya tehát álláspontom szerint a vezetői felelősség tettesi-részesi alakzatok alapján történő megállapítására vezethető elsősorban vissza.

V. RÉSZ ÖSSZEGZÉS

V. 1. A vizsgálati eredmények értékelése

V. 1. 1. Dogmatika és kriminálpolitika

Dolgozatom elején IRK Albertet idézem: „*Minden büntetőtörvénykönyv egyik tükre kora szociál-etikai értékelésének.*”⁷⁹³ IRK kijelentése nagy jelentőséggel bíró megállapítás, amely szerint a büntetőjog nem statikus, kortól és társadalomtól függetlenül, légtüres térben létező szabályösszesség, hanem olyan matéria, amely a társadalmi-gazdasági körülmények változására reagálva *önmaga is változásra képes*. E változás pedig – ahogyan IRK fogalmaz – az adott kor, az adott társadalmi-gazdasági jelenség szociáletikai értékelése által determinált, optimális esetben tehát az adott korban élő társadalomnak meghatározott emberi magatartásról alkotott értékítéletének lenyomata jelenik meg a büntetőtörvényben.

Egy-egy tényállás elemzése során a dogmatikai jellemvonások vizsgálata mellett ezért elengedhetetlen a tényállás létrehozásának, a már létező deliktum módosításának jogpolitikai, kriminálpolitikai okainak vizsgálata, a társadalmi-jogi környezetben való elhelyezése. Habár a büntető-normaalkotást determináló kriminálpolitika, valamint a kriminálpolitikának társadalmi-szociális matériát szolgáltató kriminológia dinamikus, e dinamikának a normaalkotásban való szélsőséges megjelenésnek külső határait hagyományosan a kijegecesedett büntetőjog-dogmatika szabja meg. Így alapvetően igaz az az állítás, hogy a kriminológiai problémákra reagáló kriminálpolitikai válaszreakciók nem lehetnek parttalanok, azokat büntetőjogi dogmatikai tételek, alkotmányos, valamint büntetőjogi alapelvek tartják határok között. Nem vitatható azonban, hogy a büntető-jogalkotás matériájaként megjelenő törvényi tényállások körében található olyanok, amelyek büntetőjogi alapelvek, dogmatikai tételek határait feszegetik. Ez az általános megállapításom nem értékítélet, ugyanis a határok feszegetését negatívként, neutrálisként, vagy adott esetben ad absurdum pozitívként álláspontom szerint kizárólag konkrét kérdések, konkrét jelenségek elemzését követően lehet megítélni. Dolgozatomban egy olyan jelenség, egy olyan felelősségi alakzat kritikai-dogmatikai elemzését tűztem ki célul, amely megjelenésének új társadalmi-gazdasági jelenségekre való hazai és nemzetközi kriminálpolitikai reakciók adtak okot, és amely vitathatatlanul alapelvi-dogmatikai határokat feszeget, vitathatatlanul *kiterjeszti a büntetőjogi felelősséget*. A büntetőjog határainak szélesedése, a *Vorverlagerung-jelenség* mind időbeli, mind pedig térbeli síkon (előkészületi cselekmények, absztrakt veszélyeztető bűncselekmények széleskörű büntetni rendelése), erőteljesen jelenik meg a hazai jogalkotásban. A büntetendőség előrehozatala mellett – ahogyan azt NAGY Ferenc megfogalmazza – a felelősségi-beszámítási szabályok rugalmassá tétele a büntetőjog expanzióját jellemző ismérvek egyike.⁷⁹⁴

Az ontológiai jelenségekre reagáló kriminálpolitikai válaszreakciók határait a büntetőjog alapelvei szabják meg, valamint a büntetőjog dogmatikai keretrendszerének változása során is az elemi büntetőjogi alaptételekre kell tekintettel lenni. Ennek megfelelően – álláspontom szerint – mindaddig, amíg a kikristályosodott dogmatikai tételek *modifikálására* az új, adott

⁷⁹³ IRK 1926, 63. p.

⁷⁹⁴ NAGY 2013, 127. p.

esetben büntetőjogi válaszreakciót kívánó kriminológiai jelenségekre, a jogbiztonságot garantáló alapelvek határai között kerül sor, addig a kriminálpolitikát nem érheti az a vád, hogy rendszeridegen eszközök rendszerbe illesztésére törekszik, ugyanis a rendszernek *e határok között*, úgy vélem, rugalmasnak kell lennie.

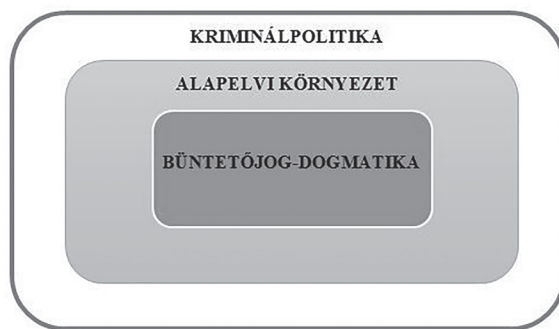
Annak érdekében, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok dogmatikai jellemzői, valamint alapelveknek, alapvető büntetőjogi tételeknek való megfelelésének kérdésében állást tudjunk foglalni, szükséges a lefolytatott vizsgálat eredményeinek felvázolása, valamint azok együttértelmezése, amely végső soron választ ad a dolgozat elején felvázolt *egyik* kutatási főkérdésre:

Igazolható-e *dogmatikailag* a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben?

A lefolytatott kutatás köztes eredménye, hogy a dogmatikai igazolhatóság a speciális vezetői felelősségi deliktumok jogrendszerben való jelenléte legitimitásának *legsúlykebb metszete*, azaz amennyiben a dogmatikai igazolhatóság kutatási eredményként alátámasztható, úgy az az alapvető környezetnek való megfelelést is igazolja, így mint a kriminálpolitikai cél megvalósításának eszköze befogadható a büntetőjog-rendszerbe. Abban az esetben azonban, ha dogmatikai igazolhatóságát az egyes tényállási elemek, vizsgálandó kérdések elemzése alapján részben vagy egészben cáfolni kell, úgy – a dogmatikai keretek relatív rugalmasságának követelményére visszautalva – meg kell vizsgálni azt, hogy sérülnek-e jogbiztonság követelményét garantáló alapelvek, illetve az alapelvsérelem kiküszöbölhető-e értelmezés útján, avagy orvosolható-e de lege ferenda, normatív modifikációval. Ebben az esetben ugyanis a deliktum még mindig a kriminálpolitikai cél érvényesítésének elfogadható eszköze lesz, és végső soron megnyílik az út a dolgozat elején feltett másik kutatási főkérdés *sui generis* vizsgálatára:

Igazolható-e *kriminálpolitikailag* a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben?

A dogmatikai, valamint az alapvető vizsgálat egyrésztől eszköz tehát ahhoz, hogy elgördüljön minden akadály a kriminálpolitikai igazolhatóságban való állásfoglalás elől, más szemszögből pedig szűrőfunkciót tölt be.

(Molnár Erzsébet, 2020)

A dolgozat során felállított, egyetlen, tisztán dogmatikai hipotézis: *a speciális vezetői felelősségi deliktumok illeszkednek, beilleszthetők a magyar büntetőjog rendszerbe*. E hipotézis igazolást nyert, ugyanis a speciális vezetői felelősségi konstrukció a járulékoság alapkövetelményének figyelembe vételével beilleszthető a bűnkapcsolati alakzatok körébe, a felelősségi alakzat ismérveinek felvázolásával a büntetőjog-dogmatikai rendszerbe illeszkedő új bűnkapcsolati alakzat definiálható. E megállapítással, a bűnkapcsolatok rendszerébe való beilleszthetőség dogmatikai alátámasztásával a jogrendszerbe *idegenként* megjelenő felelősségi alakzat *újként* illelhető, a büntetőjog-dogmatika képes ugyanis helyet adni számára rendszerében. A rendszerbeli hely meghatározása, illetve annak megállapítása, hogy rendszeridegenként való definiálás helyett az a rendszerbe beilleszthető, egy olyan, elsődleges megállapítás, amely a kutatási főkérdések megválaszolása szempontjából voltaképpen neutrális, ugyanis azokat nem igazolja, de nem is cáfolja. A neutralitás a dogmatikai vizsgálat szempontjából mégis pozitív eredmény azonban, tekintettel arra, hogy a dogmatikai rendszer *meg nem sértése*, az abba való beilleszkedése utat nyit a további alapelvi-dogmatikai vizsgálat felé.

V.1.2. Alapelvi érintettséggel rendelkező hipotézisek értékelése

Tekintettel arra, hogy a kijegecesedett dogmatikai tételek határait tágító, felelősség-expanziót célzó kriminálpolitika korlátja a büntetőjog alapvető elveinek való megfelelés, a dolgozatban feltett kutatási kérdésekre adott válaszokat, a hipotézisek igazolását vagy cáfolatát alapelvvédelmi tükrön keresztül végzem el.

V.1.2.3. Az arányosság elvének sérelme

A speciális vezetői felelősségi deliktumok társadalomvédelmi alapjai vizsgálatával kapcsolatosan állítottam fel azt a hipotézist, amely szerint *sérül az ultima ratio elve azáltal, hogy nem definiálható olyan jogtalansági tartalom, amely a magatartás büntetőjogi szankcionálását legitimmé teszi*.⁷⁹⁵

⁷⁹⁵ Lásd részletesen: III.1.3. Fejezet

Az ultima ratio elvének sérelme az arányosság alkotmányos követelményének megsértésén keresztül nyert igazolást azáltal, hogy a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség megsértése esetében olyan magatartásról beszélünk, amelynek szankcionálására más jogág is alkalmas abban az esetben is, ha mögöttes felelősségként e kötelezettség megsértése más személy jogellenes magatartása kapcsán manifesztálódik. A büntetőjogi beavatkozás ezért nem szükséges, így az nem is lehet arányos. Tekintettel továbbá arra, hogy más jogágak által is védendő jogi tárgyak képezik a speciális vezetői felelősségi deliktumok tárgyát, úgy az ultima ratio elvének való megfelelés érdekében, azonos felelősségi feltételek fennállása mellett – *de lege ferenda* – más jogági (magánjogi, illetve közigazgatási jogi) szankcionálás lenne indokolt.

A büntetendővé nyilvánítás arányosságának kérdése mellett a jogkövetkezmények arányosságának kérdése is vizsgálendő.⁷⁹⁶ A felelősség-expanzió mértékének mennyiségi illusztrálása szempontjából megállapítható, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok büntetési tételének mértéke a törvényi fenyegetettség szintjén megegyezik az alapeseti szándékos alpbűncselekmény büntetési tételével, amely szintén sérti az arányosság elvét.⁷⁹⁷

V. 1. 2. 2. A törvényesség elvének sérelme

A speciális vezetői felelősségi deliktumok tekintetében felállított hipotéziseim alapján két helyen merül fel a *nullum crimen sine lege* elv sérelmének kérdése, mindkét tényállási ismérv esetében a „*certa*” részkövetelmény, azaz a pontos törvényi meghatározottság kritériuma vonatkozásában.

A tettességhez szükséges ismérvek körében felállított hipotézis, hogy a tettesi kör nem definiálható pontosan, ezért *sérül a nullum crimen sine lege certa* elv.⁷⁹⁸ A hipotézissel kapcsolatban tett első megállapítás az, hogy az előfeltevés *generálisan* nem igaz, így azt cáfolni kell. A tettesi kör pontos definiálhatóságának hiánya két tényállási ismérv tekintetében nyert igazolást: a gazdálkodó szervezet dolgozója,⁷⁹⁹ valamint a szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy⁸⁰⁰ vonatkozásában. E fogalmak közül álláspontom szerint a *dolgozó-fogalomban* rejlő alapelvsérelem interpretáció útján kiküszöbölhető azzal, hogy a büntetőjog által használt fogalmakat szűken kell értelmezni, ezért e fogalom alatt kizárólag azt a személyt szabad érteni, aki a szervezettel munkaviszonyban áll. A *szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy* terminológia azonban magában rejti a parttalan értelmezés veszélyét, így e fogalom vonatkozásában álláspontom szerint az alkotmánykonform értelmezés nem elégséges, dekriminalizációs jogalkotói lépés indokolt.

A törvényesség elvének sérelme részben nyert igazolást az elkövetési magatartás tartalmának meghatározása tekintetében is, ugyanis a speciális vezetői felelősségi tényállások elkövetési magatartása egyértelmű tartalmának meghatározása in abstracto nem lehetséges ugyan, in concreto azonban a dolgozatban felvázolt fogalmi keretek megfelelő értelmezése mellett a jogalkalmazói interpretáció *nullum crimen* elvet nem sértő eredményre kell, hogy vezessen.⁸⁰¹ A keretdiszpozíciós kodifikációs módszer mindenkor magában rejti a pontos törvényi meghatározottság követelményének potenciális sérelmét, különösen veszélyes

⁷⁹⁶ NAGY 2014a, 84-85. p.

⁷⁹⁷ Lásd: II.1.4. Fejezet

⁷⁹⁸ Lásd részletesen: III.2. Fejezet

⁷⁹⁹ Lásd: III.2.2.2. Fejezet

⁸⁰⁰ Lásd: III.2.2.3. Fejezet

⁸⁰¹ Lásd részletesen: III.3. Fejezet

abban az esetben, ha immateriális bűncselekményről lévén szó a büntetendőséget *de jure* az elkövetési magatartás megvalósítása alapozza meg. Ha azonban a keretet kitöltő más jogági szabály pontosan meghatározható, körülírható, úgy a törvényesség elve nem sérül. A speciális vezetői felelősségi deliktumok elkövetési magatartása tekintetében azonban a mulasztás ontológiai alapját képező cselekvési kötelezettséget megfogalmazó más jogági normák, illetve azok forrásának számossága ugyan jelentős kihívás elé állítják a jogalkalmazót, ám a bírói értelmezés követelménye nem jelent egyúttal önkényes, *stricta* részkövetelményt sértő értelmezést. A keretdiszpozíciós kodifikációs forma voltképpen az egyetlen elképzelhető normaszerkesztési módszer, ha a jogalkotó intenciója szerint ágazati kötelezettségek megszegését kívánja szankcionálni. Mindezek alapján a jogalkotót terhelő certa elv sérelmének vádja eliminálható az elkövetési magatartás tekintetében. Fontos kiemelni azonban, hogy a kötelezettségek esetleges jogszabályi szintű normatív alapot nélkülöző volta a kiterjesztő értelmezés veszélyét rejtheti magában.

V.1.2.1. A bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelme

A bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelme kérdését *expressis verbis* az objektív büntethetőségi feltétel elemzése körében, azzal összefüggésben vizsgáltam.⁸⁰² Az a tény, hogy a más által elkövetett bűncselekménynek szerepe van a büntetőjogi felelősségi rendszerben, *önmagában* nem jelent problémát, ugyanis a járulékos felelősségi formáknak – mint a részesi vagy bűnkapcsolati alakzatoknak – éppen ez a jellegadó ismérve.⁸⁰³ A problémát voltaképpen e szerepnek az *intenzitása* szolgáltatja azzal elsősorban, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok tettese nem bír tudomással az alpbűncselekmény elkövetéséről. Ha LOSONCZY István mulasztásos bűnsegély részesi alakzat vonatkozásában kifejtett érvelését a *kölcsönös* szubjektív kapcsolat hiányára alapozza, azaz a problémát elsősorban abban látja, hogy a tettes nem kell, hogy tudjon a részes magatartásáról (mulasztásáról), akkor a *maius ad minus* még inkább aggályos az az alapállapot, ha nem csupán a tettesnek (*esetünkben az alpbűncselekmény tettesének*), hanem (az analógia szempontjából) a részesnek (*esetünkben a speciális felelősségi alakzat címzettjének*) sem kell (sőt nem szabad) tudnia az alpbűncselekmény elkövetéséről, azaz a szubjektív viszonyulás – mint azt a rendszerbeli hely megállapítása során láthattuk – teljesen hiányzik. LOSONCZY tehát már „a valamilyen” szubjektív kapcsolaton alapuló mulasztásos bűnsegély konstrukcióját is aggályosnak tartja. A mulasztásos bűnsegély létjogosultságával kapcsolatos dilemmája – a *maius ad minus* – olyan lényeglátó és oly mértékben azonosul a jelen dolgozat tárgyát képező speciális vezetői felelősségi alakzat létjogosultságának kérdésével, hogy indokolt azt szó szerint idézni:

„Kérdés, vajon nem szól-e több elvi és gyakorlati, úgyszintén kriminálpolitikai szempont az ilyen segítség nyújtójának önálló értékelése, mint bűnsegédde minősítése mellett? Hiszen ő teljesen önállóan fejt ki tevékenységét, s az csupán objektíve, tárgyi okviszony alakjában függ össze a tettes bűncselekményével. Ha pedig tevékenysége nem lehet önálló büntetőjogi értékelés tárgya, nem helyesebb-e a tettes tudtán kívül segítséget nyújtó személyt az „in dubio mitius” és a „nullum crimen” elve alapján büntetlenül hagyni,

⁸⁰² Lásd részletesen: III.5. Fejezet

⁸⁰³ Lásd részletesen: II.3.1. Fejezet

különösen arra figyelemmel, hogy csak objektív összefüggés áll fenn a tettes és a részes között, a kölcsönös pszichikai összefüggésben megnyilvánuló közös bűnössége a tettesnek és a részesnek azonban hiányzik, s a bűnösség nélkülözhetetlen szubjektív büntethetőségi feltétel.⁷⁸⁰⁴

Látható, hogy LOSONCZY álláspontját értékelhetjük a speciális vezetői felelősségi deliktum mint sui generis bűncselekmény létjogosultsága *melletti* érvként abban az esetben, ha a mulasztásos bűnsegély megállapíthatósága szempontjából szükséges szubjektív tényállási elem, illetve annak részbeni hiánya oldaláról szemléljük a kérdést, másrészt viszont érvelése értékelhető *kontra* oldalon – és álláspontom szerint e helyen az erősebb – tekintettel arra, hogy annak a személynek, akinek magatartása szubjektíve nem kapcsolódik a más személy magatartásához, annak *büntetlenül hagyása indokolt*. Az itt vázolt érvelés, az objektív büntethetőségi feltétel bűnösségen alapuló felelősség elvét sértő volta vonatkozásában álláspontom szerint nem elégséges, hiszen – mint ahogyan azt az objektív büntethetőségi feltételről szóló fejezetben részletesen kifejtettem – e feltétel nem ab ovo sérti a bűnösségen alapuló felelősség elvét,⁸⁰⁵ azt a sérelem vizsgálata alapjául szolgáló indíciumnak tekintem, ám e kérdésben kizárólag más tényállási elemekkel együttértelmezve foglалható állás. Éppen ezért a speciális vezetői felelősségi alakzat jogi tárgyának, valamint törvényi tényállásának elemzése során felvetett valamennyi kutatási kérdés, valamint részhipotézis a bűnösségen alapuló felelősség elv sérelme kérdésében való állásfoglalás irányába mutat. Az speciális vezetői felelősségi deliktum objektív tényállási elemei körében, a deliktumok által védett jogi tárgy, illetve azok által hordozott materiális jogellenességi tartalom tükrében lefolytatott vizsgálat alapján nyert eredmények együttértelmezésével válik tehát a felelősség-expanzió az alapelvi-dogmatikai környezet tükrében *értékítéletté*.

A speciális vezetői felelősségi deliktumok mögött meghúzódó társadalomvédelmi indokok, a büntetendőség materiális jogellenességének vizsgálata alapján megállapítható, hogy a deliktumok elkövetési magatartása egy olyan kötelezettség elmulasztása, amely *önmagában* igazgatási, szervezeti, legfeljebb magánjogi jogkövetkezmenyt vonhat maga után, *önmagában* sem a jogalkotónak, sem pedig a társadalomnak a büntetőjogi normaalkotási relevanciával bíró rosszallását nem éri el.⁸⁰⁶ Az a tény, hogy egy büntetőjogilag elkövetési magatartásként deklarált emberi magatartás nem éri el a társadalom kriminalizációs ingerküszöbét, *önmagában* nem jelenti azt azonban, hogy a büntetendőség társadalmilag igazolhatatlan. Abban az esetben ugyanis, ha az egyébként szociáletikailag „elnézett” magatartás kifejtése olyan eredményt manifesztál, amely már objektíve is kiváltja a társadalom rosszallását, objektíve társadalomra veszélyes sérelmet vagy veszélyhelyzetet idéz elő, úgy az a büntetendőséget igazolja. A speciális vezetői felelősségi deliktumok eredményének vizsgálata azzal a megállapítással zárult, hogy e bűncselekmények immateriálisak, azaz tényállásszerű eredménnyel nem rendelkeznek.⁸⁰⁷ Az eredmény hiányának az elkövetési magatartás imént ismertetett büntetőjogi jogellenességet el nem érő voltával való együttértelmezése arra az eredményre vezet, hogy *a deliktum törvényi tényállásának nincsen olyan eleme, amely a büntetőjogi beavatkozást indokolttá teszi*.

⁸⁰⁴ LOSONCZY 1966, 277. p.

⁸⁰⁵ Lásd: III.5.2. Fejezet

⁸⁰⁶ Lásd: III.1.2. Fejezet

⁸⁰⁷ Lásd: III.4.2. Fejezet

Az objektív büntethetőségi feltétel a deliktum tárgyi oldalához tartozó, ám tényállási elemnek nem minősülő ismérv, amely feltétel büntetőnormában való definiálása akkor felel meg a bűnösségen alapuló felelősség elvének, ha a büntetőjogi felelősséget korlátozza, azaz olyan törvényi tényálláshoz kapcsolódik, amely eleve, e feltétel nélkül materiális jogellenességi tartalmat hordoz magában. A deliktum társadalomvédelmi alapjára, az elkövetési magatartás materiális jogellenességi tartalmára, a bűncselekmény eredményére, valamint az objektív büntethetőségi feltételre lefolytatott vizsgálat eredménye azt igazolja azonban, hogy a büntetőjogi beavatkozás szükségességét el nem érő törvényi tényálláshoz kapcsolódó objektív büntethetőségi feltétel nem összeegyeztethető a bűnösségen alapuló felelősség elvével. A tényállási elemekre lefolytatott vizsgálati eredmények együtttérlemzése alapján megállapítható, hogy: *a speciális vezetői felelősségi deliktumok sértik a bűnösségen alapuló felelősség elvét.*

Azok a sarokpontok tehát, amelyek miatt a gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjét büntetni rendelő speciális felelősségi deliktumokat a dogmatikai határokat szétfeszítő, a bűnösségen alapuló felelősség elvét sértő felelősség-expanzió jelensége alá illeszkedőnek tartom, a következőképpen foglalhatók össze: olyan *absztrakt veszélyeztető* bűncselekményekről van szó, amelyek elkövetési magatartása *szociáletikailag színtelen*, és a büntetőjogi felelősség megállapításához az elkövető *nem bírhat tudomással a más által elkövetett* azon alapszándék megvalósításáról, amelynek a *megakadályozására* egyébként ő *köteles*.

V.1.3. Javaslatok az alapelsérelem kiküszöbölésére

Az alapelsérelem megállapítását követően vizsgálandó, vajon azok kiküszöbölhetők jogértelmezés útján, avagy jogalkotói beavatkozás szükséges.

V.1.3.1. Az alapelsérelem megszüntetése interpretáció útján

A fennmaradó, eddig értelmezés útján ki nem küszöbölt alapelsérelemek tekintetében álláspontom szerint két esetben vizsgálandó a sérelemelimináló interpretáció lehetősége. Amennyiben az absztrakt veszélyeztető deliktumot konkrét veszélyeztetőként értelmeznénk, úgy az a bűnösségi elv sérelmét megszüntetné. Tekintettel azonban arra, hogy a hatályos magyar büntetőjog-rendszerben konkrét veszélyeztetőnek egy deliktum akkor tekinthető, ha a tényállásban *expressis verbis* kifejezésre juttatott veszélyről van szó, úgy e tekintetben egy ilyen interpretáció az értelmezés fogalmi kereteit vitathatatlanul meghaladná.

A bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelme a meg nem engedett objektív büntethetőségi feltételre alapított bűnösségben ölt voltaképpen testet. Vizsgálandó, hogy lehet-e olyan értelmezési eredményre jutni, amely szerint az objektív büntethetőségi feltételt bűnösségi vizsgálat tárgyának kell tekinteni. A kérdést in abstracto a következőképpen lehet feltenni: vajon alkalmas a kodifikált bűnösség mint a büntetőjog-dogmatika védőbástyája a bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelme kiküszöbölésére? Álláspontom szerint, ha a szándékosság, illetve a tudatos gondatlanság fogalmában megjelenő *következmények előrelátásának követelményét* a speciális vezetői felelősségi deliktum vonatkozásában értelmezzük, akkor alkotmánykonform értelmezés vezethet arra az eredményre, hogy az absztrakt veszély, valamint az objektív büntethetőségi feltétel bekövetkezése lehetőségének tekintetében *előrelátás* meglétét vizsgáljunk a tettesnél, annak hiánya pedig a kizárja a

bűnösséget. Kérdéses azonban, hogy a bűnösségi vizsgálat ily módon történő „tényállásba csempészése” nem mutat-e túl az alkotmánykonform értelmezés keretein.⁸⁰⁸

V.1.3.2. De lege ferenda javaslatok

Jogalkotói lépés három módon küszöbölhetné ki a bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelmét: teljes, illetve részleges dekriminalizáció útján, valamint jogalkotó modifikáció útján.

A speciális vezetői felelősségi deliktumok teljes dekriminalizálása vitathatatlanul megszüntetné a tényállásokkal kapcsolatos dogmatikai és alapelvsérelmi problémákat. A norma törlése a jogrendszerből orvoslásra alkalmas, nem szolgálja ugyanakkor mindazon kriminálpolitikai célkitűzést, ami okot szolgáltatott arra, hogy a jogalkotó a nemzetközi jogi kötelezettségeknek fejet hajtva azokat a jogrendszerbe implementálja. Álláspontom szerint tehát a teljes dekriminalizáció nem lenne kompromisszumos megoldás, azt mintegy ultima ratioként érdemes fenntartani. Adott lehet a részleges dekriminalizáció mint megoldás, amely alatt azt értem, hogy az alapelvi-dogmatikai eszközrendszerrel és védbástyával körülölelt büntetőjog kiveti magából a normát, ám mintegy változatlanul befogadja azt egy olyan jogág, amelynek szabályrendszerébe illeszkedik. Ily módon szóba jöhet a deliktumok leszállítása az objektív felelősséget ismerő és elismerő közigazgatási jog területére. E megoldás formálisan helyesnek tűnik ugyan, materiálisan aligha lehet azonban az. A „közigazgatási büntetőjog” éppúgy represszív szankciókat alkalmazó jogág, mint ahogyan a büntetőjog, valamint a szabálysértési jog. A büntetőjogi felelősségi formának a közigazgatási jog szintjére történő leszállítása formálisan jelentene csupán leszállítást, ugyanis a vagyoni jellegű közigazgatási jogi szankciók a szervezet vezetőjére nézve akár nagyobb hátrányt is jelenthetnek, mint az esetleges büntetőjogi felelősség megállapítása. Emellett a közigazgatási jog területére való átültetés ellen szól az az érv is, hogy e jogág büntetőjoggal hasonlóságok mutató represszív aspektusa közel sincsen olyan mértékben garanciális alapelvekkel bebiztosítva, mint ahogyan a büntetőjog. Materiális értelemben tehát egy bűnösségi elvet sértő deliktum garanciamentes alkalmazására nyitna lehetőséget olyan jogág keretei között, amely mögött a bűnösségi elv nem áll ott szilárd bástyaként. Összefoglalva tehát, a rendelkezésre álló dekriminalizációs lehetőségek vagy kriminálpolitikai, vagy alapelvvédelmi szempontból szenvednek csorbát. Indokolt ezért megvizsgálni, hogy adottak-e olyan lehetőségek, amelyek jogalkotói modifikáció útján oldják fel a megállapított sérelmeket. E tekintetben két lehetőséget látok járható útnak.

Az egyik, dogmatikailag helytálló modifikáció szerint a tényállás konkrét veszélyeztető deliktumként, azaz veszélyeztető eredmény-bűncselekményként kerülne megfogalmazásra, így a sérelem bekövetkezése veszélyének előrelátása, illetve annak bűnösségi vizsgálatának követelménye a bűnösségi elv sérelmét kiküszöböli. Ezáltal a tényálláshoz járuló objektív büntethetőségi feltétel bűnösségi elvet sértő jellege is negligálva lenne, tekintettel arra, hogy az etikailag színtelen elkövetési magatartáson kívül tényállásszerű eredmény immáron a büntetőjogi szankcionálást érdemlőség körébe illeszteni az objektív büntethetőségi feltétel nélkül is a deliktumot. Így materiális értelemben is büntetőjogi felelősséget korlátozó objektív büntethetőségi feltételről beszélhetnénk.

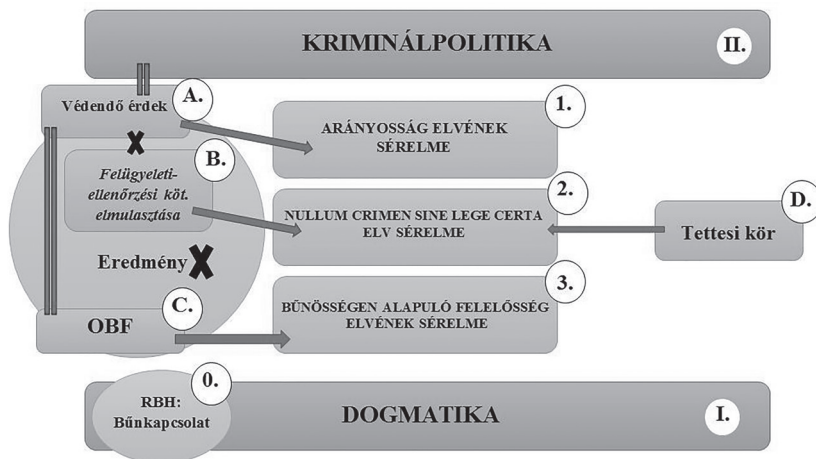
A bűnösségen alapuló felelősség elvének sérelme elimináható úgy is, ha a jogalkotó a tényállást *valódi sui generis mulasztásos bűnsegélyként* fogalmazza meg. Azaz a szerve-

⁸⁰⁸ Lásd részletesen: III.7.1. Fejezet

zet vezetőjének mulasztása csak akkor lenne büntetendő, ha a más által elkövetett alapcselekményről *legalább* tudna. E megoldásra szolgálhat példaként a vizsgált deliktumok rendszerbeli elhelyezkedéséről szóló fejezetben elemzett háborús és emberiség elleni bűncselekményekhez kapcsolódó vezetői felelősségi deliktumok. A más által elkövetett bűncselekményről való tudat megkövetelése hatályos bűnösségi alakzatok tükrében történő értelmezése némiképp árnyalja ugyan a tisztán mulasztásos bűnsegélyként való definiálás lehetőségét, ám a *tudat* az deklaráltan szubjektív kapcsolatot jelent. E szubjektív kapcsolat mikénti megkövetelése pedig aggálytalanul értelmezhető a bűnösségen alapuló felelősség elvével összhangban, hatályos dogmatikai keretrendszerben. Ezt a de lege ferenda javaslatot nem rontja le az a tény sem, hogy a sui generis mulasztásos bűnsegély és a bármely deliktumhoz járuló mulasztásos bűnsegély mint létező dogmatikai konstrukciók *összemosódnak*. A dogmatikai duplum, illetve a felelősségi alakzatok redundanciája álláspontom szerint nem lehet addig valós vád, ameddig a jogalkotó nem teremti meg a mulasztás büntetendőségének, valamint a speciális jogi kötelezettségek létjogosultságának normatív alapját. Tekintettel ugyanis arra, hogy amíg sem a nyitott törvényi tényállások mulasztásos változatának, sem pedig a mulasztásos bűnsegély estén kifejtett magatartásnak a büntetőjogi szankcionálására nincsen normatív alap, úgy a jogalkotó voltaképpen akkor jár el a nullum crimen elv scripta részkövetelményének megfelelően, amíg az általános részi normatív környezet hiányát különös részi sui generis mulasztásos bűnsegélyként definiálható deliktummal pótolja.

V.2. A tézisek összefoglalása

A dolgozat elején ismertetett főkérdéseket, a téziseket, valamint az azokat alátámasztó résztéziseket céloim ún. *tézis-mátrixban* rendszerbe foglalni:

(Molnár Erzsébet, 2020)

- (1) Sérül az arányosság elve azáltal, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok vonatkozásában nem definiálható olyan védendő érdek, amely büntetőjogi beavatkozást indokolna. (1A)

- (2) A speciális vezetői felelősségi deliktumok elkövetési magatartásának, valamint a tettesi kör egyes fogalmi elemeinek meghatározása részben sérti a nullum crimen sine lege certa elvet. (2B; 2D)
- (3) A speciális vezetői felelősségi deliktumok sértik a bűnösségen alapuló felelősség elvét, mert
 - A) a definiálható védendő érdek nem az elkövetési magatartásban manifesztálódik, hiszen
 - B) a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek mint elkövetési magatartásnak nincsen büntetőjogi fellépést indokoló materiális jogellenességi tartalma, ezért
 - C) tényállásszerű eredmény hiányában a materiális jogellenességi tartalmat kizárólag az objektív büntethetőségi feltétel hordozza.

V.3. Záró gondolatok

A társadalmi-gazdasági környezet dinamikus változása szükségképpen magában hordozza a társadalmi jelenségekre való jogi, így büntetőjogi reakciók fejlődését, változását, dinamizmusát is. Ez az oka annak, hogy a felelősség-expanziót mint napjainkra jellemző normatív jelenséget nem tekintem ab ovo negatívnak, azt absztrakt, tényleíró fogalomként, neutrálisan kezelem, az kizárólag in concreto, az egyes expanzív jelenségek konkrét vizsgálata során válhat értékítéletté. A vállalkozásokon, gazdálkodó szervezeteken belül potenciálisan zajló kriminális jelenségek büntetőjogi kezelése nehéz, hiszen a szervezet javára, annak érdekében elkövetett bűncselekmények leleplezéséhez, feltárásához nem fűződik szervezeti érdek, így a szervezeti környezet különösen alkalmas korrupciós, valamint gazdasági bűncselekmények leleplezésére. A jogrendszer mintegy szimbolikus jelleggel, a büntetőjogi represszióval való fenyegetés eszközével kíván reagálni e jelenségre, azzal a céllal, hogy a büntetőjogi szankcióval való fenyegetés mint negatív motívum elrettentse az elkövetőt a normasértéstől, a speciális vezetői felelősségi deliktumra fókuszálva pedig ösztönzi a veszélyforrásért – immáron objektív – büntetőjogi felelősséget viselő személyt kötelezettségei teljesítésére. A felelősségi alakzat, a más által elkövetett bűncselekmény kapcsán keletkező sui generis bűnkapcsolati alakzat megvalósulásáért való felelősség megjelenése a jogrendszerben álláspontom szerint nem tekinthető *negatív jogfejlődésnek*. Az a tény, hogy a felelősségi alakzat problémamentesen beilleszthető a magyar dogmatikai rendszerbe, álláspontom szerint azt jelenti, hogy annak megjelenését nem tekinthetjük *eleve* a dogmatikai rendszert sértő felelősség-expanzióknak. Az egyes tényállási elemek, a tényállásokhoz tartozó egyéb ismérvek részletes elemzését követően arra a megállapításra jutottam azonban, hogy a rendszerbe illeszkedő felelősségi forma alapelvi-dogmatikai sérelmet ejt a jogrendszeren. E sérelmek álláspontom szerint jogalkotói lépéssel orvosolhatók azonban.

A mű konzekvenciájaként megállapított eredmények, tézisek nem fedik le az értekezésben lefolytatott dogmatikai elemzés teljes matériáját. Ennek oka az, hogy minden egyes tényállási elem, tényállási ismérv vizsgálata elengedhetetlen volt, ám azok közül végső soron nem mindegyik bírt *közvetlen relevanciával* a tézisek felállítása vonatkozásában. Ily módon az objektív büntethetőségi feltétel bűnösségen alapuló felelősség elvét sértő voltának megállapítását követően a tézishez voltaképpen nem tesz hozzá semmi újat annak tárgyalása, miképpen definiálható az objektív alapú kapcsolat a speciális vezetői felelősségi alakzat, valamint az alapbűncselekmény között. Álláspontom szerint azonban fontos eredmény annak megállapítása, hogy objektív alapon nyugvó körülmények közötti

okozati kapcsolat definiálására alkalmas eszköz az objektív beszámítás tana, illetve az abból kifejlődő kockázatfokozási teória. Különösen fontossá válik e megállapítás abban az esetben, ha a speciális vezetői felelősségi deliktumok bűnösségen alapuló felelősség elvét sértő volta konkrét veszélyeztető bűncselekményként való definiálással – jogalkotói lépés útján – megszűnik, hiszen immáron büntetőjogi felelősséget korlátozó objektív büntethetőségi feltétel és az alapbűncselekmény közötti kapcsolat definiálására ugyancsak az objektív beszámítás tana lesz az alkalmas eszköz. Épp ilyen fontos kérdésnek tartom a mulasztás normatív alapját képező más jogági normák, azaz az ún. speciális jogi kötelezettség problematikájának vizsgálatát, amely probléma részletesebb kifejtése azonban önálló monográfiára is alkalmas anyagot szolgáltatna.

A speciális vezetői felelősségi deliktum léte kriminálpolitikai igazolhatóságának sui generis vizsgálata akkor is releváns lenne, ha alapelvi, illetve dogmatikai szempontból nem állapíthatunk volna meg sérelmet. A bűncselekmény megállapítása hiányának okait feltárni célzó retrospektív joggyakorlat-analízis igazolta azt a feltevést, hogy a gyakorlati relevancia hiánya egyrészt a tényállásban rejlő dogmatika, illetve processzuális problémákra vezethető vissza, másrészt viszont de facto alkalmasak a tettesi-részesi alakzatok is a szervezeten belüli különböző elkövetői magatartások szankcionálására. Ezen ontológiai megállapítás arra enged következtetni, hogy megkérdőjelezhető a felelősségi alakzat kriminálpolitikai létjogosultsága akkor, ha célzott igények kielégítésére nem alkalmas, avagy azokhoz nem szükséges. Mindezek alapján egyetértek GYÖRGYINEK az absztrakt veszélyeztető deliktumok vonatkozásában tett megállapításával, miszerint *„figyelembe kell venni, hogy olyan absztrakt veszélyeztető tényállások létrehozása, amelynek gyakorlati relevanciája nincs, annak gyakorlati érvényesíthetősége nem garantált, voltaképpen elveszíti azt az előnyt, egyúttal de facto nem szolgálja azt a célt, amely a kriminalizáció indokául szolgált.”*⁸⁰⁹

⁸⁰⁹ GYÖRGYI 1987, 124. p.

IRODALOMJEGYZÉK

- ACHENBACH 2012a = ACHENBACH, Hans: *Sanktionen gegen Unternehmen*, in: Achenbach, Hans – Ransiek, Andreas: *Handbuch Wirtschaftsstrafrecht*. 3., neu bearbeitet und erweiterte Auflage. C. F. Müller. München, 2012. 6-21.
- ACHENBACH 2012b = ACHENBACH, Hans: *Sanktionierung und Zurechnung unternehmensbezogenen Handels im Überblick*, in: Achenbach, Hans – Ransiek, Andreas: *Handbuch Wirtschaftsstrafrecht*. 3., neu bearbeitet und erweiterte Auflage. C. F. Müller. München, 2012. 3-5.
- ACHENBACH 2012c = ACHENBACH, Hans: *Zurechnung unternehmensbezogenen Handels*, in: Achenbach, Hans – Ransiek, Andreas: *Handbuch Wirtschaftsstrafrecht*. 3., neu bearbeitet und erweiterte Auflage. C. F. Müller. München, 2012. 22-44.
- ADAM 2003 = ADAM, Dirk H. V.: *Die Begrenzung der Aufsichtspflichten in der Vorschrift des § 130 OWiG*. *wistra* 8/2003. 285-292.
- ÁDÁM 1959 = ÁDÁM György: *A tévedés értékelése a büntetőjogban*. *Rendőrségi Szemle* 1959/4. 271-275.
- ALEXANDER 2005 = ALEXANDER, Thorsten: *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit für die Wahrung der Verkehrssicherungspflichten in Unternehmen. Studien zum Wirtschaftsstrafrecht*. Centaurus Verlag & Media UG. Herbolzheim, 2005.
- ANGYAL 1941 = ANGYAL Pál: *A hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények. Árd-rágító visszaélések. A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések*. Széchenyi Irodalmi és Művészeti Rt. kiadása. Budapest, 1941.
- ANGYAL 1942 = ANGYAL Pál: *A joghézag problematikája a büntetőjogban*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1942.
- ASHWORTH–HORDER 2013 = ASHWORTH, Andrew – HORDER, Jeremy: *Principles of Criminal Law*. Seventh Edition. Oxford University Press. Oxford, 2013.
- BALÁS 1924 = BALÁS P. Elemér: *A tisztességtelen verseny büntetőjoga. 1923: V. tc. 16-29. §.* Budapest, 1924.
- BALÁS–KUNCZ 1924 = BALÁS P. Elemér – KUNCZ Ödön: *A tisztességtelen verseny. Az 1923: V. törvénycikk magyarázata, kiegészítve a törvényt végrehajtó rendeletekkel..* Politzer Zsigmond és fia kiadása. Budapest, 1924.
- BARNA 1955 = BARNA Péter: *A feljelentés elmulasztása*. *Jogtudományi Közlöny*. 1955/12. 758-766.
- BARNA 1956 = BARNA Péter: *Kodifikációs problémák a tervgazdaság büntetőjogi védelme körében*. *Jogtudományi Közlöny* 1956/8. 461-470.
- BAUER 1992 = BAUER, Wolfram: *Mehrere Bußen bei Beteiligung mehrerer Organmitglieder?* *wistra*, 1992. 47-51.

- BECKEMPER 2018 = BECKEMPER, Katharina: *Die Funktion der objektiven Bedingung der Strafbarkeit. Einschränkung auf strafbedürftige Fälle oder Verstoß gegen das Schuldprinzip?* ZIS 2018/10. 394-402.
- BÉKÉS 1974 = BÉKÉS Imre: *Gondatlanság a büntetőjogban*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1974.
- BEMMANN 1957 = BEMMANN, Günter: *Zur Frage der objektiven Bedingungen der Strafbarkeit*. Verlag Otto Schwartz & CO. Göttingen, 1957.
- BOAS–BISCHOFF–REID 2007 = BOAS, Gideon – BISCHOFF, James L. – REID, Natalie L.: *Forms of Responsibility in International Criminal Law. International Criminal Law Practitioner Library Series. Volume I*. Cambridge University Press. Cambridge, 2007.
- BOCK 2009 = BOCK, Dennis: *Strafrechtliche Aspekte der Compliance-Diskussion, § 130 OWiG als zentrale Norm der Criminal Compliance*. ZIS 2/2009. 68-81.
- BOCK 2010 = BOCK, Dennis: *Strafrechtlich gebotene Unternehmensaufsicht (Criminal Compliance) als Absenkung des Schadenserwartungswert aus unternehmensbezogenen Straftaten. Zum Grundproblem der Bestimmung der Compliance-Schuld*. HRRS 7/2010. 316-329.
- BOCK 2011 = BOCK, Dennis: *Criminal Compliance*. Nomos. Baden-Baden, 2011.
- BOCK 2012 = BOCK, Dennis: *Stand der strafrechtswissenschaftlichen Compliance-Diskussion in Deutschland*, in: Rotsch, Thomas (Hrsg.): *Wissenschaftliche und praktische Aspekte der nationalen und internationalen Compliance-Diskussion*. Nomos. Baden-Baden, 2012. 63.
- BODNÁR 1979 = BODNÁR M. László: *Nemzetközi büntetőjogi konferencia Szegeden*. Jogtudományi Közlöny 1979/8. 529-535.
- BOSCH 2002 = BOSCH, Nikolaus: *Organisationsverschulden in Unternehmen*. Nomos Verlag. Baden-Baden. 2002.
- BURGSTALLER 1998 = BURGSTALLER, Manfred: *Okozati összefüggés és objektív beszámítás*. Magyar Jog. 1998/5. 316-320.
- BÜLTE 2012 = BÜLTE, Jens: *Die Beschränkung der strafrechtlichen Geschäftsherrenhaftung auf die Verhinderung betriebsbezogene Straftaten*. Zugleich eine Besprechung von BGH, Urt. v. 20. 10. 2011-4 StR 71/11. NZWiSt 5/2012. 176-184.
- DEHNE-NIEMANN 2012 = DEHNE-NIEMANN, Jan: *Sorgfaltswidrigkeit und Risikoerhöhung. Zur normtheoretischen Reformulierung der Risikoerhöhungstheorie*. GA 2012. 89-107.
- DELMAS-MARTY 2010 = DELMAS-MARTY, Mireille: *Corpus Iuris der strafrechtlichen Regelungen zum Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Union mit einer Einführung zur deutschen Übersetzung von Ulrich Sieber*. Ulrich Sieber (Hrsg.). Ius Criminale. Schriftenreihe zum Europäischen Strafrecht. Band 7. Carl Heymanns Verlag. Köln. 2010.

- DELMAS-MARTY–VERVAELE 2001 = DELMAS-MARTY, Mireille – VERVAELE, John: *The implementation of the Corpus Juris in the Member States. Penal Provisions for the Protection of European Finances.* Intersentia Publishers. 2001.
- EIDAM 2015 = EIDAM, Lutz: *Der Organisationsgedanke im Strafrecht.* Mohr Siebeck. Tübingen, 2015.
- EÖRSI 1996 = EÖRSI Gyula: *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve.* Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966.
- ERDŐSY 1987 = ERDŐSY Emil: *Vizsgálódások a mulasztási bűncselekmények körében.* Jogtudományi Közlöny 1987/4. 184-189.
- FANTOLY 2008 = FANTOLY, Zsanett: *A jogi személyek büntetőjogi felelőssége.* HVG-ORAC. Budapest, 2008.
- FARKAS 2001 = FARKAS Ákos: *Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban.* Osiris Kiadó. Budapest, 2001.
- FARKAS 2011 = FARKAS Csaba: *A gazdasági társaság szervezete,* in: Papp Tekla (szerk.): *Társasági jog.* Lectum Kiadó. Szeged, 2011. 146-206.
- FINKEY 1899 = FINKEY Ferenc: *A szándék fogalma és ismérvei a büntetőjogban. Különös tekintettel „a szándék hiánya miatt” történő felmentésekre.* A Pesti Lloyd-társulat Könyvnyomdája. Budapest, 1899.
- FINKEY 1905 = FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve.* Második kiadás. Politz-er-féle Könyvkiadó. Budapest, 1905.
- FINKEY 1909 = FINKEY Ferenc: *A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve. Széköfoglaló értekezés.* Magyar Tudományos Akadémia. Budapest. 1909.
- FUGLINSZKY 2015 = FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog.* HVGOrac. Budapest, 2015.
- GARDOCKI 2005 = GARDOCKI, Lech: *Kriminalisierung – zwischen Theorie und Praxis,* in: Jörg Arnold et. al. (szerk.): *Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser zum 70. Geburtstag.* Verlag C. H. Beck. München, 2005. 1335-1341.
- GÁL A. 2019 = GÁL Andor: *A jogos védelem teleologikus megközelítésben.* Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2019.
- GÁL I. 2014 = GÁL István: *A korrupciós bűncselekmények. Btk. XXVII. Fejezet,* in: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): *Magyar büntetőjog.* Osiris Kiadó. Budapest, 2014.
- GÁL I. 2016 = GÁL István: *A korrupciós bűncselekmények. Btk. XXVII. Fejezet,* in: Pólt Péter (szerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja.* OPTEN Informatikai Kft. Budapest, 2016.
- GEISLER 1998 = GEISLER, Claudius: *Zur Vereinbarkeit objektiver Bedingungen der Strafbarkeit mit dem Schuldprinzip: zugleich ein Beitrag zum Freiheitsbegriff des modernen Schuldstrafrechts.* Duncker & Humblot GmbH. Berlin, 1998.

- GEISMAR 2012 = GEISMAR, Anne-Gwendolin: *Der Tatbestand der Aufsichtspflichtverletzung bei der Ahndung von Wirtschaftsdelikten. Eine Untersuchung zu § 130 OWiG unter Berücksichtigung des Kartellordnungswidrigkeitenrechts*. Nomos Universitätschriften. Baden-Baden, 2012.
- GELLÉR 2002 = GELLÉR, Balázs: *A nemzetközi jog hatása a büntetőjogi felelősségre*, in: Bárd, Károly – Gellér, Balázs – Ligeti, Katalin – Margitán Éva – Wiener, A. Imre: *Büntetőjog Általános Rész*. KJK-Kerszöv. Budapest, 2002.
- GELLÉR 2016 = GELLÉR, Balázs: *Az emberiség elleni bűncselekmények. Btk. XIII. Fejezet*, in: Polt Péter (szerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja*. Opten. Budapest, 2016.
- GÖHLER 1977 = GÖHLER, Erich: *Zur strafrechtliche Verantwortlichkeit des Betriebsinhabers für die in seinem Betrieben begangenen Zuwiderhandlungen*, in: Jeschek, Hans-Heinrich – Lüttger, Hans (Hrsg.) *Festschrift für Eduard Dreher zum 70. Geburtstag*, Berlin/New York 1977.
- GÖHLER 1989 = GÖHLER, Erich: *Ordnungswidrigkeitengesetz*. 9. Auflage. Verlag C. H. Beck. 1989.
- GÖRGÉNYI 2013 = GÖRGÉNYI, Ilona: *A korrupciós bűncselekmények. Btk. XXVII. Fejezet*, in: Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: *Magyar büntetőjog. Különös rész*. Complex. Budapest, 2013.
- GROPP 2015 = GROPP, Walter: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 4. Auflage. Springer-Lehrbuch. Berlin, 2015.
- GROPP 2016 = GROPP, Walter: *Unternehmen „Klinikum“: Zur strafrechtliche Verantwortlichkeit für Schäden bei chronischer Unterbesetzung*, in: Gropp, Walter – Hecker, Bernd – Kreuzer, Arthur – Rigelmann, Christoph – Witteck, Lars – Wolfslast, Gabriele (Hrsg.): *Strafrecht als ultima ratio*. Gießener Gedächtnisschrift für Günter Heine. Mohr Siebeck. Tübingen, 2016.
- GÖSSEL 1985 = GÖSSEL, Karl Heinz: *Das Rechtsgut als ungeschriebenes strafbarkeitseinschränkendes Tatbestandsmerkmal*, in: Herzberg, D. Rolf (Hrsg.): *Festschrift für Dietrich Oehler zum 70. Geburtstag*. Heymanns. Carl, 1985. 97-109.
- GULA 2002 = GULA József: *Jogalkotási és jogalkalmazási problémák a gazdasági bűncselekmények körében, különös tekintettel a kerettényállásokra*, in: Lévay Miklós (szerk.): *Bűnügyi Tudományi Közlemények 3. Tanulmányok Horváth Tibor professzor emeritus 75. születésnapjára*. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2002. 41-53.
- GULA 2013 = GULA József: *A költségvetést károsító bűncselekmények. Btk. XXXIX. Fejezet*, in: Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: *Magyar büntetőjog. Különös rész*. Complex. Budapest, 2013.
- GYÖRGYI 1966 = GYÖRGYI Kálmán: *Az objektív büntethetőségi feltételek problémája*. Acta Facultatis Politico-Juridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominata. Tomus VIII. Tankönyvkiadó. Budapest, 1966. 173-193.

- GYÖRGYI 1987 = GYÖRGYI Kálmán: *Die Vorverlagerung des Strafrechtsschutzes durch Gefährdungs- und Unternehmensdelikte im ungarischen Strafrecht*, in: Hans-Heinrich Jescheck (szerk.): *Die Vorverlagerung des Strafrechtsschutzes durch Gefährdungs- und Unternehmensdelikte. Referate und Diskussionsbericht der Arbeitssitzung der Fachgruppe für Strafrechtsvergleichung anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung am 20. September 1985 in Göttingen*. Walter de Gruyter, Berlin, 1987.
- HARRO 1980 = HARRO, Otto: *Risikoerhöhungsprinzip statt Kausalitätsgrundsatz als Zurechnungskriterium bei Erfolgsdelikten*. Neue Juristische Wochenschrift. 9/1980. 417-424.
- HASS 1973 = HASS, Gerhard: *Wie entstehen Rechtsbegriffe? Dargestellt am Beispiel der objektiven Strafbarkeitsbedingung*. Goldmann, München, 1973.
- HASSEMER 2003 = HASSEMER, Winfried: *Darf es Straftaten geben, die ein strafrechtliches Rechtsgut nicht in Mitleidenschaft ziehen?* in: Hefendehl/Hirsch/Wohlens (Hrsg.): *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatische Glasperlenspiel?* Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2003.
- HAVASI 2013 = HAVASI Attila: *Hatodik könyv. Kötelmi jog. Negyedik rész. Felelősség szerződésen kívül okozott kárért*, in: Wellmann György (szerk.): *Polgári jog. Kötelmi jog. Az új Ptk. magyarázata VI/VI*. HVG Orac, Budapest, 2013. 473.
- HEFENDEHL 2010 = HEFENDEHL, Roland: *Über die Pönalisierung des Neutralen, zur Sicherheit*, in: Hefendehl, Roland (szerk.): *Grenzenlose Vorverlagerung des Strafrechts*. Berliner Wissenschaftsverlag, Berlin, 2010. 89-105.
- HELLER 1931 = HELLER Erik: *A magyar büntetőjog tankönyve. Bevezetés és általános rész. I. Félkötet*. Kiadja a Szent István Társulat R-T. Szegedi Fiókja. Szeged, 1931.
- HELLMANN 2013 = HELLMANN, Uwe: *Unternehmensstrafrecht*, in: Hellmann, Uwe – Beckemper, Katharina: *Wirtschaftsstrafrecht*. 4., neu bearbeitet Auflage. Kohlhammer, Stuttgart, 2013.
- HILGERS 2000 = HILGERS, Benno Maria: *Verantwortlichkeit von Führungskräften für Handlungen ihrer Mitarbeiter. Vergleichende Untersuchung zum französischen und deutschen Strafrecht*. Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht. Freiburg, 2000.
- HOLLÁN 2014 = HOLLÁN Miklós: *Korrupciós bűncselekmények az új büntető kódexben*. HVGOrac, Budapest, 2014.
- HOLLÁN 2018a = HOLLÁN Miklós: *A kerettényállásokkal kapcsolatos hazai joggyakorlat elemzése, a keretkitöltő jogszabályok jogértelmezési funkciója*. Pro Publico Bono 2018/1. 34-67.
- HOLLÁN 2018b = HOLLÁN Miklós: *Kerettényállások az Alkotmánybíróság gyakorlatában*. Acta Humana 2018/2. 19-60.
- HOLLÁN 2019 = HOLLÁN Miklós: *A kerettényállásokkal kapcsolatos tévedés*. Jog, állam politika 2019/1. 49-78.

- HORVÁTH 1967 = HORVÁTH Anna: *A hivatásbeli (foglalkozásbeli) kötelességnek hanyagságból történő megszegéséért való büntetőjogi felelősség*. Jogtudományi Közlöny. 9/1967.
- HÖRSTER 2009 = HÖRSTER, Matthias: *Die strict liability des englischen Strafrechts. Zugleich eine Gegenüberstellung mit dem deutschen Straf- und Ordnungswidrigkeitenrecht*. Duncker & Humblot. Berlin, 2009.
- IRK 1926 = IRK, Albert: *A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája*. Dunántúl Rt. Egyetemi Nyomdája. Pécs, 1926.
- JACSÓ 2014 = JACSÓ Judit: *Harmadik rész V. Fejezet. A bűncselekmények elkövetői*, in: Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévy Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: *Magyar büntetőjog általános rész*. Complex. Budapest, 2014.
- JACSÓ 2019 = JACSÓ Judit: *A compliance fogalmáról és szerepéről a gazdasági életben*. Miskolci Jogi Szemle 2019/1. 82-91.
- JAKOBS 1985 = JAKOBS, Günther: *Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung*. ZStW. 4/1985.
- JESCHECK–WEIGEND 1996 = JESCHECK, Hans-Heinrich – WEIGEND, Thomas: *Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil. 5., vollständig neubearbeitete und erweiterte Auflage*. Duncker & Humblot. Berlin, 1996.
- KÁDÁR 1961 = KÁDÁR Miklós: *A gondatlan bűnösség és a gondatlanságból elkövetett bűncselekményekért való felelősség*. Jogtudományi Közlöny 1961/1-2. 9-11.
- KARSAI 2011 = KARSAI Krisztina: *Fogyasztóvédelem és büntetőjog*. HVG-ORAC. Budapest, 2011.
- KARSAI 2012 = KARSAI Krisztina: *Az ultima ratio elvről, másképpen*. in: Ünnepi kötet Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szeged, 2012. 253-260.
- KARSAI 2013a = KARSAI, Krisztina: *A költségvetést károsító bűncselekmények. Btk. XXXIX. Fejezet*, in: Karsai, Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó. Budapest, 2013.
- KARSAI 2013b = KARSAI Krisztina: *Az európai kriminálpolitika megszületése*. Európai Jog. 2012/3. 9-18.
- KARSAI 2015 = KARSAI Krisztina: *Alapvető (r)evolúció az európai büntetőjogban*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2015.
- KARSTEN 2010 = KARSTEN, Nora: *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des nicht-militärischen Vorgesetzten*. Duncker & Humblot. Berlin, 2010.
- KINDHÄUSER 2008 = KINDHÄUSER, Urs: *Risikoerhöhung und Risikoverringern*. ZStW 3/2008.
- KIS 2004 = KIS Norbert: *Gondolatok a bűnösségi elv hanyatlásáról*, in: Gellér Balázs (szerk.): *Györgyi Kálmán ünnepi kötet*. KJK-Kerszöv. Budapest, 2004. 321-346.
- KIS 2005 = KIS Norbert: *A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban*. Doktori mestermunkák. UNIÓ Kiadó. Budapest, 2005.

- KIS–HOLLÁN 2013 = KIS Norbert – HOLLÁN Miklós: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára*. 2. átdolgozott kiadás. Dialóg Campus. Budapest-Pécs, 2013.
- KIS–NAGY 2007 = KIS Norbert – NAGY Marianna: *Európai közigazgatási büntetőjog*. HVG Orac. Budapest, 2007.
- KLENANC 2015 = KLENANC, Miklós: *A költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása felügyelő- és audit bizottsági tagok által*. Magyar Jog 2015/7-8. 462-465.
- KOHLMANN–OSTERMANN 1990 = KOHLMANN Günter – OSTERMANN Martin: *Die Verletzung der Aufsichtspflicht in Betrieben und Unternehmen. Pläne für eine verfassungswidrige Reform*. wistra 4/1990. 121-131.
- KORINEK 2010 = KORINEK, László: *Kriminológia II*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2010.
- KRAUSE 1980 = KRAUSE, Friedrich-W: *Die objektiven Bedingungen der Strafbarkeit*. Juristische Ausbildung 9/1980. 449-455.
- KULHANEK 2014 = KULHANEK, Tobias Oliver: *Der fragmentarische Charakter des Strafrechts als Argumentationsfigur. Exemplifiziert an der Frage nach einem Deliktscatalog für eine Verbandsstrafbarkeit*. ZIS 13/2014. 674-678.
- LÁBADY 2013 = LÁBADY Tamás: *Hatodik könyv. Kötelmi jog. Negyedik rész. Felelősség szerződésen kívül okozott kárért*, in: Vékás Lajos (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Complex. Budapest, 2013.
- LENGYEL 1923 = LENGYEL Aurél: *Beck Salamon – Vámbéry Rusztem: A tisztességtelen versenyről szóló törvény magyarázata*. Jogtudományi Közlöny 1923/16. 125-126.
- LÉVAI 1998 = LÉVAI Ilona: *Corpus Juris Europae. Európai büntetőjog és ügyészség az EU pénzügyi érdekei védelmére?* Európai Tükör. 1998/4. 65-91.
- LIGETI 2002 = LIGETI, Katalin: *Az Európai Unió büntetőpolitikája*, in: Bárd, Károly – Gellér, Balázs – Ligeti, Katalin – Margitán Éva – Wiener, A. Imre: *Büntetőjog Általános Rész*. KJK-Kerszöv. Budapest, 2002.
- LOSONCZY 1936 = LOSONCZY István: *A mulasztási bűncselekmény jogellenességének problémája az univerzalizmus szemszögéből*. Különlenyomat a Finkey Emlékkönyvből. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. Pécs, 1936.
- LOSONCZY 1937 = LOSONCZY István: *A mulasztási bűncselekmény okozatossága*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. Pécs, 1937.
- LOSONCZY 1966 = LOSONCZY István: *A tettesség és részesség a büntetőjog rendszerében*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966.
- LÖW 1880 = LÖW Tobiás (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye*. Első kötet. Budapest, 1880.

- LÜDERSSEN 2014 = LÜDERSSEN, Klaus: *Abstrakte Gefährdungsdelikte und Resozialisierung*, in: Hefendehl, Roland – Hörnle, Tatjana – Greco, Luís (szerk.): *Streitbare Strafrechtswissenschaft. Festschrift für Bernd Schünemann zum 70. Geburtstag*. De Gruyter, Berlin, 2014.
- MADAI 2010 = MADAI Sándor: *Gondolatok az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértéséről*. Rendészeti Szemle 2010/2.
- MAJTÉNYI–RUTTKAI 1959 = MAJTÉNYI János – RUTTKAI György: *A gazdasági rend büntetőjogi védelmének néhány időszerű kérdése*. Rendőrségi Szemle 1959/1. 9-21.
- MASCHKE 1997 = MASCHKE, Günther: *Aufsichtspflichtverletzungen in Betrieben und Unternehmen. Die Sanktionierung von Verstößen gegen die Aufsichtspflicht in Betrieben und Unternehmen nach § 130 Ordnungswidrigkeitengesetzes unter besonderer Berücksichtigung des Zusammenhangs zwischen Tathandlung und Zuwiderhandlung*. Berlin Verlag A. Spitz, Berlin; Nomos Verlag, Baden-Baden. 1997.
- MARTON 1942 = MARTON Géza: *Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból*. In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog. Kötelmi jog különös része*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1942.
- MATEUS-RUGELS 2007 = MATEUS-RUGELS, Andrea: *Command responsibility for omission when the military commander „should have known”*. *Interdisciplinary Journal of Human Rights Law*.
- MEZŐLAKI 2013 = MEZŐLAKI, Erik: *A korrupciós bűncselekmények. Btk. XXVII. Fejezet*, in: Karsai, Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó, Budapest, 2013.
- MÉSZÁROS 2007 = MÉSZÁROS Ádám: *Adalékok a részesség járulékoságának tanához*. *Kriminológiai Tanulmányok* 44. 2007. 67-88.
- MÉSZÁROS 2019a = MÉSZÁROS Ádám: *Adalékok az elkövetési magatartás vizsgálatához*. *Jura* 2019/1. 329-337.
- MÉSZÁROS 2019b = MÉSZÁROS Ádám: *A másodlagos (objektív) büntethetőségi feltétel. I. rész. Elméleti alapvetések*. *Ügyészek lapja* 2019/2. 5-21.
- MÉSZÁROS 2019c = MÉSZÁROS Ádám: *A másodlagos (objektív) büntethetőségi feltétel. II. rész. Konklúziók*. *Ügyészek lapja* 2019/3. 5-21.
- MISKOLCZI 2016 = MISKOLCZI Barna: *A költségvetést károsító bűncselekmények. Btk. XXXIX. Fejezet*, in: Polt Péter (szerk.): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja*. OPTEN Informatikai Kft. Budapest, 2016.
- MOLNÁR E. 2016a = MOLNÁR Erzsébet: *A vállalkozáson belüli előnyozási eljárás interdiszciplináris kontextusban*. *Jogtudományi Közlöny* 2016/9. 458-468.
- MOLNÁR E. 2016b = MOLNÁR Erzsébet: *A közérdekű bejelentés bűnmegelőzési és büntelődítési relevanciájának vizsgálata a gazdálkodó szervezetten belül elkövetett bűncselekmények vonatkozásában*. *Belügyi Szemle* 2016/9. 76-100.

- MOLNÁR E. 2020 = MOLNÁR Erzsébet: *Objektív büntethetőségi feltételek a büntetőjogban.* Magyar Jog 2020/4. 235-242.
- MOLNÁR G. 2012a = MOLNÁR Gábor Miklós: *A költségvetést károsító bűncselekmények.* Btk. XXXIX. Fejezet, in: Busch Béla (szerk.): Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC. Budapest, 2012.
- MOLNÁR G. 2012b = MOLNÁR Gábor Miklós: *Az emberiség elleni bűncselekmények.* Btk. XIII. Fejezet, in: Busch Béla (szerk.): Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC. Budapest, 2012.
- NAGY 1943 = NAGY Béla: *Az árdrágító visszaélések. Az árdrágító visszaélésekről, a közszükségleti cikkek megsemmisítését tilalmazó és a közellátást veszélyeztető cselekményekről szóló jogszabályok és a nemzeti gazdálkodás rendjét zavaró egyes cselekmények szigorúbb büntetéséről szóló törvényjavaslat és indokolása.* Feldmann-féle könyvkereskedés. Budapest, 1943.
- NAGY 1996 = NAGY, Ferenc: *A bűnösségen alapuló felelősség elvéről,* in: Emlékkönyv Tokaji Géza címzetes egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominata. Acta Juridica et Politica. Tomus XLVIII. Szeged, 1996. 183-195.
- NAGY 2008 = NAGY Ferenc: *Gondolatok és kérdések a jogellenesség és a jogi tárgy köréből.* Jogelméleti Szemle 2008/4.
- NAGY 2013 = NAGY Ferenc: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 2013.
- NAGY 2014a = NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* Iurisperitus Bt. Szeged, 2014.
- NAGY 2014b = NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész II.* Iurisperitus Bt. Szeged, 2014.
- NAGY 2015 = NAGY Ferenc: *Kerettényállás, mulasztás és a büntetőjogi legalitás kapcsolatáról.* Magyar jog 2015/11. 613-619.
- NAGY 2016 = NAGY Ferenc: *Gondolatok a büntetőjogi legalitással összefüggő alkotmányossági problémákról,* in: Balogh Elemér (szerk.): Számadás az Alaptörvényről. Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar oktatóinak tollából. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2016. 453-474.
- NERLICH 2007 = NERLICH, Volker: *Superior Responsibility under Article 28 ICC Statute. For What Exactly is the Superior Held Responsible?* Journal of International Criminal Justice 5/2007. 665-682.
- ORDEIG 2001 = ORDEIG, Enrique Gimbernat: *Unechte Unterlassung und Risikoerhöhung im Unternehmensstrafrecht,* in: Schünemann, Berndt (et.al): Festschrift für Claus Roxin zum 70. Geburtstag am 15. Mai 2001. DeGruyter. 2001. 651-663.

- OROSZ 2014 = OROSZ Árpád: *Ptk. 6:540. § – 6:543. §*, in: Osztovits András (szerk.): *A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. IV. kötet.* Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014.
- PIETREK 2012 = PIETREK, Anna Carolin: *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Betriebsinhabers aus Compliance-Pflichten. Schriftenreihe Compliance.* Verlag Dr. Kovac. 2012.
- POKOL 2008 = POKOL, Béla: *A jogellenesség és a jogi tárgy mint a büntetőjogi dogmatika kategóriái.* Jogelméleti Szemle 2008/3.
- PUPPE 1983 = PUPPE, Ingeborg: *Zurechnung und Wahrscheinlichkeit. Zur Analyse des Risikoerhöhungsprinzips.* ZStW. 2/1983. 285-315.
- RENGIER 2009 = RENGIER, Rudolf: *Strafrecht Allgemeiner Teil.* Verlag C. H. Beck München, 2009.
- ROGALL 1986 = ROGALL, Klaus: *Dogmatische und kriminalpolitische Probleme der Aufsichtspflichtverletzung in Betrieben und Unternehmen (§ 130 OWiG).* ZStW 3/1986.
- ROTSCH 1998 = ROTSCH, Thomas: *Individuelle Haftung in Großunternehmen. Plädoyer für den Rückzug des Umweltstrafrechts.* Nomos. 1998.
- ROTSCH 2009 = ROTSCH, Thomas: *Entscheidungsbesprechung zur Garantenpflicht aufgrund dienstlicher Stellung.* ZJS 6/2009.
- ROTSCH 2011 = ROTSCH, Thomas: *Objektive Zurechnung bei „alternativer Kausalität“*, in: Heinrich, Manfred – Jäger, Christian – Schönemann, Berndt (hrsg): *Festschrift für Claus Roxin zum 80. Geburtstag am 15. Mai 2011. Strafrecht als Scientia Universalis.* DeGruyter. 2011. 377-395.
- ROTSCH 2012 = ROTSCH, Thomas: *Compliance*, in: Achenbach, Hans/Ransiek, Andreas: *Handbuch Wirtschaftsstrafrecht. 3., neu bearbeitet und erweiterte Auflage.* C. F. Müller. München, 2012. 45-75.
- ROTSCH 2015 = ROTSCH, Thomas: *Grundlagen. Criminal Compliance, Begriff, Entwicklung, theoretische Grundlegung*, in: Rotsch, Thomas (hrsg): *Criminal Compliance.* Nomos, Baden-Baden, 2015.
- ROXIN 2006 = ROXIN, Claus: *Strafrecht AT Band I. Grundlagen, Der Aufbau der Verbrechenslehre.* Verlag C. H. Beck. München. 2006.
- ROXIN 2006 = ROXIN, Claus: *Strafrecht Allgemeiner Teil. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre. Band I.* C. H. Beck'sche Verlag. München, 1994.
- SANDMANN 2001 = SANDMANN, Bernd: *Die Haftung von Arbeitnehmern, Geschäftsführern und leitenden Angestellten. Zugleich ein Beitrag zu den Grundprinzipien der Haftung und Haftungsprivilegierung.* Mohr Siebeck, 2001.
- SÁNTHA 2002a = SÁNTHA Ferenc: *A jogi személy büntetőjogi felelősségéről.* KJK-Kerszöv. Budapest, 2002.

- SÁNTHA 2002b = SÁNTHA Ferenc: *A jogi személy büntetőjogi felelőssége és a gazdasági bűncselekmények*. Belügyi Szemle 10/2002. 103-116.
- SÁNTHA 2005a = SÁNTHA Ferenc: *A szervezetek büntethetőségének elméleti kérdései a magyar büntetőjogban: büntetőjogi felelősség vagy büntetőjogi szankcionálhatóság?* in: Ligeti Katalin (szerk.): Wiener A. Imre Ünnepi kötet, KJK-Kerszöv Kft. Budapest, 2005.
- SÁNTHA 2005b = SÁNTHA Ferenc: *Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme és a gazdasági vezetők speciális büntetőjogi felelőssége*, in: Farkas Ákos (szerk.): Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió bűnügyi együttműködési rendszerében. KJK-Kerszöv. Budapest, 2005.
- SÁNTHA 2009 = SÁNTHA Ferenc: *Parancsnokok, eljárók speciális felelőssége a nemzetközi büntetőjogban*, in: Kirs, Eszter (szerk.): Egységesedés és széttagozódás a nemzetközi büntetőjogban. Studia Iuris Gentium Miskolcinsia. Bíbor Press. Miskolc, 2009.
- SÁNTHA 2013 = SÁNTHA Ferenc: *Az emberiség elleni bűncselekmények. Btk. XIII. Fejezet*, in: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog különös rész. Complex. Budapest, 2013.
- SCHMID 2011 = SCHMID, Wolfgang: *Pflichtverstöße beim Betrieb des Unternehmens. Geschäftsleitung und Personalwesen. 1. Kapitel*. In: Müller-Gugenberger, Christian – Bieneck, Klaus (hrsg.): Handbuch des Wirtschaftsstraf- und Ordnungswidrigkeitenrechts. 5. Auflage. Verlag Otto Schmidt. Köln, 2011.
- SCHMIDTHÄUSER 1959 = SCHMIDTHÄUSER, Eberhard: *Objektive Strafbarkeitsbedingungen*. ZStW 4/1959. 545-564.
- SIMON 2013 = SIMON Nikolett: *Elhatárolási kérdések az akcesszórius bűncselekmények köréből*, in: Pogácsás Anett et.al (szerk.): Varietas delectat. A PPKE JÁK hallgatóinak válogatott tanulmányai, Pázmány Press, Budapest, 2013. 75-87.
- SCHROEDER 2010 = SCHROEDER, Friedrich-Christian: *Symbolisches Strafrecht, symbolische Straftaten*, in: Neumann, Ulfrid – Herzog, Felix (hrsg.): Festschrift für Winfried Hassemer. C. F. Müller. Heidelberg, 2010. 617.
- SCHUBAUER 2013a = SCHUBAUER, László: *A korrupciós bűncselekmények. Btk. XXVII. Fejezet*, in: Blaskó Béla (szerk.): Büntetőjog különös rész I. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2013.
- SCHUBAUER 2013b = SCHUBAUER, László: *A költségvetést károsító bűncselekmények. Btk. XXXIX. Fejezet*, in: Blaskó Béla (szerk.): Büntetőjog. Különös rész II. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2013.
- SCHULTHEISZ 1953 = SCHULTHEISZ Emil: *Néhány új szempont a büntetőjogban*. in: Schultheisz Emil (szerk.): A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Évkönyve. Tankönyvkiadó Vállalat. Budapest, 1953. 137-144.
- SCHÜRMAN 2005 = SCHÜRMAN, Ralf: *Aufsichtspflichtverletzungen im Spannungsfeld zwischen dem Strafrecht und dem Zivilrecht. Gießener Schriften zum Strafrecht und zur Kriminologie*. Nomos Verlag, 2005.

- SINKU 2012 = SINKU Pál: *A korrupciós bűncselekmények. Btk. XXVII. Fejezet*, in: Busch Béla (szerk.): *Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC. Budapest, 2012.*
- SOMMER 1908 = SOMMER, Hermann: *Das bedingte Verbrechen. Eine Studie auf dem Gebiete des deutschen Strafrechts*. Verlag von Veit & Comp. Leipzig, 1908.
- SPRING 2009 = SPRING, Patrick: *Die strafrechtliche Geschäftsherrenhaftung. Unterlassungshaftung betrieblich Vorgesetzter für Straftaten Untergebener*. Verlag Dr. Kovac. Hamburg, 2009.
- STOFFERS 2009 = STOFFERS, F. Kristian: *Garantenpflichten des Innenrevisionsleiters einer öffentlich-rechtlichen Anstalt – Überhöhte Straßenreinigungsentgelte*. NJW 43/2009. 3173-3177.
- STRATENWERTH 1959 = STRATENWERTH, Günter: *Objektive Strafbarkeitsbedingungen im Entwurf eines Strafgesetzbuchs 1959*. ZStW 4/1959. 565-578.
- SZABÓ 2009 = SZABÓ Lajos: *Felügyelet és ellenőrzés a közigazgatásban. Új magyar közigazgatás 2009/3. 30-42.*
- SZOMORA 2009 = SZOMORA Zsolt: *A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés*. Bűnügyi Szemle. 2009/2. 11-17.
- SZOMORA 2019 = SZOMORA Zsolt: *Btk. Záró rész*. in: Karsai Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019. 1049-1087
- TIMÁR 1950 = TIMÁR István: *A tervgazdálkodás büntetőjogi védelme*. Jogtudományi Közlöny 1950/5-6. 150-154.
- TOKAJI 1984 = TOKAJI Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1984.
- TÓTH 2010 = TÓTH Endre Tamás: *Felelősség az alkalmazott, a tag és a megbízott károkozásáért*, in: Fézer Tamás (szerk.): *A kártérítési jog magyarázata*. Complex. Budapest, 2010. 237-256.
- TÓTH 1997 = TÓTH Mihály: *Járulékos bűncselekmények (a tárgyi bűnpártolás, az orgazdaság és a pénzmosás) elhatárolási dilemmái*. Magyar Jog 1997/9. 513-518.
- TÖRÖ 2013a = TÖRÖ, Sándor: *Az emberiség elleni bűncselekmények. Btk. XIII. Fejezet*, in: Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó, Budapest, 2013.
- TÖRÖ 2013b = TÖRÖ, Sándor: *Katonai bűncselekmények. Btk. XLV. Fejezet*, in: Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó, Budapest, 2013.
- UDVARHELYI 2014 = UDVARHELYI Bence: *Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme a magyar büntetőjogban*. Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai. 2014/13.

- VARGA 2017 = VARGA Norbert: *Árdrágító visszaélések a Szegedi Ítéltábla gyakorlatában az 1920. évi XV. tc. alapján.* Acta Universitatis Szegediensis. Forum Acta Juridica et Politica. VII. évfolyam. 2. szám. Szeged, 2017. 83-95.
- VÉKÁS 2001 = VÉKÁS, Lajos: *Javaslat a szerződések általános szabályainak korszerűsítésére. Vitaindító tézisek az új Ptk. koncepciójához. I. rész.* Polgári Jogi Kodifikáció 2001/3. 3-14.
- VÉGH 2010 = VÉGH Károly: *A közvetett parancsnoki felelősség a magyar és nemzetközi büntetőjog alapján.* Jogtudományi Közlöny 2010/7-8. 351-363.
- VIDA 2007 = VIDA, Mihály: *A gazdálkodó szervezet egyes vezető tisztségviselőinek büntetőjogi felelősségéről,* in: Ad futuram memoriam. 2007. 280-286.
- VISKI 1962 = VISKI László: *Bűnösségi problémák a közlekedési büntetőjogban.* Állam- és Jogtudomány 1962/1 5-49.
- VISKI 1968 = VISKI, László: *Rechtswidrigkeit bei den Gefährdungsdelikten.* Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae. 1968/3-4. 275-299.
- WAGNER 2012 = WAGNER, Markus: *Entscheidungsbesprechung zur strafrechtlichen Vorgesetztenverantwortlichkeit für innerbetriebliche Straftaten zwischen Mitarbeitern.* ZJS. 5/2012
- WEBER 1987 = WEBER, Ulrich: *Die Vorverlagerung des Strafrechtsschutzes durch Gefährdungs- und Unternehmensdelikte,* in: Hans-Heinrich Jescheck (szerk.): *Die Vorverlagerung des Strafrechtsschutzes durch Gefährdungs- und Unternehmensdelikte. Referate und Diskussionsbericht der Arbeitssitzung der Fachgruppe für Strafrechtsvergleichung anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung am 20. September 1985 in Göttingen.* Walter de Gruyter. Berlin, 1987.
- WEISSER 2014 = WEISSER, Bettina: *Strafgesetzgebung durch die Europäische Union. Nicht nur ein Recht, sondern auch eine Pflicht?* GA 8/2014. 433-452.
- WELSKOPP 2016 = WELSKOPP, Thomas: *Wirtschaftskriminalität und Unternehmens, Eine Einführung,* in: Berghoff, Hartmut – Raum, Cornelia – Welskopp, Thomas: *Tatort Unternehmen. Zur Geschichte der Wirtschaftskriminalität im 20. und 21. Jahrhundert.* De Gruyter. Oldenbourg, 2016.
- WESSELS–BEULKE–SATZGER 2013 = WESSELS, Johannes – BEULKE, Werner – SATZGER, Helmut: *Strafrecht Allgemeiner Teil.* Die Straftat und ihr Aufbau. C.F. Müller. Heidelberg, 2013
- WIENER 1992 = WIENER A. Imre: *Kerettényállások és büntetőjogi garanciák,* in: Tóth Károly (szerk.): *Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára.* Acta jur. et pol. Szeged, 1992.
- WIENER 2002 = WIENER A. Imre: *Felelősségtan,* in: Bárd, Károly – Gellér, Balázs – Ligeti, Katalin – Margitán Éva – Wiener, A. Imre: *Büntetőjog Általános Rész.* KJK-Kerszöv. Budapest, 2002.

WLASSICS 1893 = WLASSICS Gyula: *A tettesség és részesség tana*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1893.

WOPERA 2019 = WOPERA Zsuzsa: *Pp. I-II. Fejezet*. In: Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Wolters Kluwer. Budapest, 2019. 25-62.

Egyéb források

Büntetőjogi Döntvénytár. Bírószági Határozatok (1953 október–1963 október). Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1964.

N. I. 1920 = Indokolás az „árdrágító visszaélésekről” szóló törvényjavaslatához, in: Az 1920. évi február hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés Irományai I. I. Kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1920. 38. szám. 250-259. p

N. I. 1923/I = Indokolás a „tisztezteltelen versenyről” szóló törvényjavaslatához, in: Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés Irományai I. I. Kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1923. 21. szám. 217-238. p.

N. I. 1923/II = Indokolás a „fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről” szóló törvényjavaslatához, in: Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés Irományai I. II. Kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1923. 67. szám. 179-184. p.

Hivatkozott bírósági döntések jegyzéke

Debreceni Ítéltábla Bf. 475/2013/233.

EBH2012. B.28.

Egri Törvényszék, 5. B.13/2015/18

Kaposvári Törvényszék, 15. B.105/2014/105.

Kecskeméti Törvényszék, 3. B.3/2013/70.

Kecskeméti Törvényszék, 3. B.45/2013/26.

Kúria Bfv. 1455/2015/11.

Miskolci Törvényszék B. 1318/2009/2000.

Nyíregyházi Járásbíróság, 16. B.412/2014/18.

Szegedi Törvényszék, 4. B.751/2010/517.

Tolna Megyei Bíróság 8. B. 136/2009/8.

1-H-BJ-2012-25. bírósági határozat

1-H-BJ-2012-25. bírósági határozat

1-H-BJ-2014-116. bírósági határozat

12-H-BJ-2010-26. bírósági határozat

FIT-H-BJ-2013-121. bírósági határozat

SZIT-H-BJ-2016-24. bírósági határozat

A PÓLAY ELEMÉR ALAPÍTVÁNY KÖNYVTÁRA

Sorozatszerkesztő: Balogh Elemér egyetemi tanár

1. Balogh Elemér és Sarnyai Csaba Máté (szerk.): *Deák Ferenc és a polgári átalakulás Magyarországon*. Szeged, 2004.
2. Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Mezővárosaink jogélete a 18–19. században*. Szeged, 2010.
3. Eric Blin (réd.): *Mécanisme de décisions dans une Europe élargie*. Szeged, 2004.
4. Hajdú József: *A munkavállalók személyiségi jogai*. Szeged, 2005.
5. Eike von Repgow: *A Szász tükör*. Szeged, 2005.
6. Balogh Elemér (Hg.): *Ungarn auf der Schwelle in die EU. Herausforderungen und Aufgaben für Wirtschaft und Gesellschaft*. Szeged, 2006.
7. Karsai Krisztina (szerk.): *Keresztmetszet. Tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából*. Szeged, 2005.
8. Papp Tekla: *A koncesszió*. Szeged, 2006.
9. Hajdú József: *A japán munkaügyi kapcsolatok sajátosságai a kezdetektől 1995-ig*. Szeged, 2006.
10. Szajbély Katalin és Traser Julianna Sára (szerk.): *Képünk az Unióról, helyünk az Unióban*. Szeged, 2006.
11. Nagy Ferenc (szerk.): *Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére*. Szeged, 2006.
12. Rúzs Molnár Krisztina: *Mediáció a munkajogban*. Szeged, 2007.
13. Nagy Ferenc (szerk.): *Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére*. Szeged, 2007.
14. Szondi Ildikó: *Nemzetiségi demográfiai viszonyok a déli szláv országokban*. Szeged, 2007.
15. Nagy Ferenc (szerk.): *Büntetőjog és humánium. Emlékkötet Fonyó Antal halálának 25. évfordulójára*. Szeged, 2007.
16. Nagy Tamás és Nagy Zsolt (szerk.): *Jogelmélet és önreflexió*. Szeged, 2007.
17. *Legal Transitions. Development of Law in Formerly Socialist States and the Challenges of the European Union*. Szeged, 2007.
18. Lőrincsikné Lajkó Dóra (szerk.): *Opuscula Szegediensia. A Munkajogi és Szociális Jogi Doktoranduszok és Pályakezdő Oktatók első konferenciája*. Szeged, 2007.
19. Nagy Zsolt: *A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Szeged, 2007.
20. Gellén Klára: *A színlelt szerződés*. Szeged, 2008.
21. Karsai Krisztina (Hg.): *Strafrechtlicher Lebensschutz in Ungarn und in Deutschland. Beiträge zur Strafrechtsvergleichung*. Szeged, 2008.
22. Görög Márta: *A kegyeleti jog és a nem vagyoni kártérítés*. Szeged, 2008.
23. Szabó Imre (szerk.): *Ius et legitimitas. Tanulmányok Szilbereky Jenő 90. születésnapja tiszteletére*. Szeged, 2008.
24. Csink Lóránt: *Az államfő jogállása Európában és Magyarországon*. Szeged, 2008.
25. Lőrincsikné Lajkó Dóra (szerk.): *Opuscula Szegediensia 2. A Munkajogi és Szociális Jogi Doktoranduszok és Pályakezdő Oktatók második konferenciája*. Szeged, 2008.
26. Both Ödön: *Reform és forradalom. Egybegyűjtött írások Magyarország alkotmány- és jogtörténetéből 1790–1849*. Szeged, 2009.
27. Soós Edit – Fejes Zsuzsanna: *Határon átnyúló együttműködések Magyarországon*. Szeged, 2009.

28. Bobvos Pál (szerk.): *Reformator iuris cooperandi. Tanulmányok Veres József 80. születésnapja tiszteletére.* Szeged, 2009.
29. Bató Szilvia: *A „büntetési rendszer” átalakításának megjelenése Kossuth Lajos Pesti Hírlapjában (1841–1844).* Szeged, 2010.
30. Juhász Zsuzsanna: *A börtön-egészségügy „gócpontjai” és ártalomcsökkentő kezdeményezések külföldön.* Szeged, 2010.
31. Lőrincsikné Lajkó Dóra (szerk.): *Opuscula Szegediensia 3. A Munkajogi és Szociális Jogi Doktoranduszok és Pályakezdő Oktatók harmadik konferenciája Szeged.* Szeged, 2010.
32. Hegedűs Andrea: *Az élettársi kapcsolat a polgári jogi kodifikáció tükrében.* Szeged, 2010.
33. Berki Gabriella (szerk.): *Opuscula Szegediensia 4. A Munkajogi és Szociális Jogi Doktoranduszok és Pályakezdő Oktatók negyedik konferenciája Szeged.* Szeged, 2011.
34. Horesnyi Julianna Csilla: *Bérgarancia. A magyar szabályozás és annak gyakorlata.* Szeged, 2011.
35. Blazovich László és Schmidt József (közreadják): *A Sváb tükör.* Szeged, 2011.
36. Antal Tamás: *Város és népképviselő. Az 1848:XXIII. tc. és intézményei Debrecenben (1848–1872).* Szeged, 2011.
37. Trócsányi László (szerk.): *Dikaiosz logosz. Tanulmányok Kovács István emlékére.* Szeged, 2012.
38. Nagy Zsolt: *Metszetek a jogásztársadalomról.* Szeged, 2012.
39. Merkovity Norbert: *Bevezetés a hagyományos és az új politikai kommunikáció elméletébe.* Szeged, 2012.
40. Császár Mátyás: *Az Európai Unió intézményi jogi aktusai.* Szeged, 2013.
41. Ember Alex: *Az üzemi baleset.* Szeged, 2013.
42. Szalai Anikó: *A fegyveres összeütközések hatása a nemzetközi szerződésekre.* Szeged, 2013.
43. József Hajdú: *Social Protection of the Unemployed.* Szeged, 2013.
44. Molnár Imre: *A locatio conductio a klasszikus kori római jogban.* Szeged, 2013.
45. Molnár Imre: *Ius criminale Romanum. Tanulmányok a római jog köréből.* Szeged, 2013.
46. Jakab Éva: *Humanizmus és jogtudomány. Brissonius szerződési formulái I.* Szeged, 2013.
47. Badó Attila: *Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás.* Szeged, 2013.
48. Téglási András: *A tulajdonhoz való jog alkotmányos védelme.* Szeged, 2013.
49. Soós Edit: *A mélyülő európai integráció.* Szeged, 2013.
50. Révész Béla (szerk.): *„Most megint Európában vagyunk...” Szabó József emlékkönyv.* Szeged, 2014.
51. Bóka János: *Tradíció és modernitás a kínai jogrendszerben. A szerződési jog útja a császárkori gyökerektől a modern szintézisig.* Szeged, 2015.
52. Sulyok Tamás: *Az ügyvédi hivatás alkotmányjogi helyzete.* Szeged, 2015.
53. Juhász Krisztina: *Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikája, az EU válságkezelési tevékenysége.* Szeged, 2015.
54. Homoki-Nagy Mária: *„A ministerium az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dolgozni (...) Az Osztrák Polgári Törvénykönyv hatása a magyar magánjogra. [Előkészületben.]*
55. Karsai Krisztina: *Alapelvei (r)evolúció az európai büntetőjogban.* Szeged, 2015.
56. Szomora Zsolt: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései.* Szeged, 2015.
57. Stipta István: *A magyar jogtörténet-tudomány kétszáz éve.* Szeged, 2015.

58. Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Tripartitum trium professorum. Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján.* Szeged, 2017.
59. Gácsai Anett: *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljáráásban.* Szeged, 2016.
60. Fejes Zsuzsanna (szerk.): *Suum cuique. Ünnepi tanulmányok Paczolyai Péter 60. születésnapja tiszteletére.* Szeged, 2016.
61. Gál Andor – Karsai Krisztina (szerk.): *Ad valorem. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára.* Szeged, 2016.
62. Pákozdi Zita: *A jogerő tárgyi terjedelme a polgári perben.* Szeged, 2017.
63. Juhász Andrea Erika: *A kínzás, az embertelen, a megalázó bánásmód tilalma a fogvatartottakkal szemben.* 2019.
64. Gellén Klára (szerk.): *Honori et virtuti. Ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára.* Szeged, 2017.
65. Gellén Klára – Görög Márta: *Lege et fide. Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára.* Szeged, 2016.
66. Pozsonyi Norbert: *Dologi hitelbiztosítékok az ügyleti gyakorlatban. Kauteláris praxis a preklasszikus és a klasszikus korszakban.* Szeged, 2017.
67. Révész Béla (szerk.): *A szegedi jogbölcseleti iskola alapítója. Horváth Barna emlékkönyv.* Szeged, 2017.
68. Görög Márta – Hegedüs Andrea (szerk.): *Lege duce, comite familia. Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábrián Eszter tiszteletére, jogász pályafutásának 60. évfordulójára.* Szeged, 2017.
69. Legeza Dénes: *A kiadói szerződés története. A reformkortól 1952-ig.* Szeged, 2018.
70. Martonyi János: *Nyitás és identitás. Geopolitika, világkereskedelelem, Európa.* Szeged, 2018.
71. Görög Márta – Mezei Péter (szerk.): *A szellemi tulajdonvédelem és a szabadkereskedelelem aktuális kérdései.* Szeged, 2018.
72. Deák Zoltán: *Az erőszak, a fenyegetés és a kényszer büntetőjogi fogalmai.* Szeged, 2018.
73. Dúl János: *A társasági jog és az öröklési jog kapcsolódási pontjai osztrák jogi fragmentumokkal.* Szeged, 2018.
74. Tamási Anna Éva: *A veszprémi és a székesfehérvári szentszékek törvénykezési gyakorlata házassági perekben (1850–1920).* [Előkészületben.]
75. Juhász Krisztina (szerk.): *Az első 25 év. A szegedi Politológiai Tanszék jubileumi tanulmánykötete.* Szeged, 2018.
76. Gál Andor: *A jogos védelem teleologikus megközelítésben.* Szeged, 2019.
77. Csatlós Erzsébet: *A konzuli védelem európai közigazgatása. Az együttműködések szervezeti és eljárásjoga az uniós polgár konzuli védelemhez való jogának tükrében.* Szeged, 2019.
78. Rokolya Gábor: *Az államosított közjegyzőség története.* Szeged, 2019.
79. Badó Attila: *A bírói függetlenség egyes garanciális elemeinek összehasonlító vizsgálata.* Szeged, 2020.
80. Görög Márta – Mezei Péter (szerk.): *Innovatív társadalom – innovatív szellemi tulajdonvédelem.* Szeged, 2020.
81. Siket Judit: *A helyi, önkormányzatok közigazgatási autonómiája Magyarországon. Történeti és nemzetközi kitekintéssel, figyelemmel a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájára.* Szeged, 2020.
82. Szakály Zsuzsa: *Az alkotmány stabilitását védő garanciák.* Szeged, 2020.

83. Varga Norbert: *A kartellfelügyelet bevezetése Magyarországon. Az 1931:XX. tc. kodifikációja és gyakorlata.* Szeged, 2020.
84. Molnár Erzsébet: *A gazdálkodó szervezet vezetőjének speciális büntetőjogi felelőssége.* Szeged, 2020.